

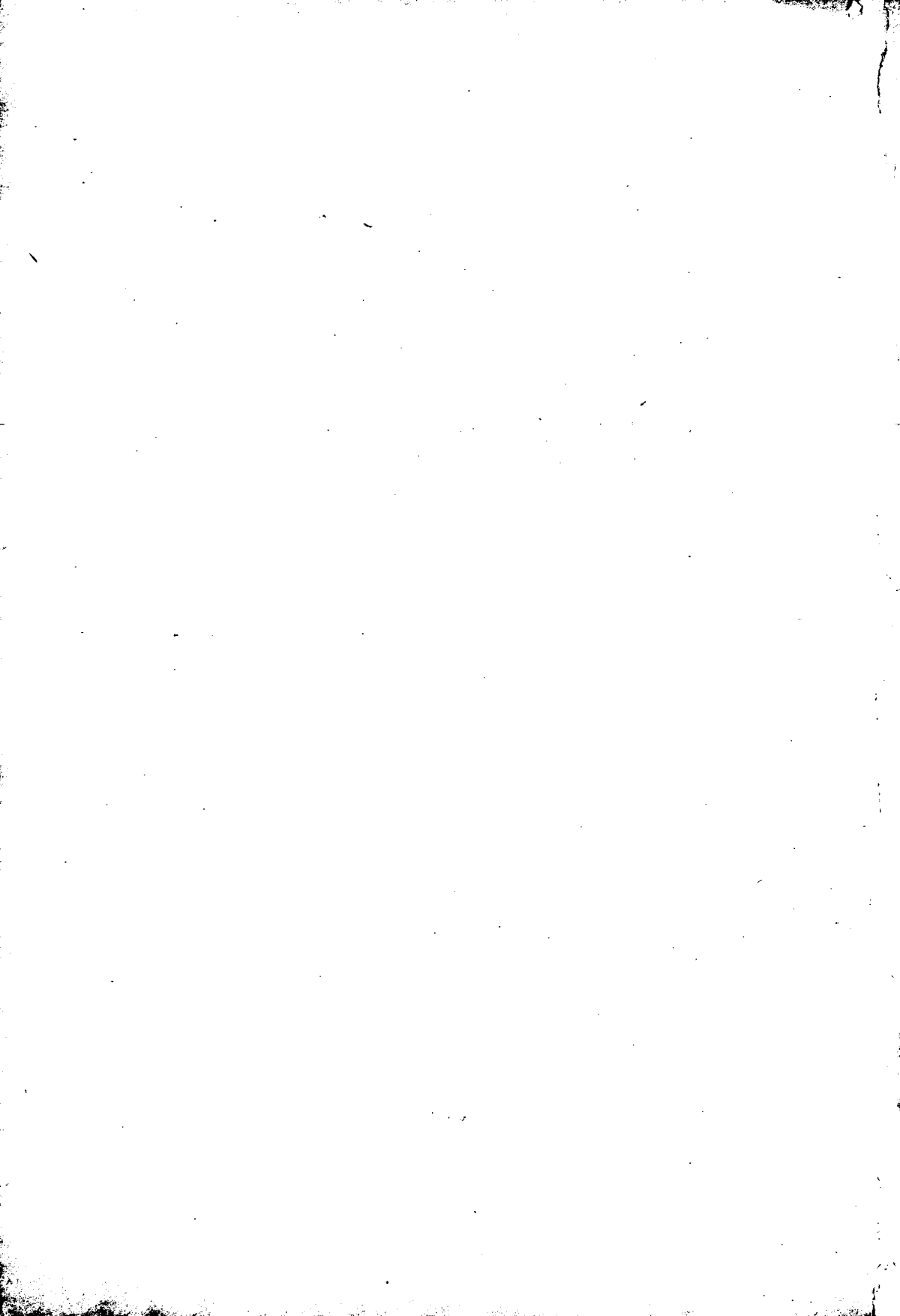
ERDÉLYI KÖNYVESHÁZAK

I.

JAKÓ KLÁRA

**Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és
állományának rekonstrukciója
1579—1604**

**SZEGED
1991**

ERDÉLYI KÖNYVESHÁZAK I.

ADATTÁR XVI–XVIII. SZÁZADI
SZELLEMI MOZGALMAINK TÖRTÉNETÉHEZ

16/1

Szerkeszti
KESERŰ BÁLINT

ERDÉLYI KÖNYVESHÁZAK

I.

JAKÓ KLÁRA

**Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és
állományának rekonstrukciója
1579—1604**

**SZEGED
SCRIPTUM KFT.
1991**

Készült az
Erdélyi Múzeum Egyesület,
a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára és
I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke együttműködésével

Lektorálta
JAKÓ ZSIGMOND
LÁZÁR ISTVÁN DÁVID

Szerkesztette
MÓNOK ISTVÁN

Munkatárs
NÉMETH NOÉMI

ISBN 963 481 811 0
HU ISSN 0230—8495

Megjelent a
KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK FELTÁRÁSA,
NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI PROGRAM ÉS AZ
ILLYÉS-ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

TARTALOMJEGYZÉK

Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója (1579—1604) — Előszó	1
A könyvtár rekonstruált katalógusa	65
Mutatók	
Nyomdahelyek mutatója	134
A bejegyzésekben szereplő személy- és helynevek mutatója	149
Személy- és helynevek mutatója	155
Zusammenfassung	171

Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója (1579—1604)

Bevezetés

A kolozsvári egykori Báthori-egyetem könyvtárának történetét azért választottam kutatásom tárgyául, mert e gyűjtemény tekinthető a középkori erdélyi magyar könyvtárfejlődés olyan összegezőjének, amelyik lehetővé teszi a XVI. századnál korábbi könyvkultúra tanulmányozását is. Ismeretes ugyanis, hogy a középkorban a könyvtárképződés, a királyi udvarok kivételével, mindenhol, így Erdélyben is, teljes egészében az egyházi társadalomhoz és intézményeihez kötődött. Ennek a XVI. századot megelőző fejlődésnek az eredményeit azonban Erdélyben a reformáció majdnem teljesen megsemmisítette. Csak egyes művészi értékű, fényűző kiállítású, bibliofil kötetek maradtak fenn a könyvnyomtatás előtti, kéziratosságból. Szerencsére azonban Báthori István fejedelem Gyulafehérvárról, Váradról és Kolozsvárról a jezsuita főiskola könyvtárában gyűjtötte össze a reformáció során megszűnt katolikus intézményeknek a XVI. század végén még fellelhető könyveit, és ezáltal lehetőséget teremtett az elpusztult többi egyházi könyvgyűjtemény jellegének, színvonalának megközelítő pontosságú meghatározására. A kolozsvári első egyetemi könyvtár anyagának segítségével tehát a korábbi idők erdélyi könyvkultúrájába is be lehet világítani. Egyéb egykorú, hiteles forrásanyag hiányában ugyanis egyedül ez a gyűjtemény ad módot arra, hogy az erdélyi középkori könyvtárfejlődés magyar ágáról dokumentált képet alkothasson a művelődéstörténet.

Túl ezen, az erdélyi felsőoktatás történetének is különleges forrása a Báthori-egyetem máig fennmaradt könyvanyaga. Egykorú diákfeljegyzések és jegyzetek hiányában ugyanis, töredékessége ellenére is, egyedül alkalmas arra, hogy az első erdélyi egyetem falai között folytatott oktató és szellemi munka természetéről, színvonaláról megalapozott véleményt formálhasson az utókor.

Az a tény pedig, hogy a jezsuita egyetem könyvtárába több kolozsvári polgárcsalád és egyházi értelmiségi személy könyvgyűjteménye is beleolvadt, az erdélyi városi polgárság és egyházi intelligencia csúcsait képviselő rétegek XVI. századi műveltségi szintjének az érzékeltetésére is módot nyújt a történetkutatásnak.

Mindezek ellenére eddig nem foglalkoztak e könyvtár történetével jelentőségének megfelelő elmélyültséggel és korszerű, tudományos módszerességgel. Ami az eddigi szakirodalomban róla olvasható, alig több legendaképzésnél, olykor felekezetiességnél, századok óta megkövesedett hiedelmek ellenőrizetlen ismételtetésénél. Pedig szokatlanul gazdag egykorú forrásanyag maradt e könyvtár keletkezéséről és viszontagságos első korszakáról; sajnos ezek felhasználására eddig kísérlet sem történt. Ennek az információs

anyagának az összegyűjtése, rendszerezése és értelmes képpé összeillesztése volt a jelen dolgozat első és legfontosabb célkitűzése.

Második feladatának viszont azt tekintette, hogy a könyvtárból máig fennmaradt köteteket felkutassa, címüket jegyzékbe foglalja, és ezáltal megteremtse a szilárd alapot minden további kutatáshoz. Az ilyen irányú fáradozásomat, a közel 500 címet tartalmazó könyvlista bizonyossága szerint, a vártnál is nagyobb siker koronázta, noha a szóba jöhető gyűjtemények közül, rajtam kívül álló okok következtében, egyeseket nem vizsgálhattam át.

A Báthori-egyetem könyvtárának 1604 előtti állományából a legtöbb könyvet (kb. 90 %) érthető módon az egykori Lyceum-könyvtárnak a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban őrzött régi anyagában leltem fel, de további és elmélyültebb kutatás itt még további eredményekkel is kecsegtetne. Számottevő anyag került elő a csíksomlyói ferences kolostor könyvtárból, a gyulafehérvári Batthyaneumból, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárból, a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Tudományos Könyvtárból, a budapesti Egyetemi és Széchényi Könyvtárból, végül a gyöngyösi egykori ferences könyvtárból. Bár az anyagfeltárás munkáját nem tekintem befejezettnek és a jövőben folytatni kívánom, az eddig összegyűjtött kötetek is olyan konkrét tanulmányozásra nyitottak utat, amilyenre, egykorú könyvanyag hiányában, egyetlen más XVI. századi könyvtárunkkal kapcsolatosan sincs lehetőség. Valójában ugyanis egy századok óta sokszor elsíratott, eddig elpusztultnak hitt gyűjtemény virtuális egységét sikerült helyreállítanom és azt tanulmányozhatóvá tennem.

Mellékesen ugyan, de tudatosan arra is törekedtem munkám során, hogy a könyvtörténeti kutatások révén nyerhető történeti információk természetével, feltárásának módjával is megbarátkozzam. Az első kolozsvári egyetemi könyvtár felderített kötetekben olvasható kéziratos bejegyzések, glosszák, kommentárok ugyanis önmagukban is forrásértékűek lehetnek és máshonnan nem remélhető értesüléseket tartalmazhatnak. Így például összegyűjtött anyagomban fellelhetők történelmi szempontból érdekes bejegyzések (pl. bécsi követségről, János Zsigmond fejedelem hadadi csatájáról, a gyulafehérvári székesegyház oltárainak reformáció-kori elpusztításáról), vannak köztük az irodalomtörténet által hasznosítható szövegmélték és bejegyzések (pl. Adrian Wolphard ismeretlen latin versei, magyar nyelvű versek). A valamikori olvasók által bejegyzett receptek, gyógymódok az orvostörténeti vizsgálódások számára hozhatnak új értesülést. Az egyik kötetben található levélfogalmazvány a jezsuita iskola belső életéről szóló érdekes adalék. Az egyes szerzőkkel vitakozó és megjegyzéseit a lapszélre lejegyző egykori olvasó hozzásegítheti a mai kutatót, hogy következtetéseket vonjon le az akkori gondolkozásmódról (pl. „csodák” emlegetése), műveltségről, a különböző szellemi áramlatok hatásáról és terjedéséről, elsősorban a reformációval kapcsolatos álláspontokról és az akkori erdélyi általános légkörről, közhangulatról (pl. Augustinusszal, vagy Rotterdami Erazmussal „hadakozó” glosszák). A könyvekben található változatos bejegyzésanyag, possessor-jelzések, leltári utalások jó iskolát nyújtottak számomra, hogy megismerkedhessem a könyvtörténet Erdélyben célravezető módszereivel.

Végül ez a pontosan meghatározható provenienciájú, kiállításában is igényes könyvanyag biztos kiindulópontokat nyújt a régi erdélyi könyvdíszítő és könyvkötő művészet tudományos tanulmányozásához. Eredeti elképzeléseim szerint foglalkozni akartam a könyvek festett és fametszetű díszceivel, valamint kötéseinek művészetével is. Bár az anyaggyűjtést ilyen irányban is elvégeztem, végül is a feldolgozásról egyelőre le kellett mondanom. Nemcsak azért, mert szétfeszítette volna dolgozatom kereteit, hanem azért is, mert kiderült, hogy a középkori erdélyi könyvdíszítő művészet és kötetstörténet területén szinte teljesen hiányoznak az előmunkálatok. Ennek a kérdéscsoportnak a megtárgyalását tehát további kutatómunkám során következő feladatául tűztem ki magam elé. Most csak néhány példa útján adok némi ízelítőt ennek az anyagnak a problematikájából és a tárgyalandó cmlékek magas művészi és mesterségbeli színvonaláról.

Az egyetemi tanulmányok erdélyi előzményei

1. Az erdélyiek egyetemjárása a középkorban

Ahhoz, hogy a történeti fejlődésbe becégyazhassuk Báthori István fejedelem kolozsvári egyetemalapítását, mindenképp az egyetemi tanulmányok erdélyi előzményeit kell megvizsgálnunk abból a tényből kiindulva, hogy a középkorban itt nem működött főiskola. A tanulni vágyó fiatalok a XI. századtól kezdve a káptalanok mellett működő iskolákban sajátíthatták el az írást és olvasást, s néha a hét szabad művészet egyes tantárgyait. Aki viszont magasabb műveltségre, szakképzettségre vágyott, annak külföldi egyetemen kellett folytatnia tanulmányait. Így alakult ki az egyetemjárás (*peregrinatio academica*) középkori gyakorlata, mely elég sok erdélyi fiatal számára lehetővé tette, hogy korszerű műveltségre tegyen szert.¹

Kezdetben francia és olasz egyetemeket látogattak. Párizsban főként az egyházi értelmiség vezető és középrétegei, Padovában és Bolognában pedig az oklevelezés kifejlődésével a XIII. századtól kezdődően egyre keresettebb jogász szakemberek nevelkedtek.² A külföldi egyetemjárásnak a XIV. század közepe táján lezárult első szakaszában kiépültek a kapcsolatok Nyugat- és Dél-Európa egyetemi központjaival és meghonosodott a *peregrinatio academica* gyakorlata.³

A XIV. század közepén megalakultak az erdélyiek számára könnyebben elérhető közép-európai egyetemek. Az erdélyiek közül legtöbben Bécsben (1368 és 1520 között 1588-an) és Krakkóban (1405 és 1520 között 811-en) tanultak, de a prágai universitást is sokan látogatták, majd Mátyás király uralkodása alatt ismét fokozódott az érdeklődés az itáliai egyetemek iránt.⁴

---

1 Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarcst, 1979. 37.

2 Uo. 40.

3 Uo. 42.

4 Uo. 58.

Az erdélyiek egyetemjárásában az 1520 körüli évek fordulópontot jelentettek. A reformáció térhódítása és a régi, neves egyetemek lehanyaglása következtében a tanulni vágyók többsége új központok felé tájékozódott. Új vonásokkal gazdagodott a peregrinálók társadalmi-származási összetétele is. Míg az egyetemjárás korai szakaszát az arisztokratikus jelleg határozta meg, a későbbi korokban az akadémia értelmiség nagyobb része a városi, mezővárosi és falusi nem nemesi rétegekből került ki. Az 1520-ig terjedő időszakból ismert akadémikák közül 985-en királyi városból, 216-an püspöki városból, 715-en mezővárosból, 380-an faluról és 200-an ismeretlen helyről indultak külföldi tanulmányokra.⁵ A reformáció után az egyházi értelmiségi pálya sokat veszített vonzerejéből, mert jövedelmezősége csökkent, a korábnál jóval szerényebb mértékű társadalmi emelkedést biztosított. Az 1521 és 1700 között külföldön tanuló 2646 erdélyi diák 36,7 %-a már bizonyosan nem nemesi származású volt.⁶ A XVI-XVII. századra tehető a központi, világi és egyházi hatalom szolgálatában álló, jórészt önmagát újratermelő értelmiségi réteg kialakulása Erdélyben.

Mint már említettük, a reformáció megváltoztatta az egyetemjárás irányát is. A XVI. század harmincas-negyvenes éveitől fogva előbb Krakkó, majd Bécs egyeteméről maradtak el az erdélyiek. A protestánsok, Padován kívül, főleg a német városokat: Wittenberget, Lipcsét, Odera-Frankfurtot, Heidelberget, Bázelt látogatták, a katolikusok viszont Grácba és Olmützbe mentek tanulni.⁷

A külföldi tanuláshoz szükséges nem jelentéktelen költségeket kezdetben többnyire csak a módosabbak teremthették elő, bár nem kicsi a száma azoknak a diákoknak sem, akik nem saját pénzükön, hanem egyházi javadalom terhére tanultak távoli idegenben. A fejedelmi hatalom kiépítése óta az uralkodó is támogatta a külföldre tanulni menőket, közbenjárt az akadémiákat fenntartó hatóságoknál, hogy az erdélyi diákokat stipendiumokkal, „szabad asztallal”, azaz ingyenes étkeztetéssel, szállással, útiköltséggel segítsék.⁸ Az anyagi nehézségeken kívül a diákoknak az utazás veszélyeivel, viszontagságaival, a gyakori pusztító járványokkal is szembe kellett nézniük. Ezek a különleges terhek természetesen nagy mértékben korlátozták a középkorban egyetemre eljutó erdélyiek számát.⁹ Társadalmi súlyuk azonban ennek ellenére sem lebecsülhető: 1520-ig 1496 külföldön tanult erdélyi diák nevét tartották fenn az írásos források, több-kevesebb életrajzi adat kíséretében.¹⁰ 1521 és 1700 között pedig — amint már láttuk — 2646 erdélyi tanult Európa különböző egyetemein.¹¹ Tényleges létszámuk ennél is jóval nagyobb lehetett, de a kutatás jelenlegi szintjén csak ennyi személyről ismeretesek

---

5 Uo. 65.

6 Szabó Miklós: *Erdélyi diákok külföldi egyetemjárása a XVI—XVIII. században*. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980. 157.

7 Uo. 159.

8 Uo. 158.

9 Tonk i.m. 55.

10 Uo. 198—345.

11 Szabó i.m. 156.

biztos információk. A magas műveltség megszerzésének ez a bevált, hagyományos útja, a *peregrinatio*, azonban a XVI. század húszas éveinek végére válságba jutott. A török hódítók megjelenésével az erdélyiek számára a külföldi tanulás egyre tovább nehezedett. Időszerűvé és halaszthatatlanná vált tehát belföldi felsőbb iskola létesítése a fejedelemségben.

Egyes kutatók az első ilyen jellegű próbálkozásnak a domonkos-rend tiszavirág életű szebeni *studium generale*-jét tekintették.¹² Ennek felállítását a rend vezetői 1525-ben határozták el,¹³ de működéséről egyetlen adat sem ismeretes. A domonkos rend gyakorlata szerint ilyen nagy horderejű rendelkezés csak akkor lépett életbe, ha azt három egymásután következő *capitulum generale* elfogadta. Az úgynevezett approbálásról (a jóváhagyás második lépcsőfokáról), mely 1530-ban történt, még van tudomásunk. Ekkor elrendelik, hogy hathatósan gondoskodjanak a *studium generale* felállításáról és fenntartásáról. Valószínűnek látszik tehát, hogy akkor a szervezési munkák még nem fejeződtek be. Az úgynevezett confirmációról (a jóváhagyás harmadik lépcsőfokáról) viszont már nem található említés a rend központi levéltárában. Feltételezhető, hogy talán sor sem került a szebeni rendi főiskola tényleges megszervezésére a reformáció rohamos elterjedése következtében, melynek során 1529-ben Szeben tanácsa eltávolította a városból a szerzeteseket, a domonkos perjelt és egy társát pedig börtönbe vetette.¹⁴

A szebeni *studium generale* létével kapcsolatos kétségektől függetlenül is ez a próbálkozás azért sem tekinthető az első erdélyi egyetemnek, mert kizárólag a domonkos-rendi szerzetesek pallérozását szolgálta volna. A rend célja pedig nem tudósok képzése, hanem hivatásukat kifogástalanul betöltő prédikátorok nevelése volt.¹⁵ A szebeni kísérletnek tehát az általános művelődést illetően az erdélyi társadalom számára akkor sem lett volna jelentősége, ha történetesen megvalósul.

2. János Zsigmond fejedelem kísérlete egyetem alapítására

Az első valóságos egyetemalapítási kísérletre a reformáció művelődéspolitikájának részeként került sor János Zsigmond fejedelem (1540—1571) kezdeményezésére.

János Zsigmond gyermekkorától kezdve a humanizmus és a reformáció légkörében élt.¹⁶ Anyja, Izabella királyné, a Jagellók és Sforzák leszármazottja, a lengyel és az olasz humanizmus és reneszánsz szellemében nevelte Zápolya János gyermekét. A tudományokban is járatos fejedelem, aki tevékenyen részt vett a

12 Jekeli, Hermann: *Die Entwicklung des siebenbürgisch-sächsischen höheren Schulwesens von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Mediasch, 1930. — *Istoria României*. II. București, (1962). 688—689.

13 Harsányi András: *A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen, 1938. 234—236. — Iványi, Béla: *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau*. = *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* 63/1940. 35—37.

14 Uo. 235.

15 Uo. 118.

16 A fejedelem életére vonatkozóan: Szentmártoni Kálmán: *János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza*. Székelykeresztúr, 1934.

hitújítás mozgalmaiban, különös gondot fordított az iskolák fejlesztésére. Ilyen irányú tevékenységét bizonyítják az erdélyi országgyűlési végzések.¹⁷ Elmélkedésre hajlamos ember lévén, maga is részt vett az akkoriban gyakori, nyilvános hitvitákban.¹⁸ A feljegyzések tanúsága szerint a művészeteket is kedvelte, ügyes muzsikus hírében állott. Arról, hogy szerette maga körül a szépet, bárki meggyőződhet, ha kezébe veszi a könyvtárából fennmaradt, nagy gonddal és fejedelmi pompával készült díszes köteteket. Könyvgyűjtő szenvedélyéről, könyvtára gazdagságáról szintén szólnak az adatok. Nevét nagyszabású építkezésekkel kívánta megörökíteni. A történetíró Szamosközi István jegyezte fel, hogy a gyulafehérvári püspöki palotát gondosan rendbehozatta, és fényűzően, korszerű reneszánsz ízlés szerint, igazi fejedelmi lakhelyként rendeztette be: „Gyulafehérváron nagyszabású épületeket emelt. A fejedelmi palotákat, melyek korábban a püspökök nemtörődömsége következtében szűkek és kisszerűek voltak, csinosan kibővítette, ragyogóvá varázsolta. A falakat kívülről és belül tudós hozzáértéssel készült festményekkel díszítette, csataképekkel, városok ostromának ábrázolásaival, emblémákkal. Az ebédlőket, szobákat, emeleti helyiségeket ékesíttette, a kazettás mennyezetet aranyozott művel és faragott rózsákkal szépítette. Az összes helyiséget nagyszerű és ünnepélyes függönyökkel, kárpitokkal úgy felszerelte, hogy eme épületeken magukon is meglátszódjék a műveltséggel párosult királyi fenség” — fejezi be leírását Szamosközi.¹⁹

János Zsigmond igyekezett az erdélyi művelődést bekapcsolni saját korának európai szellemi áramlataiba. Kapcsolatokat létesített külföldi tudósokkal, költőkkel, művészekkel, bőkezűen pártfogolta őket, segítette működésüket. Ennek egyik emléke az 1565-ben Velencében megjelent *De la rime di diversi nobili poeti toscani* című petrarkista antológia, melyet szerzője János Zsigmondnak mint reneszánsz pártfogójának ajánlotta.²⁰

A fejedelem tervei között jelentős helyet foglalt el egy új, rangos, a reneszánsz uralkodóhoz méltó székváros kialakítása. Udvara székhelyéül apja, Zápolya János halálának színhelyét, Szászsebest akarta kiépíteni. Ezt bizonyítják a szászsebesi vár építésével kapcsolatos határozatok.²¹ Amint az 1566. évi országgyűlés végzéseiből kiderül, az építkezési költségek egynegyedét a fejedelem vállalta magára, míg a fennmaradó részt a három rendi natio fedezte.²²

---

17 EOE II. 60, 74, 79, 89.

18 Szentmártoni i.m. 339—340.

19 *Szamosközy István történeti maradványai* (kiad. Szilágyi Sándor). I. MonHungIlistSer XXI. Bp. 1876. 112.

20 Uo. 340. — Barlay Ödön Szabolcs: *Adatok a petrarkizmus magyarországi történetéhez. Olasz petrarkista költők antológiája az erdélyi udvarban.* = Irodalomtörténeti Közlemények 70/1966. 183—190.

21 EOE II. 260.

22 Uo. 375.

János Zsigmond jól tudta, hogy államának képzett szakemberekre van szüksége, s ezért nagy gonddal fejlesztette a belföldi iskolaügyet. Uralma idején, állandó erkölcsi és anyagi támogatásával létesültek a kolozsvári, a marosvásárhelyi, a váradí protestáns kollégiumok, új fejedelmi székvárosa díszül pedig egyetem alapítását tervezte.²³ A kortársak előtt köztudomású volt, hogy „kedvez őfelsége a tanulásnak és a tanuló személyeknek.”²⁴ Az egyetem felé tett első lépésnek a fejedelem a gyulafehérvári nagy múltú iskola akadémiává fejlesztését szánta. Erről is szólnak az országgyűlés 1565. évi határozatai: „A fejevári schola megépítésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deákat tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként Isten tisztességére hogy öregbedjék, őfelsége, jóllehet az keresztyéni kegyességéből ezelőtt is gondolkodott róla, de az őkegyelmek országul való engedelmes intésekre és kívánságokra oly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni az fejevári scholát, hogy országul őfelségével egyetemben kedveskedhessünk.”²⁵

A főiskola alapításának ügyében a fejedelem 1567-ben bizalmas emberét, udvari orvosát, Giorgio Blandratát Nyugat-Európába küldte, hogy nyerjen meg tudós professzorokat az Erdélybe jövetelre. Az akadémiává kifejlesztett iskolát aztán Gyulafehérvárról Szászsebesre költöztette volna át, miután elkészültek számára a szükséges épületek. Erről jegyezte fel Szamosközi: „Szándékában volt ünnepélyes kiváltságokkal ellátott akadémiát alapítani a Fehérvárral szomszédos Szászsebes városában.”²⁶

A belföldi felsőoktatás kifejlesztése tehát dédelgetett terve volt János Zsigmondnak, amint ezt 1567-ben kelt és Stockholmban nem régen előkerült végrendelete is bizonyítja. Ebben következőképpen gondoskodott az átszervezés alatt álló gyulafehérvári iskoláról: „Mindenféle könyveit őfelsége végrendeletileg hagyja a fehérvári iskolának, hogy a diákok azokból tanuljanak a könyvesházban, amelyet tisztességgel építsenek meg.” Tehát saját féltett gyűjteményével kívánta lerakni a tervezett egyetem könyvtárának alapjait. A szellemi táplálékon kívül azonban az anyagiakról is fejedelmi módon gondoskodott, hogy az új intézmény megszilárdulhasson. Említett végrendeletében így intézkedett: „Ezüst marháiból hagy őfelsége 1500 Ft-ot a fehérvári iskolának és diákjainak, hogy az iskolát építsék belőle és tartsanak tudós tanítómestert, aki tanítson és a diákok tanuljanak az Isten tiszteletére.”²⁷

---

23 Szamosközy i.m. 111–112.

24 EOE II. 289.

25 Uo. 289-290.

26 Szamosközy i.m. 112.

27 Heckenast Gusztáv: *János Zsigmond végrendelete (1567)*. Collectanea Tiburtiana Szeged, 1990. 155-169. Az idézett részek eredeti szövege: Libros vero omnis generis et in totum Maiestas eius legat testamento scholae Albanae, ut studiosi ex illis discant in libraria, quam aedificent honorificam. — De rebus argenteis eius Maiestatis scholae Albensi et personarum studentium, ut scholam aedificent et ludi rectorem doctum foveant, qui doceat et studiosi discant in honorem Dei, legat eius Maiestas mille quingentos florenos.

A „tudós tanítómestert” Szamosközi, a gyulafehérvári iskola fejlesztéséről szólva, meg is nevezi a következőképpen: „Ebből a célból az igen tudós Caelius Secundus Curiót Bázelyból és ismét másokat Itáliából és Németországból szándékozott behívni a tudományok előadására.”²⁸ János Zsigmond fejedelemnek Caelius Secundus Curióhoz 1567. június 26-án Tordáról intézett levele, melyben a neves tudóst egyetemi terveihez igyekezett megnyerni, ma is megtalálható a bázeli egyetem könyvtárában.²⁹

A hagyomány egy másik, hasonló meghívást is számontartott. Eszerint Petrus Ramust (1515–1572), a párizsi egyetemen a dialektika és a retorika tanárát is igyekezett megnyerni az erdélyi fejedelem a tervezett új főiskola nemzetközi tekintélyének megalapozásához. Erről a meghívásról az erdélyi hagyomány a XVIII. század második fele óta tudott, Bod Péter, Kénosi Tóssér János és Uzoni Fosztó István mindmáig kéziratban maradt egyháztörténeti munkáiban bukkan fel először, de az információ forrásának megnevezése nélkül. Vizsgálódásaim során megállapítottam, hogy a fentebb említettek hihetőleg Szenczi Molnár Albertnek 1630-ban, Lőcsén megjelentetett *Discursus de summo bono* című művéből szerezhettek újból tudomást János Zsigmond fejedelem és Petrus Ramus Erdélyben már elfeledett kapcsolatáról. E kötet előszavában ugyanis ez olvasható: „1570 tájban ifjú János király volt ilyen szándékban. Ki amaz híres philosophust, Petrus Ramust, is hivatta Párizsból Fejérvárra.”³⁰ Szenczi Molnár értesülésének forrása viszont Thomas Freigius 1599-ben, Marburgban kiadott *Petri Rami vita* című műve lehetett, mely szerint „János, Pannonia választott királya Ramust nagy fizetéssel felkérte a fehérvári akadémia vezetésére.”³¹ Ez az értesülés viszont Ramusnak 1570. március 23-án Teodor Zwinger nevű bázeli professzorhoz intézett levelére megy vissza. Ebben ő maga írja, hogy János Zsigmond évi 500 talléros fizetéssel és más fejedelmi jótéteményekkel hívta meg őt Erdélybe. E levelet a bázeli Közkönyvtár őrizte meg.³²

Mindennek a kapcsolatnak azonban egészen a legutóbbi időkig nem volt olyan bizonyítéka, amely közvetlenül és egyértelműen éppen erdélyi oldalról tanúsította volna a fenti hagyomány megalapozottságát. Nem régen azonban ismeretessé vált, hogy a székelyudvarhelyi egykori Református Kollégium régi könyvekben gazdag könyvtárában őrzik Ramus Baselen, 1569-ben megjelentetett *Arithmeticae libri duo, geometriae septem et viginti* című művének egy olyan példányát, amelynek címlapján a szerző következő saját kezű ajánlása olvasható: „Johanni secundo, Pannoniae regi optimo, Petrus Ramus dono dedit.” A bejegyzés időpontját a bőrkötésbe nyomott 1570. évszám mutatja.³³ Ramus előbb említett bázeli levele és

---

28 Szamosközy i.m. 112.

29 Szövege kiadva: Sárospataki Füzetek 5/1861. 839.

30 Új, kritikai kiadása: Szenci Molnár Albert: *Discursus de summo bono* (kiad. Vásárhelyi Judit). Régi Magyar Próza Emlékek IV. Bp., 1975. 89.

31 Freigius, Thomas: *Petri Rami vita*. Marburgi, 1599. 619.

32 Waddington, Charles Tzaunt: *Ramus, sa vie, ses écrits et ses opinions*. Paris, 1855. 217, 425.

33 Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár, Nr. 13.

a Székelyudvarhelyen előkerült kötet saját kezű bejegyzése most már véglegesen eldöntötte, hogy az első erdélyi egyetemet János Zsigmond fejedelem valóban az európai hírvű párizsi professzorral kívánta megszerveztetni és útjára indítani.

János Zsigmond művelődéspolitikájának és egyetemi tervének nagyvonalúságát, igényességét mutatja, hogy a korabeli európai szellemi élet és pedagógia egyik vezető személyiségét kívánta megálmodott egyeteme élére állítani.³⁴

Az erdélyi művelődés szempontjából komoly veszteség azonban, hogy a körülmények megakadályozták Ramus erdélyi működését. 1571. március 14-én János Zsigmond fiatalon meghalt, és vele együtt egy időre újból eltemetődött az erdélyi egyetem megteremtésének terve. A következő esztendőben pedig a Szent Bertalan-éjszakai vérengzések során Ramus is áldozatul esett a vallási fanatizmusnak. János Zsigmond kísérlete azonban sikertelensége ellenére sem volt hiábavaló. Minden tekintetben előkészítette a talajt Báthori István fejedelem kolozsvári egyetemalapításához. János Zsigmond úttörésében rejlik tehát a magyarázata annak, hogy a következő fejedelem, már néhány esztendő alatt (1579—1581) sikeresen megszervezhette Erdély első valóságos egyetemét. Ez azonban már nem a protestantizmus, hanem a megújult katolicizmus művelődéspolitikáját szolgálta.

A kolozsvári Báthori-egyetem és könyvtárának története 1607-ig

1. A kolozsvári jezsuita-kollégium alapítása és megszervezése

Báthori István (1533—1586) erdélyi fejedelem, majd lengyel király a jezsuita rend fontosságát a katolikus hitvédelemben és oktatásügyben már padovai tanulmányai, illetve bécsi udvari szolgálata idején felismerte. 1567-től kezdve többször is felmerült benne a terv a rend Erdélybe hívásáról. Eleinte saját családi birtokán, Szilágysomlyón, kívánta letelepíteni a jezsuitákat az ottani elárvult kolostorban, fejedelemmé választása (1571) után pedig Váradra, illetve Gyulafehérvárra gondolt. Elképzeléseihez azonban a teljes támogatást a Jézus Társaság vezetőségétől csak azután kapta meg, hogy lengyel királlyá választásával ő lett a keleti ortodoxia és a török birodalom irányában terjeszkedésre törekvő új, római egyházpolitika legfontosabb világi kulcsfigurája Kelet-Európában. A rend által szorgalmazott katolikus misszió tervének összekapcsolása az erdélyi oktatásügy korábbi törekvéseivel a belföldi felsőbb iskolázás területén, Báthori

---

³⁴ Ramus munkásságának korszerű, részletes méltatása: Ong, Walter: *Ramus, Method and Decay of Dialogue*. Cambridge, Mass., 1959. — Czegie Imre: *Ramus életművéről, jelentőségéről és magyar hatásáról*. = Teológiai Szemle, 1972. 329—338. — Vö. Faludi, Jean: *André Dudith et les humanistes français*. Szeged, 1927. 35—37.

István történelmi jelentőségű tette volt.¹ Így vált a jezsuiták kolozsvári kollégiuma nemcsak a délkelet-európai katolikus terjeszkedés előretolt bástyájává, hanem az akkor legkorszerűbb oktatási mód és könyvtári szervezet meghonosítójává is a XVI. századi Erdélyben.

Báthori 1579. július 17-én Vilnában hozta meg azt a döntését, hogy Kolozsmonostoron, az egykori bencés apátság épületeinek és vagyonának felhasználásával, jezsuita kollégiumot alapít, melyet birtokokkal, könyvekkel kellően felszerel és benne legalább húsz fiatal saját költségén neveltet.² Már ekkor előírta, hogy az iskolában grammatikán és retorikán kívül filozófiát és teológiát, tehát felsőbbfokú tantárgyakat is oktassanak. A Lengyelországból verbuválódó jezsuita atyák 12 tagot számláló első csoportja 1579. szeptember végén érkezett meg Kolozsmonostorra, és a sebtében kitarozott épületekben december 20-án már megnyitották iskolájukat, 1580. január 11-én pedig elkezdték a rendszeres tanítást is.³

A további fejlesztés tervait a király 1580. május 18-án kelt első és 1581. május 12-én, Vilnán kelt második kiváltságlevele körvonalazta. Ebben végső célként az iskola akadémiává fejlesztését tűzte a rend elé, hogy a bölcsészeti és hittudományi stúdiumokat elvégző hallgatóinak a megfelelő itáliai, francia, spanyol és német intézményekhez hasonlóan, borostyános, magisteri és doktori címet adományozhasson.⁴ Ennek érdekében — Báthori Kristóf fejedelemmel teljes egyetértésben — Kolozsvárott a Farkas utcában átengedte a rendnek a templom két oldalán fekvő egykori ferences, illetve apáca-kolostor épületeit és telkeit, amelyekre 1580/81-ben a fejedelem olasz udvari építészével kétszintes rendházat és iskolát emeltetett. Az együttest 1583. február 13-án szintén a Farkas utcában, a rendházzal átellenben és az iskola tőszomszédságában felépített bentlakással egészítette ki. Ebben 150 tanuló nyert ellátást a Báthori és a pápa által adományozott évi 1000-1000 arany terhére.⁵ Bőkezűen gondoskodott az iskola fenntartásának költségeiről is. Erre a célra ugyanis a jezsuitáknak adományozta az egykori kolozsmonostori apátság még el nem tékozolt birtokait; mégpedig Kolozsmonostort, Bácsot, Jegenyét, Tiburcot, Kajántót és Bogártelkét.⁶ Ez a bőkezűség tette lehetővé a tanulók létszámának gyors növekedését. Amíg az induláskor csak 50 diákjuk volt, 1581-től kezdődően 150-200, 1585-ben 230,

---

1 A fentiekre vonatkozóan: MonAnthung I. 25*-29*. — Veress Endre: *Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről, 1603—1623*. Adattár XV—XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 7. Szeged, 1983. 222.

2 MonAnthung I. 901—904.

3 A kolozsvári kollégium történetére vonatkozó összefoglalásokból: Erdélyi Károly: *A kolozsvári római katolikus főgymnasium története, 1579—1898*. Kolozsvár, 1898. — Veress Endre: *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*. = Erdélyi Múzeum 23/1906. 169—193, 249—263. — Jakó Zsigmond: *Négy évszázad a művelődés szolgálatában*. = Korunk 38/1979. 545—555.

4 MonAnthung II. 61—66, 112—118.

5 Uo. 393—395.

6 Uo. 116.

még később 350 ifjú látogatta a jezsuiták iskoláját, melyben pl. 1584-ben 27, 1587-ben és 1596-ban 15 jezsuita rendtag végezte a tanítás és nevelés munkáját.⁷

Ezeket Európa legkülönbözőbb országaiból irányította ide a központi vezetés. A magyarokon, lengyeleken és németeken kívül olaszok, franciák, spanyolok is voltak közöttük. Minthogy a rend vezetősége térítő akciójában fontos szerepet szánt kolozsvári iskolájának, ide általában a legjobb képzettségű választották ki az oktatókat. Korábban Rómában, Bécsben, Krakóban, Grácban, vagy más nagy múltú művelődési központban működött tanárokat kellett az új kollégiumban is ellátni a megszokott munkaeszközökkel. Minthogy a rend iskoláiban, az országhatárokon való tekintet nélkül, egységes előírások és azonos módszerek szerint folyt az oktatás, a dokumentálás is mindenfelé hasonló kérdéseket és megoldásokat vetett fel. Báthori — láttuk — anyagilag úgy megalapozta kolozsvári kollégiumát, hogy az kezdettől fogva megfelelhessen a rendben elfogadott általános követelményeknek.

2. A jezsuita könyvtári gyakorlat

A jezsuita kollégiumokban a könyvtár létesítése mindig egyidejű az iskola szervezésével, vagy időben még meg is előzi azt. Például Nagyszombaton már a rendház épületének megszerzése előtt kimutatható a könyvtár létesítése. De Znióváralján is az iskolájuk megnyitását megelőzte a könyvtár alapítása.⁸ A rend tanintézteiben folyó oktatást részleteiben is egységesen szabályozó tanulmányi utasításokból világosan kiderül, hogy a tanítást, a tanár és a tanuló munkáját mindenhol a könyvekre, a ház jól felszerelt és gondosan kezelt saját könyvtárára kívánták alapozni.

Már egy esztendővel a rend pápai jóváhagyása (1541) után kiadott első *Ratio studiorum*-ban megjelenik az intézkedés, hogy a kollégiumokban, lehetőség szerint, létesítsenek közkönyvtárat, melyhez mindazoknak legyen kulcsa, akik erre a rector megítélése szerint érdemesek. De ezen kívül kinek-kinek szerezzék meg személyes használatra is a munkájához szükséges könyveket.⁹ A *Ratio studiorum* 1586. évi kiadása hangsúlyozza, hogy a rend tagjai a könyvek bősége nélkül olyanok, mint a fegyvertelen katonák. Ezért kívánatosnak tartja, hogy a rendházak könyvtárak gyarapítására rendes évi költségvetést biztosítsanak, és ezt ne fordítsák más célra.¹⁰ Minthogy a közkönyvtár anyagának és főként a tiltott könyveknek a használatát szigorú előírások szabályozták, a kollégiumokban kisebb kézikönyvtárt is

7 Lukács, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I. I* (1551—1600). Romae, 1978. 426—429, 461—463.

8 Dümmerth Dezső: *A budapesti Egyetemi Könyvtár állományának alapjai*. = Magyar Könyvszemle 80/1964. 294, 296.

9 Pachtler, G. M.: *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu*. I. Monumenta Germaniae Paedagogica II. Berlin, 1887. 29.

10 Ne nostri copia librorum, sine quibus milites inermes esse videntur, careant, optandum esset, ut aliquis reditus annuus ampliandae bibliothecae attributus, qui in alios usus non esset convertendus. Pachtler i.m. II. Monumenta Germaniae Paedagogica V. Berlin, 1887. 178.

összeállítottak a gyakrabban keresett művekből. A nagyobb könyvtárat viszont zár alatt kellett tartani. Oda csak az oktatóknak és a hitszónokoknak lehetett bejárása, de a tanulóknak nem.¹¹

A tiltott könyvek jegyzékének kéznél kellett lennie a könyvtárban, de csak a teljesen eretnek írások tartását tilalmazták. A tiltott könyveket azonban el kellett különíteni egy titkos kamarában, melynek kulcsa a rectornál állott. Ezekhez a teológia, filozófia és a humán tárgyak professzora is csak abban az esetben juthatott hozzá, ha a rector előtt bizonyította, hogy helyesbíteni akarja az illető munka szövegét. A tévedésektől megtisztított, kijavított köteteket aztán vissza lehetett helyezni a nagykönyvtárba.¹² Bizonyos részek frivol hangja miatt még a klasszikus irodalom sok remekének olvasását is tilalmazták. Ilyen tilalom alatt álló író volt pl. Catullus, Tibullus, Propertius, Ovidius, Plautus, Terentius, Martialis, sőt egy ideig maga Horatius is.¹³

Az összes kollégiumokban egységesen szabályozták a könyvek leltározását és nyilvántartását. Minden könyv első lapján fel kellett tüntetni az alábbi szövegésben, hogy melyik rendház állományához tartozik: „Collegii X Y cathalogo inscriptus”.¹⁴ A gyűjtemény anyagában eligazító jegyzéket a szerzők betűrendjében állították össze minden tekintet nélkül a tárgyi csoportokra.¹⁵ Részletekbe menően előírták a könyvtárhasználat módját is. A könyvtárból a felettesek általános, vagy esetenkénti engedélye alapján és a praefectus tudtával kölcsönözhettek, de a mű címét és saját nevüket egyidejűleg be kellett írják a könyvtár falára e célból kifüggesztett táblázatba. A kölcsönzés ideje nyolc nap volt. Ezután a kötetet vissza kellett tenni a maga helyére és gondosan elzárni. Az olvasó felett a könyv épségéért. Tilalmazták, hogy valaki csupán kíváncsiságából kutasson a könyvtárban, és reá nem tartozó munkákat olvasson.¹⁶

Még hosszan lehetne idézgetni a könyvekkel, könyvtárral, annak rendjével és használatával kapcsolatos előírásokból, de a fentiekből is kiderül, hogy a jezsuita rend mekkora fontosságot tulajdonított a nyomtatott betűnek, és ennek megfelelően a könyvtárügynek. Amikor tehát 1579-ben sőr került a kolozsvári rendház és iskola megszervezésére, az itteni könyvtár létesítése, belső rendjének, kezelésének és használatának kialakítása is ennek a több évtizedes gyakorlattól kifinomított, jól bevált rendszernek megfelelően ment végbe.

---

11 Lukács, Ladislaus: *Monumenta Paedagogica Societatis Jesu*. IV. Romae, 1981. 375–376, 420.

12 Uo. 355–356.

13 Uo. 577.

14 Et in omnibus libris scribatur in prima pagina nomen collegii, et significetur librum illum catalogo esse inscriptum hoc modo: Collegii Avenion. Catal. Inscript. Lukács i.m. 420.

15 Catalogus habetur omnium auctorum diversarum facultatum unico ordine alphabetico. Poterit accommodari ordo alphabeticus secundum distinctionem auctorum diversarum facultatum. Lukács i.m. 356.

16 Uo. 452.

3. A kolozsvári kollégium könyvtárának megszervezése

A kollégium és a könyvtár szervezése Kolozsváron egyszerre vette kezdetét és párhuzamosan haladt. Sorsuk is mindvégig szorosan összekapcsolódott. Az új intézmény könyvekkel való ellátásának kérdése szőnyegre került már azokon a megbeszéléseken, amelyeket Báthori István az erdélyi kollégium létesítéséről a lengyelországi pápai nunciussal folytatott és amelyek során az alapításra vonatkozóan említett döntését meghozta. A jezsuita renddel 1579. július 17-én Vlnában létrejött megállapodásának tizenkét pontja közül kettő a könyvekkel kapcsolatos. Az egyik kimondja, hogy már az előkészítés végett Erdélybe utazó lengyelországi provincialis és társai vigyenek magukkal a király költségére vásárlandó könyveket. A másik pontban Báthori nemcsak kötelezi magát, hogy a szükséges könyvekről gondoskodik, hanem ígéri, hogy felszereli a rendházat kegyszerekkel, szükséges papi ruhákkal. Ígéri továbbá, hogy ennek során kijavíttatva a rendnek ajándékozza azokat a nagyértékű egyházi felszerelési tárgyakat, könyveket, templomi ékességeket, képeket és szobrokat, amelyeket Erdélyben a reformáció óta ládákból elraktározva őriznek a fejedelmi tárházakban.¹⁷

Az erdélyi szervezést közvetlenül intéző lengyel provincialis 1579. évi beszámolójából ismeretes, hogy a jezsuiták első csoportja Krakóban nagy összegeken vásárolt, tekintélyes mennyiségű könyvanyaggal felszerelve érkezett Kolozsvárra.¹⁸ Ez azonban hihetőleg legnagyobb részt a hitvédelmet és a hittérítést szolgálhatta és csak kisebb mértékben az iskolázást. A helyszínen tartozkodó lengyel provincialis ugyanis az iskolájuk szükségleteiről 1580. január 2-án Báthori Kristóf fejedelemhez tett előterjesztésében, az építkezés mielőbb elkezdésén kívül, az oktatáshoz nélkülözhetetlen könyvek sürgős beszerzését szorgalmazta. Szerinte a tanároknak alig vannak könyveik, amikből készülhetnének, hiányoznak a kommentárok, de azok a szerzők is, akiknek olvastatását a tanrend előírja. Válaszában a fejedelem úgy döntött, hogy a szükséges könyveket vásárolják meg, vagy nyomtassák ki az ő költségére.¹⁹ Ennek alapján ismét halogatás nélkül intézkedtek. A kolozsvári házfőnök január 27-én már azt jelentette Rómába a rend generalisának, hogy a szükséges könyveket megrendelték Krakóból és

---

174... Deducentur autem eo ab aulico Ser. Regis impensis Suae Regiae Maiestatis cum libris et sarcinis necessariis ... 12. Non solum providebitur patribus istis de libris et suppellectili necessaria pro domo et officinis eorum, sed quod pertinet ad ecclesiam, habebunt vetera paramenta multa atque ornamenta omnia magni pretii, quae in capsis adhuc asservantur, et reparabuntur imagines sanctorum deletae in templo et in omnibus aliis locis, ubi necesse fuerit. MonAntHung I. 903—904.

18 Idem allatos Cracovia libros non parvis impensis et sumptibus comparavit. MonAntHung I. 1005.

19 8. Nostri praeceptores nullos fere libros vel commentarios habent, quibus praeparare se possint, etiam ad docendos eos autores, de quibus in catalogo fit mentio. Curandum omnino videretur, ut tam urgenti necessitati provideretur ... R(esolutio): Libri vel emantur, vel cudantur sumptibus Ill. Principis. MonAntHung II. 4—5.

Németországból.²⁰ Egy hónap sem telt belé és a kért könyvekből az első szállítmányt a Rómából Erdélybe áthelyezett Szántó (Arator) István atya február 20-ra elhozta magával Krakkóból Kolozsvárra egy hordóba csomagolva. Ezekért a könyvekért a fejedelem, a házfőnök jelentése alapján, igen tekintélyes összeget, 130 tallért fizetett ki.²¹

Ettől kezdve a könyvtár szervezésében Szántó Istvánnak tulajdoníthatunk irányító szerepet. Nemcsak azért, mert irodalmi munkássága révén személyesen is érdekelt volt új állomáshelye könyvtárának gyarapításában, hanem mert kapcsolatban állott a pápai könyvtárral és annak praefectusával.²² Még Kolozsvárról is igyekezett a Vaticana gazdagítására. Például Nikephoros egyháztörténeti művének ószláv nyelvű kéziratát kívánta megszerezni a vatikáni könyvtár részére egy bulgáriai kolostorból.²³ Az volt a véleménye, hogy az eretnekek elleni harchoz a fegyvereket a jól felszerelt könyvtár szolgáltatja.

Hihetőleg az ő sürgetésére került sor Báthori István ama ígéretének beváltására, hogy a reformáció óta elraktározott régi, katolikus könyvanyagot és templomi felszerelési tárgyakat a kolozsvári jezsuiták kapják meg. 1580. június 28-án a házfőnök már azt jelentette a rend római központjába, hogy a fejedelemtől megkapták a gyulafehérvári egyház könyvtárának még fellelhető maradványát. E hozzávetőleg 200 kötetnyi állomány többnyire régi könyvekből áll. Tartalmukat tekintve elsősorban jogtudományiak, de sok közöttük a skolasztikus irodalom terméke. A humán tárgyúak viszont nagyon régiek, tehát elavultak, és ezért kevés hasznukat veszik munkájukhoz. A teológia alapvető alkotásai, az úgynevezett doktorok művei alig vannak képviselve a kapott anyagban. A könyveken kívül nagy tömeg egyházi ruhanemű is érkezett Gyulafehérvárról, közte arany szálakból szőtt, drága darabok, de sok közülük rongált állapotú és javításra szorul.²⁴ Nagyjából ezzel egyidejűleg kerülhetett a gyorsan készülő új iskolaépületbe a Kolozsváron megmaradt régi, katolikus könyvanyag, melyet a rendház 1580. évi jelentése gazdagnak jellemez.²⁵

---

20 *Libros etiam curamus tum Cracovia, tum ex Germania.* MonAntHung II.20.

21 *Die 20 Februarii venerunt ad nos P. Stephanus Arator cum P. Volfgango ... Attulerunt etiam nobis Cracovia libros, quos petieramus et alia necessaria. Scripsi statim Principi de ipsorum adventu et de libris ac viatico ipsorum. Iussitque Princeps numerari pro libris 130 taleros.* MonAntHung II. 35, 183.

22 Uo. 32–33.

23 Uo. 213.

24 *Princeps ... bibliothecam etiam Albensis ecclesiae nobis donavit, in qua fuerunt ad 200 volumina, sed pleraque nobis utilia. Nam plurimi libri sunt in iure, alii vel scholastici, vel humaniores valde antiqui. Doctores ecclesiastici fere nulli. Ex eadem ecclesia donavit nobis sacras vestes omnes: casulas ad 40, dalmaticas ad 30, cappas maiores et minores seu pluvialia 10, antependia 4; in quibus multa sunt preciosa et filis aureis intertexta, nonnulla iam detrita et vetera.* MonAntHung II. 70, 81.

25 ... *bibliotecam Albensem et Claudiopolitanam libris instructissimam et supplectilem sacram preciosam nostris ascripsit ...* MonAntHung II. 102.

Bizonyára Szántó munkásságához kapcsolható a reformációt megelőző időkből való régi könyvek maradványainak összegyűjtése Váradon és Kolozsvárra küldése. Minthogy Szántó 1584 februárjában azt a feladatot kapta, hogy a rend számára Váradon is szervezzen támaszpontot és ő a régi könyvyanyagot mégis Kolozsvárra szállíttatta át, arra kell gondolni, hogy benne, vagy a központi vezetőségben olyan elképzelés élt, hogy kolozsvári kollégiumukban kell létrehozni az erdélyi, valamint a Kárpátokon túla irányuló misszió dokumentációs központját. A lengyel királlyal jó kapcsolatokat tartó Szántónak köszönhető tehát minden bizonnyal, hogy Báthori István 1585 augusztusában a váradi „régí könyvtárt”, melyet legalább 2000 forintra értékelték, a jezsuita rendnek ajándékozta.²⁶

Ezeket a könyveket, rézből készült kandelábereket és szőnyeget azóta, hogy Várad lakosságának többsége új hitre tért, a váradi vár kápolnájában elraktározva őrizték. Innen szállította át Szántó a könyveket két társzekéren az általa már rendbe hozott Szent Egyed templomba, ahonnan később Kolozsvárra kerültek. Ez a könyvyanyag persze már csak töredéke és árnyéka volt az egykori fényes váradi bibliotékának, mert igazi bibliofil értékeit többnyire már korábban széthordhatták. Szántónak Claudio Acquaviva jezsuita generalishoz 1587. október 13-án írt leveléből azonban tudjuk, hogy azért néhány ilyen érték is maradt a váradi könyvek között. Beszámolójában a könyvszerető ember lelkesedésével külön is megemlékezik kilenc darab óriási méretű, aranyos betűkkel írt antiphonariumról és graduáléről, melyekhez hasonlókat sohasem látott. Ez az állítás olyan személy részéről, aki a Vaticanába is bejáratos volt, annak anyagát ismerte, komolyan számba veendő értékelésnek fogadható el. Egyébként Szántó azt is közli eme levelében, hogy a díszkódexek közül egyetlen kötetet 600 aranyra, tehát hatalmas összegre értékelték.²⁷ Még akkor is, ha számolunk azzal, hogy Szántó némileg eltúlozta a váradi könyvek értékét, hogy saját tetteinek jelentőségét növelje felettesei szemében, az bizonyos, hogy ezt az akcióját önmaga előtt erdélyi működése egyik fontos eredményeként értékelté.

A jezsuiták azonban könyvtáraikban általában nem könyvészeti ritkaságokat gyűjtöttek, hanem oktató és hitvédelmi munkájukhoz szükséges segédeszközöket. A régi erdélyi könyvygyűjtés maradványai további őrzésének gondját tehát elsősorban Báthori István felelősségtudata ruházta rájuk. Számukra azonban az volt a fontosabb, hogy így megalapozott könyvtárukat folyamatosan gyarapíthassák a külföldön megjelent újdonságokkal. A napjainkig fennmaradt kötetek megjelenési

---

26 Donavit hoc anno Rex non modo bibliothecam antiquam Varadiensem, aestimatam bis mille florenos, verum etiam villas sex attribuit. MonAntHung II. 863.

27 Cum templa Varadiensia haeretici depraedarentur, multos libros et tapetia templorum in quendam capellam in arce convexerant. Rogavi Regem ut nostrae ecclesiae illa donaret. Donavit et exportavi antiphonaria et gradualia 9 maxima, quibus similia nunquam vidi, aureis litteris in multis litteris scripta. Unum illorum 600 aureis constitisse scribitur. Exportavimus et tapetia 15, tria maxima, quae cingunt sanctuarium. Item candelabra aerea maxima ad 33 et duo plaustra onusta variis libris, invidentibus et freudentibus haereticis. Libris igitur et tapetibus ornavimus et ditavimus templum et domum. MonAntHung III. 80—81.

ideje ékesen bizonyítja, hogy ez, kitűnő és központosított szervezettségüknek köszönhetően, ténylegesen sikerült is nekik. A nagy távolságok és a forgalmat akadályozó különböző háborús és egyéb nehézségek ellenére, az ő szempontjukból nélkülözhetetlen külföldi újdonságok meglepően rövid időn belül eljutottak kolozsvári bibliotékájuk polcaira is.

Nyugat-Európából folyó könyvbeszerzésük útját Krakkón keresztül építették ki már 1580 folyamán, minthogy Bécs túlságosan messze esett Erdélytől, nehezen közelíthették meg és az összeköttetések alakulása nagymértékben függött a politikai kapcsolatok gyakran változó helyzetétől. A jezsuita vezetők megítélése szerint a krakkói rendházat jól kell megszervezni, mert nélküle a kolozsvári kollégium nem állhat fenn. Innen kell ugyanis ellátni az erdélyieket ruhaneműekkel és könyvekkel. Ezek folyamatos szállítására vásároljanak négy lovat, és így biztosítsák Kolozsvár zavartalan ellátását könyvekkel.²⁸ Mindezek ellenére állandónak mondható a könyvek küldésének sürgetése, minthogy az oktató és missziós munka egyre szélesebb területre terjeszkedett ki, s ennek ütemében növekedett az igény új és új könyvekre. Például 1581. augusztus 18-án Wujek atya, kolozsvári rector, közli a rend generalisával, hogy ha vele íratják meg a lengyel protestánsok Postillájával szemben a katolikus Postillát, akkor sok könyvre lesz szüksége, mert Erdélyben nem minden mű található meg.²⁹ Nem hagyható az sem figyelmen kívül, hogy a tanárok többsége Nyugat-Európából érkezett ide, tudta, hogy nem végleg marad itt; tehát fenntartotta külföldi kapcsolatait, lépést akart tartani az ottani új eredményekkel, állandóan sürgette azok beszerzését.

E külföldi könyvvásárlásokhoz szükséges nem jelentéktelen összegeket részint a fejedelem utalta ki számukra, részint abból az évi 1000 forintból fedezték, amelyet a rend a pápai kincstárból kapott a kolozsvári szeminárium részére. Például 1583 márciusában Antonio Possevino atya a pápai javadalomból 550 forintot adott át készpénzben a kolozsvári szeminárium praefectusának, 50-et pedig a részükre vásárolt könyvek árában számolt el.³⁰ Possevino ekkor egy könyvekkel megrakott szekeret küldött előre Krakkóból. Ezek között saját munkáiból, a Gergely-féle új naptár elterjesztését szorgalmazó kiadványból is hozott magával Báthori István költségére vásárolt példányokat.³¹

---

28 *Necesse erit omnino ... quatuor equos emere et provisiones pannorum, librorum, etc. Cracovia facere. Quare videat R. T., ut residentia Cracoviensis bene constituatur, sine qua collegium hoc vix posset subsistere. Nam Viennam iter et longum et difficile est, et periculosum, sicut patres isti testantur, qui venerunt. MonAntHung. II. 77—78. — Utinam et Cracoviae nostris provideret. Esset enim illa nostrorum residentia summe necessaria Transsylvaniensi collegio. Inde enim libros, pannos et alia necessaria petimus. MonAntHung II. 161.*

29 Uo. 160.

30 ... ex pecunia pontificia quingentos et quinquaginta coronatos in pecunia et quinquaginta coronatos in libris ad eiusdem seminarii usum ... Uo. 439—440.

31 Uo. 524—525.

A nagy költséggel, gonddal és hozzáértéssel kiépített kolozsvári könyvtár belső rendjébe és életébe engednek némi betekintést azok az előírások, amelyekkel a szeminárium Possevino által 1583-ban megszerkesztett rendtartása szabályozta a diákok könyvtárhasználatát. Ennek értelmében tanára jóváhagyása nélkül senki sem tarthatott magánál könyveket. A szemináriumtól használatra adott könyvekbe tilos volt jegyzeteket beírni, vagy jeleket belekarcolni. Akinek tiltott könyve volt, halogatás nélkül át kellett adnia a rectornak, és ilyeneket azután is csak annak engedélyével olvashatott.³²

Néhány esztendő alatt tehát a jezsuiták jól felszerelt, gazdag könyvgyűjteményt hoztak létre nagyra hivatott kolozsvári kollégiumukban, melynek anyagát az előírásoknak megfelelően leltározták és katalogizálták. Erről azonban a megmaradt kötetekben található bejegyzések tanúskodnak csupán, minthogy az első könyvtárjegyzék időközben elpusztult, vagy egyelőre lappang. De így sem vitatható, hogy az egyetemmé fejlesztés útját járó kolozsvári jezsuita kollégium gyűjteménye volt a csúcsa annak, amit a könyvtárfejlődés Erdélyben a XVI. század végéig produkált. A könyvtár további nyugodt fejlődését némileg megzavarta az 1586. évi pestisjárvány, amikor a jezsuiták a pusztító tömeghalál elől a félreeső Kővárba menekültek, de a 45 erdélyi jezsuitából 24 így is a járvány áldozata lett. A rendház ideiglenes elhagyása azonban a könyvtárra nézve nem járt veszteségekkel, mert a kollégiumot az ellenséges érzületű protestáns lakosság esetleges fosztogatásaitól megvédte a tekintélyes Márton deák és az Itáliából akkor hazatért fiatal Kakas István gondos felügyelete. Ez utóbbi szoros kapcsolata a jezsuitákkal és különleges könyvbarátsága közismert volt.³³

A gondos megalapozás és szervezés után már csak folytonosság lett volna szükséges ahhoz, hogy az első erdélyi egyetem és a hozzá mindenben méltó könyvtár keretei megszilárdulhassanak és állandósulhassanak. Minthogy az 1585/86. iskolai évben a humán tárgyak után a filozófia és teológia előadása is elkezdődött, a könyvbeszerzések ezekben a szakokban még sürgetőbbekké váltak.³⁴ A születőben lévő egyetem és könyvtára eddigi gyors fejlődését kétségtelenül annak köszönhette, hogy létesítését olyan kitűnően szervezett nemzetközi testület végezte, mint amilyen a Jézus Társaság volt a XVI. századi Európa szellemi és művelődési életében. Sorsának a jezsuitákéhoz való kapcsolódása azonban a protestáns és ortodox lakosságú Erdélyben egyben a ragyogó kezdeményezések további jövőjét is meghatározta.

4. A könyvtár menekítése 1588-ban és újjászervezése 1595-ben

Az 1588. december 8-án kezdett medgyesi országgyűlésen a protestáns rendek december 25-én kikényszerítették a gyermekkorban lévő Báthori Zsigmond fejedelemtől (1581–1602) a jóváhagyást a jezsuiták Erdélyből való kitiltását

---

32 Uo. 435.

33 Uo 935, 969, 972. — FontRTr II. 180.

34 MonAntHung II. 847, 858.

elrendelő végzésükhöz.³⁵ Védekezésük során ugyan a jezsuiták felhozták az iskolák és templomok építésére, a könyvekre tett sok kiadásukat, de a végzés értelmében 25 napon belül mégis el kellett hagyniuk Erdélyt.³⁶ Bár december 27-én azt is közölték velük, hogy „az mely könyveket, egyház marháját és egyebet efélet mind innen Fejérvárról, s mind Váradról (Kolozsvárról) számon nekik adtanak volt, azon módon és azon számon ők is mindeneket resignáljanak ugyan azon felyül megmondott helyekre”, ők nagyon sok értéküket, minden jel szerint a hitbuzgó Kereszturi Kristóf kővári kapitány támogatásával, kimenekítették Erdélyből.³⁷ A viceprovincialis Rómába küldött hivatalos tájékoztatójából kitetszőleg főleg Kolozsvárról sikerült sok mindent kijuttatniuk Magyar- és Lengyelországba, valószínűleg mindjárt a novemberi enyedi részleges országgyűlés első kitiltó végzése után.³⁸ A kolozsváriak 1589. január 19-én hagyták el rendházukat, miután átadták azt a fejedelmi megbízottaknak. Január 29-én a rector már ünnepélyes tiltakozást jelentett be a leleszi hiteleshelyen kiűzetésük miatt.³⁹ A távozók egy csoportja Kővából Moldva felé vette útját a csángók közé, szintén felszerelve magát a szükséges könyvekkel.

Ezt a menekítést a könyvtár anyaga erősen megsínylette, de egyébként is sok zavar és botránkozás származott belőle. Az erdélyi missziót újjászervező Alfonso Carrillo atya 1591-ben már úgy vélekedett, hogy a távozók bár ne vittek volna el semmit sem a létükhöz szükséges dolgokon kívül. Akkor ugyanis elkerülhették volna azt a látszatot, hogy Erdélyben nem az emberek lelkét, hanem anyagi javait keresték.⁴⁰ Carrillo fenti erős megjegyzését a gazdátlannak tekintett elmenekített értékek felelőtlen kezelése váltotta ki. Ugyanez készítette a lengyel provincialist is arra, hogy 1589. július 31-én kérje a generalistól, kötelezze az Erdélyből kijött rendtagokat a náluk lévő értékekkel való elszámolásra. Szerinte az Ausztriába távozottak hat lóval és szekérrel nagy összegű pénzt és értéktárgyakat vittek magukkal.⁴¹

Valóban tekintélyes lehetett az a vagyon, amit a jezsuiták Erdélyből elmenekítettek. Ez a lengyel provincialis hivatalos számbavétele szerint, az összes kiadások leszámítása után, 1589. március 23-án készpénzben közel 5000 forintot tett ki, a tekintélyes mennyiségű ezüst klenódiumon, kegyszereken, könyveken és az Ausztriába, valamint Moldvába került értékeken kívül.⁴² Mindez versengés tárgya

---

35 EOE III. 238—240.

36 EOE III. 239. — MonAntHung III. 236.

37 MonAntHung III. 274—275, 303. — FontRTr II. 252.

38 MonAntHung III. 303, 379.

39 Uo. 304, 382, 385—386.

40 Uo. 613.

41 ... iudicaremque et ipsum et alios, qui e Transylvania missi sunt, mandato R. P. V. omnibus rebus, quas inde tulerunt, spoliare se debere. Audio enim meram proprietatem in pecuniis et aliis rebus etiam pretiosis induci. Ceerte magnam summam pecuniae cum sex equis et curru habuerunt qui in Austriam iverunt ... De quibus reddenda esset ratio aliquando. MonAntHung III. 470.

42 Uo. 426.

lett az osztrák és a lengyel rendtartomány között. Az osztrák provincialis a könyveket, egyházi ruhákat és a kegyzsereket a Turóc megyei Znióvárálján szervezés alatt álló rendháznak óhajtotta megszerezni, méltányos becslés szerint, biztosítva az erdélyi kollégiumok részére a visszaváltás jogát.⁴³ A lengyelek viszont azon az alapon kívántak rendelkezni felette, hogy az erdélyi misszió és a kolozsvári kollégium a lengyel rendtartományhoz tartozott, és attól tartottak, hogy az osztrákok elsikkasztják a menekített értékeket.⁴⁴ Claudio Acquaviva, a rend főnöke, ezt az utóbbi álláspontot fogadta el, de 1589. március 1-én úgy rendelkezett, hogy a lengyel provincia is csak letétként veheti birtokba az erdélyi értékeket; tehát nem használhatja fel saját céljaira.⁴⁵

Az elmenekített könyvek zöme azonban nem jutott el Lengyelorszáig, hanem Magyarországon maradt. Jobbára csupán a különleges könyvészeti értékek közül kerülhettek el egyesek Ausztriába, elsősorban Bécsbe. A kolozsvári könyvek zömét még két év múlva is Leleszen őrizték, bár közben Szántó István önhatalmúlag juttatott belőlük a Znióvárálján, Vágsellyén és Túrócon létesített rendházba. Ma már megállapíthatatlan, hogy mekkora lehetett azoknak a köteteknek a száma, amelyek a gazdáltság eme éveiben végérvényesen elsodródtek az eredeti kolozsvári gyűjteményből. Ebben a tekintetben leleszi levéltári kutatástól, illetve a magyarországi és szlovákiai possessorkutatás eredményeitől remélhető majd esetleg némi tájékoztatás.

Báthori Zsigmond fejedelem csak politikai kényszer nyomása alatt, kelletlenül járult hozzá a jezsuiták kitiltásához, és eleve ideiglenesnek tekintette azt. A rend birtokait nem adományozta el másoknak, hanem a kincstári javaktól elkülönítve kezelte a jezsuitáknál nevelkedett Kakas Istvánnal, aki magának a fejedelemnek adott számot gazdálkodásáról. A birtokok tiszta jövedelmét a fejedelem félretétette a jezsuiták számára, és 1590 tavaszán már jókora summára rúgott az így összegyűjtött pénz.⁴⁶ A kolozsvári iskola egykori diákjai közül pedig azokat, akik nem futottak szét, a fejedelem Kolozsmonostoron saját költségén együtt tartotta.⁴⁷ Összeköttetéseit a renddel ezután sem szakította meg, csupán kendőzte némileg, és már 1590 őszén újabb jezsuiták Erdélybe küldését kérte Rómából.

A rend generalisa a visszatérés előkészítésének kényes feladatára a nagy diplomáciai tapasztalattal és kiváló politikai érzéssel rendelkező Alfonso Carrillo spanyol jezsuitát jelölte ki. Carrillo 1591 márciusában érkezett meg

---

43 Ut bibliothecam et sacram supellectilem a R. P. V. pro collegio Varalliensis impetrem ... fortasse praedictam bibliothecam et supellectilem tolerabili pretio aestimatum posse tradi ea conditione, ut si quando collegia illa, quod speramus, optamus quidem certe, restituantur, hoc ipsum pretium eis refundatur. MonAntHung III. 398.

44 Uo. 518.

45 Supellex autem et bibliotheca et instrumenta sacra, de quibus ad nos scriptum est ... omnino pertinent ad provinciam Poloniae, cuius pars erat collegium Claudiopolitanum. Ac ne Poloniae quidem alio modo hoc tempore tradentur quam ut depositum. MonAntHung III. 401.

46 Uo. 535, 539. — *Istoria României*. II. 1038.

47 MonAntHung III. 555.

Gyulafehérvárra és a fejedelem gyóntatójaként, teológiai tanácsadójaként szerepelt az udvarban. Megérkezésétől fogva a rend visszatérésének előkészítésén dolgozott a háttérből, amit tervszerű diplomáciai-politikai munkával néhány esztendő alatt sikerült is elérnie, miután megszerezte magának a könnyen befolyásolható Báthori Zsigmond fejedelem teljes bizalmát. 1595 május elején a gyulafehérvári országgyűlés érvénytelenítette a medgyesi kitiltó végzést, visszaadta a rend minden vagyonát, engedélyezte iskolái újbóli megnyitását.⁴⁸ A jezsuiták kolozsvári épületeit Márton deák és Kakas István fejedelmi megbízottak május 10-én szolgáltatták vissza Carrillo kezébe minden tartozékaikkal együtt. Az átadáskor felvett jegyzőkönyvből kiderül, hogy az épületben a könyvtár Kolozsváron hagyott része is sértetlenül megmaradt.⁴⁹ Csak az nem állapítható meg, hogy mekkora volt ez a részleg, minthogy a visszaadott kötetek számát nem vezették be az iratba. A könyvanyag megmaradásának is szerepe lehetett abban, hogy Carrillo az Erdélyben lelkipásztorkodó tizenegy jezsuita bevonásával már május 14-én újból megkezdhette a tanítást Kolozsváron.⁵⁰

Erre Carrillo már évek óta alaposan felkészült. Erdélybe érkezése óta levelezett, hadakozott az itteni rendházakból elszállított javak visszaszerzéséért. S mivel jól tudta, hogy a könyvek mennyire nélkülözhetetlenek itteni munkájukhoz, leveleinek egyik gyakran ismétlődő témája volt nemcsak azok visszahozatala, hanem újabbak beszerzése is. Már 1591. május 11-én a rend generalisához intézett jelentésében felhívta a figyelmet a küfzetés idején Lengyelországba és Ausztriába szállított tekintélyes mennyiségű könyvanyag és pénzüsszegek kérdésére. Kérte Acquavivát, utasítsa mindkét rendtartomány főnökét, hogy az Erdélyből származó dolgokat tartsák bármikor tüstént visszaszállítható állapotban. Addig is azonban, amíg erre sor kerülhet, mindkét provinciális az Erdélyből elvitt könyvek közül küldesse vissza azokat, amelyeket kérni fog, vagy ha azok nem volnának meg, vásárolják meg a Lengyelországban lévő erdélyi pénzből, mert itt szinte alig van könyvük. Egyben panaszt emel amiatt, hogy Szántó atya a Leleszen elraktározott könyvekkel és holmikkal önhatalmúlag rendelkezik és nem hajlandó neki meghatalmazást adni, aminek alapján a lelesziek kiadhatnák az Erdélyben szükséges köteteket. Véleménye szerint mindent vissza kell hozni, amit innen elvittek, mert az újbóli rendelkezés nagy költségeire való tekintettel nem lehet a fejedelmet terhelni könyvek és egyéb felszerelési tárgyak beszerzésével.⁵¹

---

48 EOE III. 472.

49 Veress Endre: *Carrillo Alfonz jezsuita-anya levelezése és iratai*. I-II. MonHungHistDipl XXXII, XLI. Bp. 1906, 1943. I. 500—501, II. 172—174, 191.

50 Veress: *Carrillo* II. 175.

51 Novit V. P. *quantam librorum copiam, pecuniae aliarumque rerum nostri hinc partim in Poloniam, partim vero in Austriam asportaverint tempore expulsionis. Cum autem iam Deus tantam nobis faciat revocationis spem, existimarem, nisi aliud V. P. iudicaverit, serio esse monendum utrumque provinciale, ut curent statim omnia similia haberi in promptu, ut quamprimum nostri revocati fuerint, omnia, uti conscientia suadet, restituantur. Et cum hic nunc omnium librorum copia careamus, cuperem ut V. P. mandaret utrique provinciali, nobis ut prospiciant de libris,*

Carrillo néhány nappal később már kérte is a lengyel provincialistól, hogy az ottani könyvekből az első adandó alkalommal küldjön egy bibliai konkordanciát, Didacus Stella és Benedictus Perera bibliamagyarázatait, Aquinói Tamás, Jeromos és más egyházatyák, valamint Petrus Canisius műveit, a tridenti zsinat iratait és az ottan kidolgozott katekizmust, Ludovicus Granatensis prédikációit, Alfonsus de Castro és Gabriel Prateolus munkáit az eretnekségek ellen, Hadrianus Junius többnyelvű szótárát és Plutarchos műveit. Továbbá kérte Wujek atyát, a volt erdélyi viceprovincialist, írjon Leleszre, hogy az ott hagyott sok könyvből és egyéb holmiból küldjék el Erdélybe, amit ő kérni fog.⁵²

A későbbi levelezésből azonban úgy látszik, hogy sem a lengyel, sem pedig az osztrák rendtartomány vezetői nem siettek teljesíteni Carrillo kéréseit; Perera és Stella említett kommentárjait Carrillo még másfél esztendővel később is hiába várta.⁵³ Mind a lengyelek, mind pedig az osztrákok mintha inkább maguknak kívánták volna megtanítani az erdélyi értékeket. Carrillo még 1591. november 30-án is sürgetni kénytelen Szántót, küldje el Leleszre a kért meghatalmazást, hogy a szükséges könyveket és tárgyakat elhozathassa.⁵⁴ 1592. január 23-án is azt jelenti a

---

quos petemus ex illis, qui hinc sunt asportati; vel certe si inter illos non fuerint, ex pecunia in Poloniam asportata coemantur. In Austriam namque pecuniam viatico necessariam tantum attulerunt. In eadem Austriae provincia Pater Stephanus Arator pro suo arbitratu disponere vult de libris ac rebus relictis in Leles civitate Ungariae ad confinia Transylvaniae; adeo ut cum ego coram Patre Provinciali, qui mihi assentiebatur, peterem mihi literas dari ad Episcopum et capitulum in Leles, qui omnia in depositum tradita sunt, Pater Arator nulla ratione adduci potuerit ad literas dandas. Curat tamen ipse ad se inde multos libros ferri resque alias, ut a quibusdam intellexi. Maximae futurae sunt expensae, si nostri revocentur, in viatica et suppellectilem ac libros. Hac vero in re quam parum fieri potest, onerandus erit Princeps. Ideo maxime necessarium erit omnia in promptu habere hinc asportata. Utinam nihil asportatum fuisset praeter necessitatem meri viatici. Hoc pacto, ut adverto ex diversorum sermonibus, nostri meliorem odorem reliquissent. Hoc ipsum iudico magis consonum consuetudini et vocationi nostrae quam cum animas quaeramus, nollem profecto bona ulla temporalia accipere quando expellerer ne lucrifaciam animas, sed omnia relinquerem praeter viaticum necessarium. Et hoc etiam si aliunde habere possem, non accipiendum arbitrarer ut omnibus contestatum fieret nos hominum animas duntaxat, non autem ipsorum bona temporalia quaerere. Haec dixi non ut perstringam pios et me multo meliores ac prudentiores patres, qui bono consilio id fecerunt, quod tunc poterant iudicare magis expedire, sed ut ostendam ad ostendendam Societatis puritatem non quaerendo lucrum temporale, postquam bona illa hinc fuerunt asportata, opus omnino esse omnia in solidum restituere. MonAntHung III. 612—613. — Veress: Carrillo II. 12—14.

52 ...cuperem, ut V. R. ad nos mitteret ... literas Patris Iacobi, qui hic agebat viceprovincialem, ad episcopum et capitulum in Leles, ubi relictis sunt multi libri cum aliis rebus, ut ex illis mihi concedant, quos petivero. MonAntHung III. 620.

53 Uo. 848.

54 Meminerint autem patres ut secum omnia scripta et si quos libros utiles poterunt conquirere, portent. Et literas Patris Aratoris ad capitulum in Leles, ut mihi, vel cui meas habuerit literas,

generalisnak Rómába, hogy bár többször írt ebben a tárgyban, eddig semmit sem szolgáltatott vissza. Pedig ha újra kezdhetik az oktatást Erdélyben, nem nélkülözhetik azokat a könyveket, amelyeket a felszerelési tárgyakkal együtt Lengyelországba, Moldvába, Magyarországra és Ausztriába menekítettek.⁵⁵ A kérdés ennek ellenére rendezetlen maradt továbbra is. 1592 decemberében Carrillo változatlanul a könyvek hiányáról panaszkodik az osztrák provincialisnak, közvetlen felettesének, és követeli vissza azokat a műveket, amelyeket Szántó minden jogos indok és az előjárók engedélye nélkül elvitt Erdélyből és Leleszről. Értesülése szerint ezek majdnem mind Turócon találhatóak, de Bécsbe is került belőlük valamennyi.⁵⁶

Carrillo akciója az elvitt könyvek visszaszerzésére akkor kapott új lendületet, amikor a rend 1595 tavaszán visszanyerte erdélyi kolostorait és iskoláit. Minthogy a generalis az erdélyi missziót 1592 júniusában az osztrák rendtartományba osztotta át, Carrillónak elsősorban az ottani provinciálissal kellett a továbbiakban viaskodnia a könyvekért.⁵⁷ 1595 májusának első napjaiban egymást érik levelei ebben a tárgyban. Május 3-án közli a generalissal, hogy Lengyelországból és Ausztriából minden pénzt, ezüstneműt, templomi felszerelési tárgyat és könyveket visszakövetel. Kívánja, hogy a turóci atyák saját költségükön szállíttassák vissza Leleszre azokat a könyveket, amelyeket magánkezdeményezésből, az ő tudta nélkül akkor vittek el onnan, amikor ő már Erdélyben volt. Kéri Acquavivát, hogy ő is utasítsa erre a két generálist.⁵⁸ Az osztrák provinciálishoz ugyanezen a napon írt levelében Carrillo, a Turócre vitt könyveken kívül, a Bécsbe, Vágsellyére és

---

tradantur libri et res aliae relictiae ibi. Ex Leles vero praemittant unum, qui de suo adventu moneat dominum Keretzury, ut is mittat Lelesium homines per quos introducantur. MonAntHung III. 697. — Veres: *Carrillo* II. 47.

55 Si schola hic instituenda sit, opus erit restituere omnes libros cum supplectili hinc in Poloniam, in Moldaviam, in Hungariam et Austriam asportatos, ut aliquoties scripsi. Nihil enim restitutum est. MonAntHung III. 752. — Veres: *Carrillo* I. 9.

56 Rogatam velim V. R. ut pro sua charitate mihi in curru portet librum super primam secundae, quem reliqui Petri Ludovico. Omnes item libros (hic enim summam illorum patimur penuriam), quos sine causa iusta et facultate superiorum Pater Arator asportavit hinc et ex Leles, ubi in deposito habebantur. Isti sunt omnes fere in Turoz et aliqua ex parte Viennae. Idem rogo fieri de calicibus et alia supplectili huc spectanti. MonAntHung III. 848.

57 Uo. 806—807. — Veres: *Carrillo* II. 67—68.

58 Scribo in Poloniam, ut pecuniam, res argenteas, ornamentaque templi, libros et omnia, quae hinc asportarunt remittant ... Scribo etiam in Austriam ad Patres Superiores, ut mittant quam citissime operarios. Item, ut mittant libros, quos Patres Turocienses privato consilio, dum iam ego eram in Transylvania, abstulerunt ex Leles, oppido vicino ditioni Transylvaniae, ubi deposuerunt Patres hinc eieci, ut casu, quo redeundum esset, possent facile libri magno numero relictii reportari, cum aliis templi ornamentis. Unde tenerentur Turocienses Patres usque ad idem oppidum Leles suis expensis restituere. Erit enim onus aliquot curruum ... Et ut mandetur Patribus Polonis atque Austriacis, ut statim restituant et huc transmittant libros, pecuniam, calices, ornamenta et caeteras res Transylvanicas. Veres: *Carrillo* II. 163—164, 167.

Znióváraljára került művek sürgős visszajuttatását is kéri, jogtalanak minősítve ezek további visszatartását.⁵⁹ Két nappal később megismétli ezt a kérését, megtoldva azzal, hogy a provinciális vásároljon és az Erdélybe irányított rendtagokkal haladéktalanul küldjön a tanításhoz szükséges új könyveket, breviáriumokat, misekönyveket, szabályzatokat, lelkigyakorlatoknál használt iratokat stb.⁶⁰

Erélyes fellépésének azonban most sem lett eredménye. Ezért 1595. június 4-én, majd 10-én újból Claudio Acquaviva generalishoz fordult, hogy sürgesse az osztrák és lengyel vezetőknél az erdélyi könyvek, pénzek, egyházi felszerelések mielőbbi visszaküldését.⁶¹ A generalis július 15-én értesítette Carrillót, hogy nemcsak az erdélyieket illető könyveket sürgette meg, hanem utasította a lengyeleket és osztrákokat, hogy saját fölös példányaikból is adjanak olyanokat, amelyeket Erdélyben használhatnak.⁶² Mindezek ellenére Carrillónak még augusztus 2-án is azt kellett jelentenie Rómába, hogy a lengyelek addig semmit sem adtak vissza.⁶³ Augusztus 28-án tehát útnak indította Krakóba Caspar Krizkovszki atyát az erdélyi holmikért.⁶⁴ A kiküldött onnan csak október 10-én ért vissza Erdélybe, együtt a kolozsvári házfőnökké kiszemelt lengyel Jakob Wujek atyával, aki az ezüstneműeket, valamint „a pénz és egyéb dolgok egy részét” magával hozta Lengyelországból.⁶⁵ Bár kissé különös, hogy Carrillo Rómába küldött jelentésében kifejezetten nem említi az általa annyiszor sürgetett könyvek megérkezését, mégis feltételezhető, hogy a visszahozott tárgyak között könyvtári anyag is lehetett. A

---

59 *Esset necessarium quamprimum huc mittere, quicquid librorum Transylvanicorum, calicum, ornamentorum, etc. est Viennae, Selliae ac Varalliae, cum careamus omnino libris, neque iustum sit non restituere hac occasione, maxime cum parcendum sit ob bellum expensis Principis; haec vero Turocienses tenerentur iure per suos subditos reportare in locum vicinum Transylvaniae, per quos inde asportarunt me inscio et privato consilio. Scribat rogo Vra Reverentia etiam in Poloniam, ut cito mittant recta et compendiosa via huc pecuniam Transylvanicam, et res omnes hinc eo deportatas.* Veress: *Carrillo* II. 166.

60 *Curandum esset, ut pecunia, libri et calices, ornamenta et cetera, res omnes Transylvanicae huc statim mitterentur, tum ex Polonia, quam Vienna, Varallia et Sellia, et ut Patres, qui venient, emant alios libros Magistris necessarios, quos secum deferant, hic enim nullos fere habemus; item aliquot Missalia in folio, exemplaria regularum, constitutionum et exercitiorum spiritualium, item Breviaria, Diurnalis, libelli preccatorii etc. Solventur omnia hinc, et poterit etiam, si opus fuerit P. Rector Viennensis accipere pecuniam ad meam rationem a Domino Lazaro Henkel, Viennensi mercatore.* Veress: *Carrillo* II. 169.

61 Uo. 176, 178.

62 ... *scripsi ... ad Austriacos et Polonos, tum ut restituant quos Transylvaniae debent una cum libris, pecunia, etc., tum ut e suis etiam libris liberaliter submittant, quos in Domino poterunt, et quibus agere vos intelligent.* Veress: *Carrillo* II. 184.

63 *Ex Polonia res nondum mittunt Transylvanicorum collegiorum.* Uo. 185.

64 ... *fratrem Gasparum Polonum misi Cracoviam pro rebus Transylvanicis.* Uo. 190, 196.

65 ... *adductis rebus argenteis, una parte pecuniae, atque aliarum rerum. Revenit autem una Frater Gaspar Krizkowski, quem scripsi prius me hinc Cracoviam huius rei causa misisse.* Uo. 202—203.

Magyarországra és Ausztriába sodródott könyvek további sorsáról egyelőre ennyi ismeretes. A magyarországi jezsuiták okmánytárának ezután megjelenő újabb kötetei azonban még feleletet adhatnak a kérdésre, hogy az ottani rendházakból mi és mikor került vissza a kolozsvári könyvtár polcaira, vagy veszett oda véglegesen.

A Carrillo által nagy eréllyel irányított újjászervezés a kolozsvári kollégium könyvtárát is kedvezően érintette. A bejegyzések írása alapján feltételezhető, hogy az addig leltározatlan könyveket és az új szerzeményeket bevezették a könyvtár katalógusába. Ekkor kaphatott külön praefectust a gyűjtemény. 1596-ban Johann Leinberert, 1598-ban pedig a Rómából idehelyezett Antonio Mariettit említik a könyvtár vezetőjeként.⁶⁶ A külföldről érkezett tudós tanárok a kollégium könyvtára körül valóságos tudományos műhelyt alakítottak ki, melyet a más vallású alkotók is ilyennek tekintettek. Például a történetíró Szamosközi Istvánról ismeretes, hogy kapcsolatban állott Antonio Mariettivel, a könyvtár tudós őrével, akinek kölcsönadta saját gyűjteményének legféltettebb kincsét is, a Mátyás király budai könyvtárából származó díszes hártyakódexét, mely Flavius Proculus Iustinusnak a királyok és birodalmak kezdeteiről szóló történeti művét tartalmazta.⁶⁷ Az állítás is megkockáztatható, hogy a rend rehabilitálása nyomán 1595 után gyakoribbá váltak a Rómából érkező könyvküldemények és a közvetlenül Nyugat-Európából való könyvbeszerzések. Annak pedig, hogy Erdély 1592-től fogva az osztrák rendtartomány része lett, a kolozsvári könyvtár gyarapítása tekintetében az lett a következménye, hogy Krakkó közvetítő szerepét Bécs vette át és fokozatosan a németországi nyomdák kiadványai lettek a gyűjtemény jellegének meghatározói. A kolozsvári kollégium és könyvtár életében kétségtelenül az 1595 utáni esztendőök jelentették a fénykort, a fejlődés csúcspontját. De a hullámhegyet néhány esztendő múltán újabb hullámvölgy követte.

5. A kollégium elpusztítása és a könyvtár sorsa 1603-ban

A jezsuita rendnek és személy szerint Carrillónak nagy része volt abban, hogy Báthori Zsigmond felbontotta a török szövetséget és Habsburg-barát politikát kezdeményezett. Amíg az új politika sikeres volt, a jezsuiták közéleti súlya állandóan növekedett Erdélyben, intézményeik virágoztak. Amikor azonban a politika csődöt mondott, háborús megpróbáltatások és a vezetés elbizonytalanodása szakadtak a fejedelemségre, a közhangulat a jezsuiták ellen fordult, őket okolta a bajokért. Így hamarosan az ő intézményeiknek is osztozniuk kellett az országot sújtó pusztulásban. A török elleni hadakozás következtében kiürült fejedelmi kincstárból a jezsuiták már nem számíhattak komolyabb támogatásra, 1600-ban pedig Mihály vajda birtokaik és jövedelemforrásaik egy részét elvette tőlük.⁶⁸ Megcsappant jövedelmeik mellett ekkor már nem sokat fordíthattak könyvek vásárlására. Az új évszázad első éveiben könyvtárunk legértékesebb gyarapodását a Wolphard-Kakas-gyűjtemény jelentette, melyet Kakas István ajándékozott a

66 Lukács: *Catalogi* I. 560–561, 583.

67 Szamosközy István: *Erdély története*. Bp. 1963. 274.

68 Veress: *Carrillo* II. 216, 308, 315, 317.

rendháznak Erdélyből való eltávozásakor (1602). Néhány esztendei virágzás után tehát a korábbinál súlyosabb, újabb veszedelem szakadt a jezsuiták kolozsvári iskolájára és könyvtárára. Ezek után végleg eltemették Báthori Istvánnak az egyetemmel kapcsolatos egykori terveit.

Az elhibázott politikájukkal és erőszakos hittérítésükkel felidézett ellenséges indulatok Báthori Zsigmond lemondásával és Erdélyből való távozásával szabad utat nyertek a jezsuitákkal szemben. Miután Basta rémuralma és zsoldosainak garázdálkodása Erdélyt végleg elidegenítette a Habsburg-barátságtól, a rendek 1603 májusában Székely Mózeszt választották meg fejedelemnek, aki török csapatok segítségével rövid idő alatt kiűzte Erdélyből a gyűlölt császáriakat. Amikor az unitárius vallású Székely Mózes 1603. június 9-én ostrom után elfoglalta Kolozsvárt, a többségében szintén unitárius lakosságot a protestáns papoknak könnyű volt felizgatni a Habsburgok szálláscsinálóinak tekintett jezsuiták ellen. Ezt a házfőnök maga is elősegítette ügyetlen és ellenséges magatartásával, amint ez Giovanni Argenti atyának a rend generalisához 1603. augusztus 16-án tett bizalmas beszámolójából kiderül.⁶⁹ A város bírójának kérésére ugyanis nem adott gabonát a kollégium bőséges készleteiből az ostromzár miatt éhező lakosság számára, és tapintatlanságaival valósággal maga lobbantotta lángra a jezsuiták elleni lappangó gyűlöletet.

A feldühödött tömeg még június 9-én délután megrohanta a jezsuiták rendházát, illetve templomát és törve-zúzva, fosztogatva rombolt mindent, ami útjába akadt. Szamosközi leírása szerint a tömeg „miután a papok rendházát kifosztotta és mindent elhordott belőle, a csupasz falak ellen fordította dühét. Feszítővasakkal, kalapácsokkal, gerendákkal, mindenféle falbontásra alkalmas szerszámmal nekiestek az épületnek, tépték, szaggatták, döngették, rombolták. Odáig mentek, hogy a falak ledöntésé, rongálása, átszaggatása után az épületnek még fennmaradó romjait teljességgel lakhatatlanná tették. A romokat sem a tömeg őrzőnéje kímélte meg, inkább a kőfalak szilárdsága állt ellen a további pusztításnak. Az egész faanyagot, amelyre a tetőzet támaszkodott, úgy elpusztították, mintha tűzvész emésztette volna el.” A szentegyházat, „amely boltozatos mennyezetével emelkedett a magasba, minden cserepétől, gerendájától, szarufájától, egész tetőzetétől megfosztották és a csupasz, vastag falakon kívül semmit sem hagytak meg rajta. A szent férfiak és nők képmásait fejszékkel és csákányokkal szétzúzták, de még a halottak síremlékeinek sem irgalmaztak. A templom egész berendezését, egyáltalán mindazt, amire eszeveszett fosztogatásuk közepette rábukkantak, el is pusztították.”⁷⁰

A kolostor elpusztítását más, elsősorban jezsuita szerzők is elbeszélik, érdeküknek megfelelően kiszínezve a részleteket, és némileg eltúlozva egyébként is nagy veszteségeiket. A könyvtár sorsát nyomozva azonban úgy látszik az újabban megismert tények világánál, hogy az 1603. június 9-i és az azt követő eseményekről az irodalomban elterjedt kép némileg módosításra szorul. Minthogy a féktelen

69 Veress: *Argenti* 107–114.

70 Szamosközy: i. m. 275.

pusztítás csak június 9-én és talán a következő napon folyt, mert 10-én éjjelre Székely Mózes őrséget rendelt a kolostorhoz, ezek az elbeszélések egy hosszabb folyamat eseményeit mossák egybe. Nem egyetlen nap, de a Székely Mózes haláláig (1603. július 17.) eltelt egy, vagy a császáriak visszatéréig eltelt másfél hónap sem lett volna elegendő ahhoz a romboláshoz, amelyet Szamosközi leírt.⁷¹ A jezsuiták állítása, hogy a tömeg földig lerombolta épületeiket abban az értelemben túlzás, hogy erre nem 1603 júniusában, hanem ezt követően hosszú idő alatt került sor.⁷² A júniusi rombolással használhatatlanná tett kolostor és szeminárium épületét később a lakosság, sőt maga a város vezetősége is valósággal kőbányának tekintette, ahonnan a városfal tornyainak javításához és egyéb építkezésekhez még 1614-ben is bontották és hordták a követ.⁷³

Mindez dolgozatom szempontjából azért lényeges, mert megkérdőjelezi azt is, amit ezek az elbeszélő források a könyvtár sorsáról írnak. Szamosközi szerint a fosztogatók az éléskamrák után a könyvtárba rontottak „és az egyházi, valamint a világi irodalomnak sok-sok termékét ... valóban embertelen, még a törököktől és tatároktól sem tapasztalt barbársággal kezdték pusztítani, szekercékkel és kardokkal hasogatni.”⁷⁴ Hasonlóképpen nyilatkozott Argenti atya is 1603. augusztus 15-én kelt említett jelentésében.⁷⁵ Ezzel szemben az eseményekkel egyidejűleg felvett hivatalos jegyzőkönyvekből, s főként a szemtanú ifjabb Heltai Gáspár, a könyvszerető nyomdász nyilatkozatából a fentiekől eltérő kép alakul ki a könyvtár sorsáról. Úgy látszik, hogy a tömeg június 9-én elsősorban a templomban rombolt és a fosztogatás nem érte el a könyvtárat. Bár Heltai a kolostor kerengőjében maga is talált sárba taposott és összevagdalt könyvet, határozottan állítja, hogy a mindent törő-zúzó, megvadult emberek nem jutottak be a boltozott és vasráccsal is védett helyiségekbe és kápolnába (*sacellum*), ahol a könyvtárat őrizték. Egyébként Heltai kérésére két esküdtpolgár, Radnóti Miklós és Seres Márton a június 9-ről 10-re virradó egész éjszakát ott töltötte a helyszínen és vigyázott a könyvekre, nehogy gyalázatosan elpusztuljanak.⁷⁶ Az első roham és az eszeveszett pusztítás óráiban tehát a könyvtárat nem érte károsodás, és könyvszerető, művelt polgárok, akik a gyűjtemény jelentőségével tisztában voltak, az általános felfordulás óráiban sem hagyták védtelenül sorsára az ottani művelődési értékeket. A következő napon is akadtak őrizői a könyveknek. Ezt az

---

71 Veress Endre: *Basta György hadvezér levelezése és iratai*. II. 263.

72 Veress: *Báthory-egyetem ...* = Erdélyi Múzeum 23/1906. 261–262. — Veress: *Argenti* 95–106. — Barlay Ö. Szabolcs: *Vázlat a jezsuita „Missio Transylvanica” tevékenységéről és könyvtárának sorsáról (1571–1603)*. = Könyv és Könyvtár 12/1979. 121.

73 Veress: *Argenti* 178, 183–185, 187, 195. — Az 1614. évi bontásokra: „Keouet az Clastromtól. 5 Junii. Bontottak keovett ketten ... Hozattam keouet az Clastromtól.” Kolozsvár város levéltára a kolozsvári Állami Levéltárban, Számadáskönyvek 13/a, XIX. 139. Ezeket az adatokat Kiss Andrásnak köszönöm.

74 Szamosközi i.m. 274.

75 Veress: *Argenti* 98.

76 Uo. 170–171.

éjszakát Heltai is a könyvtárban töltötte. De ekkor már Székely Mózes fejedelem is állított oda őrköt, majd június 11-től kezdődően a város bírása gondoskodott védelemről tizedenként kirendelt emberekkel.⁷⁷

Heltai fenti előadását minden tekintetben igazolja az a leltár, amelyet a fejedelem és a város kiküldötteiből álló bizottság június 12-én vett fel a kollégiumban akkor fellelhető javokról. Ebből kiderül, hogy három nappal a tömeg fosztogatása után érintetlenül megvoltak a nemesek drágaságokkal és pénzzel teli, letétbe helyezett ládái, az arany és ezüst templomi felszerelési tárgyak, drága papi ruhák, szőnyegek vagyont érő, gazdag gyűjteménye, a konyha felszerelése, az asztalneműek, az élelmiszerkészletek, a pincében a boros hordók stb.⁷⁸ Mindez természetesen nem maradhatott volna meg, ha a kolostor megrohanása tényleg úgy zajlott volna le, amint azt az elbeszélő források előadják. A könyvtárról e számbavételkor a tekintélyes bizottság szó szerint a következőket állapította meg: „Az könyveknek is nagyobb része meg vagyon.”⁷⁹ Azért csak nagyobb része, mert Johannes Jacobinus, fejedelmi kancellár, Székely Mózessel magának ajándékozta azokat a könyveket, amelyeket rokona, Kakas István adott a kollégiumnak. Ezeket a köteteket Heltai jelenlétében, június 11-én különválasztották, és Jacobinus a 12-re virradó éjszaka, tehát még a leltározás előtt, szekérrel saját lakására szállította. Heltai nem állítja, de nem tartja elképzelhetetlennek, hogy Jacobinus, mint könyvszerető ember, számára hasznos, más munkákat is hozzákevert a Kakas-féle könyvekhez, és akkor éjszaka őt nem illető köteteket is elvitt a bizonytalan jövőjűnek ítélt könyvtárból.

A leltározott értékeket, köztük a könyveket, június 12-től kezdve az említett bizottság vette át és kezelte. Mégpedig legalábbis ami a könyveket illeti, nem valami nagy felelősséggel. Heltai is, miután látta, hogy a bizottságot vezető Kendi István tetszése szerint úgy gazdálkodik a jezsuiták könyveivel, mintha azok sajátjai lennének, kért magának a könyvtár anyagából. Így került hozzá egy hártýára írt Breviarium Romanum, egy másik, ívrétű hártýakézirat, Arisztotelész műveinek mutatója, Seneca szentenciái, Aquinói Tamás műveinek folió alakú, összevagdalt kötete.⁸⁰ Bár kétségtelen, hogy a fosztogatók első dühükben összevagdaltak, sárba tapostak, eltulajdonítottak és elpusztítottak könyveket, de inkább csak a szerzetesek szobáiban lévő, kikölcsönzött köteteket. Ez a magyarázata annak, hogy amikor 1603. október 22-től kezdve az egész városban nyomoztak a kolostorból eltulajdonított tárgyak után, a több száz kihallgatott személynél csak 40-50 könyvet sikerült felderíteni.

A könyvtár megcsonkulását tehát — nézetem szerint — nem a kincseket kereső, vagy a használati értékre tekintő, egyszerű fosztogatók okozták, hanem éppen azok a művelt könyvbarátok, akik ismerték a könyvek értékét és gyűjtötték

---

77 Uo. 171, 180, 182, 187, 193.

78 Uo. 162—170.

79 Uo. 169.

80 Uo. 172.

azokat.⁸¹ A komolyabb károsodás nem a június 9 körüli forró napokban, hanem a Székely Mózes haláláig (július 17.), vagy legkésőbb a jezsuiták visszatéréséig (szeptember 22.) eltelt időszakban következett be.⁸² A rend erdélyi viceprovinciálisának, Argenti atyának, a véleménye szerint is a károk nem lettek volna ekkorák, ha a kolozsvári házfőnök, Petrus Maior, rátermettebb ember és vezetésre alkalmasabb személy lett volna.⁸³ Az épületek módszeres széthordását is nem kis mértékben a házfőnöknek az a szerencsétlen lépése indította el, hogy pénzt, kelyheket, értéktárgyakat, ládákat falaztatott be a rendházban több helyre is.⁸⁴ Miután ezekből egyesekre a fosztogatók rábukkantak, érthetően megindult a kincskeresés, melynek végeredménye az épület tervszerű szétrombolása lett. A rend helyi vezetői saját hibáikat és mulasztásait is palástolni igyekeztek a pusztulás menetének kiszínezésével és a fosztogatás méreteinek felnagyításával.

Mindent összefoglalva megállapítható, hogy az 1603. június 9-i események a könyvtár anyagában, éppen a város művelt polgárai kulturális felelősségtudatának köszönhetően, nem okoztak akkora károkat, miként azt eddig hitték. Egyes kötetek elkallódása és pusztulása, értelmiségiek csemegézgetése mellett a legnagyobb veszteség a Kakas-féle gyűjtemény elajándékozása lett volna, ha Johannus Jacobinus néhány héttel később, fejedelmi urával együtt, nem veszi életét a brassói csatában. Így azonban a városba visszatérő jezsuiták három hónappal később Jacobinus kolozsvári házából mindazokat a könyveket visszaszerezheték, amiket ő június 12 ama éjszakáján elvitt könyvtárukból.⁸⁵ A legdöntőbb érv azonban amellett, hogy a kolozsvári jezsuita rendház pusztulásáról szóló adatok nem vonatkoztathatók minden további nélkül a könyvtár sorsára is, az hogy a kutatásaim eredményeként összeállított könyvjegyzék bizonyossága szerint, az 1603 előtti állományból már eddig is közel 500 mű fellelhető volt, megtalálható ma is. Rekonstrukcióm eredményeként a Báthori-egyetem könyvtára, viszontagságai ellenére, mai töredékességében is, az ország legnagyobb létező XVI. századi könyvgyűjteményének tekinthető és most már tanulmányozható. Ez a rekonstrukció teljességgel lehetetlen lett volna, ha a kolozsvári könyvtár végzete a valóságban úgy alakul, amiként azt eddig elképzelték.⁸⁶ A kolostorból elrabolt javak értékéről utólag, valószínűleg 1603 októberében, összeállított kimutatás 2000 forintra teszi a könyvtárban elszenvedett kárt, nem számítva a kéziratos anyagot.⁸⁷ A június 12-i leltárral való összevetés azonban azt sejteti, hogy e kimutatás a kártérítés növelése érdekében erősen felnagyította az összegeket és adatai ezért aligha tekinthetők reálisoknak. Például a pusztításkor felvett leltárban szereplő 225 köből búza helyett a károk kimutatásában 325 köbölt követelnek. Az is nagyon

---

81 FontRTr V. 156.

82 Uo. 277.

83 Veress: *Argenti* 107–114.

84 Uo. 171, 179, 187.

85 Bónis György: *Jacobinus János erdélyi kancellár formuláskönyve (1602)*. Kolozsvár, 1947. 12.

86 Barlay i.m. = *Könyv és Könyvtár* 12/1979. 111–133.

87 Veress: *Argenti* 198.

különös, hogy a károk jegyzékében a búza és a liszt köblét egyaránt 16 forinttal számolták el.⁸⁸ A könyvek értékelése egyébként is mindenkor nagyon szubjektív dolog lévén, a könyvtári károknak ezt a felbecsülését — legalábbis egyelőre — ajánlatos nagy fenntartással kezelni.

A Kolozsvárra visszatérő jezsuitákat Basta 1603. szeptember 13-án elpusztított épületeikért az unitáriusok főtéri templomával, parókiaházával és iskolaépületével kártalanította.⁸⁹ Ezekbe gyűjtötték össze széthordott javaik közül mindazt, amit a nyomozások során felhajthattak belőlük. A könyvtár újjászervezésére a következő esztendőben, hihetőleg Carrillo 1604. január-februári látogatása után, az ő utasításainak megfelelően került sor.⁹⁰ Az összeszedett egész könyvanyagot újból leltározták. Éppen ezek az évvel keltezett bejegyzések tették számomra lehetővé annak biztos megállapítását, hogy mely kötetek tartoztak a könyvtár legrégebbi állagához. 1604-ben tehát a könyvtár újból használható állapotba került, éppen azért, mert károsodása korántsem lehetett akkora, miként eddig hitték.

6. A jezsuiták újbóli kitiltása Erdélyből 1606-ban és a könyvtár további sorsa

A Rudolf császár által cirettentő példának szánt kegyetlen megtorlás, valamint a polgárookra kirótt 70 000 talléros óriási sarc nemcsak Kolozsvár kincses városságának vetett örökre véget, hanem a jezsuiták és a protestáns lakosság tartós együttélését is hosszú időre lehetetlenné tette.⁹¹ Az egyházi intézményeitől megfosztott unitárius lakosság csak az első adandó alkalomra várt, hogy lerázza nyakáról a Basta generális védelme alatt erőszakoskodó jezsuitákat, akiket az előző esztendők sok szörnyűséget, állandó változásokat okozó Habsburg-barát politikáért is felelősnek tartott. Amint Bocskai hadai megtisztították Erdélyt a császáriaktól, a kolozsváriak tüstént felléptek a jezsuiták ellen. A városi tanács 1605. július 16-án, Bocskai támogatásában bizakodva, visszaadta a nagytemplomot, parókiát, iskolát az unitáriusoknak, és utasította a jezsuitákat, hogy három napon belül költözzenek ki a városból a birtokukban lévő Kolozsmonostorra.⁹² A jezsuita atyák, sok más holmijukkal együtt, könyveik egy részét is átszállították ide, majd fő pártfogójuk, Sarmasági Zsigmond gerendi kastélyába, de későbben Kassára is menekítettek drága kezszereikből.⁹³ A politikai erőviszonyok számukra kedvezőtlen megváltozása után természetesen szó sem lehetett többé iskolájuk és könyvtáruk továbbfejlesztéséről, hiszen az újabb kiutasítás veszedelme állandóan ott lebegett a fejük felett. Ebben az időben a túlélés megszervezését és az értékek körültekintő mentését tekintették főbb feladatuknak. Ehhez jó hasznát vették az 1588/9-ben szerzett tapasztalataiknak.

---

88 Uo. 169, 197.

89 Veress: *Basta* II. 292, 310.

90 Veress: *Argentii* 223. — FonRTr V. 94.

91 Veress: *Basta* II. 255, 289.

92 FonRTr V. 129—150. — *Istoria României* III. 145—148.

93 FonRTr V. 165.

Amikor tehát Bocskai 1606. szeptember 20-án elrendelte, hogy a viceprovincialis az Erdélyben tartózkodó összes jezsuitát gyűjtse össze Kolozsmonostorra, majd pedig október 23-án, hogy a lakosság követelésére mindnyájan hagyják el a fejedelemség területét,⁹⁴ az atyák többé nem gondoltak a könyvtár korábbihoz hasonló menekítésére. Argenti rector úgy döntött, hogy a könyvek és templomi tárgyak egy részét szétosztja a székelyföldi papok között, akiknek a számát kb. 40-re becsülte, úgy hogy mindegyiknek jusson valami. Ez a magyarázata annak, hogy a Székelyföldön ma is egészen váratlan helyeken, főként azonban a katolikus egyházközségeknél, felbukkanhatnak kolozsvári jezsuita provinenciájú kötetek. Ezután a jobb dolgaikkal megrakatott három társzekeret, két szekeret pedig egy-egy nagy hordóba csomagolt válogatott könyvekkel. Mindezt tüntető módon végeztette, hogy a könyveikre áhítozó protestáns prédikátorok és más személyek azt higgyék, hogy mindenüket magukkal vitték, és távozásuk után ne kutassanak a rend értéktárgyai után. Még a fejedelem titkárának (hihetőleg Pécsi Simonnak) is juttatott az általa megkívánt könyvekből, hogy jóindulatát megszerezze.⁹⁵ Végül a kegyes olvasmányokat szétosztatta a kolozsvári katolikus hívők között. A könyvtár legértékesebb anyagát azonban nem mozdította el Kolozsvárról, hanem megbízható hitsorsosainál biztos helyre rejtette el.⁹⁶ Az Ötvös Andrásnál november 9-én elhelyezett könyvek jegyzéke fenn is maradt napjainkig.⁹⁷ 1606. november 11-én aztán a jezsuiták a város népének szeme láttára, szekereikkel együtt valóban elhagyták Kolozsvárt.⁹⁸

Argenti atya említett józan eljárásának köszönhető, hogy Báthori kolozsvári egyetemének könyvtára nem került ki Erdélyből és nem szóródott szét véglegesen, hanem Kolozsmonostoron megőrizhette folytonosságát, továbbra is alapjául szolgálhatott a katolikus oktatásügynek és a XVIII. században majd újraszerveződő jezsuita könyvtárnak. Az 1607. június 10-24 között tartott országgyűlés ugyan újból kitiltotta a jezsuita rendet Erdélyből,⁹⁹ de egyes atyák lelkipásztorként való itt — tartózkodását, a katolikus főrendekre való tekintettel, hallgatólagosan elnézték. A kálvinista fejedelmek azt sem kifogásolták, hogy Kolozsmonostoron a jezsuiták a

---

94 FontRTr V. 159, 161—162. — Jakab Elck: *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*. II. Bp. 1888. 207—208.

95 FontRTr V. 166—169.

96 Pater Viceprovincialis ingressus civitatem de rebus nostris quae apud amicos erant, habita ratione pauperum, ut tempus ferebat, disposuit. Sacerdotibus etiam Siculis, qui numero sunt quadraginta circiter, tantum librorum rerumque ad templum spectantium reliquit, ut eorum unusquisque aliquid acceperit. Tres porro rhedas rebus melioribus oneravit, praetereaue duos currus, qui duo vasa selectioribus libris, aliisque rebus plena deferrent; idque eo consilio fecit, ut omnia secum suferre existemarentur, neve res Societatis curiosius ab aliis inhiarent. Nam et ipse secretarius multos petiit, cui etiam ex parte satisfactum fuit. Reliqui, qui iustam bibliothecam instruunt, in bono 1000 collocati; pii tamen libelli omnes inter pios viros distributi. FontRTr V. 169.

97 Uo. 267.

98 Uo. 170.

99 EOE V. 493.

katolikus papi utánpótlás biztosítására iskolát is tartsanak fenn.¹⁰⁰ Idők folyamán ide, a kolozsmonostori iskolába, kerültek át a Kolozsváron elrejtett könyvek is.

A XVII. századi beszerzéseket bizonyító leltári bejegyzések alapján állítható, hogy a kolozsmonostori residentiában nemcsak gondosan megőrizték a korábbi, jobb idők gazdag könyvrökségét, hanem rendszeresen gyarapították is a katolikus szolidaritás csatornáin keresztül, de elsősorban a bécsi jezsuita központ segítségével. Az 1607-tel kezdődő és a század végéig tartó kolozsmonostori időszak azonban a korábbtól gyökeresen különböző fejezete a könyvtár történetének. A gyűjtemény többé nem egy politikai hatalomra is törő uralmi szervezet ideológiai fegyvertára, hanem a kisebbségi sorba visszaszorult katolikus egyház önvédelmének eszköze.

A kolozsvári jezsuita könyvtár 1604 előtti állományának rekonstrukciója

1. A gyűjtemény XVI. századi leltárának kérdése

A könyvtár létrejöttének és sorsának 1607-ig való áttekintése után következő feladatomnak a legrégebb állomány megállapítását tekintetem. Ez volt ugyanis az előfeltétele annak, hogy a gyűjtemény művelődéstörténeti szerepét tudományosan egyáltalában értékelni lehessen. Enélkül általánosságoknál, vagy — amint eddig tették — inkább az érzelem, mint az értelem által diktált, kellően meg nem alapozott, lelkes kijelentéseknél többre vállalkozni aligha lehetett volna. Feladatomban kezdetben nem is látszott különösebben nehéznek, minthogy a korábbi kutatók szerint a könyvtár XVI. századi leltára reánk maradt. Tulajdonképpen tehát csupán az abban felsorolt művek statisztikai és művelődéstörténeti elemzése várt volna reám. Munkához látva azonban hamarosan kiderült, hogy felhasználás előtt ajánlatos e kéziratos leltárral kapcsolatos megállapításokat kritikai vizsgálat alá venni.

A szakirodalomban eddig közkézen forgó adatok szerint a kolozsvári első egyetemi könyvtár állománya az 1603. évi feldúlása előtt 2671 műből állott. Ebből 916 középkori kódex, 343 pedig ősnymtatvány, tehát különleges régiség volt. Ezek a számadatok abból a kéziratos könyvtárleltárból valók, melyet a kolozsvári Akadémiai Könyvtár kéziratára MssR 1814. szám alatt őriz az egykori kolozsvári Református Kollégium gyűjteményében. E kézirat első lapján ez a latin cím olvasható az alábbi írásmódban: „CataLogVs bibLIotheCae VnIversItatIs a CoLLegIo soCIetatIs IesV serVatVs: aptIorI orDIne DIgestVs resIgnatVs.”¹ Jóllehet e címből nem derül ki, hogy melyik egyetem könyvtárának leltárát tartalmazza a kézirat, az eddigi kutatók abból a tényből kiindulva, hogy a jegyzéket a kolozsvári Református Kollégium gyűjteménye őrizte meg napjainkig, minden

---

100 Bagossy Bertalan: *Az erdélyi katholicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton, 1925. 63—82.

1 Pontos fordításban: „Az egyetem jezsuita kollégium által őrzött, jobb rendbe hozott és visszaszorgáltatott könyvtárának katalógusa.”

további vizsgálódás nélkül az egykori Báthori-egyetem könyvei kimutatásának minősítették.²

Pedig ha kritikával közelednek forrásunkhoz, több okuk is lett volna kételkedni ebben a látszólag valóban legtermészetesebb azonosításban. Ha nem is tűnt volna nekik eleve hihetetlennek a középkori kódexek és XV. századi nyomtatványok Európának ebben a részében feltűnően nagy száma, óvatosságra inthette volna őket az a tény, hogy az egész állományban összesen 41 olyan kötet akad, amelyik a XVI. század második felében került ki a sajtó alól. Mivel az egyéb adatok mind azt bizonyítják, hogy az oktatásuk korszerűségére különös gondot fordító jezsuiták az európai könyvpiac legfrissebb újdonságait is igyekeztek megszerezni kolozsvári főiskolájuknak, el kellett volna gondolkozzanak azon, miért nincsen ennek nyoma könyvtárak állítólagos leltárában.³ Ismerve a jezsuita rend könyvtárpolitikáját, teljességgel elképzelhetetlen, hogy Kolozsváron — bevett gyakorlatával ellentétes módon — szinte kizárólag 50-100-200 évvel korábbi, elavult könyvanyagra kívánta volna alapozni nevelő-oktató munkáját. Az is gyanút kellett volna keltsen a kéziratot tanulmányozó kutatókban, hogy a könyvjegyzékben három olyan mű is szerepel, amelyik 1603, tehát a kolozsvári könyvtár feldúlása után jelent meg.

E kritikátlan magatartás fő oka az lehetett, hogy eddigi tanulmányozói nem ismerték fel a kézirat fentebb idézett latin címében rejtőző chronosztichont, pedig az pontosan tájékoztatta volna őket a könyvtárleltár készítésének ideje felől. Ha ugyanis a szöveg majuszkulákkal írt betűivel kifejezett római számokat összeadjuk, 1652-öt kapjuk meg a jegyzék összeállításának éveként. Egyébként az írás sem XVI. századi, hanem évtizedekkel későbbi jelleget mutat és külföldi (nem erdélyi) eredetre vall. A leltár tehát nem 1603 előtti, hanem 1652. évi állapotot mutat; azaz jóval későbbi annál, hogy a kolozsvári könyvtár XVI. századi állományának megállapításához egyáltalában felhasználható legyen, hiszen a Báthori-egyetem akkor már félévszázada nem is működött. A könyvanyag összetétele azt is elárulhatta volna, hogy a jegyzékbe foglalt rejtélyes gyűjtemény létrehozóját a kolozsvári új egyetemenél jóval régebbi művelődési intézményben kell keresni. Olyanban, melynek könyvtára már a kéziratosság korában, vagy legkésőbb az ősnymtatványok időszakában kialakult.

Vizsgálódásaimat ezután, a leltár kézírásának németes jellegéből kiindulva, a német nyelvterület egyetemeinek történetére kiterjesztve folytattam tovább. Ennek során minden kétséget kizáróan sikerült megállapítanom, hogy a korábban kolozsvári provenienciájúnak minősített kérdéses kézirat a bécsi egyetem régi könyvtárának a leltárát tartalmazza. Az erdélyi diákok által is tömegesen látogatott

---

2 Baráth Béla: *A kolozsvári régi egyetemi könyvtár.* = Erdélyi Tudósító 20/1941. 144—146. — György Lajos: *Az erdélyi könyvtáriügy és a kolozsvári Egyetemi Könyvtár.* Kolozsvár, 1941. 216—217. — *Biblioteca Centrală Universitară Cluj.* Cluj, 1965.

3 MonAntHung I. 1005, II. 35, 160—161, 183, 439—440, 524—525. — Jakó Klára: *Din istoricul primei biblioteci universitare din Cluj (1579—1603).* Comunicări ale cercurilor științifice studentști. Istorie II. Cluj-Napoca, 1984. 55—62.

bécsi egyetem történetéből egyértelműen megmagyarázhatók mindazok a kérdések, amelyeket e könyvjegyzék felvet.

1550 után megjelent könyvek nagyobb számmal azért nem találhatók a jegyzékben, mert a reformáció időszakában erősen le hanyatló bécsi egyetem a XVI. század közepe után nem fejlesztette könyvtárát, minthogy külön kezelt gyűjteményként megörökölte az 1541-ben elhalt Johann Faber bécsi püspök 2162 (mások szerint 3800) kötetes, újdonságokban is gazdag könyvhagyatékát.⁴ Miután II. Ferdinánd császár 1623-ban, a hittudományi fakultás után, a bölcsészettudományi (artes) kar tanszékeit is átadta a bécsi egyetemen a jezsuita rendnek, a könyvtár is e szerzetesek felügyelete alá és őrizetébe került át azzal a kötelezettséggel, hogy megfelelő elhelyezésére új helyiséget biztosítanak.⁵ Erre azonban az egyetem és a Jézus Társaság közötti hosszas torzsalkodások után csak 1652-ben került sor. A két fél közötti megegyezést a császár 1653. január 10-én hagyta jóvá, miután az egyetem vezetősége elismerte, hogy megkapta a könyvtár részére kikötött helyiséget, és a Jézus Társaság jegyzék mellett visszaszolgáltatta az egyetem részéről 1623-ban őrizetére bízott könyveket.⁶ A jelenleg Kolozsváron őrzött kézirat éppen az a leltár, amelyet e visszaszolgáltatás kapcsán készítettek. E katalógus tehát bizonyosan nem a kolozsvári, hanem a bécsi egyetemi könyvtár történetének értékes forrása.

E dísztelen, fehér pergamenbe kötött testes kéziratot csak a XVIII. század második felében kerülhetett a kolozsvári Református Kollégium könyvtárába valamelyik erdélyi bibliofil (hihetőleg az egykor ebben az iskolában tanult Dálnoki Teleki Mihály ügyvéd) ajándékként, aki a bécsi antikvár-piacon vásárolhatta.⁷ Mária Terézia császárnő ugyanis 1756-ban, Gerhard van Swieten tanácsára, a felvilágosodás szempontjából nézve elavult bécsi egyetemi könyvtár régiségnek minősülő köteteit a Hofbibliothekba, a császári udvar könyvtárába, kebelezte be, a többi pedig elárvereztette. A császári könyvtárnak átadott régi egyetemi könyvállomány számszerűen is nagyon közel állott a kolozsvári kéziratban leltározott gyűjteményhez, bizonyosságként annak, hogy a bécsi egyetem 1653 után sem fejlesztette érdemlegesen a könyvtárát. Az 1652. évi leltár 916 kódexével szemben 1756-ban 1037 kéziratot, 343 ősnymtatványával szemben 364

---

4 Jesinger, Alois: *Die Universitätsbibliothek Wien*. = Zentralblatt für Bibliothekswesen 43/1926. 444.

5 Kink, Rudolf: *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*. Wien, 1854. I. 349, 359. — Jesinger i.m. 445.

6 *Acceptimus praeterea 1° Societatem iuxta caput 6. compositionis huius expressum dictae Universitati nostrae iam reipsa consignasse ac tradidisse receptacula quaedam in domo ad finem Scholarum sita ex opposito Monasterii P. P. Dominicanorum; et in quarta quidem eius domus contignatione locum unum pro Bibliotheca Universitatis una cum libris hactenus apud P. P. Societatis iuxta Catalogum depositis. . .* Kink i.m. II. 482.

7 Jakó Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest, 1976. 236–237. — Uő: *Philobiblon transilvan*. București, 1977. 281–282.

inkunábulumot, 1755 egyéb nyomtatvánnyal szemben 1386 kötetet, összesen 2671 őrzési egységgel szemben 1787 őrzési egységet vett át a Hofbibliothek a bécsi egyetemről.⁸

2. A legrégebb könyvállomány meghatározásánál követett módszer

Miután így kiderült, hogy a Báthori-egyetem könyvtáráról — jelenlegi ismereteink szerint — nem maradt egykorú leltár, az 1604 előtti állomány megállapítására más, fáradságosabb utat voltam kénytelen választani. Biztos eredménnyel ugyanis ezek után egyedül a régi állomány rekonstruálásának megkísérlése kecsegtetett. Nem maradt tehát más választásom, mint az egykori kolozsvári jezsuita, majd piarista gimnázium könyvgyűjteményeként a kolozsvári Akadémiai Könyvtár, valamint más bel- és külföldi közgyűjtemények állományába került kötetekben található régi tulajdonos(possessor)-bejegyzések segítségével rekonstruálni az első kolozsvári egyetemi könyvtárat — amennyire ez a későbbi viszontagságai közvetkeztében egyáltalában lehetséges. Tehát előbb magát a kutatásom tárgyát kellett megteremtennem rekonstruálás útján, hogy azután ezen elvégezhessem a szükséges művelődés-, könyv- és nyomdászattörténeti elemzéseket.

Mindenekelőtt a különböző possessor-bejegyzések időpontját határoztam meg írásuk, illetve a szórványosan előforduló keltezők alapján. Ennek eredményeként legalább négy olyan leltározási bejegyzéstípust sikerült megkülönböztetnem, amelyek mind 1604 előtti beszerzésekre vonatkoztathatók. Azokat a köteteket tehát, amelyekben ezek a leltári szövegtípusok előfordulnak, a könyvtár legrégebbi állományához tartozónak vettem. Ezek a típusok a következők:

Legrégebb beszerzésűek azok a kötetek lehetnek, amelyekben — az 1579. évi *Ratio studiorum* előírásának megfelelően — a következő szöveg olvasható: „Societatis Jesu inscriptus catalogo collegii Claudiopolitani.”⁹ Ezt a szöveget általában a címlapra, többnyire annak aljára vezették rá, mégpedig gyakran három sorba tagolva. Gyakori az is, hogy a szöveg részei közrefogják a szerző, kommentátor vagy a nyomdász nevét, illetve az impresszumot tartalmazó nyomtatott sort. A bejegyzések többségét ugyanaz a személy írta, a tinta fakó színéből kikövetkeztetve, egy vagy egymáshoz közeli időben. Némileg szálkás, külföldi sajtóságokat mutató írása van ennek a kéznek. A könyveknek ez a jegyzékelése mindjárt a jezsuiták Erdélybe érkezését követően elkezdődött, és egészen első kiüzetésükig állandóan folyt. Erre abból lehet következtetni, hogy 1580-ból és 1587-ből keltezett bejegyzést őrző kötetek is találhatóak a fennmaradt anyagban.¹⁰

---

8 Jesinger i.m. 448. — Leithe, Friedrich: *Die k. k. Universitäts-Bibliothek in Wien*. Wien, 1877. 9.

9 Könyvjegyzék 14, 16, 18, 20. sz.

10 Ua. 310, 406, 419. sz.

Más szövegezésűek a rend visszatérése után, 1595-től kezdődően végzett leltározás során keletkezett bejegyzések. Eleinte talán a fenti szöveget, vagy annak valamelyest módosított változatát vezették be könyveikbe.¹¹ Például ilyen változat a következő: „Inscriptus catalogo librorum collegii Claudiopolitani”.¹² Erre 1597-ből és ehhez közeli időből maradt fenn példa.¹³ Ezekben az esztendőkből jött szokásba külön is jelezni a kötetben, ha azt a szeminárium tagjainak a használatára szánták. Például így: „In usum seminarii Claudiopolitani Societatis Jesu”.¹⁴

A századforduló éveiben azonban hovatovább újabb és egyszerűbb szövegtípusra tértek rá a leltározók. Ez így, vagy ehhez hasonlóan hangzott: „Collegii Claudiopolitani Societatis Jesu.”¹⁵ Ennek keltezett változata 1598-ból és 1600-ból ismeretes.¹⁶ Ennek a harmadik típusnak a gyakoriságából arra lehet következtetni, hogy a XVI. század végén ez a szövegezés általánosult és kedvelt maradt egészen az 1603. évi pusztításig.

A negyedik bejegyzéstípus szövegezése valójában megegyezik ezzel az előbbivel és csak abban tér el tőle, hogy mindig szerepel benne a szerzeményezés éve is.¹⁷ Ezek legnagyobb része a könyvtárnak 1604-ben végrehajtott újárendezése és újbóli leltározása során keletkezett, de azután is használatos maradt egészen a rendnek Kolozsvárról való újabb eltávolításáig. 1605-ből és 1606-ból is maradt rá példa.¹⁸ Jellemző e bejegyzésekre a ma is többnyire koromfekete tinta, és hogy szinte kivétel nélkül egyetlen kéztől származnak.

Végül természetesen az 1604 előtti állományhoz számítottam azokat a köteteket is, amelyekben Kakas István 1602. évi könyvajándékára utaló bejegyzés olvasható ebben a szövegezésben: „Ex dono generosi domni Stephani Kakas collegii Claudiopolitani Societatis Jesu.”¹⁹

E bejegyzések segítségével eddig 496 ma is meglévő műről sikerült minden kétséget kizáró módon bizonyítanom, hogy egykor a kolozsvári jezsuiták könyvtárának 1604 előtti állagához tartozott. E köteteket tanulmányozva azonban fény derült arra is, hogy milyen forrásokból táplálkozva tevődött össze ez a legrégebbi könyvállomány, vagyis melyek voltak a kolozsvári első egyetemi könyvtár alkotóelemei.

Mindenekelőtt azt kellett megállapítanom, hogy a könyvtár legrégebbi állománya, provenienciáját tekintve, két világosan szétválasztandó csoportra oszlik. Az egyik csoportot azok a kötetek alkotják, amelyek a jezsuita könyveszerzés révén kerültek a gyűjteménybe. Ezek megszerzéséről a rend központi, provinciális,

---

11 Ua. 10, 99, 411. sz.

12 Ua. 126. sz.

13 Ua. 126, 348. sz.

14 Ua. 137, 202, 277. sz.

15 Ua. 5, 106, 133, 149, 216. sz.

16 Ua. 28, 416. sz.

17 Ua. 1, 3, 7, 8, 11. sz.

18 Ua. 64, 435. sz.

19 Ua. 154, 180, 235, 276. sz.

vagy helyi vezetősége döntött. Kiválasztásukban tehát bizonyos oktatási és tudománypolitikai vagy hitvédelmi szándék tükröződik. Elsősorban ezeket a köteteket hasznosíthatja az erdélyi oktatástörténet a Báthori-egyetem művelődéstörténeti jelentőségének tisztázásához. Az anyag túlnyomó többségét alkotják az ilyen tudatos beszerzési gyakorlat révén Kolozsvárra került könyvek. Amint az előző fejezetből már kiderült, ezeket a beszerzéseket eleinte Báthori István és Kristóf, tehát az erdélyi fejedelmi kincstár költségére, vagy a pápai anyagi hozzájárulás terhére tették, később pedig adományul nyert birtokaik jövedelméből fedezték.

A könyvek másik csoportja azokból a művekből tevődik össze, amelyek nem tervszerű beszerzés, hanem adomány útján jutottak a kolozsvári főiskola könyvtárába. A két csoport anyaga között érték tekintetében nincsen különbség. Sőt ez a második a történetkutatás szempontjából értékesebb az elsőnél, mert gazdagabb a helyi információkban. A magántulajdonosokat ugyanis semmi és senki sem gátolta abban, hogy könyveikbe beírják a szöveggel kapcsolatos reflexióikat, kommentálják olvasmányukat, vagy szempontjukból fontosnak ítélt eseményeket, tényeket rögzítsenek az egyszerű papírlapnál nagyobb biztonságot ígérő kötött könyvük tiszta lapjaira. Glosszáik, bejegyzéseik révén ezek a korábban magánosok tulajdonában volt kötetek sokkal többet árulnak el a XVI. századi erdélyi könyvkultúráról, mint a nyomdásztól, vagy a könyvkereskedőtől közvetlenül a jezsuitákhoz került és ott tisztán, jegyzetelés nélkül megőrzött darabok.

Az adományozott könyvek csoportjában is ajánlatos különbséget tenni az egyes kötetek és az összefüggő, határozott profilú, több darabból álló gyűjtemények között. Jóllehet egyes kötetek is lehetnek különös fontosságúak, mégis könyvtártörténeti vizsgálódásra inkább csak azok a több kötetet számláló együttesek alkalmasak, amelyek valamilyen határozott művelődési program, egyéni érdeklődés, gyűjtési elképzelés kielégítésére keletkeztek, mert általuk egykori művelődési törekvések válnak tanulmányozhatóvá. Amíg a magános kötetekből álló könyvadományok együttesen tanulmányozva szolgálhatnak művelődéstörténeti tanulságokkal, a bekebelezett jelentősebb gyűjtemények külön-külön való bemutatása látszik célszerűbbnek. Ezen a módon ugyanis az erdélyi könyvgyűjtés, a társadalom és a könyv, az olvasás más és más aspektusára deríthető világosság. Például a Váradról, Gyulafehérvárról és Kolozsvárról a jezsuitáknak átadott régi könyvanyag együttes tárgyalása a reformáció előtti erdélyi könyvgyűjtésre vonatkozóan adhat különlegesen hiteles információkat. Egy-egy magángyűjtemény megismertetéséből pedig az alakulóban lévő erdélyi értelmiségi réteg művelődési igényeiről, művelődéséről, a könyvvel való kapcsolatáról várhatók máshonnan nem is remélhető konkrét értesülések.

Mint hogy a jezsuita könyvgyűjtés eredményeiről a könyvtár egészét értékelő fejezetben kívánok beszélni, most előbb a legjelentősebb adomány-gyűjtemények bemutatását kísérem meg.

3. A Haczaki-könyvtár

A Báthori-egyetem XVI. századi könyvtára által megörökölt magángyűjtemények közül különösen figyelemre méltó Haczaki (vagy humanista nevén Haczius) Márton váradai kispóste könyvanyaga.

Haczakira elsőnek Kemény József figyelt fel a XVI. századi erdélyi költőkről írott tanulmányában, de kiletét meg sem kísérelte tisztázni.²⁰ Minthogy ő Haczakiról szász írók társaságában és Haczius névvel szólt, a német kutatók ebben a környezetben keresték a helyét. Karl Schwarz a szebeni gimnázium történetéről szólva Hacziumat már szebeninek minősítette és a szász reformáció történetében kiemelkedő szerepet játszó, a hitújítás külföldi vezetőivel is közvetlen kapcsolatban álló Martinus Hentius, brassói iskolai rektorral, később medgyesi, majd szebeni prédikátorral azonosította.²¹ Ez utóbbi tévedésére ugyan Friedrich Teutsch már 1881-ben felhívta a figyelmet, Haczius szebeni és szász voltát azonban ő sem kérdőjelezte meg.²² A két személy, Martinus Haczius és Hentius, különbözőségét nem tisztázta Karl Kurt Klein sem a Honterusról és a szász reformációról, valamint a humanizmusról írt, máig nélkülözhetetlen monográfiájában.²³ A zavart tovább fokozta, hogy a XVI. század közepén Erdély művelődési életében, Hacziuson kívül nem is egy, hanem három Martinus Hentius (Heinz) nevű személy egyidejű létezéséről szólnak adatok. Az áttekinthetetlenül összekuszált információkat Klein egyenesen úgy próbálta értelmezni, hogy feltételezte: az 1518-ban Bécsben verset kinyomtató Haczius neve is eredetileg Hentius lehetett és ennek unokája volt a hitújításban szereplő Martinus Hentius.²⁴

Ebben a zűrzavarban a könyvtörténeti kutatás teremtett rendet, amikor Hacziusról, az egykor tulajdonában volt könyvekben olvasható saját kezű bejegyzései alapján nemrégén kimutatta, hogy Váradon volt kispóste, semmiféle rokon kapcsolatban nem állott a szebeni és brassói Hentiusokkal, sőt nem is volt szász.²⁵ Noha Haczius életútja még ma is csak nagy vonalakban vázolható fel, többé nem kétséges, hogy a kutatás most már rendelkezik olyan szilárd pontokkal, ahonnan kiindulva az erdélyi művelődés e XVI. századi munkásának alakja kihámozható az idők homályából.

20 Kemény József: *Erdélyi költők a XVI. század második tizedében.* = Új Magyar Múzeum 1857. I. 413—422. Újabb kiadása Kemény gyűjteményes kötetében: *Történelmi és irodalmi kalászatok.* Pest, 1861. 89—90.

21 Schwarz, Karl: *Vorstudien zu einer Geschichte der städtischen Gymnasiums A. K. in Hermannstadt.* Hermannstädter Gymnasialprogramm 1858/9. 18.

22 Teutsch, Friedrich: *Die zwei ältesten sächsischen Humanisten.* = Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 4/1881. 18.

23 Klein, Karl Kurt: *Der Humanist und Reformator Johannes Honter.* Hermannstadt, 1935. 2, 34, 214, 252—254. — Adatok Hentius életútjára: Schullerus, Adolf: *Die Augustana in Siebenbürgen.* = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. 41/1923. 187.

24 Klein i.m. 253.

25 Jakó Zsigmond: *Oradea în istoria bibliotecilor noastre medievale.* Philobiblon transilvan. București, 1977. 65—70.

Haczius minden kétséget kizáróan a Kolozsvár közelében fekvő Magyarsárdon birtokos Haczi családhoz tartozott, és nevét a humanista szokásnak hódolva latinizálta Hacziusra.²⁶ Minthogy elődei a XV. század végéig nemcsak Sárdról, hanem a Hátszeg vidéki Osztrórról is nevezték magukat, feltételezhető, hogy Hunyad vármegyéből származtak át Kolozs megyébe.²⁷ Ebben az esetben pedig annak az Osztrói Berivoinak lehetnek az utódai, akit 1418-ban Hátszeg vártartományának egyik esküdt kenézékeként említenek.²⁸ Ez az áttelepülés Hunyadból Kolozs megyébe a XV. század közepén történhetett a Sárdiakkal való összeházasodás következményeként, ami aztán az eredetileg román nemesi család katolizálásához és elmagyarosodásához vezetett. Márton prépost Haczi Istvánnak volt a gyermeke és 1488 után született.²⁹ Ebben az esztendőben ugyanis Istvánnak még csak Ferenc és Gáspár nevű fiát említik.³⁰ Ha ez a Gáspár azonos az 1543-ban Kolozs vármegye jegyzőjeként említett Haczi Gáspárral,³¹ akkor feltételezhető, hogy apjuk, a kor más szegényebb nemeséhez hasonlóan, tanítással akart fiainak jobb életet biztosítani annál, mint amit szerényebb méretű családi földbirtokuk megengedett volna.

Így kerülhetett Haczi Márton papi-értelmiségi pályára, melynek állomásai közül egyelőre az alábbiakat ismerjük. 1516-ban beiratkozott a bécsi egyetemre,³² ahol két esztendőn át tanult. Itt a svájci származású Joachim Watt (Vadianus) professzorral, valamint az Enyedre való Adrianus Wolphardusszal állott szorosabb kapcsolatban és a földrajz iránti különösebb érdeklődéséről tett tanúságot. 1518 októberétől kezdődően a krakkói egyetemen folytatta tanulmányait.³³ Nagyon korszerű, olaszos kézírása alapján talán még az a feltevés is megkockáztatható, hogy Krakkó után Itáliában szintén megfordult. Hazatérésének időpontja egyelőre ismeretlen. Az is feltételezés csupán, hogy mindjárt, de mindenestre még 1526 előtt, a humanista művelődés egyik propagálójának tekinthető Perényi Ferenc püspök váradi udvarába került.³⁴ Egyelőre azonban csak annyi bizonyos, hogy 1538-ban már nemcsak kanonokja a székeskáptalannak, hanem préposti minőségben egyben feje a Szűz Máriáról elnevezett váradi kisebb káptalannak is.³⁵ Befolyását és vezető szerepét sejteti, hogy a pápa 1544-ben a macedóniai Citrum címzetes püspökévé nevezte ki és megbízta, hogy segédpüspöki (suffraganeusi) minőségben ténylegesen vezesse a váradi püspökséget az országos politikában

---

26 Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. V. Bp. 1913. 499.

27 Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556)*. Budapest, 1990. I. 2325. sz.

28 Csánki i.m. V. 215.

29 Tonk i.m. 287.

30 Jakó i.m. II. 2671. sz.

31 Uő. i.m. I. 88, 102

32 Gall, Franz: *Die Matrikel der Universität Wien*. II/1. Wien, 1959. 437. — Tonk i.m. 287.

33 Tonk i.m. 287.

34 Jakó: *Írás, könyv, értelmiség*, 165—167.

35 Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története*. II. Nagyvárad, 1883. 191—203. — Bánffy család levéltára, 1538. december 2. (a kolozsvári Állami Levéltár őrizetében).

elfoglalt Martinuzzi György frater püspök helyett.³⁶ E megbízásával kapcsolatos reprezentációs költségeire évi 100 arany dukátot is kiutalt számára a kúria kincstárából.³⁷ 1547 tavaszán Haczkai Márton még életben volt, de már megfáradt, idős ember lehetett, mert tovább nem vállalta a püspöki teendőik intézését, és ezért helyére a pápai konzisztórium Ilosvai István egri prépostot nevezte ki suffraganeusnak Váradra.³⁸

Jóllehet Haczkait, Haczius néven, az erdélyi humanizmus történetében literátorként eddig is számon tartották,³⁹ alakja azóta vált művelődéstörténeti jelentőségűvé, hogy könyvgyűjtő tevékenységére szintén ráterelődött a figyelem.⁴⁰ A szakirodalom azonban egészen a legutóbbi időkig Haczkai szétszóródott váradi könyvtárából csupán azt a hártýára írt, díszes görög kódexet ismerte, amelyet a bécsi Hofbibliothek őrzött meg napjainkig. A sötétbarna bőrrel bevont, erős fatáblák közé kötött, nagyfólió alakú kódexet először Hermann Julius Hermann írta le szakszerűen.⁴¹ Leírásából tudjuk, hogy Klaudios Ptolemaios világföldrajzának görög szövegét minuszcula betűkkel, két hasábosan Johannes Thessalus Scutariotes kalligráfus 1454-ben másolta Firenzében. Ettől a betűművésztől egyébként Bécsben őriznek még egy 1442-ben készült Diodoros és egy 1468-ban befejezett Platón-kódexet. Johannes Thessalus tehát hosszú időn át felkapott másoló lehetett Firenzében.

A kódex első lapjainak négyzetes díszje, arany alapon színes indákkal és sárga almákkal, bizánci hagyományokat követ, de a világtérképen ábrázolt szélisteneknek és az állatöv alakjainak kivitelezése világosan elárulja, hogy miniátoruk firenzei volt. A kódexben 27 térkép, mértani rajzok és sok egyszerűbben díszített, vörös iniciálé is található. A szépiabarna tintával megrajzolt és vízfestékekkel színezett világtérképen a miniátor a tengereket és a folyókat világos mohazölddel, a hegyeket barnás sziklatömbökkel, vagy hosszan elnyúló keskeny sziklavonulattal ábrázolta. A térképen fohkálózat is látható, köröskörül pedig a legismertebb szeleket megszemélyesítő 12 gyermekfej, lobogó hajjal, kürtöt fújva. Az állatöv alakjai lavírozott tollrajzok. A kötetben található atlasz általában kétlapos 27 darab térképe a brit szigetektől kezdve, Európán és Észak-Afrikán, Perzsián és Indián át Kínáig és Mongóliáig ábrázolja az akkor ismert világ országait.

---

36 Pray, Georgius: *Specimen hierarchiae Hungaricae*. II. Posonii et Cassoviae, 1779. 187.

37 Jakó i.m. 165, 335.

38 Pray i.m. II. 187.

39 Apponyi Sándor: *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok*. I. Bp. 1900. 94–95. —

Ábel, Eugenius — Hegedűs, Stephanus: *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*. Budapestini, 1903. 207.

40 Hoffmann Edith: *Régi magyar bibliofilek*. Bp. 1929. 169–170. — Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. Kolozsvár, 1943. 54, 185, 317.

41 Hermann, Julius Hermann: *Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich*. Neue Folge VI/3. Wien, 1929. 19–21.

A bécsi kódex provenienciáját illetőleg téves vélemények is elhangzottak az irodalomban, minthogy Hermann hibásan olvasta ki Haczi tulajdonosi bejegyzését, és mások az ő olvasatát ellenőrzés nélkül átvették, valamint az őt követő Hoffmann Edit és Balogh Jolán szerint a bejegyzés szövege a következő: „Martini Haczi prepositi Minorum Waradiensium et suorum.”⁴² Ezen az alapon származtatja a Ptolemaios-kódexet Kollár Ádám Ferenc, XVIII. századi könyvtáros, a váradi kapucinusoktól, Hermann pedig a horvátországi Varasdról, megtéve Hacziust az ottani minorita-kolostor apátjának. Ezzel szemben a rendelkezésemre álló mikrofilm bizonyága szerint a kérdéses bejegyzés helyes olvasata így hangzik: „Martini Haczy praepositi minoris Waradiensis sum et suorum.”

Már Kollár feltételezte, hogy e kódex eredetileg Mátyás király könyvtárához tartozott, ahová Vitéz János váradi püspök, majd esztergomi érsek (1408–1472) elkobzott könyveivel együtt kerülhetett. Minthogy azonban a kötetben nem szerepel a király neve vagy címere, kötése sem a korvinákra jellemző és más közvetlen jel sem tanúskodott a Corvinához tartozás mellett, ez csak azóta igazolódott be, amióta kiderült, hogy az oxfordi Bodleiana-könyvtár Ptolemaios-kódexét 1482-ben éppen erről a példányról másolták Budán. Sigismund Herberstein császári követ a budai könyvtárban még 1519-ben is megcsodált egy Ptolemaios-kódexet.⁴³ A különösen becses kézirat útja azonban a Corvinától Hacziig egyelőre csak találgatható. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a kódex a Corvinából előbb Perényi Ferenc váradi püspökhöz került és csak az ő Mohácsnál történt halála (1526) után jutott a kispépost birtokába. Bár a püspök apjához, Perényi Imre nádorhoz kerültek Mátyás király tulajdonában volt tárgyak,⁴⁴ hihetőbb, hogy a püspök bizalmasa, Coelio Calcagnini olasz humanista volt a közvetítő. Ő ugyanis 1519-ben arról értesítette egyik barátját, hogy kezébe jutott Ptolemaios görög kódexe.⁴⁵

Hermann feltételezi, hogy Haczi kódexe már 1576 előtt a bécsi császári gyűjteménybe került. Ezt azon az alapon teszi, hogy Hugo Blotius udvari könyvtáros látta el jelzettel. Ebben az esetben a nagyértékű mű Haczi 1550 körül bekövetkezett halála után Váradról közvetlenül került el Bécsbe. Blotius azonban a XVII. század elejéig gondozta a Habsburgok udvari könyvtárát, leltározása, kézjegye tehát 1576-nál évtizedekkel későbbi időpontból is származhat. Nem zárható ki tehát eleve az a feltételezés sem, hogy Ptolemaios műve Váradról előbb a kolozsvári jezsuitákhoz jutott és innen az 1588. évi kiűzetésükkor elmenekített könyvekkel került el. Hiszen fentebb már láttuk, hogy ekkor Bécsbe is sodródtak el Kolozsvárról menekített könyvészeti értékek. Azért is inkább erre kell gondolni, mert a Váradról Kolozsvárra áthozott egyéb díszes kéziratoknak, melyek között —

---

42 Hoffmann i.m. 170. — Balogh i.m. 317.

43 Csapodi Csaba: *The Corvinian Library. History and Stock*. Bp. 1973. 337.

44 Hoffmann i.m. 211 (383. sz. jegyzetben).

45 Csapodi i.m. 336.

miként erről már szoltunk — arany betűkkel írt olyanok is voltak, hogy egyetlen kötetet 600 aranyra értékelték, az 1588. évi menekítés után teljesen nyomuk veszett Erdélyben.⁴⁶

Szintén Hacza ki természettudományos érdeklődéséről tanúskodik az a Plinius-kötet, amely könyvei közül a Báthori-egyetem közvetítésével maradt fenn Kolozsvárott és jelenleg az itteni Akadémiai Könyvtár ritkaság-gyűjteményének egyik kiemelkedő értékű darabja.⁴⁷ Az i. sz. I. században élt idősebb Plinius *Historia naturalis* című műve a középkorban a természettudományos ismeretek leggazdagabb enciklopédiájának számított.

Jelenléte a váradi kispópost gyűjteményében azt bizonyítja, hogy a XVI. század első felében is változatlanul az ókori műveket tekintették a természettudományok csúcsteljesítményeinek. A *Historia naturalis* 1476. évi pármái kiadásának tenyérnyi szélességű margóin nagyszámú latin és görög nyelvű glossza hirdeti, hogy Hacza ki gyakran forgatta és alaposan áttanulmányozta e kötetet. Példányát még Itáliában, hihetőleg Firenzében, művészi gonddal, fényűző módon díszítették, rubrikálták, minden iniciáléját színezték, egyikét-másikát kifinomult ízlésre valló, gazdagon aranyozott, ünnepélyes miniatúrákká fejlesztették, melyeknek indás díszítései a margóra is kiterjedtek. Minthogy az iniciálék eltérő technikával készült három csoportba sorolhatók, feltételezhető, hogy Hacza ki ősnymotványát három különböző firenzei miniatör díszítette a XV. század folyamán. A megrendelő tehát aligha lehetett kispópost, hanem inkább egy nála korábban élt és nagyobb jövedelmű személy, talán Várad valamelyik könyvbarát püspöke. Nem lehetetlen, hogy e nagyúri bibliofiliáról tanúskodó, díszes Plinius-kötet szintén Perényi Ferenc hagyatékából került Hacza ki könyvtárába.⁴⁸

A váradi kispópost szerette és gyűjtötte ugyan a szép könyveket, de különlegesebb díszítetésekre — úgy látszik — nem áldozott. Például teljesen díszítés nélküli a Platón műveit Marsilius Ficinus latin fordításában tartalmazó, Velencében 1491-ben megjelent ősnymotványa.⁴⁹ Ennek lapjait teljesen rubrikálatlanul hagyta és az iniciálékat sem festette ki. Hasonló a helyzet a Claudianus Claudius alexandriai költő (i. sz. 370—404) Velencében 1495-ben nyomtatott kötetével, noha e szerző verses művei a Hacza kihoz hasonló humanista irodalombarátok számára valóságos mintául szolgáltak.⁵⁰ Bár szintén díszítetlen, mégis különleges könyvészeti értéke van Hacza ki Arisztotelész-ősnymotványának, melyet ugyancsak a kolozsvári Akadémiai Könyvtár őriz.⁵¹ Az 1496-ban Velencében kiadott mű 1517-ben Krakkóban készült művészi kötése ritka hitelességű emléke az erdélyi könyvtörténetnek. A kötetet Hacza ki 1529 után szerezte, saját lengyelországi tanulmányaira is emlékezve, egykori krakkói

46 MonAntHung III. 80—81.

47 Könyvjegyzék 337. sz.

48 Hoffmann i.m. 187—189.

49 Könyvjegyzék 334. sz.

50 Ua. 120. sz.

51 Ua. 35. sz.

diáktársától, Gyulai László magistertől, talán éppen azokért a kéziratos magyarázatokért és glosszákért, amelyeket Gyulai 1517-ben a krakkói magyar bursa tagjaként fűzött a nyomtatott szöveghez. Gyulai apró, gyöngybetűs jegyzetei valósággal elborítják a lapok széles margóit, és önmagukban is kisebb könyvet tennének ki. Ezek a kommentárok nemcsak az erdélyiek külföldi egyetemi tanulmányainak, hanem tudománytörténetünknek is ritka emlékei. Jelenlegi ismereteink szerint alighanem a legterjedelmesebb reflexiók, amiket a középkorban erdélyi értelmiségi fűzött Arisztotelész szövegeihez.

Noha a könyvek végzetének alakulásától függ, hogy egy középkori könyvgyűjteményből mi kerül el a pusztulást, Haczakiról kétségtelenül elmondható, hogy a tudomány és az irodalom akkori klasszikusainak megszerzésén kívül, olvasmányai útján, saját korának problémáiban is tájékozódni kívánt. Erre vonatkozóan a ferencesek egykori gyöngyösi kolostorában fennmaradt kötetei a bizonyások.⁵² Sokat elárul Haczaki érdeklődéséről és műveltségének korszerűségéről, hogy külföldi tanulmányai idején, két esztendővel a mű megjelenése után megvásárolta magának Thomas Morus Utópiájának 1518. évi bázeli kiadását. Az akkor merész újdonságnak számító mű ugyanis ironikus-szatírikus képet rajzol saját korának visszasságairól és, részben Platón nyomán, felvázolja az eszményi államot, valamint a kommunisztikus, kollektivistá társadalmat, melyben nincs magántulajdon, halálbüntetés, a vezetőket titkos szavazással választják, a hitet összegeyztetik a józan ésszel stb. Másik két gyöngyösi könyve a hitújítás előtti évek szellemi erjedésével állhatott kapcsolatban. Johannes Basadona elmékedése (*De veriori mortalium fine et foelicitate dialogus*. Venetiis, 1518) egyebek mellett az eleve kiválasztás (predestináció) később sokat vitatott elvével is foglalkozik. A *Liber Jesu filii Syrach ecclesiasticus* (Viennae, 1519) című kötete pedig a tisztes élet elveit tárgyalja és a keresztyén világ erkölcsi megújulását szorgalmazza.

A fentebb ismertetett kötetekről a tulajdonos saját kezű névbejegyzése alapján bizonyosan állítható, hogy Haczaki Márton gyűjteményéhez tartoztak. Ezeket kívül azonban a kolozsvári Akadémiai Könyvtár több olyan megcsonkult és címlap nélküli XV-XVI. századi nyomtatványt őriz, melyekről a bejegyzések alapos írásösszehasonlító vizsgálatával valószínűleg bizonyítható volna, hogy egykor szintén a váradi kispópost tulajdonában voltak. Abban is reménykedhetünk, hogy a XVI. századi nyomtatványok, az úgynevezett antiquák és possessorok nyilvántartásának Európa-szerte folyamatban lévő munkálatai szintén gyarapítani fogják ismereteinket Haczaki Márton bibliofiliájáról. Annak megállapításában azonban már a jelenleg ismeretes anyag is elegendő, hogy Haczaki könyvtára helyi viszonylatban jelentős, már a hellén örökséget is hasznosító, korszerű humanista gyűjtemény volt, mely, az előző korok kéziratos értékei mellett, a nagy változásoktól terhes korszak legfrissebb szellemi áramlatainak termékeivel is dicsekedhetett. E váradi eredetű gyűjtemény egyben annak is bizonyosága, hogy a

---

52 Soltész Zoltánné: *XVI. századi könyvgyűjtők kötetei a gyöngyösi műemlékkönyvtár antikva-gyűjteményében*. Országos Széchényi Könyvtár 1965/6. évkönyve. Bp. 1967. 135.

humanizmus és majd a reformáció Erdély szellemi életét, a nyomtatott könyv kötelékével, a korábbinál is szorosabbra fűzte az általános európai művelődéshez. A könyvek gyűjtése, szeretete, a segítségükkel való frissebb tájékozódás a mindenkori jelen nagy kérdéseiben a XVI. század első felében fokozatosan áttért a főpapságról az egyházi értelmiség középrétegeire, majd a módosabb polgárságra és a nemességre is.

A Corvináig visszanyúló gyökerekkel rendelkező Hacza-gyűjtemény tulajdonosának halála után hihetőleg a váradi káptalan örökölte, majd ennek felbomlása (1556) után, egyéb katolikus egyházi javakkal együtt az erdélyi fejedelmi kincstár tulajdonába került. Anyagából a könyvbarát János Zsigmond fejedelem is válogathatott gyulafehérvári bibliotékája részére, a váradi protestáns iskola szintén részesülhetett belőle, de a katolikus teológiai anyagból és régebb kiadványokból még ezután is tekintélyesebb számú rész maradhatott a váradi várkápolnában berendezett raktárban. Ez került — amint már láttuk — 1585-ben a jezsuiták tulajdonába, akik kolozsvári kollégiumuk könyvtárába kebelezték be. Hacza Márton könyvszeretetének emlékei, a művelődés érdekében hozott jelentős anyagi áldozatokkal megszerzett könyvei ettől fogva ebben a keretben szolgálták századokon át az erdélyi oktatás és tudomány ügyét, hirdetve művelődésünk európai kapcsolatait.

4. A Wolphard-Kakas könyvtár

A jezsuita egyetem legrégibb könyvállományába beolvadt másik jelentős magángyűjtemény két gazdag kolozsvári patríciuscsalád, a Wolphardok és a Kakasok művelődési törekvéseinek eredményeként keletkezett. Az egy ideig külön fejlődő két gyűjtemény a XVI. század végén a két család között létrejött rokoni összeköttetés révén már azt megelőzően egybeolvadt, hogy 1602-ben Kakas István ajándékából külön egységként betagozódott volna a jezsuiták bibliotékájába. Ez indokolja, hogy a gyűjteményt létrehozó személyek intellektuális arcképének felvázolása után együttesen jellemezzem könyvanyagukat.

Adrianus Wolphardus, vagy másként Enyedi Adorján, az erdélyi korahumanizmus egyik jeles alakja, a kolozsvári reneszánsz stílusú építkezések első mecénása, saját nyilatkozata szerint 1491-ben született, hihetőleg Nagyenyeden.⁵³ A német származású humanista családjáról keveset tudni, a szakirodalom csak Hilarius nevű öccsét emlegeti. Pedig ennél az eddig ismert adatok alapján is több kikövetkeztetethető arról a családi környezetről, amelyből Adorján pályája elindult. Biztosan állítható ugyanis, hogy az az Adrianus Wolphardus, aki 1503. december 27-én Enyeden keltezett német nyelvű levelében önmagát „Diener des heiligen Leichnams”-nak (hihetőleg a szebeni Krisztus Teste confraternitas tagjának) nevezi, nem azonosítható a későbbi humanistával — amint eddig tették —, hanem

---

53 Ernusz Johanna: *Adrianus Wolphardus*. Bp. 1939. 5.

annak valószínűleg az apja lehetett.⁵⁴ Az azonosítás ellen szól elsősorban a levél kézírása mely nem a humanista Adorjáné. De a levél tartalma is, mert nehezen elképzelhető, hogy egy 12 esztendőes gyermeknek adóssággügye lehessen a beszercei egyházközséggel. Az is valószínűbb, hogy az 1512-ben Gyulafehérváron oklevelező Adrianus Wolphardi de Felka, Esztergom egyházmegyei, császári felhatalmazású közjegyző szintén az idősebb Adrian Wolpharddal azonos.⁵⁵ Ha ugyanis a humanista lett volna közjegyző, ebben a minőségben hosszú pályáján bizonyára később is előfordul.

Bármiként is álljon a dolog, ez a két fenti adat nem illeszthető be zökkenésmentesen a humanista Adorján életrajzába. Ha viszont az a gyanúm beigazolódná, hogy az Enyeden élő és a közjegyző Adrian Wolphard azonos személy és a humanistának az apja, akkor az is valószínűsíthető, hogy a család nem szász eredetű, miként hitték, hanem szepességi német, és csak a közjegyző Adorján költözött be Erdélybe az esztergomi főegyházmegye területéről. Nézetem szerint a közjegyző apja jómódú és tanult ember lehetett. Az enyedi szülői házban ugyanis — amint ez a humanista nyilatkozatából kiderül — múzeum (azaz könyvtár és tudományos gyűjtemény) volt, melyben Janus Pannonius verseinek kéziratát is őrizték.⁵⁶ Mindenképpen értelmiséginek és polgárinak minősül tehát az a környezet, amelyből a humanista Adrian Wolphard életútja elindult. Minthogy szülei testvérét, Hilariust is külföldi egyetemen taníttatták, családi környezete nagyon is tisztában volt a tanulás pályát alakító jelentőségével. Az sem elképzelhetetlen, hogy a humanista Adorján könyvtárának alapját a közjegyző apa enyedi gyűjteményének darabjai alkották.

A fiatalabbik Adorján feltehetőleg az Enyed közelében lévő erdélyi püspöki székhely káptalani iskolájában, Gyulafehérváron kezdte tanulmányait, ahol megszerezte magának a humanista kulturájú Budai Udalrik kanonok rokonszenvét. A feltételezések szerint az ő ösztönzésére iratkozott be 1509-ben a bécsi egyetemre, ahol a facultas artium liberalium előadásait hallgatta.⁵⁷ 1510-ben baccalarius, majd 1511-ben magister, sőt 1512-ben öccséhez intézett ajánlásában már artium et philosophiae professor-nak nevezi magát. A bölcsélet és teológia mellett állítólag orvostudománnyal is foglalkozott.

Bécsben a XVI. század első évtizedeiben a német humanizmus I. Miksa császár támogatásával, virágkorát élte.⁵⁸ Wolphard ebben az eleven szellemi légkörben formálódott és vált a humanista eszmék elkötelezettjévé. Itt alakultak ki

---

54 Berger, Albert: *Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archive*. Programm des evang. Obergymnasiums A. B. zu Bistritz. Bistritz, 1894. 16 (Nr. 429). — Azt, hogy apját is Adorjának hívták, maga Adrianus Wolphardus jegyezte fel: Ernuszt i.m. 6, 27 (4. jegyz.).

55 Beke Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt*. Bp. 1889. 91 (Nr. 424). — Tonk Sándor: *A középkori közjegyzőség Erdélyben*. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980. 48.

56 Ernuszt i.m. 40 (3. sz. jegyz.).

57 Bécsi tanulmányaira: Ernuszt i.m.7. Állítólagos orvosi tanulmányaira: Kelényi B. Ottó: *Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagia-jához*. A Fővárosi Könyvtár Évkönyve. Bp. 9/1939. 42.

58 Bécsi kapcsolataira: Ernuszt i.m. 7—28.

kapcsolatai az európai szellemi megújulás német képviselőivel, Martinus Capiniussal és Joachim Wattal (Vadianusszal), itt írta leghosszabb lélegzetű költeményét, a Miksa császárhoz szóló panegyrisét. Az erdélyi származású Capinius jogtudós a Bécsben tanuló szász diákoknak volt a főpatronusa az egyetemen a natio Hungarica procuratora, egy ideig a császári székváros polgármestere, irodalompartolásáról ismeretes személy. Wolphard neki ajánlotta főművének számító, említett panegyrisét. Nála ismerkedhetett meg a jeles svájci humanista Vadianusszal, akivel hazatérése után is sokáig levelezett. A Sankt Gallenben Zwingli követőjévé szegődött barátját azonban nem követte a reformációhoz vezető útján. Wolphard bécsi ismeretségi köréhez számítható még az irodalmi munkásságát méltató Georgius Logus, akit Thurzó János neveltetett és Vadianusnak volt a tanítványa. Vadianus közvetítésével kerülhetett kapcsolatba a teológiai karon tanító Joannes Camersszel, bécsi korszakának egyetlen olasz humanista ismerősével.

Bécsből való hazatérése után a jól képzett fiatal szakembert — úgy látszik — a gyulafehérvári káptalani iskola vezetésével bízták meg.⁵⁹ Itteni eredményes munkájával hívhatta fel magára püspöke figyelmét, aki hamarosan kanonokká nevezte ki. S ezzel elkezdődött emelkedése az egyházi ranglétrán. 1516-ban gyulafehérvári kanonok és a törpényi gazdag plébánia javadalmasa, 1521-ben pedig kolozsi főesperes.⁶⁰ A gyulafehérvári aulában Várdai Ferenc püspöksége idején (1514—1524) kialakult humanista körben Wolphard továbbra is korszerű művelődési közegben maradt. Még hozzá a legjobban, amit a korabeli Erdély nyújthatott. Itt irodalmi törekvéseit megértő jó barátja volt Pelei Tamás kanonok, ózdi főesperes, akinek Erasmus Adagia-kötetéhez írt bejegyzései jó betekintést nyújtanak a gyulafehérvári humanisták gondolatvilágába.⁶¹ Legközelebbi szellemi társa azonban az olasz származású Stieröxel (Taurinus) István kanonok volt, akivel már Bécsben barátságot kötött Vadianus körében. Barátságuk jeleként mindketten irodalmilag feldolgozták a Dózsa György vezette nagy parasztfelkelés történetét. Wolphard *De cruciferorum tumultibus bellisque* című, bizonyára szintén költői művének kézírata azonban nem jelent meg nyomtatásban és később elkallódott. A Páduában és Bolognában tanult Várdai püspök által Gyulafehérváron kialakított olaszos légkör érzékeltetésére elegendő a korai reneszánsz legszebb erdélyi műemlékét felépíttető Lászlói János főesperes-kanonokra (1448—1523), vagy a dáciai epigráfiát megteremtő, római régészeti emlékeket gyűjtő Megyericsi János főesperes-kanonokra (1470—1517) hivatkozni. Gyulafehérvári környezete tehát egyenesen sugallta Wolphardnak, hogy felsőbb tanulmányait a humanizmus és a reneszánsz szülőhazájában, olasz földön folytassa.

---

59 Hazatérése 1512 nyarára-őszére tehető, mert novemberben már Kolozsváron tartózkodik: Klein, Karl Kurt: *Fünf Briefe Adrian Wolfhards*. = Siebenbürgische Vierteljahrschrift 57/1934. 290—291.

60 Balogh: *Erdélyi renaissance* 206.

61 A gyulafehérvári humanista körre: Kelényi i.m. 36—50, 63—72. — Ernuszt i.m. 33—39. — Oțetea, Andrei: *A reneszánsz és a reformáció*. Bp. 1974. 392.

Adrianus Wolphardus 1521-ben, Várdai megértő támogatása mellett, testvérével együtt, Itáliába utazott jogi tanulmányok végett, és a bolognai egyetemre iratkozott be. De ott is folytatta Janus Pannonius írói hagyatékának kiadására irányuló filológiai tevékenységét.⁶² Itáliai tanulmányait 1523 márciusában fejezte be, amikor öccsével, Hilariusszal együtt jogi doktorrá avatták Bolognában.⁶³ Hazatérése után nem sokkal Várdai püspöki helynökévé, azaz vikáriusává nevezte ki. 1531-ben így sorolja fel címeit: Adrianus de Enyed, artium liberalium et iuris utriusque doctor, archidiaconus Craznensis canonicusque et vicarius ecclesiae Albensis Transsilvaniae.⁶⁴ 1534-ben dobokai főesperes és kolozsvári plébános, de 1541-ig megszakitás nélkül viseli a vikáriusságot is az 1536-ban kinevezett, reneszánsz életvitelű, olaszos kulturájú Statileo János püspök oldalán.⁶⁵ Mint ilyen számos egyházi és világi perben bíraskodott, hasznosítva Bolognában szerzett jogi ismereteit. Ekkor már közéleti tekintély. 1538-ban János király a segesvári hitvita vezetésével bízta meg, és ezt a feladatát — Heltai tanúsága szerint — higgadtan és nagy tapintattal látta el. 1542-ben a tordai országgyűlés alkalmával ő tartotta az üdvözlő beszédet Izabella királyné előtt, a következő esztendőben pedig a királyné tanácsosaként a hitújítással vádolt Honterus felmentéséért szólalt fel.⁶⁶ Ugyanebben az esztendőben gyulafehérvári kanonoknak, kolozsi főesperesnek és kolozsvári plébánosnak, valamint újból püspöki vikáriusnak nevezi magát.⁶⁷ 1544. február 7-én halt meg, amint ezt a szebeni plébánia jegyzőkönyvében feljegyezték.⁶⁸

Adrian Wolphard életének mai ismereteink szerint felvázolt mozzanataiból is körvonalazódik egy, a mindennapitól eltérő műveltségű ember pályaképe. A következőkben az egyházi értelmiség középrétegéhez tartozó humanista portréját literátori munkásságának bemutatásával egészítem ki.

A humanizmus korában a tanultak körében igen elterjedt a verselés, természetesen latin nyelven. Legtöbben az ókori költőket követték úgy a versformák megválasztásában, mint kifejezések, fordulatok, egész verssorok használatában. Természetesen, ha a versfaragás igazi tehetséggel párosult, eredeti,

---

62 Várdai jogi tanulmányok végett küldte ki Itáliába: Ernuszt i.m. 39. Már 1516-ban készült Itáliába, a királynő támogatását remélve, 1518-ban pedig el is indult, amikor — talán apja halála miatt — visszahívták. Klein: *Fünf Briefe* 292—294. — Kelényi i.m. 43. — Bolognai edíciós tevékenységével kapcsolatosan: Borsa Gedeon: *Bornemisza Pál megemlékezése Várdai Ferencről és a többi Mohács előtti bolognai, magyar vonatkozású nyomtatvány.* = Irodalomtörténeti Közlemények 87/1983. 48—58.

63 Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, 1221—1846.* Bp. 1941. 84—85.

64 Veress i.m. 85.

65 Balogh: *Erdélyi renaissance* 206.

66 Ernuszt i.m. 47—50. — Klein: *Honter* 202—208. — EOE I. 39.

67 Balogh: *Erdélyi renaissance* 206.

68 Seiwert, Gustav: *Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch.* = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 11/1873-4. 365.

új és értékes költői alkotások születtek, ha viszont csak a szorgalom és mesterségbeli tudás adatott meg valakinek, költeményei csak művelődéstörténeti értékűek. Ez utóbbiak közé sorolhatjuk Adrianus Wolphardust, aki valószínűleg bécsi diákévei alatt kezdett költészettel foglalkozni. Legismertebb és legnagyobb terjedelmű alkotása is Bécsben, 1512-ben keletkezett *Panegyris ad invictissimum Maximilianum semper Augustum* címmel. Műve Martinus Capiniushoz intézett ajánlásában a szerző Sallustiusra hivatkozik és kijelenti, hogy azért fogott az íráshoz, hogy ne élje le értelmetlen barmok módjára az életét.⁶⁹ Az 594 soros dicsőítő költeményből kitűnik, hogy Wolphardus a formára fektette a hangsúlyt, és megfogalmazásaiban, az ókori példák mellett, a kortársak hatása is erősen érzékelhető, különösképpen a Konrad Celtesé.⁷⁰

Bécsi tartózkodása idején születtek Vadianushoz írott versei is: egy elégia, egy 13 distichonból álló halotti költemény, egy hendekasyllabusban írt vers és egy Vadianust dicsőítő mű.

Költői vénája azonban hamarosan elapadt és később, három gyászdalán kívül, csak a saját és a barátai kiadványait látta el ajánlóversekkel.⁷¹ Többnyire a maga gyönyörűségére verselgetett, amint ez fennmaradt könyveiből is kiderül. Ezekben három, eddig nem ismert, latin nyelvű versére akadtam, melyeket a kötetekben található üres laprészekre írt. Irodalmi szempontból tekintve egyik sem különleges értékű. Mindhárom verszetet, humanista szokás szerint, a mű szerzőjét, Lucanust, Lorenzo Vallát és Quintilianust dicsőíti.⁷² Irodalmi vagy történeti alkotás lehetett az 1514. évi parasztháborúról írott, elveszett műve, melyet szintén Vadianusnak ajánlott.⁷³

Jóllehet Adrianus Wolphardus költői munkássága inkább csak művelődéstörténeti jelentőségű, de belőle mégis képet alkothatunk a szerző műveltségéről, olvasottságáról, verstani ismereteiről, és nem utolsósorban irodalomszeretetről. Irodalompártolását bizonyítja literátori tevékenységének számunkra legértékesebb fejezete: kiadói munkássága, s ezen belül is Janus Pannonius-kultusza. Bécsben, Vadianus biztatására, kezdett el szövegkiadással foglalkozni.⁷⁴ 1512-ben már több művet is sajtó alá rendezett. Előbb Baptista Mantuanusnak az erkölcstelen költemények ellen írott elégiáját, két másik humanista vers kíséretében, majd Bartholomaeus Coloniensis *Dialogus mythologicus* című művét, mely az ifjúság számára összeállított latin kifejezés-gyűjtemény. Ez utóbbit Wolphardus átdolgozta, kibővítette és öccsének ajánlotta.⁷⁵

---

69 Ernuszt i.m. 10.

70 Uo. 13–14.

71 Rövidebb költői alkotásaiból több megjelent: Ábel-Hegedüs: i.m. 483–491, 496–500.

72 Könyvjegyzék 270, 368, 465. sz. .

73 Klein: *Fünf Briefe* 294.

74 Ernuszt i.m. 26.

75 Ábel-Hegedüs i.m. 298–299. Hilarius 1519-ben iratkozott be a bécsi egyetemre: Schrauf Károly: *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve, 1453–1630*. Magyarországi tanulók külföldön. IV. Bp. 1902. 180.

Részt vett Andreas Guarna Salernus *Grammaticae opus novum* című kézikönyvének közzétételében is.

Szintén 1512-ben, Bécsben kezdett el foglalkozni Janus Pannoniusszal, akire még Gyulafehérvárott Budai Udalrik hívta fel a figyelmét.⁷⁶ A középkor legnagyobb magyar humanista poétája iránti lelkesedésből három költeményt írt ajánlásul Paulus Crosnensis Janus-kiadványához. A későbbiekben valóságos életcélul tűzte maga elé Janus Pannonius összes műveinek felkutatását és közzétételét.⁷⁷ Bécsből hazatérte után — amint ezt 1518-ban Vadianusnak írta — Gyulafehérvárott több, még kiadatlan Janus művet talált. Bolognában, ahol Janus Pannonius művei kiadásának már hagyománya volt, folytatta az életmű emlékeinek sajtó alá rendezését.⁷⁸ Elsőként 1522-ben Janusnak Marcellushoz írt panegyrisét adta ki, Várdai Ferencnek ajánlva. A kiadvány előkészítésekor a humanista filológia módszerei szerint tanulmányozta a költő műveit, az összezavarodott részeket elrendezte, átjavította.⁷⁹ Szintén 1522-ben jelentette meg Janusnak Plutarkhosz, Démoszthenész és Homérosz műveiből készített latin nyelvű fordításait. Ezt a kiadványát Budai Udalriknak ajánlotta.⁸⁰ Harmadik bolognai kötete, Pelei Tamásnak ajánlva, 1523 elején látott napvilágot és Janus Pannonius 15 elégiáját tartalmazza.⁸¹ Végül ismét Bécsben rendezte sajtó alá Horatius *Ars poetica*-ját és *Carmen saeculare*-ját, valamint Andreas Guarna Salernus említett nyelvтанát.⁸²

Értékes edíciós munkássága mellett Adrianus Wolphardus sokoldalú humanistához illően fogékony volt a képzőművészetekben, leginkább az építészet területén jelentkező új, reneszánsz stílusra. Építkezései nyomán benne tisztelhető a reneszánsz stílus meghonosítója a kolozsvári polgári építészetben. 1534 és 1536 között olasz és helyi mesterrel a Főtér keleti során háromtengelyű, emeletes házat építtetett, melyet 1541-ben az egyik földszinti szobába vezető ajtókeret gyönyörű kifaragtatásával egészített ki.⁸³ Otthonából a mai napig fennmaradt toszkán reneszánsz stílusú három homlokzati ablak- és egy belső ajtókeret. A Wolphard-ház és díszes kőfaragványai mintaképként szolgáltak a kolozsvári közízlés alakulásában, és hozzájárultak ahhoz, hogy a helyi kőfaragás ebbe az olaszos irányba fejlődjék tovább.⁸⁴

Adrian Wolphard szerepe azonban nemcsak a reneszánsz építészetben, hanem a humanista művelődés erdélyi elterjesztésében is úttörő jelentőségű. Egyike volt azoknak, akik a kor legfrissebb művelődési törekvéseit a városi patriciátus körében

76 Ábel-Hegedüs i.m. 483—484.

77 Eruszt i.m. 40.

78 Borsa i.m. 57.

79 Ábel-Hegedüs i.m. 487—488. — Eruszt i.m. 40.

80 Veress: *Anyakönyv* 82.

81 Ábel-Hegedüs i.m. 486. — Borsa i.m. 57.

82 Eruszt i.m. 41—42.

83 Adrian Wolphard kolozsvári házána leírása: Balogh: *Erdélyi renaissance* 100.

84 Balogh Jolán: *Későrenaissance kőfaragóműhelyek*. = *Ars Hungarica* 1974/2. 270—271.

meghonosították. Az átlagon messze felülemelkedő, korszerű műveltsége és irodalmi munkássága kiemelkedő helyet biztosít számára az erdélyi korai humanizmusban. Ezért jelentős nyeresége a további kutatásnak, hogy könyvtárának töredékét sikerült rekonstruálnom.

Adrianus Wolphardus tekintélyesnek mondható magánvagyonát, benne díszes kolozsvári lakóházát és könyvtárát, Wolfphard István örökölte. A kettőjük közötti rokonság foka egyelőre még tisztázatlan. Úgy látszik, hogy a szintén papi pályára lépett Hilariuson kívül Adorjának volt egy világi, családos testvére is, és ennek lehetett a gyermeke Wolphard István. Részemről pusztán feltételezés csupán, hogy ez a testvér azonos lehetett azzal az Enyedi Ambrussal, aki tulajdonosként jegyezte be magát olyan kötetekbe, amelyek később Wolphard István gyűjteményébe kerültek.⁸⁵

Wolphard István életéről és pályájáról egyelőre kevés bizonyos mondható. Az azonban kétségtelen, hogy családja hagyományainak megfelelően ő is alapos iskolázásban részesült, Abból, hogy 1560 januárjában a wittenbergi egyetemre iratkozott be, arra lehet következtetni, hogy családja akkor már a protestantizmussal rokonszenvezett.⁸⁶ Tanulmányait 1564-ig folytathatta külföldön, mert könyvtárának egységesen németes reneszánsz ízlésű, világos bőrkötéseinek saját monogramja mellett ezeket az évszámokat tüntette fel.⁸⁷ Ezek a díszes, korszerű kötések és gyakori könyvvásárlásai azt sejtetik, hogy tanulmányai idején nem lehetett szűkében a pénznek. Esetleges tudományos, vagy irodalmi alkotásairól nem maradtak adatok. Ilyen ambíciói valószínűleg nem is voltak. Bizonyára a városa vezetésében részt vevő, gazdag kereskedő-patríciusok művelt életét kívánta élni. Szellemi habitusának megrajzolásához, könyvein kívül, Szamosközi István szolgálat érdekes adalékot. Történeti feljegyzései között olvasható, hogy amikor 1580-ban üstököst észleltek Erdélyben „mintha egy pálca nyult volna alá az égből”, Volfard István kolozsvári peritus mathematicus mindjárast megmondotta volt, hogy ez a Báthori család széthullását jelenti.⁸⁸ Matematikai és csillagászati érdeklődéséről egyébként könyvei is tanúskodnak.⁸⁹

Külföldről 1564 folyamán jöhetett haza, mert a következő esztendőben már anyja adóssait igyekezett fizetésre szorítani,⁹⁰ és kereskedéssel foglalkozott. Vagyoni és társadalmi helyzetének megfelelően nősült, amikor egy másik gazdag patrícius-család tagját, Baráth (másként München) Zsófiát vette feleségül.⁹¹ Városa

---

85 Könyvjegyzék 23, 311, 466. sz.

86 Fabritius, Karl: *Die siebenbürgischen Studierenden auf den Universität zu Wittenberg im Reformationszeitalter.* = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 2/1855. 141.

87 Könyvjegyzék 19, 93, 121, 136, 145, 192. sz.

88 *Szamosközy István történeti maradványai* (kiad. Szilágyi Sándor). IV. MonHungHistSer XXX. Bp. 1880. 12–13.

89 Könyvjegyzék 19, 102. sz.

90 Jakó Zsigmond: *Az otthon és művészete a XVI–XVII. századi Kolozsváron.* Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Bukarest, 1957. 367 (18. sz. jegyz.).

91 Veress Endre: *Zalánkeményi Kakas István.* Magyar Történeti Életrajzok. Bp. 1905. 36.

vezetésében 1575-től kezdve vett részt előbb számvevőként, majd adószedőként. 1581-ben és 1583-ban főbírónak is megválasztották.⁹² 1585-ben még tagja a városi előljárásnak, de rövidesen meghalhatott, talán az 1586 nyarán dühöngő pestisjárványban, mert özvegye 1590-ben már Kakas Istvánhoz ment feleségül.⁹³

Wolphard István korszerű műveltségét, fejlett ízlését és igényességét bizonyítják — olvasmányain kívül — a Adrian Wolphard-féle házban 1579 és 1581 között végeztetett bővítései. Ezekhez a díszes ajtó- és ablakkereteket a fejedelmi udvar kedvelt kőfaragójával, szécsi Seres Jánossal készítette. Közülük napjainkig fennmaradt két későreneszánsz ajtókeret, egyik 1579-ből, a másik, dór frízzel díszítve, 1581-ből.⁹⁴ A reneszánsz ember öntudatával állított közéleti szereplésének maradandó emléket, amikor a monostori kapubástyától észak felé húzódó várfalon tetetett javításait emléktáblával örökítette meg.⁹⁵

Wolphard István és Baráth Zsófia házassága gyermektelen maradhatott, mert a Wolphardoknak Adorján vikárius által megalapozott és István főbíró által továbbfejlesztett családi könyvtára, az özvegy kezével együtt, ennek második férjére, Kakas Istvánra szállott.

Kakas István családja szintén Kolozsvár jómódú polgárságához számított, de nemességgel is rendelkezett.⁹⁶ Elődei az Al-Duna melletti Szalánkeményből menekültek Kolozsvárra, amikor szülőföldjüket a török elfoglalta. Apja, Kakas András, joghoz értő, tanult ember volt, aki gyakran látta el pereskedő polgártársai védelmét. Mint ilyen a város vezetőségébe is bekerült, 1562—1570 között számvevőként emlegetik a források. 1573-ban magára vonta a fejedelem haragját és emiatt egy időre kénytelen volt elbújdosni a városból.⁹⁷ Talán ez is hozzájárult, hogy az eredetileg unitárius család, vagy legalábbis a fiú katolizált.⁹⁸

András fia: István 1560 körül született és alapos iskolázásban részesült.⁹⁹ Előbb Kolozsváron, majd külföldi egyetemeken tanult. 1575-ben iratkozott be a bécsi egyetemre. Itt hét esztendőn át előbb bölcsészeti, majd jogi tanulmányokat folytatott. Bécsi tartózkodása idején került szoros kapcsolatba a jezsuitákkal, akik később saját tanítványukként tartották számon, és minden eszközzel egyengették érvényesülésének útját az erdélyi fejedelmi udvarban.¹⁰⁰

---

92 Kolozsvár városának a kolozsvári Állami Levéltárban őrzött levéltára, *Decreta centumvirorum 1575:* fol. 129/a, 1581: fol. 233/b, 1583: fol. 268/a, 1585: pag. 19.

93 Veress i.m. 36.

94 Balogh i.m. = *Ars Hungarica 1974/2.* 273. Ugyanitt megtalálhatók a kőfaragványok képei is: 320—336.

95 Jakab Elek: *Kolozsvár története.* II. Bp. 1888. 23.

96 Veress i.m. 12.

97 Kolozsvár városának a kolozsvári Állami Levéltárban őrzött levéltára. *Törvénykezési jegyzőkönyvek, 1572—1575, fasc. III. Nr. 3, pag. 186.*

98 Veress i.m. 26—27. — *MonAntHung II.* 935, 969, 972. — *FontRTr II.* 180.

99 1586 nyarán 26 esztendősnék mondta magát: *MonAntHung II.* 935.

100 *MonAntHung III.* 535.

Ezeknek az összeköttetéscinck köszönhette, hogy Bécs után Itáliában is éveken át tanulhatott. 1582-ben a páduai egyetemre iratkozott, ahol közel két esztendőt töltött. 1585-ben Bolognában is megfordult rövidebb időre. 1586 nyarán „mindkét jog doktora”-ként Lengyelországon át tért vissza Erdélybe, tarsolyában a jezsuiták ajánlólevelével. Maga a generalis ajánlotta be őt Báthori Zsigmondnál fejedelmi titkárnak.¹⁰¹ Annnyira bírta a jezsuiták bizalmát, hogy mindjárt hazaérkezése után az ő felügyeletére bízták a pestis miatt elhagyott kolozsvári rendházukat.¹⁰² Előbb a fejedelem kamarása, majd 1590-től Erdély egyetlen jogi doktoraként a fejedelmi tábla ülnöke és a kincstartóság számvevője.¹⁰³ Ebben a minőségében tette meg őt Báthori Zsigmond az Erdélyből kitiltott jezsuiták birtokai és vagyonárgyai kezelőjének.¹⁰⁴

Vagyona, összeköttetései, tudása révén Kakas egyre nagyobb tekintélyt szerzett magának. Ha a fejedelem Kolozsvárott járt, az ő házában szállt meg; néha kölcsönökkel segítette ki Báthori Zsigmondot és Andrást. Ügyesen gyarapította vagyonát, 1591-ben még könyvekkel is kereskedett.¹⁰⁵ Mindenképpen kinőtt szülővárosa keretei közül, itteni tisztségekre nem pályázott, hanem az országos politikában kívánt érvényesülni, külföldi tapasztalatai és nyelvtudása révén. 1593-ban és 1596-ban a fejedelem követeként Lengyelországban Zamoyski kancellárnál és Angliában Erzsébet királynőnél járt, hogy megszerezze támogatásukat a török elleni háborúhoz.

1594 nyarán meghalt a felesége. Báthori Zsigmondnak Maria Christiernával kötött házassága után a fejedelemasszony kinevezte birtokai jószágkormányzójává.¹⁰⁶ Így ismerte meg és vette feleségül 1597-ben Susanna Römert, a fejedelemasszony tiroli származású udvarhölgyét. Miután Báthori Zsigmond lemondott és Maria Christierna vette át a kormányzást, a fejedelemasszony hitbérbirtokait Kakas vette árendába évi 24 000 tallérért.¹⁰⁷ 1599 tavaszán, Báthori András fejedelemmé választása után, Kakas és felesége Maria Christiernával együtt távozott Erdélyből. Ekkor Kakas 5 000 forintot fizetett ki saját pénzéből a fejedelemasszony hitelezőinek.¹⁰⁸ Jó anyagi helyzetét mutatja az is, hogy az új fejedelemnek és Giovanni Muralto olasz orvosnak is nagy összegű kölcsönöket folyósított.¹⁰⁹

Kakas Báthori András részéről is vállalt követi megbízatást Lengyelországba és Prágába. 1599 szeptemberében Rudolf császárhoz utazott, egyebek mellett azzal a megbízatással, hogy szerezze meg a császár hozzájárulását Báthori András és

---

101 Uo. II. 935.

102 Uo. 969, 972. — FontRTr II. 180.

103 Veress i.m. 34, 40, 66.

104 MonAntHung III. 535, 539.

105 Veress i.m. 41.

106 Uo. 67.

107 Uo. 75.

108 Uo. 87.

109 Uo. 77.

Maria Christierna házasságához. A prágai udvarban érte a sellenberki csata (1599. október 28.) híre, s a megváltozott helyzetben küldetése értelmét veszítette. A császári udvar védlevelével mégis hazatért, és megpróbált beilleszkedni az Erdélyben kialakult új helyzetbe. Az 1599. november 20. és 28. között tartott gyulafehérvári országgyűlésen táblai ülnökként szerepelt, sőt Mihály vajda egyik protonotáriussá is megette.¹¹⁰ Mégis úgy döntött, hogy visszatér feleségéhez Tirolba. Miután elhagyta Erdélyt, Mihály vajda lefoglaltatta egész vagyonát és nővérének, Kakas Katalinnak adományozta.¹¹¹ Később Basta támogatásával javait visszaperte, de a zűrzavaros politikai viszonyok között az ítéletnek nem sikerült érvényt szereznie, és így ténylegesen nem nyerte vissza kolozsvári javait. Hosszas pereskedés után, lényegében dolgavégezetlenül, 1602-ben végleg elhagyta Erdélyt, noha ekkor Kolozsváron 14 000 tallérral, az egész fejedelemségben pedig ezen kívül még 32 000 tallérral tartoztak neki.¹¹² Elutazása előtt itteni házát eladta Gellyén Imrénének. Valószínűleg ekkor ajándékozta oda könyveit a jezsuitáknak.

Erdély elhagyása után a Habsburgok szolgálatába állott, mert bennük látta szülőföldje megmentőjét. Császári megbízatással még 1602-ben újabb követségbe indult. Perzsiát kellett volna bevonnia a törökellenes ligába. E nagy útra hűséges titkára, Georg Tectander kíséretében indult, akinek leírásából ismerjük Kakasék kalandos utazását Lengyelország, a moszkvai cár udvara, Kazán és Asztrahán érintésével a Kaszpi-tengerig. Itt, kevésbé úticéljuk elérése előtt, legyengült társaival együtt, 1603. október 25-én Kakas István is meghalt.¹¹³

Kakas István élete már egészen másként alakult, mint a Wolphardoké. Bár a vagyonszerzés tekintetében ő is megmaradt polgárnak, de eszközei és ambíciói mások voltak, mint kereskedő elődeié. Ő is elsősorban tanultsága révén igyekezett vagyonát gyarapítani, de nem egyszerű értelmiségiként, hanem a politikai vezetőréteg diplomata tagjaként. Az a hatalmas vagyon, amivel apai örökségét megnövelte, messze felülmúlja a kolozsvári patríciusok átlagos anyagi viszonyait. Kakas egész életvitelét az udvari ember normái szerint alakította. A Wolphardokról reászállott kolozsvári házát úgy építette ki, hogy az valóban fejedelmi szálláshely lehessen. A ház udvari szárnyát bővítette tovább. Két helyiség ma is őrzi Kakas pompakedvelésének emlékét. Az úgynevezett zodiákus szoba faragott boltindításával, címeres ajtó- és ablakkereteivel a kolozsvári reneszánsz építészet és kőfaragás legkiemelkedőbb emléke.

Mozgalmas életpályája során Kakas István a politikai és a szellemi élet számtalan kiválóságával összeköttetésbe került a gyulafehérvári és a külföldi udvarokban. Például ismeretes, hogy kapcsolatban állott Szamosközi István történésszel,¹¹⁴ és a kolozsvári egyetem tudós jezsuita professzoraival, de a bécsi és prágai császári udvar szellemi életével is. Ő azonban nem alkotó értelmiségiként,

---

110 Uo. 95. — EOE IV. 435.

111 Veress i.m. 96.

112 Uo. 113.

113 Uo. 161.

114 Uo. 94.

hanem politizáló nagypolgárként, diplomataként kívánt élni. Műveltségéről, nézeteiről, írói készségéről, könyvein kívül, csupán a követként tartott beszédeiből és diplomáciai megbízatásairól tett jelentéseiből alakítható valamelyes kép. Jellemző példája ennek a prágai udvarban a török elleni összefogás érdekében tartott orációja. Ebben a humanista szónoklat szabályai szerint felépítve, az ókori történelemből és a Bibliából vett példákkal érvel álláspontja mellett.¹¹⁵

Lényegében két kolozsvári polgárcsalád négy értelmiségi tagjának alkotása volt a Wolphard-Kakas könyvtár. A négy gyűjtő lényegesen különböző pályát futott be, más-más értelmiségi típust testesít meg, és ez olvasmányanyagukon is tükröződik, noha könyveik koruk általános művelődési igényei felől is tájékoztatnak.

Adrian Wolphard könyvtára az erdélyi korai humanista gyűjtemények klasszikus típusának tekinthető. Bár tulajdonosa fontos beosztású egyházi személy, könyvtára a klasszikus latin irodalom iránti szinte kizárólagos érdeklődéséről tanúskodik. Ilyen tárgyú kötetei közül éppen azok maradtak reánk, amelyeknek nagy szerep jutott az iskolai oktatásban és a humanista irodalmi ízlés terjesztésében. Adrianus Wolphardus talán eleve ezzel a céllal szerezte e könyveket bécsi tanulmányai végén, amikor megtudta, hogy hazatérése után a gyulafehérvári káptalani iskola vezetését kívánják rábízni. Ovidius *Metamorphosis* és *Epistolae Heroïdes* című műveinek 1510-beli velencei és milánói kiadásába be is jegyezte, hogy ezeket a szövegeket rektorként értelmezte a gyulafehérvári iskolában.¹¹⁶ Hasonló meggondolásból vásárolhatta meg Plautus vígjátékainak 1511. évi velencei kiadását.¹¹⁷ Az elegáns latin stílusra és a szónoki beszédre egyaránt különös gondot fordító humanista oktatásnak nélkülözhetetlen segédeszköze volt Lorenzo Valla *Elegantiae de lingua Latina* (Venetiis, 1503) és Quintilianus híres szónoklattana (*De institutione oratoriae libri XII.*, Venetiis, 1506). Adrian Wolphard ezeket a műveket sokra értékelte, mert mindkét szerzőt egy-egy latin versezettel tisztelte meg, melyeket példányába saját kezűleg be is írt.¹¹⁸ A kolligátumban olvasható bejegyzéséből arra lehet következtetni, hogy ezeket a könyveket is bécsi tartózkodása idején vásárolta. Kedvenc olvasmánya lehetett Lucanus nagy történelmi eposza, a *Pharsalia*, melyet a humanisták Vergilius Aenciséhez hasonlóan nagyra értékelték. Wolphard a Caesar és Pompeius közötti polgárháborút megéneklő mű 1505-ben, Velencében nyomtatott kiadását szerezte meg magának, és a kötetbe írt költeménnyel fejezte ki elismerő véleményét.¹¹⁹

Saját kora humanista irodalmát Adrian Wolphard gyűjteményében Erasmus Rotterdamus közkedvelt szólásmondás-összeállításának, az *Adagiának*, Bázelen, Frobeniusnál 1528-ban nyomtatott kiadása, valamint a kiváló történész és költő Giovanni Gioviano Pontano (1426–1503) verses műveinek 1513-ban a velencei

---

115 Uo. 118–126.

116 Könyvjegyzék 312, 313. sz.

117 Ua. 336. sz.

118 Ua. 368, 465. sz.

119 Ua. 270. sz.

Aldus-nyomdában készült kiadása képviselte.¹²⁰ Ez utóbbit különösen kedvelhette, mert 1523-ban, Bolognában nemes egyszerűségében is művészi kötést készíttetett neki. Fennmaradt könyvei közül ennek a kötése a legszebb munka.

Bizonyára gazdag lehetett Wolphard gyűjteményének jogtudományi része, de ebből csak egyetlen kötet, Aelius Antonius Nebrissensis jogi szótára (*Vocabularium perutile iuris utriusque*. Bononiae, 1511) került el a pusztulást. A kötetben olvasható sok glossza mutatja, hogy tulajdonosa gyakran és haszonnal forgatta ezt a könyvet.¹²¹

Wolphard hittudományi anyagáról sem ad hű képet a reánk maradt egyetlen kötet, de a pusztulás azonos mértéke alapján feltételezhető, hogy eleve sem az ilyen tárgyú könyvek domináltak gyűjteményében. Aligha képzelhető el ugyanis, hogy az egész régi, skolasztikus teológiai irodalomból csak Johannes Duns Scotusnak (1274–1308) Petrus Lombardus (mh. 1164) szintéziséhez írt kommentárjait (*Quaestiones in IV. libros Sententiarum*. Venetiis, 1506) szerezte volna meg gyűjteménye számára.¹²² Petrus Lombardusnak a hivatalos egyházi tanokat rendszerező összefoglalása századokon át a teológia előadásának vezérfonala volt, és a „doctor subtilis” hozzáfűzött magyarázataival együtt alapműnek számított.

Az Adorjánéhoz hasonló összetételű lehetett Itáliában vele együtt tanult testvérének, Hilarius Wolphardnak, a könyvtára is. Ennek anyagát, legalább is részben, Adorján örökölte. Az ő gyűjteményében két mű maradt meg Hilarius könyvei közül. Az egyik Erasmus *Adagiájának* Bazelben, Frobeniusnál, 1513-ban megjelent példánya, a másik pedig Plinius *Naturalis historiájának* bécsi ismerősük, Johannes Camers által gondozott kiadása és ennek index-kötete.¹²³ Ez utóbbi művet Hilarius 1521-ben Bolognában szerezte meg. Benne olvasható a két Wolphard testvér egyik itáliai úti élményének megörökítése. Hilariusnak a szöveghez fűzött egyik glosszájából kiderült, hogy Rómában a pápák Belvedere nevű palotájában megcsodálták az 1506-ban előkerült Laokoón-szobrot. Ez a megjegyzés az életét falusi plébániákon leélő Hilarius Wolphardnak az ókor emlékeiért való rajongásából is elárul valamit.

Végül arra is rá kell mutatni, hogy a két Wolphard külföldi tanulmányai idején szerezte gyűjteményének darabjait, és hazatérése után nem nagyon juthatott újabb kiadványokhoz. Például Adorján könyvei között egyetlen olyan darab van, melyet tanulmányai befejezése után, itthon vásárolt magának, Erasmus *Adagiájának* 1528. évi kiadása.¹²⁴ Ennek 1534-ben készített, monogramos kötése azt bizonyítja, hogy Adorján élete alkonyán is áldozott könyvgyűjteményére. Az általános azonban

---

120 Ua. 170, 352. sz.

121 Ua. 305. sz.

122 Ua. 156. sz.

123 Ua. 167, 340, 341. sz. — Itáliai tanulmányai után Hilarius is kanonoki javadalmat kapott Gyulafehérváron: Veress: *Anyakönyv* 85.

124 Könyvjegyzék 170. sz.

ekkor még az lehetett, hogy az erdélyi értelmiségi lényegében azokkal a könyvekkel és azzal a tudással maradt élete végéig, amit külföldi tanulmányai idején megszerzett.

Wolphard István is a szülői házból hozhatta magával a könyvek szeretetét. Ha az az Enyedi Ambrus, akinek könyvei 1552 után reá szállottak, tényleg apja volt Wolphard Istvánnak — miként feltételezzük -, akkor az apát is korszerűen iskolázott polgárnak kell tartanunk. Megvolt ugyanis neki Lorenzo Vallának az igényes latin írásra és beszédre oktató, népszerű kézikönyve (*Elegantiae de lingua Latina*. Venetiis, 1503), Ovidiusnak a női lélek rejtelmait boncolgató és a reneszánsz idején közkedvelt verses levelei (*Epistolae heroides*. Venetiis, 1501), valamint Apuleius híres, fantasztikus regénye (*Asinus aureus*. Venetiis, 1510), mely a maga nemében a későrómai irodalom talán legsikerültebb és máig olvasott alkotása.¹²⁵ Amíg az első mű tankönyvnek számított, a két utóbbi alkotás megszerzése már irodalmi igényt és tájékozottságot jelez.

Wolphard István könyvgyűjtésének és bibliofiliájának kezdetei legalább is 1555-ig visszavezethetők. Ebből az évből való ugyanis az a szónoklattani könyve (Donatus Graecus: *De octo orationis partibus*. Francofurti ad Viadrum, 1553), melyet ekkor köttetett be. Tehát már fiatalon megmutatkozott igényes bibliofiliája, mert gyermekember létére monogramos supralibrosszal jelezte a kötésen tulajdonát és a kötetés időpontját.¹²⁶ Többi könyveit azonban mind külföldi tanulmányai alatt, 1560 és 1564 között, hihetőleg Wittenbergben szerezte. Könyvei kötésén ugyanis ezekkel az évszámokkal jelezte a beszerzés idejét.

Wolphard István azonban másfajta gyűjteményt formált magának, mint azok, akik hivatásos értelmiségi pályára készültek. Ő olyan könyveket vásárolt, amilyenekből azt a tudásanyagot szerezte meg, amit társadalmi és vagyoni helyzete megkövetelt tőle. Nem humanista tudóssá és literátorrá, hanem városának vezetésére is alkalmas, művelt kereskedő-polgárrá kívánt válni olvasmányai révén.

Mindenekelőtt írásban és szóban jól akart tudni latinul. Apjától örökölt Valla-féle kézikönyve és említett retorikája mellé ezért szerezte meg Thomas Linacrus munkáját a helyes latin beszédről (*Corpus emendatae structurae Latini sermonis*. Basileae, 1563 előtt).¹²⁷ De a korszerű műveltséghez ekkor már hozzátartozott a görög nyelv ismerete is. Ezt Martinus Crusius új, összehasonlító nyelvtanából (*Grammaticae Graecae cum Latina congruentis pars prima*. Basileae, 1562) óhajtotta megszerezni.¹²⁸ Görög nyelvtudását sikerült is olyan fokra fejlesztenie, hogy eredetiben olvashatta a hellén örökség különféle tudományos és irodalmi termékeit. Szophoklész tragédiáin (Parisiis, 1553) kívül, Callimachus Cyrenaeus himnuszait (Basileae, 1532), Cassius Dion nagyszabású római történetét (Lutitiae, 1551) olvasta görögül.¹²⁹ Ezek a kötetek jól jelzik a hellénizmus fokozatos

---

125 Ua. 23, 313, 465. sz.

126 Ua. 155. sz.

127 Ua. 258. sz.

128 Ua. 136. sz.

129 Ua. 93, 145, 413. sz.

térhódítását a reneszánszkori Kolozsváron. Az erdélyi hitújítás egyik központjában élő művelt polgárnak azonban a XVI. század közepén a latin és görög mellett a héberben is járatosnak kellett lennie, hogy a hitvitákban illetékességgel foglalhasson állást. Ezért vásárolta meg magának Wolphard István mindjárt Wittenbergbe érkezése után Johannes Forster akkor megjelent zsidó szótárát (*Dictionarium Hebraeum novum*. Basileae, 1557).¹³⁰

Egyéni érdeklődésének irányára következtethetünk abból, hogy megmaradt könyvei között az ókori klasszikus latin irodalom szerzőinek a humanizmus idején közkedvelt műveiből egy sem szerepel. A humanisták kedvenc költői közül csupán Claudius Claudianusnak (370—404), a római irodalom utolsó nagy alkotójának a műveit (Lugduni, 1551) őrizte gyűjteményében.¹³¹

Ezzel szemben komoly érdeklődést mutatott a filozófia iránt. Főként a keresztyénség és a görög filozófia kapcsolatai foglalkoztathatták, mert a keresztyén bölcsélet megalapozói közül Irenaeus (mh. 202) és Iustinus (89—167) műveit szerezte be magának.¹³² A reneszánsz korában a művelt rétegek körében gyorsan tért hódító újplatonizmust véglegesen kidolgozó és elterjesztő Plotinos (205—270) jelenléte (*De rebus philosophicis libri LIIII in Eñneades sex distributi*. Basileae, 1559) Wolphard István olvasmányanyagában arról tanúskodik, hogy kora szellemi áramlatainak a gyökerei felől is közvetítők nélkül, eredeti forrásból óhajtott tájékozódni.¹³³ Ebbe az érdeklődési körbe illeszkedik bele Valentinus Erythraeus Lindaviensis könyve (*Tabulae tertii et quarti libri partitionum dialecticarum Joannis Sturmii*. Argentinae, 1555) a kor nagy protestáns pedagógusának, Johann Sturmnek (1507—1589) a dialektikus módszeréről.¹³⁴

Szamosközi fentebb idézett megjegyzéséből ismert, hogy Wolphard Istvánt Erdélyben mint matematikust és csillagászathoz értő személyt tartották számon értelmiségi kortársai. Ezt könyvtárának maradványai is igazolják. Ilyen irányú érdeklődését ugyanis az akkori idők legkitűnőbb szakembereinek műveivel elégítette ki. Geronymo Cardanótól (1501—1576), korának talán legnagyobb matematikusától Ptolemaiosnak a csillagokból való jóslással kapcsolatos véleményét kommentáló munkáját (*In Cl. Ptolemei IV de astrorum iudiciis libros commentaria*. Basileae, 1551), Peter Apianus (Bicnewitz) híres német csillagásznak pedig *Cosmographia* (Parisiis, 1554) című főművét szerezte be.¹³⁵ Az előbbiben olvasható sok csillagászati vonatkozású bejegyzése mutatja, hogy Wolphard István gyakran tanulmányozta ezt a kedvenc könyvét. Apianustól viszont az üstökösökkel kapcsolatos ismereteit szerezte, amelyeket Szamosközi komolyan értékelt.

---

130 Ua. 192. sz.

131 Ua. 121. sz.

132 Ua. 231, 250. sz.

133 Ua. 342. sz.

134 Ua. 172. sz.

135 Ua. 19, 102. sz.

Wolphard István tehát határozott, egyéni program szerint fejlesztette könyvtárát, mely a XVI. század közepi erdélyi patríciátus legjobbainak a műveltségét és olvasmánykultúráját tükrözi. Könyveit mindjárt megvásárlásuk után gondosan bőrbe köttette, írásban pontos utasításokat adva a könyvkötőnek. Könyvtárának torzója is arra figyelmeztet, hogy Wolphard Istvánra és a hozzá hasonló kultúrájú polgárookra éppen a hitújításkori Erdély művelődési életének jobb megismerése érdekében az eddiginél jóval nagyobb figyelmet kell fordítania a kutatásnak.

Miként erről fentebb már szóltunk, a Wolphardok könyveivel Kakas István gazdagította a kolozsvári egyetemet. Az ajándékozás tényét a jezsuiták egész sor könyvben meg is örökítették.¹³⁶ Minthogy Adrian Wolphard, Hilarius és István tulajdonából származó kötetekbe csak egészen kivételesen került bele az ajándékozást jelző fenti bejegyzés,¹³⁷ azt lehetett gondolni, hogy Kakas István saját gyűjtéséből azok a művek valók, amelyekben ez a szöveg olvasható. A közelebbi vizsgálat azonban nem igazolta ezt az ésszerű feltevést, hanem egyenesen kérdésessé tette, hogy a jezsuitáknak ajándékozott könyvek között egyáltalában kereshető-e Kakas István gyűjteménye is. Az ugyan kétségtelen, hogy a jogász, diplomata és politikus Kakas Istvánnak volt könyvtára, szerette a könyveket, felelősséget érzett értük, sőt kereskedett is velük. Úgy látszik azonban, hogy saját értelmiségi fegyvertárát Kolozsvárról való távozásakor magával vitte, és csak a Wolphardoktól örökölt, az ő szempontjából érdektelen anyagot ajándékozta a jezsuitáknak.

Ezt a feltételezést támogatja, hogy az ajándékozásra utaló szöveggel ellátott kötetek közül csak egyetlen, még pedig Nicolaus Everhardus műve (*Loci argumentorum legales*. Francofurti, 1581) jelent meg Kakas külföldi tartózkodása idején, a többi évtizedekkel korábbi kiadvány.¹³⁸ Márpedig abban a korban az erdélyi peregrinálók nem régiségeket vásároltak maguknak külföldön, hanem az őket érdeklő legfrissebb szakkönyvekkel, irodalommal igyekeztek magukat felszerelni hazaindulásuk előtt.

Különös az is, hogy e könyvek közül legfeljebb csak egy illik be tárgyánál fogva Kakas feltételezhető érdeklődési körébe, és ez azonos azzal az előbb említett kiadvánnyal, amely az ő tanulmányai idején jelent meg.

Az sem lehet véletlen, hogy e könyvek viszont tárgyük szerint pontosan beleilleszkednek Adrian Wolphard és István gyűjtési körébe. Megjelenésük is a két Wolphard személyi gyűjteménye létrejöttének időszakára esik. E két gyűjtemény fentebbi jellemzésére gondolva, a XV. század ünnepeit hellenista humanistájának, Francesco Filelfonak (1398—1481) a szónoklatai (Venetiis, 1491),¹³⁹ Hermolaus Barbarusnak Frigyes császárhoz intézett beszéde (Wiennae, 1510),¹⁴⁰ vagy

---

136 Ua. 58, 66, 155, 235, 236, 276, 320, 323, 364, 378, 379, 436, 445, 446. sz.

137 Ua. 102, 136, 154, 164, 305. sz.

138 Ua. 180. sz.

139 Ua. 323. sz.

140 Ua. 58. sz.

Theophylactusnak (mh. 1107) egyházi körökben nagyra becsült bibliamagyarázatai (*In omnes D. Pauli epistolae enarrationes*. Coloniae, 1532), esetleg Dioscorides Pedanius orvosi műve (*De medica materia libri sex*. Basileae, 1539)¹⁴¹ jól beillenek Adrian Wolphard többi könyvei közé.

Még határozottabb ez az egyezés Wolphard István legsajátosabb érdeklődési köreivel. A Plotinos tanításait továbbfejlesztő újplatonista Jamblychos (mh. 330) és Macrobius (410 körül), vagy Hermes Trismegistos művei¹⁴² éppen úgy Wolphard Istvánra vallanak, mint Urbanus Bellunensis görög nyelvkönyve (*Institutionum linguae Graecae libri duo*. Basileae, 1548), vagy Caspar Peucerus, Claudius Ptolemaios és Johannes de Sacro-Bosco csillagászati és matematikai szakkönyvei.¹⁴³

Bár a végső szó csak a könyvekben található bejegyzések írásának aprólékos elemzése, összehasonlítása után mondható ki, máris nagyon kérdésessé vált az a korábbi vélekedés, hogy Kakas István személyi gyűjteménye szintén a jezsuiták kolozsvári egyetemének könyvtárába olvadt bele. Talán helyesebb lesz csak Wolphard-könyvtárról beszélni, mely Kakas István ajándékként került a Báthori-egyetem gyűjteményébe.

Összegzés

A Báthori-egyetem könyvgyűjteményének története központi jelentőségű témája könyvtárügyünk fejlődésének. Bár ez volt az ország első és részben máig megmaradt egyetemi könyvtára és egyben művelődésünknek is igen fontos emléke, az eddigi szakirodalomban nem keltette fel az őt megillető érdeklődést. Könyvanyagának tanulmányozása, a művelődéstörténeti tárgyalás mellett, lehetőséget nyújt az erdélyi könyvtártörténetben alkalmazható eljárások kidolgozására is; tehát módszertani tanulságokkal is szolgál.

Miután kutatásaim kezdetén kiderült, hogy az a jegyzék, amelyet eddig a Báthori-egyetem könyvtára katalógusaként tartottak számon, valójában a bécsi egyetem könyveinek 1652. évi összeírását tartalmazza, a kolozsvári könyvgyűjtemény egykori állományát másképpen kellett megállapítanom.

Első lépésként a kötetben található különböző leltári bejegyzések és történeti források alapján tisztáznom kellett, hogy mi tartozott a jezsuiták legrégebb könyvállományához és melyek voltak ennek főbb összetevői, alkotóelemei. Ennek során kiderült, hogy a jezsuiták saját könyveszerzései mellett, fejedelmi intézkedésekre ide gyűjtötték össze a reformáció előtti egyházi könyvtárak még fellelhető anyagát. Ebből pedig következik, hogy ez az állomány nemcsak a Báthori-egyetem, hanem az erdélyi könyvtárügy XV. századi történetének megismeréséhez is elsőrendű fontosságú. A legrégebb állomány másik forrását a

---

141 Ua. 154. sz.

142 Ua. 235, 236, 276, 445, 446. sz.

143 Ua. 320, 364, 378, 379. sz.

polgári-értelmiségi családok magánkönyvtárai alkották. A tanulmányozás tehát ebben a vonatkozásban is a szűkebb értelemben vett iskolai könyvtárügy keretein túlra, a magánkönyvgyűjtés problematikájának területére vezetett át.

Az egykorú írásos források segítségével, amelyeket az eddigi szakirodalom érthetetlen módon figyelmen kívül hagyott, sikerült a kolozsvári jezsuita-könyvtár 1607-ig terjedő történetét rekonstruálnom, kialakulást és sorsának alakulását a történeti tényekre támaszkodva bemutatnom, közben teljesen ismeretlen részleteket világítva meg.

A gazdag forrásanyagból kiderül például, hogy a jezsuiták 1588. évi kiutasításukkor könyveik jelentős részét elmenekítették Erdélyből, és a több szomszédos országban szétszóródott anyag utóbb is csak részben került vissza, minthogy kolozsvári könyveiket akkor újonnan létesített kolostoraik könyvtárainak megalapozására használták fel.

Az újabban feltárt, egykorú okleveles emlékek fényénél tarthatatlanná vált a könyvtár 1603. évi pusztulásáról az elbeszélő források alapján kialakított hagyományos kép is. Kiderült ugyanis, hogy a századok óta sokszor elsíratott könyvtár valójában nem semmisült meg, amint az általam eddig feltárt és jegyzékbe foglalt 496 mű is bizonyítja. Az 1603. évi események és a könyvtár sorsának megítéléséhez bizonyára további adatokkal járul majd hozzá a jezsuita okmánytár készülöben lévő legközelebbi kötete.

Munkám során egész sok személytörténeti részletkérdést pontosíthattam, vagy helyesbítettem. Például sikerült szétválasztanom Adrian Wolphard, apa és fiú, eddig összekevert adatait, tisztáztam a könyvgyűjtő polgárcsalád tagjai közötti rokoni kapcsolatokat, valószínűsítettem szepességi eredetüket stb.

Dolgozatom legfőbb eredményeként azonban a könyvtár történetének forrásokon alapuló tisztázását, és a régi állomány számottevő részét tartalmazó könyvjegyzék összeállítását tartom, mert mindkettő előfeltétele volt a további vizsgálódásnak.

Az eddig elért eredmények újabb feladatokat körvonalaznak és a kutatás folytatására sarkallnak. Elsősorban tovább kell folytatni a hazai és külföldi (magyarországi, szlovákiai, lengyelországi és ausztriai) könyvtárakban a keresést az egykori állomány további kötetei után. Ettől függetlenül azonban a már most rendelkezésemre álló hiteles anyag lehetővé teszi a Báthori-egyetem gyűjteményének művelődéstörténeti, díszítőművészeti, könyvkötéstörténeti értékelését. Munkám ezekhez teremtette meg a biztos kiindulási pontokat.

Bibliográfia

1. Összefoglaló, általános művek

- Biblioteca Centrală Universitară, Cluj.* Cluj, 1965.
Dankanits Ádám: *XVI. századi olvasmányok.* Bukarest, 1974.
Dima-Drăgan, Corneliu: *Biblioteca unui umanist român, Constantin Cantacuzino Stolnicul.* București, 1967.
Flocon, Albert: *Universul cărților.* București, 1976.
Gulyás Pál: *A könyv sorsa Magyarországon.* I-III. Bp. 1961.
Istoria României. II-III. București, 1962, 1964.
Kirchner, Ioachim: *Istoria cărții.* București, 1957.
Klimes Péter: *Bécs és a magyar humanizmus.* Bp. 1934.
Kovács Máté: *Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében.* I. Bp. 1963.
Moldoveanu, Valeriu — Popescu, Gheorghe — Tomescu, Mircea: *Ghidul bibliotecilor din România.* București, 1970.
Oțetea, Andrei: *A reneszánsz és a reformáció.* Bp. 1974.
Ruffini, Mario: *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino.* București, 1973.
Șchiau, Octavian: *Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval.* Cluj-Napoca, 1978.
Stanciu, Ilie: *Călătorie în lumea cărții.* București, 1970.
Theodorescu, Barbu: *Istoria bibliografiei române.* București, 1972.
Tomescu, Mircea: *Istoria cărții românești.* București, 1968.

2. Források

a.) Eredeti, kiadatlan iratanyagot tanulmányoztam a Bánffy családnak és Kolozsvár városának a kolozsvári Állami Levéltárban őrzött levéltárában.

Egykorú könyvanyagot tanulmányoztam a kolozsvári Akadémiai Könyvtárban, a gyulafehérvári Batthyaneumban, a csíksomlyói ferences kolostornak a csíkszeredai Megyei Múzeumban őrzött könyvtárában, a székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtárban, a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtárban.

b.) Forráskiadványok

Ábel, Eugenius — Hegedüs, Stephanus: *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia.* Bp. 1903.

Apponyi Sándor: *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok.* I. Bp. 1900.

Beke Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt.* Bp. 1889.

Berger, Albert: *Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archive.* Bistritz, 1894.

EOE = *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* (kiad. Szilágyi Sándor). I-V. Bp. 1876—1879.

Fabritius, Karl: *Die siebenbürgischen Studierenden auf der Universität zu Wittenberg im Reformationszeitalter.* = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 2/1855.

FontRTr = *Fontes Rerum Transylvanicarum* (ed. Andreas Veress). V. *Annae Litterae Societatis Jesu*. Bp. 1921.

Gall, Franz: *Die Matrikel der Universität Wien*. II/1. Wien, 1959.

Heckenast Gusztáv: *János Zsigmond végrendelete (1567)*. *Cottectanea Tiburtiana*. Szeged, 1990. 155-169.

Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez*. II. Bp. 1888.

Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556)*. Budapest, 1990. I-II.

Klein, Karl Kurt: *Fünf Briefe Adrian Wolfshards*. = *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* 57/1934.

Lukács, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I. I (1551-1600)*. Romae, 1978.

Lukács, Ladislaus: *Monumenta Paedagogica Societatis Iesu*. IV. Romae, 1981.

MonAntHung = *Monumenta Antiquae Hungariae* (ed. Ladislaus Lukács, S. I.). I-III. Romae, 1969-1981.

Pachtler, G. M.: *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu*. I-II. *Monumenta Germaniae Paedagogica*. II, V. Berlin, 1887.

Sárospataki Füzetek 5/1861.

Schrauf Károly: *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve, 1453-1630*. Magyarországi tanulók külföldön. IV. Bp. 1902.

Seiwert, Gustav: *Das älteste Hermannstädter Kirchenbuch*. = *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* 11/1873-4.

Szamosközy István történeti maradványai (kiad. Szilágyi Sándor). I, IV. MonHungHistScr XXI, XXX. Bp. 1876, 1880.

Szamosközy István: *Erdély története*. Bp. 1963.

Veress Endre: *Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről, 1603-1623*. Adattár XV-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 7. Szeged, 1983.

Veress Endre: *Basta György hadvezér levelezése és iratai*. I-II. MonHungHistDipl XXXIV, XXXVII. Bp. 1909-1913.

Veress Endre: *Carrillo Alfonz jezsuita-anya levelezése és iratai*. I-II. MonHungHistDipl XXXII, XLI. Bp. 1906, 1943.

Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, 1221-1846*. *Monumenta Hungariae Italica* III. Bp. 1941.

3. Feldolgozások

Bagossy Bertalan: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton, 1925.

Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. Kolozsvár, 1943.

Balogh Jolán: *Későrenaissance kőfaragóműhelyek*. = *Ars Hungarica* 1974/2.

Baráth Béla: *A kolozsvári régi egyetemi könyvtár*. = *Erdélyi Tudósító* 20/1941.

Barlay Ödön Szabolcs: *Adatok a petrarkizmus magyarországi történetéhez. Olasz petrarkista költők antológiája az erdélyi udvarban*. = *Irodalomtörténeti Közlemények* 70/1966.

Barlay Ö. Szabolcs: *Vázlat a jezsuita „Missio Transylvanica” tevékenységéről és könyvtárának sorsáról (1571—1603)*. = *Könyv és Könyvtár* 12/1979.

Bónis György: *Jacobinus János erdélyi kancellár formuláskönyve (1602)*. Kolozsvár, 1947.

Borsa Gedeon: *Bornemissza Pál megemlékezése Várdai Ferencről és a többi bolognai, magyar vonatkozású nyomtatvány*. = *Irodalomtörténeti Közlemények* 87/1983.

Bunyitay Vince: *A váradai püspökség története*. II. Nagyvárad, 1883.

Csapodi Csaba: *The Corvinian Library. History and Stock*. Bp. 1973.

Csánki Dezső: *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. V. Bp. 1913.

Czegle Imre: *Ramus életművéről, jelentőségéről és magyar hatásáról*. = *Teológiai Szemle* 1972.

Dümmerth Dezső: *A budapesti Egyetemi Könyvtár állományának alapjai*. = *Magyar Könyvszemle* 80/1964.

Dümmerth Dezső: *A budapesti Egyetemi Könyvtár gyűjteményének keletkezése (1561—1635)*. = *Magyar Könyvszemle* 79/1963.

Erdélyi Károly: *A kolozsvári római katolikus főgymnasium története. 1579—1898*. Kolozsvár, 1898.

Ernusz Johanna: *Adrianus Wolphardus*. Bp. 1939.

Faludi, Jean: *André Dudith et les humanistes français*. Szeged, 1927.

Freigius, Thomas: *Petri Rami vita*. Marpurgi, 1599.

György Lajos: *Az erdélyi könyvtárügy és a kolozsvári Egyetemi Könyvtár*. Kolozsvár, 1941.

Harsányi András: *A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen, 1938.

Hermann, Julius Hermann: *Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich*. Neue Folge VI/3. Wien, 1929.

Hoffmann Edith: *Régi magyar bibliofilek*. Bp. 1929.

Iványi, Béla: *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau*. = *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* 63/1940.

Jakab Elek: *Kolozsvár története*. II. Bp. 1888.

Jakó Klára: *Din istoricul primei biblioteci universitare din Cluj, 1579—1603*. Comunicări ale cercurilor științifice studențești. Istorie II. Cluj-Napoca, 1984.

Jakó Zsigmond: *Az otthon és művészete a XVI—XVII. századi Kolozsváron*. Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Bukarest, 1957.

Jakó Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest, 1976.

Jakó Zsigmond: *Oradea in istoria bibliotecilor noastre medievale*. Philobiblon transilvan. București, 1977.

Jakó Zsigmond: *Négy évszázad a művelődés szolgálatában*. = *Korunk* 38/1979.

Jakó Zsigmond: *Philobiblon transilvan*. București, 1977.

Jekeli, Hermann: *Die Entwicklung des siebenbürgisch-sächsischen höheren Schulwesens von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Mediasch 1930.

Jesinger, Alois: *Die Universitätsbibliothek Wien*. = Zentralblatt für Bibliothekswesen 43/1926.

Kemény József: *Erdélyi költők a XVI. század második tizedében*. = Új Magyar Múzeum 1857.

Kemény József: *Történelmi és irodalmi kalászatok*. Pest, 1861.

Kelényi B. Ottó: *Egy magyar humanista glosszái Erasmus Adagiájához*. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve, Bp. 9/1939.

Kink, Rudolf: *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*. Wien, 1854.

Klein, Karl Kurt: *Der Humanist und Reformator Johannes Honter*. Hermannstadt, 1935.

Leithe, Friedrich: *Die k. k. Universitäts-Bibliothek in Wien*. Wien, 1877.

Ong, Walter: *Ramus, Method and Decay of Dialogue*. Cambridge, Mass., 1959.

Pray, Georgius: *Specimen hierarchiae Hungaricae*. II. Posonii et Cassoviae, 1779.

Schullerus, Adolf: *Die Augustana in Siebenbürgen*. = Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 41/1923.

Schwarz, Karl: *Vorstudien zu einer Geschichte des städtischen Gymnasiums A.K. in Hermannstadt*. Hermannstädter Gymnasialprogram 1858/9.

Soltész Zoltánné: *XVI. századi könyvgyűjtők kötetei a gyöngyösi műemlékkönyvtár antikva-gyűjteményében*. Országos Széchényi Könyvtár 1965/6. évkönyve. Bp. 1967.

Szabó Miklós: *Erdélyi diákok külföldi egyetemjárása a XVI—XVIII. században*. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980.

Szenci Molnár Albert: *Discursus de summo bono* (kiad. Vásárhelyi Judit). Régi Magyar Prózái Emlékek IV. Bp. 1975.

Szentmártoni Kálmán: *János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza*. Székelykeresztúr, 1934.

Teutsch, Friedrich: *Die zwei ältesten sächsischen Humanisten*. = Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 4/1881.

Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest, 1979.

Tonk Sándor: *A középkori közjegyzőség Erdélyben*. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980.

Tóth András — Vértessy Miklós: *A budapesti Egyetemi Könyvtár története (1561—1944)*. Bp. 1982.

Veress Endre: *Zalánkeményi Kakas István*. Magyar Történeti Életrajzok. Bp. 1905.

Veress Endre: *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*. = Erdélyi Múzeum 23/1906.

Waddington, Charles Tzaunt: *Ramus, sa vie, ses écrits et ses opinions*. Paris, 1855.

A könyvtári jelzetek rövidítéseinek feloldása:

AKvt = Akadémiai Könyvtár, Kolozsvárt

Batth = Batthyaneum, Gyulafehérvár

BpEKvt = Egyetemi Könyvtár, Budapest

CsSKvt = Csíksomlyói ferences kolostor könyvtára a Csíkszeredai Múzeum
őrizetében

KvEKvt = Egyetemi Könyvtár, Kolozsvárt

OSzKvt = Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

SzUTKvt = Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár

T-BKvt = Teleki-Bolyai Könyvtár, Marosvásárhely

A KÖNYVTÁR REKONSTRUÁLT KATALÓGUSA

1. **Aegidius Romanus:** Expositio super libros (*Aristotelis*) de anima cum textu, de materia celi contra Auerroim, de intellectu possibili, de gradibus formarum. Venetiis, Simon de Luere, 1500.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Ad conventum Colosuariensem ... frater Jacobus ordinis predicatorum (*XVI. század eleje*). — Collegii Societatis Jesu (Claudiopolitani, 1604. — AKvt Inc. C. 61/a.

Bejegyzés: Opinio antiquorum. Sic animam veteres posuere, Democritus ignem / Leucippus cum Pithagora globulos athomales / Mentem Anaxagoras: putat Empedocles elementa / Aera Diogenes: numerum Plato vimque mouentem / Tales al(teri modo?) quoddam immortale: vaporem / Heraclitus: sed aquas Yppus Chiriciasque cruorem / Doctus Aristotelis hunc corporis explicat actum (*XVI. század eleje*).

2. **Agricola, Franciscus:** Tractatus orthodoxus de sanctorum sacrosanctis reliquiis. Coloniae, Maternus Cholinus, 1581.

Egybekötve: 65. tétel — AKvt C. 54682.

3. **Albertus Magnus:** De anima libri tres. De intellectu et intelligibili libri duo. Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis fratres, 1494.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Colleg. S. J. Claudiop. 1604. — AKvt Inc. C. 22/a.

4. **Albertus Magnus:** Aureus liber methaphisice divisus in libros XIII. Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis fratres, 1494.

Egybekötve: 3. tétel — AKvt Inc. C. 22/b.

5. **Albertus Magnus:** Super Marci Euangeliare postilla. Hagenau, Henricus Gran, 1505.

Egykorú kötésén: Albertus Magnus / Super Marcvm / Et Lvcam. — *Poss.:* Colleg. Claudiop. S. J. — Johannes Henckelli senioris sum.

Bejegyzés: Emptus fl. 1. den. 25. (*XVI. század*) — AKvt C. 56031.

6. **Albertus Magnus:** Prima et secunda partes postille super Euangeliare Luce. Hagenau, Henricus Gran, 1504.

Egybekötve: 5. tétel — AKvt C. 56032.

7. **Albertus Magnus:** De animalibus libri vigintisex. Venetiis, impensa heredum Octaviani Scoti, 1519.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Colleg. S. J. Claudiop. 1604. — AKvt C. 50109.

8. **Albohazen, Haly:** De iudiciis astrorum libri octo, doctorum aliquot virorum opera in Latinum sermonem conversi, postremo autem ... a barbarie vindicati et puritati lingue donati per Antonium Stvpm Rhaetvm. Basileae, ex officina Henrici Petrina, (1551 után).
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Sum ex libris Nicolai Tothazy(?), emptus fl. 2 in anno (16)29. — AKvt C. 54914.
9. **Alciatus, Andreas:** De ponderibus et mensuris libellus. Tubingae, Huldendorichus Morhardus, 1533.
Egybekötve: 83. tétel — AKvt C. 54732.
10. **Ales, Alexander de:** In duodecim Aristotelis Metaphysicae libros dilucidissima expositio. Venetiis, Simon Galignanus de Karera, 1572.
 XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Ex libris Valentini B. Sandor 1583. — Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55503.
11. **Ambrosius, Sanctus:** Commentarii in omnes divi Pauli epistolas, ex restitutione D. Erasmi diligenter recogniti. Coloniae, Joannes Gymnicus, 1530.
Egykorú kötésén: Ambros. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Redemptus ab uno heretico ante annos 6 ad conclave meum deductus. — AKvt C. 56463.
Bejegyzés: Attianac dorgalasa, fiunac alazasa, fiunak dicherete, Attianac dichosege (XVI. század vége).
12. **Ambrosius, Ansbertus:** Commentariorum in sancti Johannis apostoli et evangelistae Apocalypsim libri decem. Coloniae, Eucharius Cervicornus, 1536.
Egybekötve: 149. tétel — AKvt C. 55569.
13. **Amerbach (Amerpachius), Vitus:** Libri sex de philosophia naturali. Basileae, Joannes Oporinus, (1549).
Egybekötve: 276. tétel — AKvt C. 85073.
14. **Andreas, Anthonius:** Super librum sex principiorum. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1508.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55731.
15. **Andreas, Anthonius:** Super librum Perihermenias. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1508.
Egybekötve: 14. tétel — AKvt C. 55731.
16. **Andreas, Anthonius:** Super librum predicamentorum Aristotelis. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1508.
Egybekötve: 14. tétel — AKvt C. 55731.

17. **Ansleus, Henricus:** Disputatio theologica de virgine incomparabili et sacrosancta Dei genitrice Maria. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83806.
18. **Antoninus Florentinus:** Summe theologie secunda pars. Venetiis, Laonardus Wild de Ratisbona, 1481.
Egykorú kötésén hártycímke. — *Poss.:* Iste liber est conventus Millenbachensis ordinis fratrum predicatorum (*XV. század*) — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 70.
19. **Apianus, Petrus:** Cosmographia per Gemmam Frisium ... Aucta, figurisque novis illustrata. Additis eiusdem argumenti libellis ipsius Gemmae Frisiae. Parisiis, expensis Viuantii Gaultheroti, 1551.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1562. — *Poss.:* Adami Gitschneri Claud. Ao. 1617. 9. Octobris, emptus den. 55. — Thordae, anno 1627. mense Augusto. — Laurentii Dalnoki (*XVII. század*) — AKvt U. 61755.
20. **Apollonius Pergaeus:** Conicorum libri quattuor, una cum Pappi Alexandrini lemmatibus et commentariis Evtocii Ascalonitae. Bononiae, ex officina Alexandri Benatii, 1566.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55306.
21. **Appianus Alexandrinus:** Historia Romana. Venetiis, Bernardus pictor et Erhardus Ratdolt de Augusta una cum Petro Loslein de Langencen correctore, 1477.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 33.
22. **Apuleius, Madaurensis, Lucius:** Metamorphosis, sive de asino aureo / ac nonnulla alia opuscula eiusdem, necnon epitoma Alcinoi in disciplinarum Platonis. Vicentia, Henricus de Sancto Vrso, 1488.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Andree Claudiopolitani (*XVII. század*) — AKvt Inc. C. 19.
23. **Apuleius, Madaurensis, Lucius:** [Asinus aureus] cum commento Beroaldi et figuris noviter additis. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1510.
Egykorú kötésén aranyozva: Apuleius + Epistole + Ovidii / Lavrencius Valla. — *Poss.:* Liber Ambrosii Eniediensis, nunc titulum scripsi anno a natu Christi 1552. Iam vero Stephani Wolphardi et heredum. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55747.
24. **Aquila, Petrus de:** [Quaestiones] super quatuor libros magistri Sententiarum. Venetiis, Simon de Luere, 1501.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56244.

25. **Aquino, Thomas de:** Catena aurea super quatuor evangelistas. Continuum in librum evangelii secundum Matheum et Marcum. Basileae, Michael Wenssler, 1476.
Egykorú kötésére ragasztott hártycímkén: Divi Thomae Aquinatis glossa continua / super euangelistas duos: Matheum videlicet et Marcum. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 8.
26. **Aquino, Thomas de:** Prima pars summe theologie. Venetiis, Antonius de Strata de Cremona, 1489.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Per fratrem Augustinum de Illew emptus 1494, in anno novitiatus. — AKvt Inc. C. 65/a.
Bejegyzés: Valet fl. 2. (XVII. század)
27. **Aquino, Thomas de:** Prima pars secunde partis summe theologie. Venetiis, Theodorus de Rogazonibus de Asula, 1490.
Egybekötve: 26. tétel — AKvt Inc. C. 65/b.
28. **Aquino, Thomas de:** Opuscula, quibus aliis impressis nuper hec addidimus, videlicet summam totius logice, tractatum celeberrimum de usuris nusquam alias impressum. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1498.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Convictus Wesprimiensis S. Katherine ordinis predicatorum (XVI. század eleje). — Coll. Claud. S. J., emptus 27. Februarii 1598 fl. 1. den. 20. — AKvt Inc. C. 15.
29. **Aquino, Thomas de:** In librum de anima Aristotelis expositio. Magistri Dominici de Flandria ordinis predicatorum in eundem librum acutissime questiones et annotationes. Venetiis, Bonetus de Locatellis Bergomates presbiter, 1503.
Egybekötve: 30. tétel — AKvt C. 54984 (*Inc. C. 132/c.*)
30. **Aquino, Thomas de:** In libros physicorum Aristotelis interpretatio et expositio a Thimotheo Veronense... recognita. In Venetiarum urbe, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1504.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 54982 (*Inc. C. 132/a.*)
31. **Aquino, Thomas de:** In beati Pauli apostoli epistolas commentaria. Parisiis, vidua Nicolai Preuost, 1532.
Egykorú kötésén: Epistol. — *Poss.:* Sum Andreae literati Kadar, filii prudentis ac circumspecti Francisci Kadar civis civitatis Waradiensis, emptus a relicta Pauli quondam literati Zalonthaj den. 50. Anno domini 1574. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 58158.

32. **Aretio (Gambilionibus), Angelus de:** Commentaria in quattuor Institutionum libros, una cum Francisci Aretini casuum ad unumquemque paragraphorum figuratione ac continuationibus in eisdem et in quibuscunque rubricis suis locis in margine appositis. Adiunctis insuper quamplurimum doctorum utilissimis additionibus et apostillis in titu[lum] de Exceptionibus Bartholomei ab Horario Patavini nupperime editis. Lugduni, Nicolaus de Benedictis, 1510, vagy Jacobus Sachon, 1513.

Elején és végén csonka, kötése elveszett. — AKvt C. 102443.

33. **Argentina, Thomas de:** Scripta super quattuor libros Sententiarum. Argentina, Martinus Flach, 1490.

Egykorú kötés. — Poss.: Hoc libro donabat Petrus Czomay Franciscum Emerici de Chyk 27 die Augusti in scola Claudiopolitana, anno incarnationis domini nostri Jesu Christi 1560. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 28.

Bejegyzés: Metra continentia materiam primi Sententiarum correpta per magistrum Jacobum de Rupe ordinis predicatorum et glossata (XVI. század eleje).

34. **Aristoteles:** Libri de celo et mundo, cum expositione sancti Thome de Aquino et cum additione Petri de Aluernia. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1495.

Egybekötve: 30. tétel — AKvt Inc. C. 132/b.

35. **Aristoteles:** Opera. Venetiis, Gregorius de Gregoriis, 1496.

Egykorú kötésén: Aristotelis / 1517. — Poss.: Martini Haczy sum et suorum (XVI. század első fele). — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc C. 58.

Bejegyzés: Anno domini 2529[?] in festo Transfigurationis domini per Ladislaum Gywlensem magistrum Cracouianum libri phisicorum recognoscebantur (p. 61v). — Anno domini 1517 die sancti Dionisii Cracoviae estivali commutatione sub magistro Jacobo Siradia seniore burse ... Ladislaus de Gywla glossas et continuationes adiecit (p. 313).

36. **Aristoteles:** Liber praedicamentorum. Viennae Austriae, 1550.

Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.

37. **Aristoteles:** Perihermenias libri II. Viennae Austriae, 1551. [Egidius Aquila]

Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.

38. **Aristoteles:** Priorum analiticorum libri II. Viennae Austriae, 1551. [Egidius Aquila]

Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.

39. **Aristoteles:** Posteriorum analiticorum libri II. Viennae Austriae, 1552. [Egidius Aquila]

Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.

40. **Aristoteles:** Topicorum libri VIII. Viennae Austriae, Michael Zimmermann, 1553.
Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.
41. **Aristoteles:** Elcnchorum libri II. Viennae Austriae, Michael Zimmermann, 1553.
Egybekötve: 354. tétel — CsSKvt 3761.
42. **Aristoteles:** Rhetoricorum libri III in latinum sermonem conversi et scholis brevioribus explicati a Joanne Sturmio. Argentinae, Theodosius Rihelius, 1570.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Valentinus ... 1578. — Coll. Claud. S. J. — CsSKvt 62.
43. **Aristoteles:** Opera omnia. Tomus primus. Organum, quod Logicam appellant continens. Lugduni, Jacobus Berjon, 1580.
Egykorú kötés. *Poss.:* S. J. coll. Claud. — Bath J. 4. VI. 40.
44. **Aristoteles:** [Opera omnia]. I. Tomus physicus. Francofurti, apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium et Jo. Aubrium, 1593.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 98107.
45. **Augustinus, Aurelius:** Quinta et sexta pars librorum, quos episcopus scripsit. Basileae, 1506 ?
Egykorú kötésén: Quinta et sexta pars [S. Augustini] 1518. — AKvt C. 90953-4.
Bejegyzések (a reformáció korából, többnyire Pestesi István kezétől): Certe Augustine, mihi incredibile est quod dicis, si textus non est depravatus. — O Augustine certe securus es et maxime deliras. — Vere Augustine, ut mihi videtur, in hoc capite enormium errorum iacis fundamentum. — Amice lector, lege candide ac frue pie contra anabaptistas sacramentarios, qui nunc mundum dementant. — Erasmus multum hallucinatur in suis annotationibus de hac particula principium quod loquor. — Sicut sacramentarii me audiente dicebant, et quidem eorum unus Michael literatus, secretarius Johannis Törek, quod Paulus apostolus non fuit doctior Martino Santa, nec scripturam ab eo melius intellexit. — Contra monachorum falsa iustitia. — Sententia ista etiam a sacramentariis pessime est interpretata. — Decor domus Dei quid contra concionatorem Ysabelle regine, qui idola templi volebat esse decorem domus Dei. — Idola carent omni sensu: Imagines papistarum carent omni sensu: Ergo imagines papistarum sunt idola, quod ipsi pernegant (*más egykorú kézzel*). — Contra impudentissimos sacramentarios, qui negant pro pueris responsionem. — Videte heretici queso et nolite delirare. — Vide heretice, qui renuntiationem negas. — Canonicorum valet autoritas contra Tridentinos.

46. **Augustinus, Aurelius:** Decima pars librorum, quorum nomina meminit in libris Retractionum. Undecima pars librorum, quorum mentionem non fecit in libris Retractionum. Basileae, Joannes Amerbachius, 1506.

Egykorú kötésén: Decima et undecima pa[rs S. Augustini] 1518. — *Poss.:* Sum Stephani Pesthesi (XVI. század közepe). — AKvt C. 90956.

Bejegyzések (a reformáció korából, Pestesi István kezétől): Amice lector, cum hunc librum legeris, ne ubique omnia scolia mea esse scias, nam non ego fui primus huius libri lector, neque possessor. — Beketelenseget. — Perpende lector haec omnia contra spurcissimum Stancarum et nefastissimos sacramentarios. — Hunc locum quidam Polonus concionator Ysabelle regine referebat ad externum templum. — O pater Augustine, ubi est ille filius Dei unicus mediator, de quo hactenus toties predicavisti. — Sacramentarii haeretici hoc modo opinantur de Deo. — Contra haereticos et asininos sacramentarios. Vide optrectator Christi nefandissime sacramentarie spiritualium corporum loca. — Contra novos asinos et antinomos, qui dicunt quod filii Christianorum, etiam si sine baptisate discedant, salvierunt, q[ui]a e Christianis Christiani fiunt, sicut e canibus canes. — Maior serviet minori contra Calvinistas. — Contra localistas sacramentarios. — Antiqui definiebant amorem esse appetitum pulchritudinis fruende, sed hic Aug[ustinus] melius. — Gratia, quam Lutherani nimis asserunt. — Ansa Lutheranorum. — Quod Erasmus Rotherdamus non advertens posuit loco verbi sermonem Jo[hannis] 1 in principio erat sermo. — Multiplex et varium est ingenium tuum Augustine, in tertium caput Johannis negas spiritum de vento posse intelligi, hic autem ultro asseris. — Monachorum plurimi sunt effecti heretici, quorum nomina in cronicis cronicarum luculentius habentur. — Et Lutherus monachus fuit Augustinianensis ordinis. — Hoc nephandum opus, quod Lutherani predicant. — Huius errores excitavit Martinus Lutherus temporibus nostris. — Hoc contra Lutheranos lege pulchra.

47. **Augustinus, Aurelius:** Sermonum opera. Parisiis, Bertholdus Rembolt, 1516.

Egykorú kötésén: Ser Avgvsti. — *Poss.:* P. Joannis Mediomontani A. D. 1597. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt 51467.

Bejegyzés: Ego frater Petrus Makray, prior provincialis regni Hungariae, concessi hunc librum cum patribus diffinitoribus venerabili patri fratri Laurentio de Dees ad usum incertum, anno 1548. — 1564 sabbatho post Laurentii sacramentarii intromissi in ecclesiam metropolitanam Albensem Transilvanam, regnante Joanne secundo, filio regis Joannis, littera dominicali a duran ...(?) tabule altarium sequenti sabbatho eiecte.

48. **Augustinus, Aurelius:** Operum tomus primus. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1576.

XVII. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55485.

49. Augustinus, Aurelius: Operum tomus VIII. continens enarrationes in psalmos, opera theologorum Lovaniensium ad Ms exemplaria castigatus. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1576.

Egykorú kötésén: Opera Augusti To. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102444.

50. Augustinus, Aurelius: Operum tomus sextus, continens decertationes adversus haereses praecipue Judaeorum, Manichaeorum, Priscillianistarum, Origenistarum, Arianorum et Jouiniani. Basileae, in officina Frobeniana, 1528.

XIX. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 90939.

51. Augustinus, Aurelius: Omnium operum epitome. (1537?)

Egykorú kötésén: Epitomae Avgusti. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. catalogo inscr. — Sebastianus Klimaskovycz, servitor illustrissimi domini Johannis Adami de Hoffkirchen, semper amicus egregii domini Thome Zentmihalifaluj (XVII. század) — AKvt. C. 101791-2.

Bejegyzés: Valens aureum flor. 1. — Az en dolmaniom az zöld aest. flor. 5 den. 64. — Vestis mea inferior ex genere karasia vulgo dolmany, quam feci parare in Pynis(?) 1576 constat den. 60 flor. 5. — Nicolaus Fabritius Szekiensis me sibi devinxit den. 88. — Az kit ennekem adott az en nenem penzt flor. 1 den. 46, inen egiet attam Koczjs Matenenak, hogj Babos Antaltul hozzon den. egj penz ara bort. Wagon Molnar Mihalnal 1 veka litzy, ket veka buzaya, ismeg Vola Janosnal ket veka, Varga Mihalnenal ott is egj weka, kit nem tud az ura, hogj neki atta, kit az en felesegem Regenbe wasarlott kenjer birul az en nenemnek, facit den. 55. Hozott haza benne 3 kenyeret, 6 die Februarii in Pynys, anno 1578. Item vagjon ismeg nenemnek nallam den. kett oh penze, aual egietembe flor. 1. den. 48. Summa den. et flor. facit flor. 2 den. 1. Ismeg az pap apia adot den. 7 penzt kenjer arraba. Mikor az rös viragzik, akkor jo repa magot vetni, jeles jo lezen. 166 lovagnak egj hora adok harom 3 forintot, mit tesen summa facit flor. Negj szaz 98 forintot. Azert eött eszer 9 szaz 76 forint kel rea eztendeig. Pio ac integerrimo domino Balthasaro Zekj pastori aecclesiae Christi in Varallja ... exhibeantur (XVI. század)

52. Augustinus, Aurelius: Commentariorum in Novum Testamentum tomus secundus. Venetiis, ex officina Erasmiana apud Vincentium Vaugris, 1543.

Egykorú kötésén: F + D + A / 1547. — *Poss.:* Fratris Dionisii de Alba Regia ordinis Praedicatorum, emptus Venetiis cum prima parte huius operis floreno aureo, 1547. — Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 101670.

53. Augustinus, Aurelius: Epitome omnium operum. Coloniae, Melchior N(ovesianus) 1549.

Egykorú kötésén: Epitome. — *Poss.:* Donum respecte vidue P. B. notarii Varadiensis. Anno domini 1592. — Claud. coll. S. J. 1604. — AKvt C. 55402.

Bejegyzés: Venditur fl. 1 den. XXX.

54. **Ausmo, Nicolaus de:** Supplementum Summae Pisanellae. — Astesanus de Ast: Canones poenitentiales. Venetiis, Franciscus de Hailbrun et Nicolaus de Frankfordia, 1474.
Egykorú kötésére ragasztott hártycímkén: Supplementum / Casuum conscientiae. — *Poss.:* S. J. inscriptus catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 31.
55. **Ausmo, Nicolaus de:** Supplementum Summae Pisanellae. — Astesanus de Ast: Canones poenitentiales. — Alexander de Nevo: Consilia contra Judaeos foenerantes. Venetiis, Leonard Uuuld de Ratisbona, 1489 (*recte 1479!*).
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc C. 50.
56. **Ausonius, Decimus Magnus:** Epigrammata. Venetiis, Joannes de Cereto de Tridino alias Tacuinus, 1496.
Egybekötve: 275. tétel — AKvt Inc. C. 13/c.
57. **Baldesanus, Guilielmus:** Stimuli virtutum adolescentiae Christianae dicati libri tres. Coloniae, sumptibus Arnoldi Myly, 1594.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 57440.
58. **Barbarus, Hermolaus:** Oratio ad Fridericum imperatorem et Maximilianum regem Romanorum. Roma, Stephanus Planck, 1486.
Egybekötve: 323. tétel — AKvt Inc. C. 43/d.
59. **Barbarus, Hermolaus:** Castigationes in Pomponium Melam. Basileae vel Lugduni, cc. 1540.
Egybekötve: 293. tétel — AKvt C. 53673.
60. **Basilius Magnus, Sanctus:** Opera. Interpretes: Johannes Argyropilus, Georgius Trapezuntius, Raphael Volaterra, Ruffynus Presbyter. Monodia Gregorii Nazianseni. Coloniae, Eucharius Cervicornus, 1523.
Egybekötve: 146. tétel — AKvt C. 55073.
61. **Basilius Magnus, Sanctus:** Omnia, que ad nos extant, opera ab Iano Cornario interpretata. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1552. I-IV.
Egykorú kötésén: D + R + S / 1559. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 56195.
62. **Baysio, Guido de, [archidiaconus Bononiensis]:** Lectura super sexto Decretorum noviter revisa. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1503.
Egykorú kötésére ragasztott hártycímkén: Archidiaconus super sexto et Card[inalis] super Clement[ina]. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 81181.

63. (Bechhofen, Johannes de): Quadruplex missalis expositio. Basilcae, Michael Furter, 1509.
Egybekötve: 309. tétel — AKvt C. 58851.
64. Beilerus, Joannes: Sermones de tempore, nec non de sanctis et festiuitatibus principalioribus per totum annum. 1514?
Egykorú kötés. — *Pöss.*: Coll. S. J. Claud. 1605. — AKvt C. 59575.
65. Bellarminus, Robertus: Iudicium de libro, quem Lutherani vocant concordiae. Ingolstadii, David Sartorius, 1585.
Egykorú kötés. — *Pöss.*: Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — AKvt C. 54681.
66. Bellunensis, Urbanus: Institutionum linguae Graecae libri duo. Basileae, ex officina Hieronymi Curionis, impensis Henrichi Petri, 1548.
Egykorú kötésén: W + P + C / 1552. — *Pöss.*: Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50065.
Bejegyzés (a könyvkötő részére): WPC, in Bretter, Weysz.
67. Beroaldus, Philippus: Commentarii in Asinum aureum Lucii Apuleii. Venetiis, Bartholomeus de Zanis de Portesio, 1504.
Egykorú kötés. — *Pöss.*: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55744.
68. Beroaldus, Philippus: Commentationes in Suetonium Tranquillum. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1510.
XVIII. századi kötés. — *Pöss.*: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 50104.
69. Bertachinus, Joannes: Tractatus de episcopo. Venetiis, Simon de Luere, 1505.
Egybekötve: 104. tétel — AKvt Inc C. 124/b..
70. Biblia. Nurnberg, Antonius Coburger, 1477.
Egykorú kötés. — *Pöss.*: Inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 5.
71. Biblia sacra. In urbe Venetiarum, magister Johannes dictus Magnus, Herbort de Selgenstat Alemannus, 1484.
Egykorú kötés. — *Pöss.*: Matthyas Felnemethj suo Georgio amoris ergo (XVI. század) — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 38.
Bejegyzés: Anno Domini 1586 emptus erat den. 34 hic liber Somlioniæ erat emptus. — 1599. Sigismundus Bathori ac Andreas Cardinalis Bathory vita cesserunt(?) mortali illius frater litteris fraude huius Michael Princeps Vaiuoda Transalpinus bello superato fuit necatus manu Siculico, cui pristina libertas est reddita. Depopulata(?) Transylvania per praedictum Principem ac Stephanum Boczikaj. Hec hactenus per Joannem Mediomontanum in Lona prope Gialu 1 Januari 1600, procedat nobis feliciter annus aliis annis.

72. Libri Bibliae cum postillis, additionibus et replicis contenti in secunda parte Lyre. Nuremberge, impensis Anthonii Kobergers, 1497.
Egykorú kötésén: Secunda postillae. — *Poss.:* Liber Gerwasii Theremj (cc. 1520-5). — 1539. [Stephani] Zalay et amicorum eius. — Inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 54.
73. Quarta pars Biblie in se continens glosam ordinariam cum expositione Lyre litterali et morali, necnon additionibus ac replicis. Basileae, 1507?
Egykorú kötés. — S. J. inscriptus catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102446.
74. Sexta pars Biblie cum glosa ordinaria et expositione Lyre litterali et morali, necnon additionibus ac replicis. Basileae, 1508?
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex libris Mathiae Aucupis (XVI. század) — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 102446.
75. Textus Biblie cum glossa ordinaria, Nicolai de Lyra postilla, moralitatibus eiusdem, Pauli Burgensis additionibus, Matthie Thoring replicis. Prima pars et sunt in ea hec, scilicet Genesis, Exodus, Leviticus, Numerorum, Deuteronomius. Basileae, Joannes Petri et Joannes Frobenius, 1506.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 90944.
76. Bibliorum Graecorum Latinorumque pars tertia. Basileae, Nicolaus Brilyngerus, 1550.
Egykorú erdélyi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 59794.

Biblia. Vide etiam Novum Testamentum

77. (Pseudo-) Bonaventura [Johannes de Caulibus?]: Liber aureus de vita Christi. S. l., cc. 1503-1510.
Egybekötve: 309. tétel — AKvt C. 58850.
78. Bonifacius VIII. papa: Liber sextus Decretalium cum certis additionibus Johannis Andreae. S. l., cc. 1470-1500.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — Batth. Inc. VII. 55.
79. Borrhaus Stutgardianus, Martinus: In tres Aristotelis de arte dicendi libros commentaria. Basileae, ex officina Jacobi Parci, impensis Joannis Oporini, 1551.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Sigismundi et Stephani Kouachoczky (XVII. század) — AKvt C. 55498.

- 80. Britannicus, Joannes:** Commentarii in Iuvenalem. Brixiae, Angelus et Jacobus Britannici, 1501.
Egybekötve: 67. tétel — AKvt C. 55746.
Bejegyzés: Emptus grossis XXI (XVI. század eleje).
- 81. Bucolicorum autores XXXVIII.** Basileae, ex officina Joannis Oporini, 1546.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50232.
- 82. Budaeus, Gulielmus:** De moneta Graeca ad Gallicam pecuniam aestimata. Breviarum de asse et partibus eius. Tubingae, Hulderichus Marhardus, 1533.
Egybekötve: 83. tétel — AKvt C. 54732.
- 83. Budaeus, Gulielmus:** Annotationes in Pandectas. Basileae, in aedibus Thomae Volfii, opera et expensa Conradi Resch, 1534.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Optime lector si cognoscere vellis, cuius sum, Jacobus Fagniensis imperat ipse mihi, Thomas B. Czircanonius, Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo tertio. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 54729.
- 84. Budaeus, Gulielmus:** Commentarii linguae Graecae. Parisiis, ex officina Roberti Stephani, 1548.
Egykorú kötésén: E + S / 1563. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51483.
- 85. Budaeus, Gulielmus — Gesnerus, Conradus — Iunius, Franciscus — Tusanus — Constantinus Africanus:** Lexikon Elléno-Rómaikon, hoc est Dictionarium Graeco-Latinum. Basileae, ex officina Henric Petrina, 1572.
Egykorú kötésén: Lexicon. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 74787.
- 86. Budaeus, Gulielmus:** Episztolai Ellénikai. Epistolae Graecae per Antonium Pichonium Chartensem Latinae facte. Parisiis, Joannes Benenatus, 1574.
Egykorú kötésén: I + Z + D / 1587. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50042.
- 87. Buechingerus Colmariensis, Michael:** Ecclesia. Dilingae in Rhetia, Sebaldus Mayer, 1556.
Kötése elveszett. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56994.
- 88. Bustis, Bernardinus de:** Mariale. De singulis festivitibus beate virginis. Lugduni, Joannes Cleyn, 1511.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56258.

89. **Caietanus, Thomas de Vio:** Summula. Lugduni, haeredes Jacobi Juntae, 1561.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Collegii Romani S. J. catalogo inscriptus C. R. Nunc autem Claudiopolitani S. J. Nunc autem ex libris Patris Pauli Ebeczky A. 1677.- Is liber pertinet ad me Patrem Nicolaum Kaszoniensem, Anno Domini 1646. — Conventus Csikiensis 1705. — CsSKvt 1953.
90. **Caietanus, Thomas de Vio:** Ientacula. Lugduni, haeredes Jacobi Juntae, 1561.
Egybekötve: 89. tétel — CsSKvt 1953.
91. **Calderinus, Gaspar et Johannes:** Consilia. Venetiis, Bernardinus Benalius, 1497.
Egybekötve: 353. tétel — AKvt Inc. C. 4/b.
92. **Calepinus, Ambrosius:** Dictionarium linguarum septem. Basileae, ex officina Henric Petrina, 1575.
Egykorú kötés. Calepinvs. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51481.
93. **Callimachus Cyrenaeus:** Imnoi: Hymni cum scholiis nunc primum aeditis. Basileae, ... Frobenius, 1532.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56041.
94. **Callimachus, Philippus:** De rebus gestis a Wladislao Polonorum atque Hungarorum rege libri tres. Coloniae-Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.
Egybekötve: 135. tétel — AKvt C. 56277.
95. **Camerarius, Joachim:** Commentarius explicationis primi et secundi libri Iliados Homeri. Argentorati, Crato Mylius, 1538-1540. I-II.
Egybekötve: 93. tétel — AKvt C. 56042.
96. **Camutius, Andreas:** De humano intellectu libri quattuor. Papiae, Hieronymus Bartolus, 1564.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50547.
97. **Canisius, Petrus:** Summa doctrinae Christianae. Antverpiae, ex officina Christophori Plantini, 1580.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Balthasari D. Köpeczi, anno 1715, Claudiopoli. — AKvt C. 59338.
98. **Canisius, Petrus:** De Maria virgine incomparabili et Dei genetrice sacrosancta libri quinque. Ingolstadii, David Sartorius, 1587.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 58366.

99. **Canisius, Petrus:** Opus catechisticum, sive de summa doctrinae Christianae. Coloniae, Gervinus Calenius et hæredes Johannis Quentelii, 1577.
Egykorú kötésén: Opus Catechisti Canisii. — *Poss.:* Coll. S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56629.
100. **Capreolus Tholosanus, Johannes:** Defensiones theologiae in quator libris Sententiarum Thome de Aquino novissime recognite. Venetiis, Georgius Arriuabenus, 1514.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Sum Bartholomei Bagozy, dono datus a Mattheo pellionis ac notario oppidi Zekelwasarhel, secundo die Septembris Anno 1567. — Coll. S. J. Claud. 1604. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 54976.
101. **Cardanus, Hieronymus:** De subtilitate libri XXI. Lutitiae, 1552(?)
Egykorú kötésén: A + C / 1587. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 77784.
102. **Cardanus, Hieronymus:** In Cl. Ptolemei Pelusiensis IIII. de astrorum iudiciis ...libros commentaria. Basileae, Henrichus Petri, 1554.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563. — *Poss.:* Ex libris St[ephani] Kakas. — AKvt C. 58258.
103. **Cassianus, Joannes:** Opera. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1578. I-II.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. — BpEKvt Antiq. Tyrn. 1628/2.
104. **Castelho, Johannes Lapus de:** Solemnissime ac perutiles allegationes. Venetiis, Paganinus de Paganinis, 1498.
Kötése elveszett. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 124/a.
105. **Castro Zamorensi, Alfonsus a:** Adversus omnes haereses libri XIII. Antverpiae, in aedibus Joannis Steelsii, typis Joannis Latii, 1556.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55496.
106. **Catalogi sanctorum et gestorum eorum.** Roma, Petrus de Natalibus de Venetiis, 1554.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 102447.
107. **Catechismus ex decreto concilii Tridentini ad parochos.** Lugduni, Gulielmus Rovillius, consentiente Paulo Manutio populi Romani typographo, 1569.
Egykorú aranyozott kötés, aranymetszéssel. — *Poss.:* Paulus Bonczidaj studiosus 2-dae classis grammatices dedi hunc librum Sigismundo Dobaj, amico meo benevolo, cum studiissemus in Academia Claudiopolitana sub magistrum Stephanum[!], anno 1603. Nec me penitent, nec te. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50537.

108. Catechismus ex decreto concilii Tridentini. Venetiis, Hieronymus Polus, 1579.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Resid. Trans. S. J. 1600. — AKvt C. 54371.
109. Cattaneus, Sebastianus: Tractatus de censuris. Pataviae, Matthaeus Nenningerus, 1589.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 57382.
110. Cattaneus, Sebastianus: Appendix de usuris et cambiis. Pataviae, Matthaeus Nenningerus, 1589.
Egybekötve: 109. tétel — AKvt C. 57383.
111. Catullus, Caius Valerius: [Carmina], cum commentariis M. Antonii Mureti. Lugduni, Gulielmus Rovillius, 1559.
Egybekötve: 121. tétel — AKvt C. 87876.
112. Censorinus: De die natali. Cum aliis aliorum tractatibus: Tabula Cebetis. Dialogus Luciani. Enchiridion Angeli Politiani in Epicteti stoici enchiridion. Sancti Basillii de liberalibus studiis et ingenuis moribus liber. Basillii oratio de invidia. Plutarchi libellus de differentia inter odium et invidiam. Bononiae, Benedictus Hectoris Bononiensis, 1497.
Egybekötve: 275. tétel — AKvt Inc. C. 13/d.
113. Cicero, Marcus Tullius: Pro Tito Annio Milone oratio. Viennae Austriae, Joannes Singrenius, 1522.
Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82821.
Bejegyzés: Emptus iste liber den. ungaricalibus III (XVI. század közepe).
114. Cicero, Marcus Tullius: Laelius, sive de amicitia dialogus ad T. Pomponium Atticum. Viennae Pannoniae, Joannes Singrenius, 1523.
Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82822.
Bejegyzés: Salvi eritis alma universitas Parisiensis, Craccoviensis et Viennensis atque Bononiensis (XVI. század közepe).
115. Cicero, Marcus Tullius: Orationum volumen III. Lugduni, Sebastianus Gryphius, 1552.
Egykorú kötésén: S + B / 1559. — *Poss.:* Ex libris Petri Antalfy (XVI. század) — Ex libris Joannis P...i, emptus den. 60. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 98064.
116. Cicero, Marcus Tullius: In M. T. Ciceronis epistolas argumenta Philippi Melanthonis nunc iterum correcta et aucta per M. Stephanum Riccium. II. Cum privilegio electoris Saxoniae, 1565.
Egykorú kötésén: V + S / 1565. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — AKvt C. 95836.

117. **Cicero, Marcus Tullius:** In omnes M. T. Ciceronis orationes, quot quidem extant, doctissimorum virorum enarrationes, I-II. Basileae, Joannes Oporinus, 1553.
Egykorú kötésén: E + S / 1565. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55271.
118. **Cicero, Marcus Tullius:** Rhetoricorum secundus tomus. Lugduni, Antonius Gryphius, 1570.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Stephani Kuti, emptus den. 25 a quodam amico, anno 1604. 10. Martii. — Ego Petrus Kotormany donavi hoc anno 1672 congregationi. — AKvt C. 96911.
119. **Clarius, Isidorus:** In evangelium secundum Lucam oratio prima. Venetiis, Franciscus de Francischis Senensis, 1565.
Egybekötve: 433. tétel — BpEKvt Antiq. Tyrn. 1633¹/₂.
120. **Claudianus, Claudius:** Opera, diligenter emendata per Thadacum Vgoletum Parmensem. Venetiis, Joannes de Tridino alias Tacuinus, 1495.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Martini Haczi sum (*XVI. század első fele*). — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Nicolai Huzar liber hic compeisce manus fur, nam de te infoelix littera longa fiet (*XVII. század eleje*). — Ex libris Michaelis S. Zolnay (*XVII. század eleje*). — [Ex libris Michaelis] Kadar, emptus den. 3. (*XVII. század*) — AKvt Inc. C. 47.
121. **Claudianus, Claudius:** Opera. Lugduni, Godefridus et Marcellus Beringi fratres, 1551.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1564. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Samuelis Raphaj, anno 1749. — Anno 1752 in Ianuario vindicatus a togato Ariano et bibliothecae coll. S. P. Claudiopoli redditus. — AKvt C. 87875.
122. **Clavasio, Angelus de:** Summa Angelica de casibus constientiae. Venetiis, Georgius de Riuabenis, Mantuanus alias Parens, 1487.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Summa Angelica dono data per magistrum Gregorium Buzas Joanni Warga rectori ecclesiae Sancte Catarinae in Temesuar fundate pro tunc plebano a Bechkereke 1539. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 40.
123. **Clavasio, Angelus de:** Summa Angelica de casibus constientiae correcta. Lugduni, Johannes Moilin alias de Cambray, 1512.
Egykorú kötésén: St. Zam. — *Poss.:* Hoc libro donabat fr[atrem] Jos[ephum] de Warad providus vir Antonius dictus Zabo, anno 1556 Waradini. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 77642.

124. **Clenardus, Nicolaus:** Institutiones absolutissimae in Graecam linguam. Lipsiae, in officina Valentini Papae, 1551.
Egybekötve: 155. tétel — AKvt C. 50644.
125. **Clenardus, Nicolaus:** Institutiones ac meditationes in Graecam linguam. Parisiis, Andreas Wechelus, 1572.
Egykorú kötésén: V + I / 1573. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 50036.
Bejegyzés: fl. 1, den. 50.
126. **Clenardus, Nicolaus:** Institutiones, meditationes in Graecam linguam. Francofvrdi, Andreae Wecheli heredes, Claudius Marnius et Joannes Aubrius, 1588.
Egykorú erdélyi kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. Cat. librorum inscriptus XVI—XVII. sz. fordulójáról — AKvt C. 58804.
127. **Clichtoreus, Judocos:** Elucidatorium ecclesiasticum ad officium ecclesiae pertinentia planius exponens et quatuor libros complectens. Basileae, Joannes Frobenius, 1519.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55199.
128. **Cornarius, Janus:** Pauli Aeginetae totius rei medicae libri VII per Janum Cornarium medicum. physicum latina lingua conscripti. Basileae, Joannes Hervagius, 1556.
Egybekötve: 102. tétel — AKvt C. 58259.
129. **Cornarius, Janus:** Dolabellarum in Paulum Aeginetam libri septem. Basileae, Joannes Hervagius, 1556.
Egybekötve: 102. tétel — AKvt C. 58260.
130. **Corsettus Siculus, Antonius:** Repertorium in Abbatem et nonnulla aliorum in eadem materia vel consimili inserta. S. l. et a., cc. 1500.
Kötése elveszett. — AKvt C. 102442.
131. **Corsettus Siculus, Antonius:** Singularia et notabilia excellentissimorum iuris consultorum. In hoc volumine continentur: Ludovicus Romanus cum additionibus Joannis Baptiste Castellioni, Franciscus Cremensis cum lucubrationibus ac additionibus et allegationibus inde appositis per Jo. Baptistam de Castelliono, Matesilanus cum ornamentis additis per eundem Jo. Baptistam. Mediolani, sub impensis Joannis Jacobi et fratrum de Lignano, 1508.
Egybekötve: 353. tétel — AKvt Inc. C. 4/c.

132. **Cosmopolita, Eusebius Philadelphus:** Summarischer und warhaffter Bericht von den verschiedenen auch gegenwärtigen beschwerlichen Händeln in Frankreich. Edimburg, Jacobus Jammeus, 1593.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51226.
133. **Costerus, Franciscus:** De vita et laudibus Deiparae Mariae virginis meditationes quinquaginta. Antverpia, Christophorus Plantinus, 1587.
Egykorú kötésén: Medita. cum Marie. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 54356.
134. [**Costerus, Franciscus**]: Meditationes de cantico Salve Regina. Antverpia, Christophorus Plantinus, 1587.
Egybekötve: 133. tétel — AKvt C. 54357.
135. **Cromer, Martinus:** Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.
Egykorú kötésébe nyomva: Ex libris generosi domini Joannis Bornemissa de Kalno / 1592. — *Poss.:* P. Joannis Mediomontani. — E. Giulaffy olim, nunc vero Valentini Radecii Gedanensis, 1632. — AKvt C. 56275.
Bejegyzés: Ex libris generosi domini Joannis Bornemyzza de Kalno Augustyno Peteo Regalbano post violentum decessum Joannis Bornemizzae ceterorumque procerum Transsylvaniae remansit praefecto bonorum universorum eiusdem domini defuncti, Anno Domini 1594 Claudiopoli die 28 Augusti, cuius perpetuae memoriae testimonii, Augustini propria manu. — Occultum odium, privatum commodum, discordia procerum, juvenile consilium amisit inclitum regnum Hungariae, Transilvania hoc tempore eadem innavat.
136. **Crusius, Martinus:** Grammaticae Graecae, cum Latina congruentis, pars prima et altera. Basileae, Joannes Oporinus, 1562.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50063.
137. **Curio, Coelius Secundus:** Nizolius sive Thesaurus Ciceronianus iam olim auctus, Marcelli subinde Squarcialupi studio mactus digestusque, nunc demum a Jacobo Cellario Augustano insigni tum simplicium, tum compositorum verborum accessione locupletatus. Basileae, ex officina Hervagiana per Eusebium Episcopium, 1583.
Egykorú kötésén: Nizolius. — *Poss.:* In usum Seminarii Claud S. J. 1596. — AKvt C. 55172.

138. **Cyprianus, Caecilius:** Opera, iam denuo quam accuratissime recognita, collatione facta editionum Pauli Manutii et Guilielmi Morelii ad exemplaria aliquot manuscripta vetustissima I-III. Antverpiae, vidua et haeredes Joannis Stelsii, 1568.

Egykorú kötésén: Opera Cypriani. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Andreae Fenesj Chjeob, emptus den. 68. — Laus Deo semper 1610. Hic liber pertinet ad me cognomine Johannis literati habet librum. — M. P. Szathmári a Rev. P. Schreyer, 1793. — KvEKvt 29918.

139. **Cyrellus Alexandrinus:** Commentarii in Leviticum sexdecim libris digesti. Basileae, Andreas Cratandrus, 1528.

Egybekötve: 149. tétel — AKvt C. 55570.

140. **Démoszthenész:** Démoszthenousz Olynthiakosz deuterosz. Demosthenis Olynthiaca secunda. (S. l. et a., cc. 1533-1539).

Egybekötve: 83. tétel — AKvt C. 54731.

141. **Démoszthenész:** Orationes ex Historia Thvcydidis et insigniores aliquot Demosthenis et aliorum oratorum Graecorum. Witebergae, haeredes Georgii Rhauu, 1562.

Egybekötve: 142. tétel — AKvt C. 51410.

142. **Démoszthenész:** Démoszthenousz Olynthiakoi pellénisi kai rómais. Demosthenis Olynthiaca tres, Graece et Latine. Basileae, Joannes Oporinus, 1560.

Egykorú kötésén: E + V + Z / 1563. — *Poss.:* Thomas Zylagiudvarhely fratri suo adoptivo Caspari Gyarmathj minori in testimonium et firmitatem mutuae charitatis et fraternitatis dedit, Anno Domini 1572. — Caspar Garmatius Alexandro Kabos. — Ex libris Joannis Kabos de G[yerő] M[onostor]. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51409.

Bejegyzések (a XVI. századból): Az dio hamw fa olaiban habaruan... — Natha ellen: ... [za]raz mogyoro bclt, tord megh, borban id megh, vagy itazd megh, mint az geztenyet egy k[is] borsos borban id meg. Nathat es felol thamat hwrwtot gyogith. — Fogh fayas ellen es seb forr[adas]: Az egerfa levelet ha uizben fozod, sebet tiztit, es ha az uizet az sebre teszed, megh forrastya. Ha borban fozod az cyernek es tolgnek leuelet, fogh faiast gyogith. — Festo: Az Gallat aztazd megh uizben, auagy az porat, az hajat megh kekiti. — Az Gyortyan fa gywmolcye mely faiast gyogit, ha borban fozue izod. Sar uizeth ki wz az borbol. Az gywmolcye uizeletet inditt, magot neuel az ferfi teztben. — Hogj sayt megh ne fergesegen: Az nirfa succusat az sayt oltoiaba teszed, az sayt megh nem fergese[dik].

143. **Démoszthenész:** Demosthenis et Aeschinis, principum Graeciae oratorum, opera. Basileae, ex officina Heruagiana, per Eusebium Episcopium, 1572.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt. C 51431.

144. **Didymus Alexandrinus:** Divi Hieronymi in omnes epistolas canonicas brevis enarratio, nunquam antehac edita. Eiusdem de Spiritu Sancto libri III, divo Hieronymo interprete. Coloniae, Joannes Prael, 1531.
Egybeköive: 11. tétel — AKvt C. 56464.
145. **Dion, Cassius Nicaeus:** Ek tón Díonosz tou Nikaeós Rómaikón historión ... epitomé Ióánnou tou Kszifilinou. Dionis Nicaei Rerum Romanarum a Pompeio Magno ad Alexandrum filium Mamaeae epitome, authore Joanne Xiphilino. Lutetiae, Robertus Stephanus, 1551.
Egykorú kötésén: S + W + C /1563. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 58837.
146. **Dionysius Areopagita:** Opera et ... epistolae divini Ignatii Antiochensis ecclesiae episcopi. In alma Parisiorum academia, Henricus Stephanus, 1515.
Egykorú kötésén: Dionisuis Basilius/N + G. — *Poss.:* In usum fratris Gregorii Zeghedini emptus aureo uno (*XVI. század eleje*). — Ad usum fratris Francisci Chyongradini minorite ..., Anno gratie 1545. — Liber iste est fratris Francisci Ozoray de Lyppa ordinis minorum, 1551. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55072.
147. **Dionysius Carthusianus:** In omnes beati Pauli epistolas commentaria. Coloniae, Petrus Quentell, 1533.
Egykorú kötésén: Dionisivs in Pavlvn. — *Poss.:* Sum domii Petri Lorintzffy S[erenissimi] ac M[agnifici] waywodae Transalpinicensis secretarii, 1561. — Sum liber Stephani Magas, emptus ..., Anno domini Millesimo quingentesimo septuagesimo primo. — P. G. T. C. den. 60. — Coll. S. J. Claud. 1604. — Eustachius Giulaffi de Ratoth, Alba Julia. — AKvt C. 58168.
Bejegyzés: Alba Julia. Laus deo patri. Epigramma Joannis Czipkes Thordani, 1582, Borsae. Possessor libri loquitur: Tu venerare Deum, si fur tu diligis ipsum / Fallacesque manus comprime quaeso libro / Duplex poena tuum caput omni iure manebit / Tempore, quod ses fur[?] ... et sacra faeda pares / Id est sacrilegium committas. — Liber loquitur: Me tenet hospitio fovet atque sacerrimus Andreas / Fabricius dono qui bona multa bonis / Caelestesque domos promitto iugiter omni[!] eis / Dum bene me voluant et bene cuncta legant. — Scriptor libro loquitur: Macte liber nimium quos tu superare valens es / Agnoscere bonis atque legare tuis / Docta Camaena tua esse[?] sacrosancta munera portas / Quae cunctis nitidum participare decet. — Liber scriptori: Ferventer docui et puro de pectore semper / Credita dum mihi sunt optima iussa Dei / Quos potui paui libuit quos rite beani / Accepta est igitur docta suadela tua. — Lector libro: Tu bene dispensas liber optime credita cuncta[?] / Providus et curas quae tua tuta putas / Ergo lectores pleno de guttore clamant / Usuri libro parcite quare vale.

148. **Dionysius Carthusianus:** In epistolam beati Jacobi apostoli enarratio. Coloniae, in aedibus Quentelianis, 1533.
Egybekötve: 147. tétel — AKvt C. 58169.
149. **Dionysius Carthusianus:** In omnes beati Pauli epistolas commentaria. Coloniae, Petrus Quentell, 1533.
Egykorú kötésén: Dionisius Sp / Episto Pavli / 1548. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. Industria Gregorii Eöluesy eidem Societati restitutus. — AKvt C. 55568.
Bejegyzés: Constat fl. 2 (XVII. század) — Hon el megjen fene feregh, fene gyk / Eleoltalált azzoniunk zep Zuz Maria / Ez zót monda azzoniunk zep Zuz Maria / Houa megj te fene feregh, fene giek, en elmegjek / azzoniunk zep Zuz Maria fekete foltnek / zinin bunos Adam torkaban zolo zonak megh / ,megh fognj kedvetekel leuytenj ez zot / monda Azzoniunk zep Zuz Maria, megh nyomta az nevetlen vyauual vala/hul te el megh fekete foldnek zjnen bwnos Adam fjanak torkaba, eleol talala azzoniunk zep Zuz Maria halalnak halalaval megh olyan haj?] valasuk elmarad az te maradékdoban fekete foldnek zjnen az embernek keze megh eget vgy el romol, keze kezet mint / hogy az en nevetlen vyam talal hogj elrontza (XVI. század vége).
150. **Dionysius Carthusianus:** In epistolas omnes canonicas, in Acta apostolorum et in Apocalypsim piaae ac eruditae enarrationes. Coloniae, expensis Petri Quentell, 1536.
Egybekötve: 151. tétel — AKvt C. 56119.
151. **Dionysius Carthusianus:** In omnes beati Pauli epistolas commentaria. Coloniae, Petrus Quentell, 1538.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56119.
152. **Dionysius Halicarnaseus:** Antiquitates Romanae. Tarvisii, Bernardinus Celerius de Luere, 1480.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc C. 64.
153. **Dioscorides Pedanius:** De medica materia libri VI, interprete Marcello Virgilio, secretario Florentino. Basileae, Andreas Cratandrus et Jo. Bebelivs, 1532.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Emerici Teleki, Claudiopoli, M[ense] Martii 1821. — AKvt R. 113360.
154. **Dioscorides Pedanius:** De medica materia libri sex Joanne Ruellio Suessionensi interprete. Basileae, Michael Isingrinus, 1539.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Ex d[ono] G. D. Stephani Kakas coll. Claud. S. J. — Emerici Teleki, Claudiopoli[1]821. — AKvt R. 113368.

155. **Donatus Aelius:** De octo orationis partibus ... opera et industria Petri Leuini Sosandri Vangionis. Francofurti ad Viadrum, 1553.
Egykorú kötésén: S + W / 1555. — *Poss.:* Ex d[ono] G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50643.
Bejegyzés (a könyvkötő számára): S + W + C 1555 vel dem der Jar Gottes vor werbit.
156. **Duns Scotus, Johannes:** (Questiones in quattuor libros Sententiarum). Venetiis, Simon de Luere, 1506.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 73841.
157. **Duns Scotus, Johannes:** Questiones super Universalia Porphyrii, necnon Aristotelis Predicamenta ac Peryarmenias. Item super libros Elenchorum et Antonii Andree super libros sex principiorum. Item questiones Joannis Angelici super questiones universales eiusdem Scoti. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1512.
Egybekötve: 14. tétel — AKvt C— AKvt C. 55733.
158. **Duns Scotus, Johannes:** Questiones utiles super libros priorum (analyticorum Aristotelis). Eiusdem questiones super libros posteriorum. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1512.
Egybekötve: 14. tétel — AKvt C. 55735.
159. **Duraeus Scotus, Joannes:** Confutatio responsionis Gulielmi Whitakeri in Academia Cantabrigensi professoris regii ad Rationes decem, quibus fretus Edmundus Campianus S. J. certamen Anglicanae ecclesiae ministris obtulit in causa fidei. Ingolstadii, David Sartorius, 1585.
Kötése hiányzik. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Ex libris Stephani Jelenszki (XVII. század közepe). — Conventus Csikiensis 1664. — CsSKvt 3786.
160. **Duranti, Guilhelmus:** Divinorum officiorum rationale. Nurenberge, Anthonius Koburger, 1481.
Egykorú kötés. — *Poss.:* 1595. Franciscus Nagy de Zador 13 die Maii donat collegio Societatis Jesu. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 11.
161. **Duranti, Guillelmus:** Rationale divinorum officiorum. [Nürnberg, Anton Koberger, 1494?]
Egykorú erdélyi kötésére ragasztott hártycímkén: Liber rationale divinorum officiorum. — *Poss.:* Possidet Andreas Tabori 1696. Demum 1698 die 9 Februarii venditus ab eodem et emptus est et exsolutus pro residentia RR PP Kolosmonostoriensium sustacis 9. — AKvt Inc. C. 66.
Bejegyzés: Valet fl. 4 (XVII. század).

162. **Duranti, Guilelmus:** Speculum iudiciale, cum additionibus Joannis Andree et Baldi. Tertia et quarta pars. Venetiis, Baptista de Tortis, 1512.
Kötése hiányzik. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102441.
163. **Duranti, Guillelmus:** Rationale divinorum officiorum. Venetiis, Bernardinus de Vitalibus Venetus, 1519.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 71217.
Bejegyzés: 1524 die ... Octobris Bude fl. 1, den. LXXV, presbiter Benedictus Warsanj. — Anno domini 1541, LXXVII. — In sabato Jubilate fuit magnus ventus ita ut domus destrucsit[!] anno domini 1549. — Benedictus Raharchy[?] anno domini 1550. — Franciscus Balwgh solvit den. 8. Bartholomeus Zorws solvit den. 10 (*XVI. század*). — Anno Millesimo [quingentesimo] decimo sexto, decima tertia Martii hora octava post prandium Ladislaus rex Vngarie obiit. Regnum vero successit filio suo Ludovico. — Hic natus est filius egregii domini Ladislai Was de Gyalw die in aurora sancti Georgii Martiris, feria quinta et nomen eius Georgius Was. Anno domini 1550.
164. **Eckius, Johannes:** Homiliarum adversus quosunque haereticorum insultus columnae, tomus IIII peculiariter agens de septem catholicae ecclesiae sacramentis. Coloniae, Iaspar Gennepaeus, 1549.
Egykorú jezsuita-kötés. — *Poss.:* 1695 in Giorgio Zent Miclos suum me fecit Mattias Vincze. Domus Monostor S. J. — Ex libris Nicolai Sz. Domokosi testamentaliter promisit filio suo Giorgio Alfalui, anno 1630. — AKvt C. 95848.
165. **Eckius, Johannes:** Homiliarum adversus quosunque nostri temporis haereticos super Evangelia de tempore ... tomus primus et secundus. Parisiis, Allardus Jullianus, 1574.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51341.
166. **Eisenreich, Ottho:** De iustitià in iudiciis servanda. Ingolstadii, ex officina Weissenhorniana apud Wolfgangum Ederum, 1579.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83799.
167. **Erasmus Roterdamus:** Adagiorum chiliades tres ac centuriae fere totidem. Basileae, in aedibus Joannis Frobenii, 1513.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ad usum H[ilarii] W[olphardi] dedit (*XVI. század első fele*). — Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — Ex gratuita oblatione amplissimi domini Joannis Eelek coetus Ungaricae Nationis scholae publicae Claudiopolitanae, Anno domini 1658 die 17 Novembris. — AKvt C. 55736.

- 168. Erasmus Roterdamus:** Familiarium colloquiorum formulae. Viennae Pannoniae, Joannes Singrenius, 1520.
Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82819.
Bejegyzések (XVI. század végétől): Hazucz Errasmus, bestie hirt aniatul eset bestie kurua, mert soha D. Augustinus az Epicurusokkal nem consentiált. Hazucz eb, rossz eb. — Erazmus vramis tököt kaposztával kívánt volt, mert igen dicziri az konhat. — Jeles ember vagi edes batiam Errasmus. — Nagiot mondal Erasme, mert az Isten mindelik jobba totte az bort az uiznel.
- 169. Erasmus Roterdamus:** Collectanea adagiorum veterum. Hagenoae, ex aedibus Thome Anshelmi Badensis, 1521.
Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82818.
Bejegyzések (XVI. század közepéről): Saak meg lelte fottiat. — Az hoiagot uered. — Hasnak zolgalnj. — Eöregnek engegy. — Valameli uno sokat ry, keues teiet hoz. Valameli tiuk sokat kodacziol, keueset toik (XVII. század).
- 170. Erasmus Roterdamus:** Adagiorum opus. Basileae, ex officina Frobeniana, 1528.
Egykorú kötésén: A + W / 1535. — AKvt C. 56842.
- 171. Ertlinus, Joannes:** De autoritate ecclesiae et eiusdem ministrorum legitima vocatione brevis disputatio. Ingolstadii, David Sartorius, 1579.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83812.
- 172. Erythraeus Lindaviensis, Valentinus:** Diagrammata, hoc est tabulae tertii et quarti libri partitionum dialecticarum Joannis Sturmii. Argentinae, Christianus Mylius, 1555.
Egybekötve: 258. tétel — AKvt C. 56499.
- 173. Erythraeus Lindaviensis, Valentinus:** Tabulae partitionum oratoriarum Ciceronis et quatuor dialogorum Joannis Sturmii in easdem. Argentorati, Christianus Mylius, 1560.
Egybekötve: 258. tétel — AKvt C. 56500.
- 174. Erythraeus Lindaviensis, Valentinus:** Szchématizsmoi tész dialektikész. Hoc est tabulae in quatuor libros dialecticarum partitionum Joannis Sturmii ab autore correctae. Argentinae, Christianus Mylius, 1561.
Egybekötve: 258. tétel — AKvt C. 56498.
- 175. Espenceus, Claudius:** De eucharistia libri quinque. Parisiis, Oliua Petri l'Huillier, 1573.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 50507.

- 176. Euclides:** Eukleidou tón pente kai deka sztoicheión ek tón tou Thèonos sunósión to próton. Argentorati, Josias Rihelius, 1559.
Egybekötve: 364. tétel — AKvt C. 53647.
- 177. Euripides:** Euripidou tragodiai októ kai deka. Euripidis tragoediae octodecim. Basileae, Joannes Hervagius, 1551.
Egykorú kötésén: A + K / 1558. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56076.
Bejegyzés: Viennae in colegio hii versus in pariete scribuntur a viro docto quodam... / Aggredior hominum varias describere curas / Et mundum magna currere[?] stulticiae. / Urbs urbem servat, succurrit amicus amico (*XVI. század*).
- 178. Eusebius Caesariensis:** Liber cronicarum cum superadditis divi Hieronymi et Prosperi. [Mediolani, cc. 1475?].
Egykorú kötés. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 131.
- 179. Eusebius Caesariensis:** Historiae ecclesiasticae pars prima, Joanne Christophorsono Anglo interprete. Lovanii, Servatius Saffenus, sumptibus haeredum Arnoldi Birckmanni, 1569.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102450.
- 180. Everhardus, Nicolaus:** Loci argumentorum legales. Francofurti, Nicolaus Bassaeus, 1581.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex dono G. D. Stephani Kakas coll. Claud. S. J. — Liber hic domus R. PP. Claudiopolitanorum anno domini millesimo sexcentesimo nonagesimo. Da domine Iesu Christe nobis panem. — AKvt C. 53553
- 181. Eyb, Albertus de:** Margarita poetarum. Summa oratorum omnium, poetarum, historicorum ac philosophorum autoritates in unum collecte. Basileae, 1493.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Liber ecclesiae Albensis (*XVI. század közepe*). — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 14/a.
- 182. Faber Stapulensis, Jacobus:** [Commentarii in metaphysicos libros Aristotelis]. Parisiis, Henricus Stephanus, 1510.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50136.
- 183. Faber Stapulensis, Jacobus:** Commentarii in epistolas catholicas Jacobi I, Petri II, Joannis III, Judae I. Basileae, Andreas Cratandrus, 1527.
Egybekötve: 149. tétel — AKvt C. 55569.

- 184. Ferrarius, Hieronymus:** Ad Paulum Manutium emendationes in Philippicas Ciceronis. His adiecimus M. Tullii Ciceronis defensiones contra Caelii Calcagnini Disquisitiones in eius officia per Jacobum Grifolum Luciniacensem. Lugduni, Sebastianus Gryphius, 1552.
Egybekötve: 115. tétel — AKvt C. 98065.
- 185. Ferus, Johannes:** Postille de sanctis in festis sanctorum, quorum ab Adventu usque ad Paschae festum in catholica ecclesia celebratur memoria. Moguntiae, Franciscus Behem, 1560.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Batth C/2. I. 9.
- 186. Ferus, Johannes:** Postillae sive conciones ... evangelicae veritati atque catholicae religioni consonam doctrinam continentes in epistolas et evangelia, que ab Adventu ad Pascha usque ... legi consueverunt. Ad singulas dominicas decem sermones ... iam primum Latinitate donati per Joannem Guntherum. Coloniae, haeredes Arnoldi Birckmanni, 1564.
Egybekötve: 185. tétel — Batth C/2. I. 9.
- 187. Fieger, Sebastianus:** De statu religiosorum disputatio theologica. Dilingae, Joannes Mayer, 1587.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83803.
- 188. Fiéger, Sebastianus:** De sacramentis novae legis disputatio theologica. Dilingae, Joannes Mayer, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83807.
- 189. Fisher, John [Johannes Roffensis]:** Assertionis Lutheranae confutatio iuxta verum ac originalem archetypum nunc ad unguem diligentissime recognita. Coloniae, haeredes Arnoldi Birckmanni 1558.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catálogo coll. Claud. — AKvt C. 51189.
- 190. Flyder, Johannes:** Consolationum timoratae conscientiae libri. [S. I. et a., cc. 1510].
Egybekötve: 229. tétel — Batth C/2. VII. 19.
- 191. Foquelinus Veromandus, Antonius:** In Auli Persii Flacci satyras commentarius. Parisiis, Andreas Wechelus, 1555.
Egybekötve: 86. tétel — AKvt C. 50043.
- 192. Forster, Joannes:** Dictionarium Hebraeum novum. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1557.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1560. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55059.

193. **Froebisius, Balthasar:** Disputatio de officio proprio Christi redemptoris et mediatoris. Ingolstadii, David Sartorius, 1583.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83804.
194. **Frois, Luigi:** Lettera annua del Giappone dell'anno MDXCVI. Roma, Luigi Zannetti, 1599.
Kötése elveszett. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 53498.
195. **Fumus, Bartholomaeus:** Summa sive aurea armilla. Antverpiae, Aegidius Radaeus, 1576.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Bath P/3. VI. 13.
196. **Galenus, Claudius:** Galeni librorum pars prima. Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Asulani, 1525.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Emericus Sulyok (*XVI. század*) — Coll. S. J. Claud. 1604. — *Dono dedit reverendus et clarissimus dominus Johannes M. Enyedí verbi Dei in ecclesia Gyaluiensi minister etc. Johanni Chierj Apacio theologiae doctori et professori Claudiopoli, Anno 1658 Nov. 9. — Eiusdem relicta dono dedit Scholae Claudiopolitanae Reformatorum, Anno Domini 1660 die 20 Februarii.* — AKvt R. 80037.
197. **Gallerius, Nicolaus:** Evangeliorum per universum annum explicandorum ratio, una cum usu catechismi a sancta synodo Tridentina ad parochos scribi iussi. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1588.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50523.
198. **Gellius, Aulus:** Noctium Atticarum libri XIX. Venetiis, Bonetus Locatellus, 1494.
Egybekötve: 275. tétel — AKvt Inc. C. 13/e.
199. **Gerbelius, Nicolaus:** Pro declaratione picturae sive descriptionis Graeciae Sophiani libri septem. Basileae, Joannes Oporinus, 1549.
Egybekötve: 365. tétel — AKvt C. 56283.
200. **Genebrardus, Gilbertus:** Chronographiae libri quattuor. Priores duo sunt de rebus veteris populi et praecipuis quattuor millium annorum gestis, posteriores e Arnoldi Pontaci ... chronographia aucti recentes historias complectentur. Universae historiae speculum. Coloniae Agrippinae, Joannes Gymnadius, 1581.
Egykorú jezsuita-kötésén: Genebrardi ehr. — *Poss.:* Domus parochialis Albensis, 1676. — Bath P/2. VI. 1.

201. **Goltzius Herbipolitanus, Hubertus:** C. Iulius Caesar sive historiae imperatorum caesarumque Romanorum ex antiquis numismatibus restitutae liber primus [et secundus]. Accessit C. Iulii Caesaris vita et res gestae. Brugis Flandrorum, Hubertus Goltzius, 1563-1564.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55090.
202. **Granatensis, Ludovicus:** Memorialis vitae Christianae adiunctum I. Coloniae, Gervinus Calenius et haeredes Joannis Quentelii, 1589.
Egykorú kötésén: Adiunctum / Granatensis. — *Poss.:* In usum seminarii Claud. S. J. 1597. — Sigismundi Sarmasagy manu propria, MDCVI, Keowesd. — Bath X/x. 34.
203. **Gregorius I. papa:** Liber epistolarum pro apostolice ecclesie conservatione felicique regimine ad sanctos aliosque catholicos prelatos missarum. [Augsburg, Günther Zainer, cc. 1474-1476].
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 6.
204. **Gregorius Nazianzenus:** Opera, quae quidem extant, omnia. Basileae, Joannes Hervagius, 1550.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 50378.
205. **Gretcher, Jacobus:** Disputatio de natura et usu theologiae, praesertim scholasticae. Ingolstadii, David Sartorius, 1587.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 83791.
206. **Guillermus Alvernus Parisiensis:** Tractatus de sacramentis. Cur deus homo et de penitentia cum registro. [Norimbergae, Antonius Koberger, vel Georgius Stuchs, cc. 1497].
Egykorú kötésén aranynyomással: Opera Guillermi. — *Poss.:* S. J. inscr. coll. Claud. catalogo. — AKvt Inc. C. 27/a.
207. **Guillermus Alvernus Parisiensis:** [Tractatus] de universo. [Norimbergae, Antonius Koberger, vel Georgius Stuchs, cc. 1497].
Egybekötve: 206. tétel — AKvt Inc. C. 27/b.
208. **Haymo Halberstattensis:** Historiae sacrae epitome. Coloniae, Antonius Hierat, 1600.
Egykorú jezsuita-kötés. — AKvt C. 85688.
209. **Hegesippus:** De rebus a Iudaeorum principibus in obsidione fortiter gestis, deque excidio Hierosolymorum libri V, divo Ambrosio interprete. Coloniae, Iaspar Gennepaeus, 1544.
Egybekötve: 230. tétel — AKvt C. 50017.

- 210. Heidensteinius, Reinoldus:** De bello Moscovitico commentariorum libri sex. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.
Egybekötve: 135. tétel — AKvt C. 56275.
- 211. Helianus Vercellensis, Lodovicus:** De bello suscipiendo adversus Venetianos et Turcas oratio Maximiliano Augusto dicta in Augusta Vindelica. S. I., cc. 1510.
Egybekötve: 323. tétel — AKvt Inc. C. 43/e.
- 212. Helmesius Germipolitanus, Henricus:** Homiliarum in Epistolas et Euangelia de sanctis per totum anni circulum tomus tertius. Lugduni, Carolus Pesnot, 1575.
Egykorú kötésén: Homiliarum Helme / Tomus tertius. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 102449.
- 213. Henischius, Georgius:** Institutionum dialecticarum libri septem et repetitionum libri duo. Augustae, ex officina Michaelis Mangeri, 1590.
Egybekötve: 224. tétel — AKvt C. 51170.
- 214. Hieronymus, Sanctus:** Epistolae ad eruditionem Christianam pernecessarie. Pars I-II. Venetiis, Antonius Bartolomei, 1476.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 53.
- 215. Hieronymus, Sanctus:** Epistolarum tomus tertius et quartus una cum argumentis et scholiis Desiderii Erasmi Roterdami. Basileae, Johannes Frobenius, 1516.
Egykorú kötésén: Tertius tomus / Tomus quartus. — *Poss.:* Casparis Pesthini sum. Anno Domini MDXXVI. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C 90919.
- 216. Hieronymus, Sanctus:** Commentariorum in duodecim prophetas minores tomus sextus et septimus. Basileae, Johannes Frobenius, 1516.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 90946-7.
- 217. Hieronymus, Sanctus:** Operum octavus tomus, commentarios in psalterium habet. Accessit his psalterium triplici lingua, Hebraica, Graeca et Latina. Basileae, Johannes Frobenius, 1516.
Egykorú kötésén: Octavus tomus / Tomus nonus. — *Poss.:* Casparis Pesthinj sum, 1526. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 90919.

218. **Hieronymus, Sanctus:** Operum tomus nonus, complectens commentarios in Matthaeum et Marcum et in divi Pauli epistolas. Basileae, in aedibus Joannis Frobenii, impendio Brunonis, Basili et Bonifacii Amorbachiorum ac Joannis Frobenii chalcographi et Jacobi Rechburgii, 1516.
Egybekötve: 217. tétel — *Poss.:* Casparis Pesthij sum. Anno domini MDXXVI. — AKvt C. 90919.
219. **Hoffmannus, Leo:** De autoritate ecclesiae et eiusdem ministrorum legitima vocatione brevis disputatio. Ingolstadii, David Sartorius, 1579.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83812.
220. **Horatius Flaccus, Quintus:** Opera cum commentariis. Parrhisiis, Joannes Parvus, Dionisius Roce et Iodocus Badius Ascensius, 1511.
Egykorú kötésén: Horatius. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Ex libris Joannis Vas, anno 1602. — AKvt C. 54927.
221. **Horatius Flaccus, Quintus:** Opera cum commentariis. Parrhisiis, Iodocus Badius Ascensius, 1516.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50135.
222. **Horatius Flaccus, Quintus:** Epistolarum libri duo et in eas praelectiones methodicae per Claudium Minoem Divionensem. Parisiis, Dionysius Duvallius, 1584.
Egybekötve: 86. tétel — AKvt C. 50044.
223. **Hotomanus, Franciscus:** Commentariorum in orationes M. T. Ciceronis volumen primum. Genevae, Robertus Stephanus, 1554.
Egykorú kötésén: A + K / 1561. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51672.
224. **Hunnaeus, Augustinus:** Dialectica seu generalia logices praecepta omnia. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1585.
Egykorú kötésén aranynyomással: M + R + T / 1591. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 51169.
225. **Hylin Wangensis, Joannes:** Disputatio de augustissimo ac tremendo altaris sacramento. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83808.
226. **Illicinus, Petrus:** De rectae fidei dinoscendae regula sermones in metropolitana ecclesia Strigoniensi facti. Viennae, 1570.
Egybekötve: 408. tétel — AKvt C. 58437.

227. **Illicinus, Petrus:** Ad inelyti Hungariae regni proceres et nobiles ac cives de antiqua fide servanda, divinisque flagellis paraenesis. S. l., cc. 1573.
Egybekötve: 408. tétel — AKvt C. 58438.
228. **Indagine, Johannes ab:** Introductiones apotelesmative elegantes in chyromantiam, physionomiam, astrologiam naturalem, complexiones hominum, naturas planetarum. Lugduni, Joannes Tornaesius, 1556.
Egybekötve: 378. tétel — AKvt C. 52034.
229. **Innocentius III. papa:** Fundamentum eterne felicitatis. De contemptu mundi, sive de miseria humanae conditionis libri tres. Coloniae, Martinus de Werdena. 1509.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — Bath C/2. VII. 19.
230. **Irenaeus, Sanctus:** Opus Desiderii Erasmi Roterdami opera emendatum. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1548.
Egykorú kötésén: Irenaeus / 1555. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50016.
231. **Irenaeus, Sanctus:** Opus in quinque libros digestum, in quibus mire retegit et confutat veterum hereseón impias ac portentosas opiniones ... Desiderii Erasmi Roterdami opera emendatum. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1560.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56844.
232. **Isidorus Hispalensis:** Etymologiae. De summo bono. Venetiis, Petrus Loslein de Langencen, 1483.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. inscr. catalogo. — AKvt Inc. C. 60.
233. **Isselt, Michael a:** Flores Lodoici Granatensis ex omnibus eius opusculis spiritualibus excerpti. Coloniae, Geruinus Calenius et haeredes Joannis Quentelii, 1588.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Congregationi donatus a Reverendo patre Emanuele Vega, eiusdem congregationis patre spirituali (XVI. század vége). — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 88723.
234. **Jacobus Wessenbrunensis, Wolfgangus:** Disputatio theologica de voto et iuramento. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83802.

- 235. Jamblichus Chalcidensis:** De mysteriis Aegyptiorum, Nicolao Scutellio interprete. Romae, Antonius Bladus, 1556.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex donis G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 74324.
- 236. Jamblichus Chalcidensis:** Pythagorae vita ex Jamblichō collecta per Nicolaum Scutellium. Romae, Vicentius Luchrinus, 1556.
Egybekötve: 235. tétel — AKvt C. 74325.
- 237. Janduno, Johannes de:** Super octo libros Aristotelis Physicorum. De physico auditu quaestiones, ac Heliae Hebraei Cretensis de primo motore, de mundi efficientia, de esse et essentia ... cum eiusdem in dictis Auerrois super eosdem libros annotationibus. Venetiis, Hieronymus Scotus, 1560.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55493.
- 238. Janduno, Johannes de:** Quaestiones super Parvis naturalibus cum Marci Antonii Zimarae de movente et moto ad Aristotelis et Averrois intentionem absolutissima quaestione ac variis margineis scholiis hinc inde ornatae. Venetiis, Hieronymus Scotus, 1570.
Egybekötve: 237. tétel — AKvt C. 55493.
- 239. Javellus Canapicius, Chrisostomus:** Divinae et Christianae moralis philosophiae institutiones. Venetiis, Andreas Arriabenus, 1565.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 102451.
- 240. Johannes Chrysostomus:** Homiliae super euangelio Johannis. Rome, in sancti Eusebii monasterio, 1470.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Mathei d. d. cantoris et canonici ecclesie Albensis Transsylvanae, qui habet librum Chrysostomi (*XV. század*) — Iste liber est Mathei doctoris cantoris et canonici ecclesie Transsylvane. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 56.
- 241. Johannes Chrysostomus:** In totum Genesís librum homiliae sexagintasex, a Joanne Occolampadio versae. Basileae, Andreas Chratandrus, 1523.
Egykorú kötésén: D. Joannis Chri / In totum Gen / 1546. — *Poss.:* Ad usum fratris Petri de Mekche (*XVI. század közepe*). — Coll. S. J. Claud. 1604. — Ex libris Nicolai Swkösdí. — AKvt C. 59567.
- 242. Johannes Chrysostomus:** Enarrationes in divi Pauli epistolas. Basileae, Joannes Hervagius, 1536.
Egykorú kötésén aranynyomással: Chrysostomvs in Pavlv. — *Poss.:* Emptus a Mateo Baczay auro uno Anno Domini 1586. Emptus fl. 1 den. 50. — Emptus a Francisco Nagy. Franciscus Nagj de Scowenfalua (*XVI. század*). — Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 101839.

Bejegyzés: En Somodi Istvan adom emlékeztetre mindennek az kinck illik, hogy en eczer Dragy far[sangról?] menek háza hazamhoz és lefekuen mind felesegesteol, mikoron így alunnam ez utan almomba tehat az menyorzag aytayara vagyon egi laytorja fel es en azon fel hagek lassan lassan zinte az menyorzagik; immar az ayton megint zinte behagok vala, hoga egi angial juta oda es monda, hoga noza huzd az kezedet es segitek fel jeoneod; zinte úgy fel nuytam az kezemet es hoga úgy ercolkeodtem vala alat megzalada az laytoria es ugi esem le, hoga csak Isten oltalmza megh, hoga megh nem halek (XVI. század) — Keeseo ellen. Uram Essus Christus ki teremtetted az meniet es az foldet es meghaldotad az Jordan uizet, melben megh kerestelketel Essus Christusnak általa az uizet az az uert az te oldaladból az mi bononknek boczanatiara ki ontotal, alazatosan kerunk tegedet, mint urunkat, hoga est az vizet es az felleget, mellet elotem latak, köniorogionk te neked minth urunknak, hoga te általad kotesek o magaban. Amen, finis. (XVI. század)

243. Johannes Chrysosthomus: Opera. I. Basileae, ex officina Hervagiana, 1539.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Joannis Adami Claudiopolitani, Anno 1604 die 1 Januarii: Munus reverendis patribus Societatis Jesu. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 101835.

244. Johannes Chrysosthomus: Operum tomus secundus. Basileae, ex officina Hervagiana, 1539.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Joannis Adam Claudiopolitani anno 1604 1 Januarii donatio pro strenna reverendis patribus Societatis Jesu Claudiopolitanis. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 101835.

245. Johannes Chrysosthomus: Operum tomus quartus. Continet in omnes divi Pauli epistolas expositionem. Basileae, [ex officina Hervagiana], 1539.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Joannes Adam Saxonicae nationis iuratus senator Claudiopolitanus reverendis in Chrysto patribus collegii Claudiopolitani Societatis Jesu in perpetuum amicitie nec non fidelitatis sue vinculum me loco strennae dabat. Anno a partu virginco 1604 die 1 Januarii. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 101835.

246. Johannes Chrysosthomus: Operum quintus idemque postremus tomus, in quo Exegematica quaedam, Didactica alia aut Paraenetica, ut ex catalogo pagellae sequentis facile animadvertes. Basileae, [Joannes Hervagius et Joannes Erasmus Frobenius], 1539.

Egykorú kötésén: V. Tomus. — *Poss.:* Joannes Adam Claudiacus civis, nec non iuratus senator reverendis in Christo patribus D. Petro Maiorio p[at]ri rectori caeterisque rev[erendis] Societatis Jesu in sui memoriam me in strenna dabat. Anno 1604 die 1 Januarii. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 101835.

- 247. Johannes Chrysostomus:** Divinorum operum tomus quintus et ultimus. Venetiis, Dominicus Nicolinus, 1574.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 97798.
- 248. Johannes Damascenus:** Ióannou tou Damaszkénou ekdoszisz tész orthodoxzou piszteósz. Joannis Damasceni Editio orthodoxae fidei. Eiusdem de iis, qui in fide dormierunt. Veronae, Stephanus et fratres Sabii, 1531.
Egykorú kötésén: A + K / 1561. *Egykorú utasítás a könyvkötőnek:* w[eisz] A K — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 58223.
- 249. Justinus, M. Junianus:** Epithomatum in Trogi Pompeii historias libri XLIII. Lucii Flori Gestorum Romanorum libri IV. Venetiis, Joannes Tachuinus de Tridino, 1512.
Egybekötve: 463. tétel — AKvt C. 55292.
- 250. Justinus martyr et philosophus:** Opera non ita pridem Graece edita, nuper vero Latine redita, interprete Sigismundo Gelenio. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1555.
Egybekötve: 231. tétel — AKvt C. 56844.
- 251. Justinus martyr et philosophus:** Opera non ita pridem Graece edita, nuper vero Latine redita, interprete Sigismundo Gelenio. Basileae, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopus, 1555.
Egybekötve: 230. tétel — AKvt C. 50018.
- 252. Karnkovius, Stanislaus:** De electione regis epistola. Ad Henricum Valesium Poloniarum regem designatum panegyricus. In funere Sigismundi Augusti Poloniae regis oratio Joannis Demetrii Solicovii. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.
Egybekötve: 135. tétel — AKvt C. 56278.
- 253. Keller, Casparus:** Disputatio theologica de restitutione. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83801.
- 254. Kempis, Thomas a:** Opera: sermones, epistolae et alia opuscula. Nuremberge, Caspar Hochfeder, 1494.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Liber hic legatus in morte pro convictoribus Sacratissimae Trinitatis a Reverendo patre Ferdinando. — Coll. Claud. S. J. inscr. catalogo. — AKvt Inc. C. 21.
- 255. Lebusinus, Emericus:** Offentlichs und im Warheit wolgegründts Ausschreiben der ubel befridigte Ständ in Franckreich die sich Mal Content nennen. Aus dem französischen ins teutsch gebracht. Edinburg, Jacobus Jammeus, 1593.
Egybekötve: 132. tétel — AKvt C. 51227.

256. **Lechetus [Lychetus], Franciscus:** In Joannem Duns Scotum super primo Sententiarum commentaria. Neapoli, Sigismundus Mayr, 1512.
Egykorú kötésére ragasztott címkén: Franciscus Lechetus ord. s. Francisci in primum librum Scoti super primum librum Sententiarum. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55201.
257. **Liechtenstein, Petrus:** Compendium duodecim domorum coelestium. Basileae, Henricus Petrinus, cc. 1551.
Egybekötve: 8. tétel — AKvt C. 54914.
258. **Linacrus [Linacre], Thomas:** Corpus emendatae structurae Latini sermonis, libri sex. Basileae, Joannes Oporinus, cc. 1560.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563, — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56497.
259. **Lindanus Damasius, Wilhelmus:** Apologeticum ad Germanos pro religionis catholicae pace atque solida ecclesiarum in vero Christi Jesu evangelio concordia. Antverpiae, Christophorus Plantinus 1568-1570. I-III.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. catalogo inscr. — AKvt C. 102448.
260. **Lindanus Damasius, Wilhelmus:** De vera Christi Jesu ecclesia. Coloniae, Maternus Cholinus, 1572.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. Patris Johannis Mediomontani. — AKvt C. 54759.
261. **Lindanus Damasius, Wilhelmus:** Pro variis sacrosancti concilii Tridentini decretis ac potissimum de suscipiendis una cum divina scriptura etiam apostolicis traditionibus stromatum libri III. Coloniae, Maternus Cholinus, 1575.
Egybekötve: 262. tétel — AKvt C. 55490.
262. **Lindanus Damasius, Wilhelmus:** Panoplia evangelica sive de verbo dei evangelico libri quinque. Coloniae Agrippinae, Maternus Cholinus, 1575.
Egykorú erdélyi kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55489.
263. **Lindanus Damasius, Wilhelmus:** Panoplia evangelica sive de verbo dei evangelico libri quinque. Coloniae Agrippinae, Maternus Cholinus, 1575.
Egykorú kötésén: Panoplia. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56637.

264. Lindanus Damasius, Wilhelmus: Pro variis sacrosancti concilii Tridentini decretis ac potissimum de suscipiendis una cum divina scriptura etiam apostolicis traditionibus stromatum libri III. Coloniae, Maternus Cholinus, 1575.

Egybekötve: 263. tétel — AKvt C. 56638.

265. Lipsius, Justus: Politicorum, sive civilis doctrinae libri sex. Lugduni Batavorum, ex officina Plantiniana Franciscus Raphelengius, 1590.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Excellen[tissimi] D. D. Joannis Hertelii medici phisici praestant[issimi]. Sigismundus Sarmasaghy scribebat Claudiopoli die 1 Februarii Anno MDCl. — Coll. S. J. Claud. 1604. — Sigismundi Sarmasaghy in Gerend MDCV XX Julii. — Sum Johannis B. Kecskemethy, 1642. — AKvt R. 114559.

266. Lipsius, Justus: De constantia libri duo. Lugduni Batavorum, ex officina Plantiniana, Franciscus Raphelengius, 1591.

Egybekötve: 265. tétel — AKvt R. 114561.

267. Lipsius, Justus: Ad libros Politicorum breves notae. Lugduni Batavorum, ex officina Plantiniana Franciscus Raphelengius, 1595.

Egybekötve: 265. tétel — AKvt R. 114560.

268. Livius, Titus: Decades. Ab urbe condita. De secundo bello Punico. De bello Macedonico et Asiatico. Mediolani, Alexander Minutianus, 1505.

XVIII. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55612.

269. Livius, Titus: Tertiae decadis sive secundi belli Punico liber primus. Viennae, Joannes Singrenius, 1523.

Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82823.

270. Lucanus, Marcus Annaeus: Pharsalia, cum duobus commentis Joannis Sulpitii Verulami et Omniboni Vincentini. Venetiis, Bartolomaeus de Zanis de Portesio, 1505.

Egybekötve: 403. tétel — AKvt Inc. C. 18/b.

Bejegyzés (Adrian Wolphard kezével): Epithaphium Lucani per Adrianum Wolphardi. / Corduba me genuit: Nero vitam sustulit, et que / Conscripti gessit bella socerque gener / Sarcophago tumulor parvo qui vertice celum / Tangebam, linquens pignora chara libros.

Adrianus Wolphardi Enyediensis poetam commendat Zoyli quoque jugulum premere conatur. / Falce cupis messem Panda qui scindere plenam / Nempe tibi cultam Corduba docta dabit / Argutos Zophie sensus: et Pallados ore / Suaviloquo cantat, Pieridumque melos: / Astrorum varias causas et fortia pandit / Facta virum, gentes multimodasque docet: / Ut puro fulgent clarissima lumina celo / Et Phebe, Phebus, Corduba sicque Maro: / Cur

fenum cornu / Phebe illis convicta fuit num / Falleris / et nasum rhinocerotis habes: / Cur mordes scopulum, cur sanguine corda tumescunt ? / Pravorum doctos turba vorare cupit: / Zoyle quid palles?, quid latras dente canino ? / Ora premas iam iam pollice dura tuo: / Bellone portus refugit pia dogmata caste / Atque volutabro vertitur usque suo: / Yma petit numquam ut Boreas, sed culmina semper / Silvarum perflat, sic quoque Livor edax: / Pone graves ronchos moneo ne jambica mittam / Carmina quicumque es Zoyle valde procax.

271. Ludovicus [Pruthenus] de Prussia: Trilogium anime non solum religiosis, verum etiam secularibus, predicatoribus, confessoribus, contemplantibus et studentibus lumen intellectus et ardorem affectus amministrans. Nurnberg, Antonius Koberger, 1498.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Ad Wyhel pertinet (XVI. század eleje). — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 41.

272. Lyra, Nicolaus de: Postilla super vetus testamentum cum expositionibus [Guillelmi] Britonis in prologos Hieronymi, et cum additionibus Pauli episcopi Burgensis et correctoriis earundem additionum editis a Mathia Doringe ordinis minorum. Strassburg, Typographus operis Henrici Ariminensis [= Georgius Reyser?], cc. 1474-1477.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 62.

273. Lyra, Nicolaus de: Postilla super totam Bibliam. Nurnberg, Anthonius Koberger, 1481.

XVII. századi erdélyi kötés. — *Poss.:* Ex libris Pauli Bornemisza capitanei supremi Jenciensis, Anno 1633. — AKvt Inc. C. 9.

Bejegyzés (XVII. század): Liber de se ad lectorem. / Oblitus caeno iacui per annos / Integros centum, tineaesque passus / Nec minus caeco monachorum luxi carcere clausus / Sed tutor veri Deus, impiorum / Destruens aras, mea vincla solvit / Nube propulsa / discussa dedit atque laeta tempora nobis / Namque per multas manus agitatus / Ad virum, qui me pietate sancta / Conspicit, veni: iubet hic manere veste sub ista.

274. Lyra, Nicolaus de: Repertorium in Postillam super Bibliam. Nurembergae, Antonius Koberger, 1494.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — OSzKvt Inc. c. a. 979 (MKvSz 1894. 137-138.)

Bejegyzés: Emptus de LXXV (XV. század).

275. Macrobius, Aurelius Theodosius: In Somnium Scipionis expositio. Saturnalia. Venetiis, Johannes Rubeus Vercellensis, 1492.

Kötése hiányzik. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. inscr. catalogo. — AKvt Inc. C. 13/a.

276. **Macrobius, Aurelius Theodosius:** In Somnium Scipionis libri II. Saturnaliorum libri VII. Lugduni, Sebastianus Gryphius, 1548.
Egykorú kötés: F + L / 1551. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 85072.
277. **Maffeus, Petrus Joannes:** Historiarum Indicarum libri XVI. Selectarum item ex India epistolarum, eodem interprete, libri IV. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1593.
Egykorú kötés. — *Poss.:* In usum seminarii Societatis Jesu Claudiopolitani 1597. — Coll. Claud. S. J. (1604). — Stephanus Kowachocz (XVII. század eleje). — AKvt C. 56121.
Bejegyzés (XVII. század): Ad B. P. Ignatium. / Intrepide o, Christi miles, quem nulla pericla / Insanae Syrtes Syrenum denique cantus / Et mundana suo potuerunt pellere caelo / Te dulcis requies. Te templa decemplicis aethrae[?] / Nunc capiunt. Tu iam terreno carcere liber / Tutus agis. Faelix aeterni civis Olimpi.
278. **Mantuanus, Johannes Baptista:** Operum tomus secundus et quartus. Antverpiae, Johannes Bellerus, 1576.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. S. J. Claud. 1604. — Stephani Orbay fl. 1 (XVII. század),— AKvt C. 98307.
279. **Manzius, Sebastianus:** Disputatio de gratia et justificatione. Ingolstadii, Wolfgangus Ederus, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83797 (Egy része C II/227. sz. alatt!)
280. **Mapheus, Celsus:** Defensiones in monachos pro vero canonicorum regularium gradu ac dignitate suscepto. Venetiis, 1499.
Egybekötve: 101. tétel — AKvt Inc. C. 124/c.
Bejegyzés (a kötetbe betett papírlapon XVI.sz.-i írással): Albenses: Lucas Soos, Judex Johannes Feredews, Johannes Lapidica, Gregorius Barath, alter Johannes Lapidica, Matheus Sos in persona domini Koppanj. Testes fuerunt Antonius Kowacz, Gregorius Deak, Joannes Zabo, Elena consors Antonii Zylagy, Anna relicta Nicolai Veres. De Borberk: Johannes Lenczek. De Alwyncz: Gaspar Kalamar. De Saard: Urbanus Warga, Nicolaus Lapidica, Johannes Egyed. De Kisfalwd: Gregorius Deak, Clemens Thompa. De Borband: Ambrosius Byro, Thomas Zabo, Albertus Kys.
Isten imatsagomnak vtanna ayanlom kegyelmednek zegenj allpathom zerent zolgalathomath mynth bizodalmas Vramnak, kewanom hogj az Vristen kegyelmedeth nagj sok eztendeigh egessegeben es bekessegeben eltesse es meghtharcha. Legyen hala az Vristennek mostan mind az kegyelmed zerelmes fyaywal egjetemben, kyket kegyelmed itt e mw scholankban hagiotth, egessegeben vagywnk. Azt is irhatom kegyelmednek, hogj mind a harman az deakj twdomanyban is jol proficialnak. Annak felette meg io mwsicusok es leznek, ugj hogj wdweozitteonk zwletesenek napian, valamint a chorusban

discantal enekelnek egyk voxott, melj a gyermek zohoz illendeo, harman a kegyelmed fyaj viselyk, kyth ha kegyelmed hallana, ketseg nelkwl tudom, hogj a io istennel rola nagj halakat adna. Megis illyk azert kegyelmednek magatth haladasban foglalni. Rector uram kegyelmednek mynd az teob vrainmal egyetemben isten imatsagat ayanlya, kewanya hogj az vristen kegyelmednek agjon ez jeovendeo Vy esztendeoben sok io zerenchet. Azon es kery kegyelmedet megh bochasson kegyelmed hogj illyen keseyk mulattata itthen a kegyelmed serfeozeyeth, merth twgja hogj kegyelmednek es zwksege volt volna rea. Jollehet kewes sert feozetheteth vele, merth kewes alkalmatossagunk voltth hoza. Azert meyerth hogj kegyelmed kewansaga zerint chelekedet, valamyben kegyelmed poronchol megh zolgallya kegyelmednek. Towaba a lowak feleol kegyelmednek mynt zollot vala jelen voltaban, kegyelmed megh bochasson hogj igj zorgalmaztattya kegyelmedet. Ha kegyelmed valami kewes gondoth viselhetett volna felcolle, megh zolgalna kegyelmednek; ha wett kegyelmed, izenyie awagj jrya megh. Azt izennyie megh kegyelmed, ha erte kel kwldenwnk; az arra es menny lezen, myndenekreol megh elegitthj kegyelmedet. Ha hol kegyelmed nem tehetne zeret ott ugian semmikeppen, kegyelmed azt is jelentene, ne talan maswt keresne.

281. Marsus, Petrus: Interpretatio in Officia Ciceronis ad D. F. Gonzagam cardinalem Mantuanum. Venetiis, Bernardinus Benalius, cc. 1488.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. Catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 17.

282. Mauritius Hibernicus [Maurice O'Fihely]: Lectura in questiones doctoris subtilis super Ysagogis Porphyrii, modorum quoque significandi seu grammatices speculative eiusdem subtilis Scoti. Venetiis, Philippus Pincius Mantuanus, 1512.

Egybekötve: 14. tétel — AKvt C. 55734.

283. Mayronis, Franciscus de: Super primo libro Sententiarum. Basileae, Nicolaus Kesler, 1489.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 69.

284. Mayronis, Franciscus de: In primum Sententiarum foecundissimum scriptum. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti per Bonetum Locatellum presbiterum, 1504.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. inscr. catalogo. — AKvt C. 55202.

285. Mayronis, Franciscus de: In secundum Sententiarum scriptum luculentissimum. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti per Bonetum Locatellum presbiterum Bergomensem, 1505.

Egybekötve: 284. tétel — AKvt C. 55203.

286. **Mayronis, Franciscus de:** Scriptum luculentissimum in tertium Sententiarum. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti per Bonetum Locatellum presbiterum Bergomensem, 1506.
Egybekötve: 284. tétel — AKvt C. 55203.
287. **Mayronis, Franciscus de:** Scriptum luculentissimum in quartum Sententiarum. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti per Bonetum Locatellum presbiterum Bergomensem, 1507.
Egybekötve: 284. tétel — AKvt C. 55203.
288. **Mayronis, Franciscus de:** Quolibetales questiones fertilissime. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti per Bonetum Locatellum presbiterum Bergomensem, 1507.
Egybekötve: 284. tétel — AKvt C. 55203.
289. **Mediavilla [Middleton], Richardus de:** In primum Sententiarum questiones persubtilissime. Venetiis, Lazarus Soardus, 1507.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55488.
290. **Mediavilla [Middleton], Richardus de:** In secundum Sententiarum questiones solidissime. Venetiis, Lazarus Soardus, 1509.
Egybekötve: 289. tétel — AKvt C. 55488.
291. **Mega etymologikon.** Magnum etymologicum Graecae linguae. Venetiis, Federicus Turrisanus, 1549.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50855.
292. **Mela, Pomponius:** Geographiae libri tres. Hermolai Barbari in eundem integrae castigationes. Index Joannis Camertis. Viennae Pannoniae, Johannes Singrenius, 1520.
Egybekötve: 429. tétel — AKvt C. 82820.
Bejegyzés (XVI. század eleje): Emptus iste liber Pomponii per me B. Glizirum d. h. den. ungaris VIII.
293. **Mela, Pomponius:** De situ orbis libri III, cum scholiis Olivarii Valentini. [Basileae vel Lugduni, cc. 1540].
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Thomas Siko Kwsmeodiensis. — Ego Thomas sum possessor huius libri. — Hic liber tenet ad me Thomam Ernyey ad Kwsmeodiensem. — Hic fuit Thomasii Siko Kwsmeodiensis in Sofalua (*XVI. század*) — AKvt C. 53673.
Bejegyzés: Haladasunkban rallad emlekezwnk / Kegyelmes Istenwnk tegedet tisztelwnk / Kegyelmes Istenwnk tegedet wallunk / Te nagy uoltodert el föl magasztalunk / Hazontalan szolgak mert ezzel tartozunk. / Haic le fülejdet, erchj megh kereswnket / Kegyel Istenwnk ne nezd bwneynket / Tizta szwbeol kerwnk mi keonyörgeswnkben / Wedh hozdad wristen

esedeszeswnkeoth. / Amen. / Finis per me [Thomam Kwsmeodi, 1581.] — Mostan leot es teortent dologrol, mellyek bizonyal leottenek Britania orszagban S. Georgy hauanak 5. napyan, 1579 eztendeoben. Ezek az igik iratuan. — Az szent [istentől] iratua, ezek az igik ez uilagra kwldeuten Leo papanak eo penig Leo papa kwldeotte ez leuelet az eo attyafianak Karoly ciazarnak, hogy eo neki ereossege legyen az egy Istenben. Ennek penig az leuelnek oly hatalma es hazna vagyon, hogy ualaki halgattia es oluassa, annak szaz napig ualo bwne boccyattatik meg. — Mindenek megh hallyak es yol megh tanullyak / Kik segedelmeket Istentoel nem waryak / Nynchjen Isten nelkwl segestseg es wdweossegh / Valamely warasnak az uagy haznak nepet Isten nem eorizi / Higyed annak weztet / Ninchjen Isten nelkwl segetseg es wdweossegh / Chjak hejaban lezen regel feol kelesek nektek[?] kik ereosseon Istenben nem hiztek / Ninchjen Isten nelkwl segetseg es wdweossegh.

294. **Melanchton, Philippus:** Nomina mensurarum [ad Germanorum usum]. Tubingae, Huldenrichus Marhardus, 1533.

Egybekötve: 83. tétel — AKvt C. 54732.

295. **Menochius, Jacobus:** De arbitrariis iudicum questionibus et causis libri duo. Venetiis, Joannes Baptista Somaschus, 1576.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55181.

296. **Missale monasticum secundum morem et ritum Casinensis congregationis, alias sancte Justine.** Venetiis, Lucantonius de Giuntis Florentinus, 1515.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex libris F. Stephani Chjky. — Jacobi sum auri fabri (XVI. század) — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 85538.

297. **Missale Romanum. S. I. et a., sec. XV.**

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 52.

Bejegyzés (XVI. század): 1582 teott ilyien fogadast Deway Peter Kys sogorrall, Andrassall, hogj az napra walamely nap elindwlnak, ha Andrias el nem menne hat ... veder boron maradjon. Florenos negj, XXXXX9. — Primum solvit in solutionem den. XX. Secundo solvit den. XVI. Tertio solvit fl. I, visza ranta. Ittem adot egy aba dolmant, melyben wacion VIII sing Aba. Ez alá adot negy sing wásznót, melynek minden singit veottek den. III: XII. Summa faciunt den. fl. I et den. LXXXIII.

298. **Modestus, Joannes Antonius:** Oratio de nativitate domini. Eiusdem Vlysses. Viennae Austriac, Hieronymus Victoris, 1510.

Egybekötve: 323. tétel — AKvt Inc. C. 43/b.

299. **Modestus, Joannes Antonius:** Oratio de amicitia. Viennae Austriae, Hieronymus Victoris Philouallis, 1510.

Egybekötve: 323. tétel — AKvt Inc. C. 43/c.

300. **Munsterus, Sebastianus:** Appendix geographica, in qua tres orbis partes sigillatim describuntur. Basileae, Henricus Petri, 1552.
Egybekötve: 365. tétel — AKvt C. 56282.
301. **Müller, Bernardus:** De fide, virtute theologica disputatio. Dilingae, Joannes Mayer, 1589.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83798.
302. **Nauclerus, Joannes:** Memorabilium omnis aetatis et omnium gentium chronici commentarii digesti in annum Salutis M. D. Tubingae, Thomas Anshelmus Badensis, 1516.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Possessor primus libri huius fuit ornatissimus ac prudentissimus vir, nec non superintendens ecclesiarum Vngaricarum in Transilvania ac pastor ecclesie Dewane, Andreas Sandor Tordensis, nunc vero post dominicam Jubilate amoris ergo suum me effecit Georgius Batizi feria secunda, Anno 1579. — Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55486.
303. **Neander, Michael:** Elementa sphaericae doctrinae seu de primo motu. Basileae, Joannes Oporin, Joannes Oporinus, 1561!
Egybekötve: 19. tétel — *Poss.:* Stephani Conradi 1637 mp. — AKvt U. 61756.
304. **Nebelmaier, Stephanus:** Theologica disputatio de rerum dominio et iustis possessionibus. Ingolstadii, David Sartorius, 1588.
Egybekötve: 205. tétel — AKvt C. 83800.
305. **Nebrissensis, Aelius Antonius:** Vocabularium perutile iuris utriusque, tam civilis, quam canonici. Bononic, Benedictus Hectoris bibliopola, 1511.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex d. G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 56325.
Bejegyzés (Adrian Wolphard kezével): In Decretalibus sparsim mentio fit episcopatum Hungariae.
306. **Niphus, Eutychius Augustinus:** Expositiones in Aristotelis libros metaphysices. Venetiis, Hieronymus Scotus, 1547.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55494.
307. **Novum Testamentum omne, tertio iam ac diligentius ab Erasmo Roterdamo recognitum.** S. I., 1522.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Philippi Albaregii, dedit Michaeli de Warad (XVI. század) — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 58264.

308. Tész kainész diathékész apanta. Novum Iesu Christi testamentum. Tiguri, Froschoverus, 1559.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Emptus den. 40 a Johanne Tordasio, anno 1595 19 Nouembris et sum Pauli Beldy Vzioniensis. Emptus den. 66. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50651.

309. Orbellis, Nicolaus de: Super Sententias compendium perutile. Hagenaw, Henricus Gran expensis Johannis Rynman de Dungaw, 1503.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. coll. Claud. catalogo. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 58849.

Bejegyzés (XVI. század): Post Ihesu Christi nativitatem decursis sequi mille annis in quinto decimo Romanorum Cesar et optimus et maximus semperque augustus memoratu dignum Ludovici, Sigismundi[?], nec non Vladislai Boemie, Polonie et Vngarie magnorum principum conventum Vienne fecerat. Mox Anna Maximiliano Ludovico Philippi regis filia per Thomam de Erded, cardinalem Strigoniensem, summi ac maximi Romani pontificis bis quinti Leonis de latere legatum sancte sponsatur; rebusque compositis a Cesare vocati principes in propria redeunt proh fato crudeli comes Sepusina Barbara, Sigismundi regis uxor, cessit. Ferdinandus Hispanie rex sub anno sexto decimo ac Kalendas Februarii, subinde Vladislaus pientis optimus rex tertio deno die Martii universe carnis viam ivit, hic charum philiium Ludovicum, sed ille ducem Carrolum nepotem Maximiliani Cesaris regnorum instituit heredem, quibus regnantibus Saturni aurea redibunt saecula et mortales vitam suam in pace victitabant. — In festo Valentini martyris ad mensam plebani de Thalya sedentes plebani de Maklar et Kys Thalya optaverunt victimam sancti Valentini plebanum de Thalya tunc ... absentem. Quibus obtuli vinum den. III. in honorem sancti Valentini. Dat Clemens yemem, dat Petrus ver kathedratus / Éstuat Vrbanus, autumat Bartholomaeus / Vult crux Lucia cineres, charismata Lya / Ut fiat in angaria quarta sequens feria / Si cadit in quartam feriam postpone sequenti.

310. Osorius, Hieronymus: Paraphrasis in Isaiam libri V. Coloniae Agrippinae, haeredes Arnoldi Birckmanni, 1579.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. 1580. — AKvt C. 52169.

311. Ovidius Naso, Publius: Epistolae Heroides diligenti castigatione exculte, aptissimis figuris ornate, commentantibus Antonio Volsco, Ubertino Crescentinate et omnibono viris eruditissimis. Venetiis, Joannes Tacuinus de Tridino, 1501.

Egybekötve: 23. sz. — AKvt C. 55748.

- 312. Ovidius Naso, Publius: Metamorphosis. Mediolani, magister Leonardus Pachel, 1510.**
XVIII. századi kötés. — Posszeszora, a glosszák kézírásának bizonyosága szerint, Adrian Wolphard volt. — AKvt C. 55634.
- 313. Ovidius Naso, Publius: Epistole Heroides, commentantibus Volsco et Ubertino Crescentinate, in Ibin vero Domitio Calderino et Christophoro Zaroto. Venetiis, Joannes Tacuinus de Tridino, 1510.**
Egybekötve: 312. sz. — AKvtC. 55635.
Bejegyzés: Hoc Nasonis opus in Ibin varietate et historiarum et fabularum obscurum ego Adrianus Transsylvanus, canonicus Albensis, scole eiusdem rector, artium doctor, interpretatus sum Albe, anno 15[.] Domini [...]
- 314. Papa Gorlicensis, Fridericus: Poesis sacra, hoc est nomina et epitheta nominum in sacris literis eorundemque periphrases poeticae. Gorlicii, Johannes Rhamba, 1601.**
Egybekötve: 434. sz. — AKvt C. 54509.
- 315. Paulus Venetus (Nicoletti): Expositio in libros posteriorum Aristotelis. Venetiis, Simon Papiensis dictus Biulaqua, 1494.**
Egybekötve: 1. sz. — AKvt Inc. C. 61/b.
- 316. Peraldus, Guilelmus: Summae virtutum ac vitiorum tomus primus et secundus. Antverpiae, Martinus Nuntius, 1587. I-II.**
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ornatissimo ac doctissimo viro domino Stephano Zamoskeozino Nicolaus Bogathi dono dedit. — R. P. Joannis Mediomontanii. — S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51722-3.
- 317. Pererius, Benedictus: Tomus quartus commentariorum in librum Genesis. Lugduni, Horatius Cardon, 1600.**
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. Claud. — AKvt C. 95781.
- 318. Perottus [Perotti], Nicolaus: Cornu copiae sive linguae Latinae commentariae. Cum aliis tractatibus. Venetiis, in aedibus Aldi Manutii, 1499.**
Egykorú kötésén: M + G / ... — Poss.: Mathias Glatz Brandoerffer possidet anno 1566 mense Septembri. — Liber Johannis Duby [?]. — Ex libris Johannis Aucupis. — Coll. Claud. S. J. — AKvt Inc. C. 23.
- 319. Petrus Lombardus: Sententiarum libri IIII. Lovanii ex officina Bartholomei Grauii, 1567.**
Egykorú kötésén: M + A / 1561. — Poss.: Ex libris clarissimi viri Michaelis Paxi, Anno 1561. Constat fl. 1/20. — Sum Stephani Albensis. — Coll. S. J. Claud. — AKvt C. 50037.

- 320. Peucerus, Casparus:** Elementa doctrinae de circulis coelestibus et primo motu. Vitebergae, Johannes Crato, 1558.
XIX. századi kötés. — Poss.: Ex dono D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — Stephani Csengéri, Anno 1668, valet den. 60. — Samuelis Pataki, comparatus Claudiopoli in auctione, den. 18 (XVIII. század vége). — AKvt R. 86519.
- 321. Peucerus, Casparus:** Orationes ex historia Thucydidis et insigniores aliquot Demosthenis et aliorum oratorum Graecorum. Witebergae, haeredes Georgii Rhauu, 1562.
Egybekötve: 141. sz. — AKvt C. 51410.
- 322. Phavorinus Camers, Varinus:** Apophthegmata. Cracoviae, Mathias Scharffenbergius, 1539.
Egybekötve: 83. sz. — AKvt C. 54730.
- 323. Philelphus, Franciscus:** Orationes et opuscula. Venetiis, Bartholomeus de Zanis de Portesio, 1491.
Egykorú kötés. — Poss.: Ex donis G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt Inc. C. 43/a.
- 324. Philelphus, Franciscus:** Epistolae. Venetiis, Philippus Pincius, 1492 ?
Egykorú kötés. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud.- AKvt Inc. C. 20.
- 325. Philelticus, Martinus:** In Ciceronem de senectute commentaria. Venetiis, Bernardinus Benalius, cc. 1488.
Egybekötve: 281. sz. — AKvt Inc. C. 17.
- 326. Philo Judaeus:** Centum et duae questiones et totidem responsiones morales super Genesim. Parisiis[?] sub prelo Ascensiano, 1520.
Egybekötve: 241. sz. — AKvt C. 59568.
- 327. Picus de Mirandula, Johannes Franciscus:** Opera omnia. Basileae, ex officina Henricpetrina, 1572.
Egykorú kötésén: Opera omnia + Ioan Pici + M. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55742.
- 328. Pighius, Albertus:** Hierarchiae ecclesiasticae assertio. Coloniae, Melchior Nouesianus, 1544.
*Egykorú kötésén: Hierarchiae. — Poss.: Sum capituli maioris ecclesiae Waradiensis (XVI. század közepe). — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55565.
 Bejegyzés: Valet fl. 1.*

- 329. Pirckeymherus [Pirkheimer], Bilibaldus:** Priscorum numismatum ad Nurenbergensis monetae valorem facta aestimatio. Tubingae, Huldenrichus Marhardus, 1533.
Egybekötve: 83. sz. — AKvt C. 54732.
- 330. Pisis, Rainerius de:** Pantheologiae pars secunda. Venetiis, impensis Hermanni Liechtensteyn Coloniensis, 1486.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Iste liber est reverendi magistri Jacobi de Rupe, pertinens ad Coluswar ad conventum ordinis predicatorum (*XVI. század eleje*). — AKvt Inc. C. 63.
- 331. Pius II. papa [Aeneas Silvius Piccolomini]:** Epistolae de conventu Mantuano. Mediolani, magister Antonius de Zarotis Parmensis, 1473.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 34.
- 332. Pius II. papa [Aeneas Silvius Piccolomini]:** Familiares epistolae ad diversos. Nurenberge, Antonius Koburger, 1481.
Egykorú kötésén: Epistole enee. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Coll. Claud. S. J. — AKvt Inc. C. 16.
- 333. Planis, Joannes a:** Lima seu dictionarium poeticum. Venetiis, ex officina Dominici Guerraei et Ioannis Baptistae fratrum, 1574.
Egybekötve: 348. sz. — AKvt C. 50054.
- 334. Platon:** Opera. Lat. trad. Marsilius Ficinus. Venetiis, Bernardinus de Choris de Cremona et Simon de Luere, impensis Andree Toresani de Asula, 1491.
Kötése elveszett: — *Poss.:* Martini Haczaky praepositi minoris (*XVI. század első fele*). — AKvt Inc. C. 12.
- 335. Plautus, Titus Maccius:** Comoediae, cum commentariis Pyladae Buccardi. Brixiae, Jacobus Britannicus, 1506.
XIX. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55638.
- 336. Plautus, Titus Maccius:** Comoediae, cum emendationibus atque commentariis Bernardi Saraceni, Joannis Petri Vallae. Venetiis, Lazarus Soardus, 1511.
XVIII. századi kötés. — Posszesszora, a glosszák kézírásának bizonyosága szerint, Adrian Wolphard volt. — AKvt C. 55637.
- 337. Plinius, Caius Secundus:** Naturalis historia. Parmae, Stephanus Corallus Lugdunensis, 1476.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Martini Haczii Praepositi minoris (*XVI. század első fele*). — AKvt Inc. C. 3.

338. **Plinius, Caius Secundus:** *Historia naturalis*. Parmae, Andreas Portilia, 1481.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Prodit Michael XIII die Septembris 1519. — Coll. S. J. Claud. 1604. — Bath Inc. V/21.
339. **Plinius, Caius Secundus:** *Naturalis historia*. Parmae, Andreas Portilia, 1481.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. J. S. inscr. catalogo. — AKvt Inc. C. 2.
340. **Plinius, Caius Secundus:** *Prima et secunda pars Pliniani indicis editi per Joannem Camertem*. Venetiis, in aedibus Georgii de Rusconibus, 1520.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Emptus Bononiae Bononiis quinquaginta dominicae incarnationis 1521, H[ilarius] W[olphardus] Transilvanus. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55630.
341. **Plinius, Caius Secundus:** *Naturae historiarum libri XXXVII*. Venetiis, Georgius de Rusconibus, 1518.
Egybekötve: 340. sz. — AKvt C. 55631.
Bejegyzés (Adrian Wolphard kezével): Taurunum oppidum nunc Alba Nandoreis dicitur. — Laocoontis statua nunc Rome est in palatizio pontificis Belvedere nuncupato Julii II. pontificis tempore reperta, anno domini nostri 1506.
342. **Plotinus:** *De rebus philosophicis libri LIII in Enneades sex distributi a Marsilio Ficino Florentino e Graeca lingua in Latinam versi*. Basileae, Thomas Gvarinus, 1559.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1564. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50389.
343. **Plutarchus Cheroneus:** *Graecorum Romanorumque illustrium vitae*. Basileae, Michael Isingrinus, 1553.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Dionisii Proppii episcopi Modrusiensis (*XVI. század közepe*). — Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 56286.
344. **Plutarchus Chaeronensis:** *Moralia*, Guilielmo Xylandro Augustano interprete. Basileae, Thomas Gvarinus, 1572.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Ex libris Gregorii Sinuky. — Liber Andreae Pakaj. Emptus den. 65 in schola Claudiopolitana maiori. Anno Domini Sexcentesimo vigesimo nono, mensis Decembris 28 die. — Blasius Toriaj. Jesus Maria. Blasius Toriaj obtulit N. R. Angelorum. Anno 1656 10 Septembris. — AKvt C. 50916.
345. **Polancus, Joannes:** *Breve directorium ad confessarii ac confitentis munus recte obeundum*. Leodii, Henricus Hovius, 1591.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 83102.

346. **Poligranus, Franciscus:** Postillae sive enarrationes in evangelia, prout per singulas anni totius sanctorum ferias distributa sunt. Pars tertia. Coloniae, haeredes Arnoldi Birckmanni, 1570.
Eredeti kötés. — Poss.: Coll. Claud. S. J. — Conventus Mikhaziensis (XVII. század) — T-BKvt 0678.
347. **Poligranus, Franciscus:** Postillae sive enarrationes epistolarum omnium, quae dominicis diebus in ecclesia per anni circulum recitari solent. Pars quarta. Coloniae, haeredes Arnoldi Birckmanni, 1570.
Egybekötve: 346. sz. — T-BKvt 0678.
348. **Polus Venetus, Antonius:** Dilucidatio veritatis in proaemium Phisicorum Aristotelis a nullo unquam Peripatetico explicata. Venetiis, Simon Galignanus de Karera, 1578.
Egykorú kötés. — Inscr. catalogo librorum Claud., anno 1597. 13 die Octobris, fl. 2 den. 55. — Coll. Claud. S. J. — Pauli Béli in ... fl. 2 den. 50. — AKvt C. 50051.
349. **Polus Venetus, Antonius:** Digressio de circulo lacteo in defensionem Aristotelis adversus omnes Peripateticos. Venetiis, Simon Galignanus de Karera, 1578.
Egybekötve: 348. sz. — AKvt C. 50051.
350. **Polus Venetus, Antonius:** Novum veritatis lumen in tres libros Aristotelis de anima a nullo unquam Peripatetico ita perfecte cognitum. Venetiis, Simon Galignanus de Karera, 1578.
Egybekötve: 348. sz. — AKvt C. 50052.
351. **Polus Venetus, Antonius:** Abbreviatio veritatis animae rationalis septem libris explicata. Venetiis, Simon Galignanus de Karera, 1578.
Egybekötve: 348. sz. — AKvt C. 50053.
352. **Pontanus, Joannes Jovianus:** Opera. Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Asulani, 1513.
Egykorú kötésén aranynyomással: A + W / M. D. / XXIII. — Poss.: Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 54714.
353. **Ponte de Laude, Oldardus de:** Consilia et allegationes. Venetiis, in domo Andree de Turresanis de Asula, 1503.
Egykorú kötésére ragasztott hártycímkén: Consilia Oldardi, Joan[nis] Cald[enini], Casp[aris] et Dominici de S[ancto] Gem[inians] singularia Ludovici Roma[ni], Franc[isci] Cre[mensis] Mat[esilani] et Anth[onii] Corseti. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Liber capituli 1698. — AKvt Inc. C. 4/a.

354. **Porphyrius Phoenicus:** Isagoge in Dialecticen quinque universalium naturam, proprietates ac communitates compendiose explicans, non solum ad Praedicamentorum Aristotelis cognitionem, verum etiam ad dividendi, definiendi, ratiocinandi, demonstrandique facultatem apprime necessaria. Viennae, Egidius Aquila, 1550.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Emerici Sulyok (XVI. század vége). — Coll. S. J. Claud. 1604. — Conventus Csikiensis 1681. — CsSKvt 3760.
Bejegyzés (XVI. század): 75 den.
355. **Posselius, Johannes:** Syntaxis linguae Graecae recognita. Rostochii, Jacobus Lucius Transylvanus, 1574.
Kötése elveszett. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51653.
356. **Posselius, Johannes:** Calligraphia oratoria linguae Graecae ad proprietatem, elegantiam et copiam Graeci sermonis parandam utilissima. Francofurti, heredes Andreae Wecheli, 1600.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 80756.
357. **Possevino, Antonius:** Atheismi Lutheri, Melancthonis, Calvinii, Bezae, Ubiquetiorum, Anabaptistarum, Picardorum, Puritanorum, Arianorum et aliorum nostri temporis haeticorum. Duo item libri pestilentissimi ministrorum Transylvanicorum cum thesibus Francisci Daudis adversus sanctissimam Trinitatem refutati. Vilnae, 1586. [Johannes Velicensis]
Egykorú kötés. — *Poss.:* Antonius Possevinus S. J. dono dabat Stephano Coloswaro Grodnae 1586. — Moyzes Vagasi, A. D. 1609. — Conventus Csikiensis 1681. — CsSKvt 1904.
358. **Postillae maiores.** Postilla sive expositio epistolarum tam dominicalium, quam ferialium, nec non quattuor temporum per decursum totius anni. Basileae, 1507.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Is liber pertinet ad me Nicolaum Szakac(...) 1548. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 56516.
Bejegyzés (XVI. század közepe): Emptus est den. 65. — Emptus est denariis 60 vel paulo plus.
359. **Priefer, Vitus:** Disputatio de indulgentiis. Ingolstadii, David Sartorius, 1587.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83811.
360. **Propertius, Sextus Aurelius:** [Elegiac]. M. Antonii Mureti in eum scholia, da Franciscum Gonzagam, Ferdinandi F[ilium]. Lugduni, Gulielmus Rovillius, 1559.
Egybekötve: 121. sz. — AKvt C. 87878.

361. Psalterium quincuplex, Gallicum, Romanum, Hebraicum vetus conciliatum. Parisiis, Henricus Stephanus, 1509.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 59570.
Bejegyzés: Cum egi in Doboca, tunc scripsimus anno 1555. Ego autem fui tunc annorum 23. Finis per me Vallentinum Penteky. Dionisius Vigh tenetur in pretio vini den. VIII. Stephanus Kis tenetur den. ... Bartholomaeus Marosy tenetur den. VIII. Villicus domini Blasii tenetur den. 4. Uxor Celementis Nyak tenetur den. III. Petrus Tokay tenetur den. XII. Blasius Dechi tenetur in pretio vini den. V. Stephanus Thwri den. 1. Thomas Kwmywes den. VII. Nicholaus Zabo den. VII. Michael Kozarwari den. II. Thomas Zaz den. ... Bartolomaeus Marosy den. IIIII. Thomas Pal den. IIII. Baltazaro den. II. Franciscus Thot den. III. Martha serva den. I. Martha uxor Michaelis den. I. Clemens Kwmywes den. III. Mattheus Zilagi den. I. Gasparus Zanto den. III. — Mindonök meg halliak es fol meg tanuliak, kik segedelmeket Istentől nem variak, ninczon Isten nélkül segítseg, udveseg, valamely varosnak, avagia haznak népek Uristen (XVI. század vége).
362. Ptolemaeus, Claudius: Geographia universalis vetus et nova, complectens Claudii Ptolemaei Alexandrini enarrationis libros VIII. Basileae, Henricus Petrus, 1540.
Egybekötve: 363. sz. — AKvt C. 56496.
363. Ptolemaeus, Claudius: Omnia, quae extant, opera, geographia excepta. Basileae, Henricus Petrus, 1541.
Egykorú kötésén: F + C / 1548. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud 1604. — AKvt C. 56495.
364. Ptolemaeus, Claudius: Mathematicae constructionis liber primus Graece et Latine editus. Wittebergae, Johannes Lufft, 1549.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud S. J. — AKvt C. 53646.
365. Ptolemaeus, Claudius: Geographiae libri VIII. partim a Bilibaldo Pirckheymero translati ac commentario illustrati. Basileae, Henricus Petri, 1553.
Egykorú kötésén: E + S / 1564. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56281.
366. Quintilianus, Marcus Fabius: Institutionum oratoriarum ad Victorium Marcellum libri XII. Rome, in via Pape prope sanctum Marcum, 1470.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inser. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 57.
367. Quintilianus, Marcus Fabius: Declamationes CXXXVI. Parme, Angelus Vgoletus Parmensis, 1494.
Egybekötve: 369. sz. — AKvt C. 67/b.

368. **Quintilianus, Marcus Fabius:** [De institutione oratoria libri XII.] Cum annotationibus Raphaelis Regii in depravationes eiusdem. Venetiis, Bartholomaeus de Zanis de Portesio, 1506.

Egybekötve: 465. sz. — AKvt C. 55739.

Bejegyzés (Adrian Wolphard kezével): Quintilianus rhetor Romae claruit anno domini 91: sic annales vetustissimi Vienne Pannoniē in Burse agni Bibliotheca reperti et ut cetera verissime tradunt, quorum annalium scriptor Joannes Manestarsher dicitur. — Hunc Quintilianum Laurentius Valla, qui alias corrector veterum contemptor Valla novorum dictus est, capitulo suarum elegantiarum 31 omnibus sine controversia ingeniis anteponit. — Adriani Vuolfhardi Transsylvani octosticon, quo Quintilianus Franciscum Philelphum impudenter eum redarguentem lacerat: Num Francisce pudet mendaci verba palato / Blattere qui nosti non nisi barbariem: / Vel si pauca tenes Ciceronis fonte recepta / Romane lingue crederis esse parens / Non sic: non ficto dudum [ambitione remota] / Scripta mea incuses ore: nec arbitrio: / Scripta licet scriptis conferre, quis utilis auctor / Extiterit magis, hunc palma decusque manent.

369. [**Pseudo**] **Quintilianus, Marcus Fabius:** Declamationes. Venetiis, Lucas Venetus Dominici, 1482.

Egykorú kötés. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 67/a.

Bejegyzés a XVI. század közepéről ezzel a címmel: Melanchton de usu dialectices ac argumentorum dialecticorum haec libro tertio scribit.

370. [**Reuchlin, Johannes**]: Vocabularius brevilocus cum arte diphtongandi, punctandi et accentuandi. [Guarinus Veronensis: Ars diphtongandi. Johannes de Lapide: De arte punctandi. De accentu]. Argentine, Jordanus de Quedlinburg [= Georg Husner], 1489.

Egykorú kötésén: Breviloquus. — Poss.: Johannis a Wasarcheyl, emptus denariis XXXXX3. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 32.

Bejegyzés: Johannis de Maroswasarhely filius Georgii Zekely optimus est puskas, quem ... scopum, sed non thalalath (XVI. század vége).

371. **Reuchlin, Johannes:** De arte cabalistica, id est de divinae revelationis symbolica receptione libri III. Basileae, Johannes Amorbachius, 1494.

Egybekötve: 327. sz. — AKvt C. 55743.

372. **Riccus, Bartholomeus:** Apparatus Latinae locutionis ex M. T. Cicerone, Caesare, Sallustio, Terentio, Plauto ad Herennium, Asconio, Celso ac de Rustica in suum ordinem descriptus. Argentorati, Mathias Apiarius, 1535.

Egykorú kötés. — Poss.: Hic liber pertinet ad Michaelē Coronensem, Anno Domini [15]46. — Ex libris Joannis Aucupis (XVI. század vége). — Coll. S. J. Claud. 1604. — Conventus Czikiensis 1684. — CsSKvt 41.

373. **Rivius, Joannes:** Szkhématiszmoi. Tabulae trium M. T. Ciceronis librorum de officiis. Basileae, Joannes Oporinus, 1561.
Egybekötve: 258. sz. — AKvt C. 56501.
374. **Robertus Linconiensis, Sanctus:** Super octo libris phisicorum [Aristotelis] brevis et utilis summa. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1504 ?
Egybekötve: 30. sz. — AKvt Inc. C. 132.
375. **Rupertus, abbas Tuitiensis:** Commentariorum in evangelium Joannis libri XIII. Norembergae, Joannes Petreius, 1526.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 51126.
376. **Sabellicus, Marcus Antonius Coccius:** Secundus tomus operum. Continet sex posteriores Enneades rapsodiae historicae, Casparis Hedionis synopsis historicam et libros decem exemplorum cum indice. Basileae, Joannes Hervagius et Erasmus Frobenius, 1538.
Egykorú, aranynyomással díszített erdélyi kötésén: Sabellici Tom / Secundus, Középen a Zápolya-címer. Hátsó tábláján: Monumentum Jo[hannis Sigis]mundi regis / Hungariae / 1553. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 51465.
377. **Sabellicus, Marcus Antonius Coccius:** Opera omnia. Basileae, Joannes Hervagius, 1560.
Egykorú kötésén: E + Sz / 1562. — *Poss.:* Joannis Brassay (XVI. század közepe). — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55387.
Bejegyzések (XVI. század közepe): Prodigia. Anno Domini MDLXVIII. Nonis Januarii sub ipsum tempus comitiorum Tordae tunc celebratorum. Vitulus biceps, oculos quator et totidem aures habens ibidem Tordae natus est. Antea vero priusquam Princeps Alba se in haec comitia conferret, ibidem Albae ad horam vespertinam quintam post solis occasum sphaerae in cacumine turris, quae deaurate sunt, ardere visae sunt (*a hátsó táblán*). — In Hungaria in planitie, quae Debretino usque ad Tybyscum Tokainam aram versus extenditur, vidi natum triticum in iis locis, ubi estate priori fuit seminatum et demessum, ex quo magni sunt acervi compositi. Et inter plebeos vocatur huius modi triticum lingua nostratum Vadbwza, eo quod non sit a domesticis seminatum, sed sua sponte natum in eo agro, qui anno priori cultus est, et unde triticum asportatum est, et sole stipulae relicte (*p. 15-16.*). — Anno 1568 nocte que diem 22 mensis Januarii precessit in villa mea Sicadzo[?] vocata somniavi me divum imperatorem Maximilianum Vienne e suis aedibus in palatium arcis ad meridiem supra moenia existens, in quo divus Ferdinandus solebat esse, per scalas ad patrem ire, in veste ampla ex purpura Damascena coerulei coloris mardurina pelle subducta, pileum ex sebelinis pellibus habentem promissam barbam et capillos canitie conspersam, dextram mihi tamquam novitio ad osculandum prebentem et sic ad dominum imperatorem Ferdinandum patrem suum intrantem. Mox eo ingresso visi sunt mihi adesse

archiepiscopus Strigoniensis, item episcopi Paulus Gregoriancz, Andreas Kewesi[?] et G. Drascovit, in vestibus ut solent nigris expectare ut vocentur in consilium. Tandem visum est mihi itum esse in templum et per scalas descendisse pueros in viridi veste, qui videbantur esse cantores mortui Ferdinandi, qui cantatum ibant e choro in organum (p. 326). — Simili fere ratione anno 1562 expeditio bellica Transsylvania ad districtum Szilagiensem contra imperatorem Ferdinandum missa arcem Hadad deditam eodem die amisit. Nam Hadadienses, qui deditionem fecerant in exercitum divi imperatoris profecti moverunt capitaneos et prefectos, adduxeruntque illos in nostratam expeditionem, quam imparatam negligentem et epulantem offenderunt, et vix iniecto certamine fuga dispalati nostrates redierunt. Principe meo colica passione laborante Mono porivi[?]. Ubi miro modo afficiebat animos fama captae arcis et profligati exercitus eodem die allata (p. 659). — 1557. Prefectus arcis Bwiak Georgius Zondi cum obsessis omni substantia et supellectili aurea et argentea combusta, prelium cum morte contra Turcas in arce finivit. Exemplum ferende et tolerande obsidionis (p. 914.).

378. Sacro-Bosco, Joannes de: Sphaera [mundi] emendata. Antverpiae, Joannes Richardus, 1566.

XIX. századi kötés. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 52031.

379. Sacro-Bosco, Joannes de: Libellus de anni ratione, seu computus ecclesiasticus. Antverpiae, Joannes Richardus, 1566.

Egybekötve: 378. sz. — AKvt C. 52032.

380. Sacrosancti et oecumenici concilii Tridentini ... canones et decreta. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1589.

Egykorú kötés. — *Poss.:* In usum seminarii Claud. S. J. — Conventus Czikiensis fratrum minorum ... ad tempus concessum R. P. Alexio Inczedi cum obligatione restituendi, 1665. 9 Martii. — CsSKvt 1435.

381. Sainctes, Claudius de: De rebus eucharistiae controversis repetitiones seu libri decem. Parisiis, P. Huillier, 1575.

Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 63336.

382. Sancto Caro, Hugo de: Postilla super librum hymnorum sive psalmodiarum vel soliloquiorum. Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis, 1496(?).

Egykorú kötésére ragasztott hártycímken: Secunda pars Hugonis in psalterium. — *Poss.:* Sum domini Joannis Chwkas plebani Enyediensis, A. D. 1535. — S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 90948.

383. **Sancto Portiano, Durandus Gulielmus de:** In quattuor Sententiarum libros questionum plurimarum resolutiones. Parisiis, Joannes Parvus bibliopola Parisiensis ab Ascensio, 1514.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 59552.
384. **Sanderus [Sander], Nicolaus:** De visibili monarchia Ecclesiae libri octo. Lovanii, Reynerus Velpius, 1571.
XVIII. századi kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. — AKvt C. 55567.
385. **Sandeus, Felinus Maria:** Commentaria cum additionibus Andree Mocenigo super toto libro Decretalium. Mediolani, Joannes Angelus Scinzenzeler, 1512.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55611.
386. **Sasbout, Adamus:** Opera omnia. Coloniae Agrippinae, vidua Joannis Birckmanni, 1575.
Egykorú erdélyi kötés. — *Poss.:* S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 78939.
387. **Saxoferrato, Bartolus a:** Super prima Infortiati cum additionibus antea positis; additis etiam apostillis Andree Barbatie. Venetiis, Baptista de Tortis, 1509.
Papírkötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55720.
388. **Saxoferrato, Bartolus a:** Super prima Digesti veteris cum apostillis antea positis; additis etiam apostillis Andree Barbatie noviter editis. Venetiis, Baptista de Tortis, 1512.
Egykorú papírkötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55718.
389. **Saxoferrato, Bartolus a:** Super prima [et secunda] parte Digesti veteris cum apostillis antea positis. Additis etiam apostillis Andree Barbatie Siculi et Andree de Pomate de Basignana. Lugduni, Jacobus Sacon, 1515-6. I-II.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55722.
390. **Saxoferrato, Bartolus a:** Super secunda parte Digesti novi cum additionibus antea positis. Additis etiam apostillis Andree de Pomate de Basignana. Lugduni, Jacobus Sachon, 1516.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55719.
391. **Saxoferrato, Bartolus de:** Lectura cum additionibus Alexandri de Imola, additis etiam apostillis Andree Barbatie super prima parte codicis. Lugduni, magister Jacobus Saccon, 1516.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55725.
392. **Saxoferrato, Bartolus de:** Super secunda parte codicis cum apostillis antea positis. Additis etiam apostillis Andree Barbatie Siculi et Andree de Pomate de Basignana. Lugduni, Jacobus Sacon, 1516.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55725.

393. **Saxoferrato, Bartolus de:** Expolita commentaria in primam [et secundam] partem Infortiati ex vetustis exemplaribus in membranis Pauli de Castro manu scriptis. Repertorium Bartoli secundum hanc ultimam impressionem Venetam. Venetiis, Baptista de Tortis, 1520.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55608.
394. **Scaliger, Julius Caesar:** Commentarii et animadversiones in sex libros de causis plantarum Theophrasti. Ancona [Genevae], Joannes Crispinus, 1566.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — Hieronymi Martini Sigelly, 24 k., tanti idem emi 1569 Heidel[bergae]. — AKvt C. 55859.
395. **Scaliger, Julius Caesar:** In libros de plantis Aristoteli inscriptos commentarii. Genevae, Joannes Crispinus, 1566.
Egybekötve: 394. sz. — AKvt C. 55860.
396. **Scaliger, Julius Caesar:** Poetices libri septem. Apud Petrum Santandreamum, 1581. [Genève]
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 51418.
397. **Scutellius, Nicolaus:** Pythagorae vita ex Jamblichō collecta. Romae, Vicentius Luchinus, 1556.
Egybekötve: 235. sz. — AKvt C. 74325.
398. **Sella, Christophorus:** Disputatio theologica de vera et falsa differentia veteris et novae legis contra fundamentum Lutheranae doctrinae a Calvino etiam receptum et a Melanchthone, Kemnicio. Heerbrando et aliis passim sectariis repetitum. Ingolstadii, David Sartorius, 1580.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83796.
399. **Seneca, Lucius Annaeus:** Opera philosophica. Taruisii, Bernardus de Colonia, 1578.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt Inc. C. 55.
Bejegyzés: Distrahat animum librorum multitudo. (*Haczaki Márton kezével?*)
400. **Seneca, Lucius Annaeus:** Opera, quae extant omnia. M. Antonii Mureti, P. Pinciani, aliorumque opera et studio emendata, notisque illustrata. Parisiis, Nicolaus Nivellius, 1587.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Stephani Szamoskezy et amicorum, MDXC. — Sum Isaaci Major Waradiensis et amicorum, 1606. Emptus den. 75. Valet fl. — AKvt C. 51576.
Bejegyzés (XVII. század eleje): Ezt uram enekem ket forintert hetuen eöt penzert becsültek, de agion kegielmed fl. 2.

401. **Serenus, Antinsensis:** Libri duo, unus de sectione cilindri, alter de sectione conii, a Federico Commundino Urbinate e Greco conversi et commentariis illustrati. Bononiae, Alexander Benatius, 1566.
Egybekötve: 20. sz. — AKvt C. 55307.
402. **Sigonius, Carolus:** Scholia, quibus T. Livii Patavini historiae et earum epitomae partim emendantur, partim etiam explanantur. Basileae, 1556.
Egykorú kötésén: E + S / 1565. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 51292.
403. **Silius Italicus, Gaius:** Punica, cum commentariis Petri Marsi. Venetiis, Bonetus Locatellus, 1492.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt Inc. C. 18/a.
404. **Simonius, Simon:** Supplex ad Marcellocamillum quendam, Squarcialupum Thuscum Plumbinensem triumphantem. Cracoviae, Alexius Radecius, 1585.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50496.
405. **Simplicius Peripateticus:** Commentaria in octo libris Aristotelis de Physico auditu, Lucillo Philaltheo interprete. Parisiis, Joannis Roigny impensis excudebat Joannes Ludovicus Tiletanus, 1544.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55501.
406. **Skarge, Piotra:** Zywoty Swietych starego y nowego zakonu. Wilnie, z Drukarnicy Oswieconego Jan Slecki Drugowal, 1579.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. 1580. — AKvt C. 55297.
407. **Societas Jesu:** Rerum a S. J. in Oriente gestarum volumen. Coloniae, Gervinus Calenius et haeredes Johannis Quentel, 1574.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Stephanus Ballos junior de Colosuar dono obtulit gratitudinis ergo, Anno 1627 die 14 Januarii. Andreas Chyob manu propria. — AKvt C. 54254.
408. **Socolovius, Stanislaus:** Epithalamion Episcopi cum sua sponsa Ecclesia, sive de consecratione episcopi sermo apud serenissimum Stephanum Polonorum regem. Cracoviae, in officina Lazari, 1580.
Egykorú erdélyi kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 58436.
409. **Socolovius, Stanislaus:** De verae et falsae ecclesiae discrimine libri tres ad serenissimum Stephanum I. Poloniae regem. Cracoviae, in officina Lazari, 1583.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 55315.

410. **Solinus, Caius Julius:** Polyistor sive rerum orbis memorabilium collectanea. [asileae vel Lugduni, cc. 1540].
Egybekötve: 293. sz. — AKvt C. 53673.
411. **Soncinatus [Soncinas], Paulus:** Epitomes quaestionum Joannis Capreoli super libros Sententiarum. Lugduni, Carolus Pesnot, 1580.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Collegii Turociensis S. J. catalogo inscriptus. — Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 51158.
Bejegyzés (XVII. század): Valet fl. 3.
412. **Sophocles:** Szofokleousz tragódiai hepta. Sophoclis tragoediae septem. Francofurti, Petrus Brubachius, 1550.
Egykorú kötésén: A + S + K / 1553. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 51290.
Bejegyzés (a könyvkötő részére) (XVI. század): Welsch, weis. — Emptus den. 73.
413. **Sophocles:** Szofokleousz tragódiai. Parisiis, Adrianus Turnebus, 1553.
Egykorú kötésén: S + W + C / 1563. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50858.
Bejegyzés (a könyvkötő részére): S + W + C. / w[elsch], w[cis].
414. **Sophocles:** Démétriou tou Trikliniou eisz ta tou Szofokleousz hepta dramata. Parisiis, Adrianus Turnebus, 1553.
Egybekötve: 413. sz. — AKvt C. 50859.
415. **Spiera, Ambrosius:** Quadragesimalc de floribus sapientie peroptimum. Venetiis, cura et diligentia Antonii de Valentia et Jacobi Britannici et sociorum eius, 1481.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. inscr. catalogo. — AKvt Inc. C. 73.
Bejegyzés (XV. század): sarga, feketecoy zynce, zederycs saffranzynee.
416. **Stapletonus, Thomas:** Antidota evangelica contra horum temporum haereses. Antverpiae, Joannes Keerbergius, 1595.
Egykorú kötésén: Antidota Eva / pars pri. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. 1600. — AKvt C. 52054.
Bejegyzés (talán a könyvkötőtől): tizen het kep volt abban az konben.
417. **Stapletonus, Thomas:** Antidotorum evangelicorum pars altera. In sacrosanctum evangelium secundum Joannem. Antverpiae, Joannes Keerbergius, 1595.
Egykorú kötésén: Antidota Eva / Pars II. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Conventus Cikiensis 1681. — CsSKvt 1890.

418. **Steibius, Georgius:** De Deo, qua is ex creaturis a nobis cognoscitur, disputatio theologica. Dilingae, Joannes Mayer, 1589.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83792.
419. **Stella, Didacus:** In sacrosanctum Jesu Christi evangelium secundum Lucam enarrationum tomus primus et secundus. Lugduni, Symphorianus Beraud, 1584.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. 1587. — Bath H. III. 1.
420. **Stella, Didacus:** In sacrosanctum Jesu Christi evangelium, secundum Lucam enarrationum tomus primus et secundus. Antverpiae, in aedibus Petri Belleri, 1593.
Egykorú jezsuita-kötés. — *Poss.:* M. D. Nicolaus Kamuthi dono dedit Residentiae Monostoriensi, 1632. 20 Octobris. — Emptus ex spoliis Vallonum, 1706. — AKvt C. 80911.
421. **Stella, Didacus:** De contemnendis mundi vanitatibus libri tres ex Italica in Latinam translati a Petro Burgundo. Coloniae, sumptibus Arnoldi Mylii, 1594.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Ex libris Joannis Tordaj (XVII. század eleje). — Ex libris Michaelis Begezi (XVII. század) — Sum unus ex libris Pauli Boncziczky (XVII. század). — CsSKvt 1112.
422. **Stephanus, Henricus:** Thésaurusz tész hellénikész glósszész. Thesaurus graecae linguae. Henricus Stephanus Oliva I-II. S. a. [Paris]
Egykorú kötésén: P + M + L / 1585. *Hátsó tábláján:* M + Z / D 22. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55617.
423. **Stephanus, Henricus:** Glossaria duo e situ vetustatis eruta, ad utriusque linguae cognitionem et locupletationem perutilis. Item de Atticae linguae seu dialecti idiomatis commentaria. Henricus Stephanus, 1573. [Paris]
Egybekötve: 422. sz. — AKvt C. 55618.
424. **Stevartius, Petrus:** Apologia oder Rettungsschrift für die lobwirdig Societet Jesu wider Polycarpi Leysers falscherdichte Histori-des Jesuitischen Ordens. Ingolstatt, Wolfgang Eder, 1594.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56747.
425. **Stoecker, Joannes:** Disputatio theologica de angelis. Dilingae, Joannes Mayer, 1589.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83794.
426. **Streinnius, Richardus:** Gentium et familiarum Romanarum stemmata. [Genevae], Henricus Stephanus, 1559.
Egybekötve: 223. sz. — AKvt C. 51673.

427. **Strigelius, Victorinus:** Epitome doctrinae de primo motu aliquot demonstrationibus illustrata. Lipsiae, in officina Voegeliana, 1564.
Egybekötve: 378. sz. — AKvt C. 52033.
428. **Stytz, Jacobus:** De beatitudine hominis disputatio theologica. Ingolstadii, David Sartorius, 1590.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83795.
429. **Suetonius, Tranquillus Caius:** De vita duodecim Cesarum libri duodecim. Selestadii, Lazar Schurerius, 1520.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 82817.
Bejegyzés: Emptus fl. 2. den. 12. Anno domini 1566.
430. **Surius, Laurentius:** Commentarius brevis rerum in orbe gestarum ab anno salutis MD usque in annum MDLXXIII. Coloniae, Gervinus Calenius et haeredes Joannis Quentelii, 1586.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Societatis Jesu, Anno 1610. — AKvt C. 51162.
431. **Talmud:** Mászekhet talmud. Szeder moed. Vinicija, Daniel van Bomberghen, 1521.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S.J. Claud. 1604. — AKvt C. 81191.
432. **Talmud:** Mászekhet talmud. Szeder nezikin. Vinicija, Daniel van Bomberghen, 1521.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 81192.
433. **Theodoretus Cyrensis:** De selectis scripturae divinae questionibus ambiguis. Parisiis, Jacobus Puteanus, 1558.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — Coll. Tyrna[viensis] S. J. 1633. — BpEKvt Antiq. Tyrn. 1633/2.
434. **Theodorus Gorlicensis, Baldassar:** Res Virgiliana. Hoc est: Phrases, epitheta, descriptiones et similitudines libris quinque collecta. Gorlicii, Johannes Rhamba, 1584.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 54508.
435. **Theophylactus [Pseudo-Athanasius]:** In omnes divi Pauli epistolas enarrationes, Christophoro Porsena interprete. Coloniae, impensis Petri Quentel, 1527.
Egykorú kötésén: Theophylacti. — *Poss.:* Sum Joannis Sandor per reverendum dominum Blasium presbiterum parochum Bathoriensem eidem dono datus, et qui repetit, bestia sit in seculum seculi. — Coll. Claud. S. J. 1606. — AKvt C. 53622.

Bejegyzés: Emptus Vienne 1526[?]. — Egregio domino Stephano Balatphi: Zolgalatomat irom kegielmednek minth vramnak es barathomnak, toaba kerem kegielmedet (XVI. század).

436. **Theophylactus [Pseudo-Athanasius]:** In omnes divi Pauli epistolas enarrationes, Christophoro Porsena interprete. Coloniae, ex officina Eucharii Ceruicorni, 1532.

Egykorú kötésén: Theophylactus. — *Poss.:* Ex dono G. D. S. Kakas coll. Claud. S. J. — AKvt C. 51119.

437. **Theophylactus [Pseudo-Athanasius]:** In quatuor evangelia enarrationes per Phil. Montanum Armentarianum denuo recognitae et restitutae. Basileae, Joannes Hervagius, 1554.

Egybekötve: 204. sz. — AKvt C. 50379.

438. **Tibullus, Albius:** [Elegiac.] M. Antonii Mureti in eum scholia ad Torquatium Bembum, Petri F[ilium]. Lugduni, Gulielmus Rovillius, 1559.

Egybekötve: 121. sz. — AKvt C. 87877.

439. **Toletus, Franciscus:** Commentaria in octo libros Aristotelis de physica auscultatione; item in librum Aristotelis de generatione et corruptione. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, typis Godefridi Kempensis, 1593.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 59516.

440. **Toletus, Franciscus:** Commentaria una cum quaestionibus in octo libros Aristotelis de physica auscultatione. Item in librum Aristotelis de generatione et corruptione. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, typis Godefridi Kempensis, sumptibus Arnoldi Mylii, 1593.

Egybekötve: 442. sz. — AKvt C. 55341.

441. **Toletus, Franciscus:** Commentaria una cum quaestionibus in tres libros Aristotelis de anima. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, typis Godefridi Kempensis, 1594.

Egybekötve: 442. sz. — AKvt C. 55340.

442. **Toletus, Franciscus:** Commentaria una cum questionibus in universam Aristotelis logicam. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, typis Godefridi Kempensis, sumptibus Arnoldi Mylii, 1596.

Egykorú jezsuita-kötés. — *Poss.:* Andree Thorday. Nicolai V. Desfalui in schola maiori Claudi[opolitana], constat fl. 3, den. 75. — Balthasaris K. Solymosy. — Missionis Cibiniensis Societatis Jesu, 1708. — AKvt C. 55339.

A

443. **Tortellius Aretinus, Joannes:** De orthographia dictionum e Graecis tractarum. Venetiis, Hermanus, Lichtenstein, 1484.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 10.
444. **Tractatus valde utilis ad convincendum Judaeum de errore suo, quem habet de Messia adhuc venturo et observantia legis Mosayce. Epistola Pilati Tyberio imperatori de Christo.** Venetiis, Simon de Luere, 1510.
Egybekövte: 229. sz. — Bath C/2. VII. 19.
445. **Trismegistos, Hermes [Mercurius]:** Hermou tou Trismegisztou Poimandrész. Aszklépiou oroi prosz Ammona baszilea. Poemander, seu de potestate ac sapientia divina. Aesculapi definitiones ad Ammonem regem. Parisiis, Adrianus Turnebus et Guillelmus Morelius, 1554.
Egybekövte: 235. sz. — AKvt C. 74326.
446. **Trismegistos, Hermes [Mercurius]:** Liber de potestate et sapientia Dei, cuius titulus Poemander, Marsilio Ficino interprete. Parisiis, Guillelmus Morelius, 1554.
Egybekövte: 235. sz. — AKvt C. 74327.
447. **Trombetta, Antonius:** In tractatum formalitatum Scoti sententia. Formalitates Antonii Syreti de mente eiusdem Scoti, necnon Stephani Burlifer cum novis additionibus et concordantiis magistri Mauriti Hibernici in margine decorate. Venetiis, Bonetus Locatellus Bergomensis, 1502.
Egybekövte: 284. sz. — AKvt C. 55204.
448. **Trombetta, Antonius:** In tractatum formalitatum Scoti sententia. Formalitates Antonii Syreti de mente eiusdem Scoti, nec non Stephani Burlifer cum novis additionibus et concordantiis magistri Mauricii Hibernici in margine decorate. Venetiis, expensis heredum Octaviani Scoti Modoetiensis, 1502.
Egybekövte: 14. sz. — AKvt C. 55732.
449. **Tudeschis, Nicolaus de [Abbas Panormitanus]:** Lectura super primo Decretalium cum additionibus Zacharie Ferrerii Vicentini nuperrime in lucem editis et cum quibusdam aliis tractatibus alias non impressis. Lugduni, magister Jacobus Sachon, 1512.
Egykorú kötésén: Abb super primo / decreta. — *Poss.:* Coll. Claud. catalogo inscr. S. J. — AKvt C. 102440.
450. **Turnebus, Adrianus:** Adversariorum tomi III. Basileae, Thomas Guarinus, 1581.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 55286.

451. **Turnebus, Adrianus:** Adversariorum tomi III. Basileae, Thomas Guarinus, 1581.
Egykorú kötés. — Poss.: Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 56020.
452. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Lectura super sexto libro Codicis una cum additionibus Alexandri Tartagni Imolensis, necnon Andree Barbacie Siculi Venetiis, Georgius de Arrivabenis, 1504.
Egybekötve: 454. sz. — AKvt C. 102438.
453. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Aurea lectura super prima et secunda Infortiati cum additionibus. Venetiis, Joannes et Gregorius de Gregoriis, 1504.
Egybekötve: 456. sz. — AKvt C. 102436.
454. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Commentaria in septimum, octavum et nonum librum codicis Justiniani, una cum additionibus novis Andree Barbacie Siculi Venetiis, Georgius de Arrivabenis, 1505.
Egykorú kötés. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102438.
455. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Commentaria in primam et secundam partem Digesti veteris cum novis eiusdem Baldi additionibus et aureis tractatibus de pactis et de constituto. Venetiis, Gregorius de Gregoriis, 1506.
Egykorú kötésére ragasztott hátyacímként: Bald super prima / parte ff [!] vete / Tractatus / de pactis et de constituto. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102439.
456. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Lectura nova et antiqua super secunda parte Digesti veteris cum nonnullis suis additionibus et apostillis Benedicti de Vadis de foro Sempronii. In civitate Venetiarum, Gregorius de Gregoriis, 1506.
Egykorú kötésére ragasztott hátyacímként: Bald super secunda / part ff vete / super / prima et secunda infor / et / super ff novo. — Poss.: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt C. 102435.
457. **Ubaldis Perusius, Baldus de:** Divina commentaria super Digesto novo cum quibuscunque additionibus per eum novissime factis. Venetiis, Georgius Ariuabenus, 1511.
Egybekötve: 456. sz. — AKvt C. 102437.
458. **Valentia, Gregorius de:** Commentariorum theologorum tomus quartus. Ingolstadii, Adam Sartorius, 1597.
Egykorú kötés. — Poss.: (Coll.) Claud. S. J. Anno ... — AKvt C. 90912.
459. **Valerius [Valiero], Augustinus:** De rhetorica ecclesiastica libri III. Coloniae, Geruinus Calenius et haeredes Quentelii, 1582.
Egykorú kötés. — Poss.: Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50557.

460. Valerius Maximus, Gaius: Factorum ac dictorum memorabilium liber ad Tyberium Caesarem. Venetiis, Gulielmus Tridinesis, 1491.
Egybekötve: 181. sz. — AKvt Inc. C. 14/b.
461. Valerius Maximus, Gaius: Facta et dicta memorabilia cum commento Oliuerii Arzignanensis Vicentini. Venetiis, Philippus Pincius, 1494.
XVIII. századi kötés. — *Poss.*: S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — AKvt Inc. C. 29.
462. Valerius Maximus, Gaius: [Facta et dicta memorabilia], cum commento Oliverii Arzignanensis et pulcherrima ac utilissima quadam tabula excogitata per Bartholomeum Matthaecatium Marosticum, additis XXIII exemplis nuper ab Aldo Romano inventis. Venetiis Albertinus de Lisona Vercellensis, 1505.
Egybekötve: 67. sz. — AKvt C. 55745.
463. Valerius Maximus, Gaius: [Facta et dicta memorabilia], cum commentario historico videlicet ac literato Oliuerii Arzignanensis et familiari admodum ac succincto Jodoci Badii Ascensi, qui quattuor et viginti exempla Aldino auspicio nuper inventa simili commentatione declaravit. Venetiis, Lucas Antonius de Guinta, 1513.
XVIII. századi kötés. — *Poss.*: Coll. S. J. Claud. — AKvt C. 55291.
Bejegyzés: Constat fl. 2 (*XVII. század*).
464. Valla, Laurentius: Opus elegantiarum lingue Latinae. Venetiis, Cristoferus de Pensis, 1496.
Egybekötve: 275. sz. — AKvt Inc. C. 13/b.
465. Valla, Laurentius: Elegantiae de lingua Latina. De pronomine sui ad Joannem Tortelium. Lima quaedam per Antonium Mancinellum. Venetiis, Bartholomaeus de Zanis de Portesio, 1503.
Egykorú kötés. — *Poss.*: Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 55738.
Bejegyzés (Adrian Wolphard kezével): Epithaphium Laurentii Valle: At postquam manes defunctus Valla petivit / Non audet Pluto verba Latina loqui / Jupiter hunc celi dignatus parte fuisset / Censorem lingue sed timet esse sue / Querit Adrianus Vallam num quid leporis / Pluto habeat et quid Joue sentiat. /
Ekszastichon Adriani Wolphardi Enyediensis ex tempore et joco scriptum: Adrianus: Dic mihi Valla, precor, quid Pluto continet ater / Num quid habet mellis, vel sine labe tonat !
Valla: Barbarus est, sine labe tonat quum mutus aberrat / Manes at pungit criminis ipse reum / Esse velim mutus saltem me parte fuisset / Dignatus celi Jupiter omnipotens.
Aliud Adriani exasticon quo Pluto / Laurentium Vallam suorum errorum arguit: / Perfide Valla tace, num Pluto Barbarus an ne / Te preter nullus verba Latina dabit: / Conspice manticam pendentem corpore ceco / Et viciis

turgens sic puto cautus eris / Sin minus, hic fucuo clausum sub carcere semper / Urgebit sontem te mala Tisiphone.

Maro componit litem: / Non nostrum inter vos tantas componere lites / Et vitula tu dignus et hic et quisquis amarus / Sermones metuit: q[am] alios qui carpit ubique / Claudite rostra ambo, satis est, venit Hesperus ecce: / Dii bene vortant.

Emptus fl. 1 Vngaricali.

466. Valla, Laurentius: Elegantiae de lingua Latina. De pronomine sui ad Joannem Tortelium. Lima quaedam per Antonium Mancinellum. Venetiis, Christophorus de Pensis, 1505.

Egybekötve: 23. sz. — AKvt C. 55749.

467. Valla, Laurentius: De lingua Latina ... cum Antonii Mancinelli lima ... et cum Jodoci Badii Ascentii epitomatis. Item eiusdem adnotationes in Antonium Raudensem et apologus seu actus scenicus in Pogium Florentinum. Parisiis, in Joannis Portier edibus, 1510.

Egybekötve: 220. sz. — AKvt C. 54928.

468. Valla, Laurentius: Elegantiarum libri omnes apprime utiles scholiis Gyberti Longelii illustrati. Basileae, Nicolaus Brylingerus, 1541.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — KvEKvt 41531.

469. Valla, Laurentius: Libellus ad Joannem Tortelium Aretinum de reciprocatione sui et suus. Basileae, Nicolaus Brylingerus, 1541.

Egybekötve: 468. sz. — KvEKvt 41531.

470. Valla, Laurentius: Adnotationes in errores Antonii Raudensis. Basileae, Nicolaus Brylingerus, 1541.

Egybekötve: 468. sz. — KvEKvt 41531.

471. Vapovius, Bernardus: Fragmentum Sigismundi senioris regis Poloniae res gestas, Cromeri descriptione posteriores continuans. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.

Egybekötve: 135. sz. — AKvt C. 56276.

472. Varsevicius, Christophorus: In obitum Stephani I. regis Poloniae oratio. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylii, 1589.

Egybekötve: 135. sz. — AKvt C. 56280.

473. [Verdena, Joannes de]: Sermones Dormi secure, vel dormi sine cura de tempore pars hyemalis [et] estivalis. Hagenau, Henricus Gran, 1509.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Patris Joannis Mediomontani concionatoris Vduarheliensis. — Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56538.

Bejegyzések (XVI. század): Benedictus presbiter de Baronya ... in anno 1556, et eo tempore Transsilvanenses miserunt post filium regis Joannis. — Si quis vellet dicere ecclesie secundum Lutherum, oportet perambulare totum orbem.

Titulus huius operis simulcum authore suo quisquis calopediatus monachus ille fuerit, dignus est omni risii[!] quasi iam spiritualibus pastoribus aliquando in utramque aurem secure sit dormiendum. Et non semper aliquod discendum vel legendum scribendumve. Certe numquam dominus servius suis talem otii et somnis securitatem commendavit, veluti hic somniator.

Beata virgo Maria in toto vitae suae decursu transegit annos sexaginta.

Stephanus Palfi Enyedi scriba cancellariae maioris serenissimi Gabrielis Bethlen principis Transsilvaniae etc. Anno 1625 16 Octobris, quo tempore illustrissimus Georgius Szeczy est interfectus ab ipsius pedite pixidario, scripsit manu propria.

474. Vergilius Maro, Publius: Bucolica, Georgica, Aeneis cum Servii commentariis. Sequitur Probi celebris grammatici in Bucolica et Georgica commentariolus non ante impressus. Ad hos Donati fragmenta, Christophori Landini et Antonii Mancinelli commentarii. Venetiis, Bernardinus Stagninus, 1507.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 56039.

475. Vergilius Maro, Publius: Appendix. Iosephi Scaligeri in eandem Appendicem commentarii et castigationes. Lugduni, Gulielmus Rovillius, 1573.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50428.

476. Vergilius Maro, Publius: Opera quae extant omnia. Coloniae Agrippinae, Petrus Horst, 1578:

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. Claud. S. J. — AKvt C. 50078.

Bejegyzés: Usus libro isto in Poesi Gabriel Chaki, Anno Domini 1679. — Hunc librum pro usu nobis concessit dominus magister Major Georgio Mixa, Paulo Szegedi, Anno 1699 die 6 Aprilis. — Est liber congregationis.

477. Vergilius Maro, Publius: Bucolica, Georgica et Aeneis Nicolai Erythraei opera in pristinam lectionem restituta. Francofurti, haeredes Andreae Wecheli, 1596.

Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. Bibliothecae communis (XVI. század) — AKvt C. 98236.

478. Victorius, Petrus: Variarum lectionum libri XXV. Lugduni, apud Ioannem Temporalem excudebat Bartholomaeus Frein, 1554.

Egykorú kötésén: A + K / 1560. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 50258.

479. **Victorius, Petrus:** Commentarii in librum Demetrii Phalerei de elocutione, positis ante singulas declarationes Graecis vocibus auctoris iisdemque ad verbum Latine expressis. Florentiae, Bernardo Giunta, 1562.
Egybekötve: 79. sz. — AKvt C. 55499.
480. **Vietor, Joannes:** De voluntate Dei disputatio theologica. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83793.
481. **Viguerius, Joannes:** Institutiones ad Christianam theologiam sacrarum literarum universaliumque conciliorum auctoritate confirmatae. Antverpiae, in aedibus viduae et haeredum Joannis Stelsii, 1565.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Ex libris Stephani Futasfalvi Bardocz in captivitate Gyalaiensi, Anno 1660 donatus patribus Societatis Jesu in Monostor. — AKvt C. 54995.
482. **Viguerius, Joannes:** Institutiones ad Christianam theologiam sacrarum literarum universaliumque conciliorum auctoritate confirmatae. Venetiis, Jacobus Vitalis, 1575.
Egykorú kötés. — *Poss.:* S. J. inscr. catalogo coll. Claud. — Stephani Nagybianyi (XVII. század) — AKvt C. 56089.
483. **Villavicentio, Laurentius a:** Conciones in Evangelia et epistolas. Pars hyemalis. Antverpiae, Christophorus Plantinus, 1574.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Coll. S. J. Claud. 1604. — AKvt C. 98237.
484. **Vischerus, Bartholomeus:** Duae quaestiones de sanctissimo Eucharistiae sacramento. Ingolstadii, David Sartorius, 1579.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83809.
485. **Voegelin, Johannes:** Elementale geometricum ex Euclidis geometria decerptum. Franc[ofurti], haeredes Christiani Egenolphi, 1561.
Egybekötve: 364. sz. — AKvt C. 53648.
486. **[Voragine, Jacobus de]:** Lombardica historia, que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur. Argentinae, Iordanus de Quedlinburg, 1490.
Egykorú kötés. — *Poss.:* Donatione domini Zachariae Schnell plebani in ... ecclesia perveni in proprietatem Laurentii Klein pl[ebani] Solnensis, anno salutis 1560 die 23 Februarii. — Stephanus Bonifatius. — Inscr. catalogo coll. Claud. S. J. — AKvt Inc. C. 35.
487. **Wandel, Bernardus:** Mariae Virginis deique genitricis vita. Dilingae, Joannes Mayer, 1589.
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83805.

488. Weinschenck, Casparus: Disputatio de satisfactione contra nostri temporis sectarios. Ingolstadii, David Sartorius, 1588.

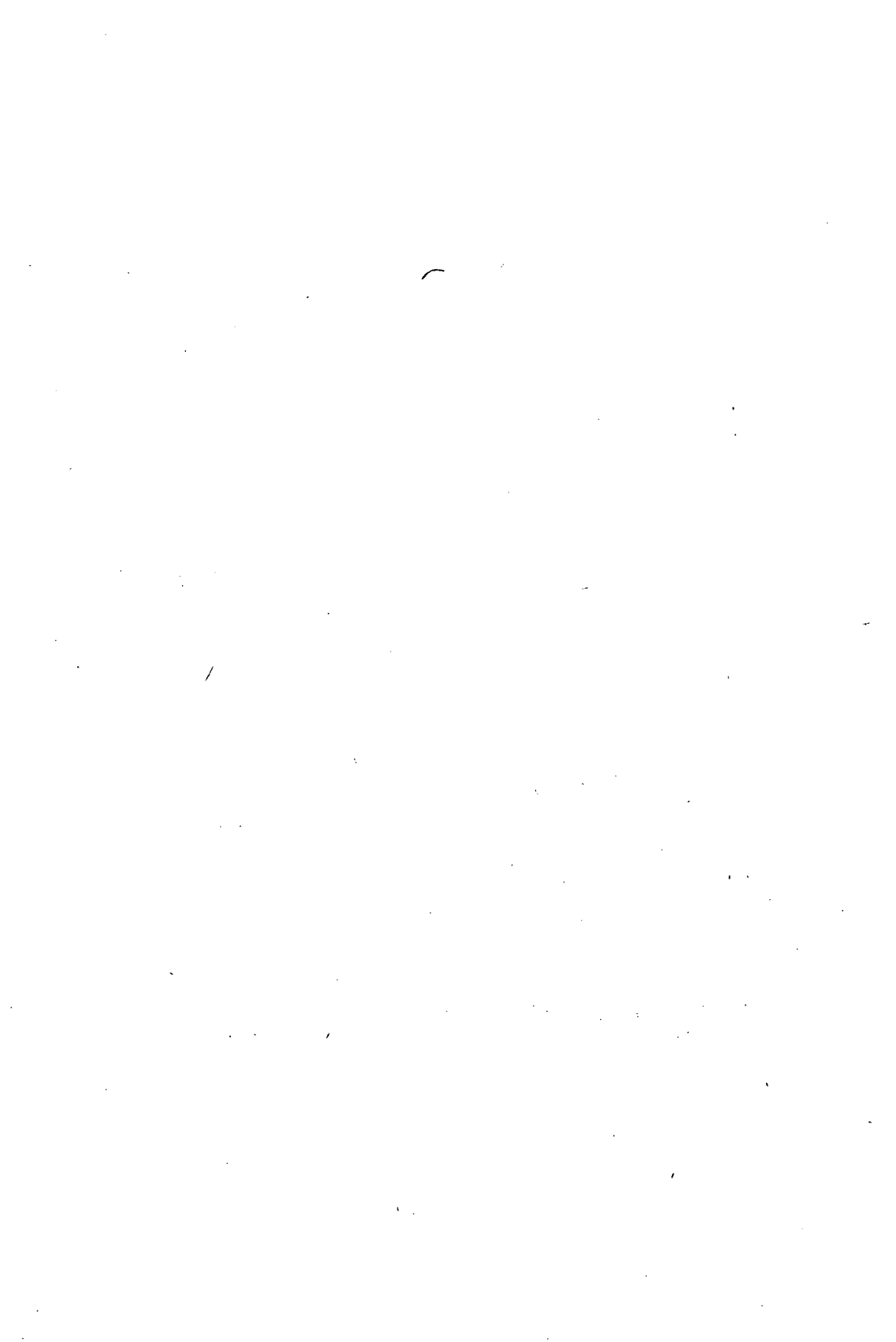
Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83810.

489. Wessenbrunensis, Wolfgangus Jacobus: Disputatio theologica de voto et iuramento. Ingolstadii, David Sartorius, 1589.

Egybekötve: 205. sz. — AKvt C. 83802.

490. Zabarella, Franciscus: Commentarii in Clementinarum volumen, cum annotationibus Philippi Franchi de Perusia et Nicolai Superantii. Venetiis, Joannes et Gregorius de Gregoriis, 1504.

Egybekötve: 62. sz. — AKvt C. 81182.

MUTATÓK

Mutatóink közül a *Nyomdahely- és nyomdászmutató* a nyomdahelyek latin elnevezéseinek rendjében adja az egyes nyomdászok és kiadók nevét utalva a könyv kiadási évére és katalógusunkban kapott számára.

A *Hely- és személynévmutató a kötetekben található kéziratos bejegyzésekhez* tartalmazza valamennyi általunk ismert possessor nevét, továbbá a kéziratos bejegyzésekben szereplő valamennyi névet, utalva a könyv katalógusunkban kapott számára.

A *Személy- és helynevek mutatója* részben ismétlés. Tartalmazza a bevezetés névanyagát, az egyes tételek címlírásában előforduló neveket, továbbá a nyomdahelyeket és a nyomdászok nevét is. Nem vettük fel ugyanakkor a könyvek szerzőinek nevét (hiszen ezek betűrendjében rendeztük el katalógusunkat), továbbá a kéziratos bejegyzésekben közölt neveket sem. E mutatóban az álló számok oldalszámra, a kurzívák tételszámra utalnak.

Indizes

In dem *Index von den Druckorten und Typographen* werden die Namen der Typographen und Editoren mit Hinweis auf das Erscheinungsjahr und auf die Zahl in unserem Katalog nach dem lateinischen Namensformen der Druckorte und Editoren angegeben.

In dem *Orts- und Personenregister* zu den handschriftlichen Eintragungen wurden alle von uns bekannten Possessoren, alle in den Eintragungen erwähnten Personennamen mit Hinweis auf die Zahl in unserem Katalog aufgenommen.

Dementsprechend wird in dem *Personen- und Ortsregister* manches wiederholt. Hier werden die Personennamen in dem Vorwort und in den Buchtiteln, sowie der Typographen und endlich auch die Druckorte angegeben. Die Verfasser der Bücher sind aber in diesem Register nicht zu finden (der Katalog wurde nämlich nach der alphabetischen Ordnung der Verfasser veröffentlicht), die in den handschriftlichen Eintragungen erwähnten Personennamen werden in einem anderen Register gezeigt. Die stehende Zahlen geben die Seiten, die Kurzivzahlen die Bücher an.

Nyomdahely- és nyomdászmutató

- Adler (Aquila), Egidius *vide* Vienna
Allardus, Julianus *vide* Parisium
Amerbachius, Johannes *vide* Basilea
Anima Mia (Tridinensis), Gulielmus *vide* Venetia
Anshelmus, Thomas *vide* Hagenau
Anshelmus, Thomas *vide* Tubinga
Antonius Bartolomeus *vide* Venetia
Antverpia (Antwerpen)
    Bellerus, Johannes 1576; 278
    Bellerus, Petrus 1593; 420
    Keerbergius, Johannes 1595; 416, 417
    Latus, Johannes 1556; 105
    Nuntius, Martinus 1587; 316
    Plantinus, Christophorus 1568-1570; 259, 1574; 483, 1576; 48, 49, 1578; 103,
    1580; 97, 1585; 224, 1587; 133, 134, 1589; 380
    Radaeus, Aegidius 1576; 195
    Richardus, Johannes 1566; 378, 379
    Stelsius, Johannes 1565; 481, 1568; 138,
Apiarius, Matthias *vide* Argentoratum
Aquila (Adler), Egidius *vide* Vienna
Argentoratum (Strasbourg, Strassburg)
    Apiarius, Matthius 1535; 372
    Flach, Martinus 1490; 33
    Henricus Ariminensis (Georg Reyser?) 1474-1477; 272
    Johannes de Quedlinburg 1489; 370, 1490; 486
    Mylius (Müller), Christianus 1560; 173, 1561; 174
    Mylius (Müller), Crato 1538-1540; 95
    Rihelius, Josias 1559; 176
    Rihelius, Theodosius 1570; 42
    Sturmus, Johannes 1570; 42
Ariminensis, Henricus *vide* Argentoratum
Arrivabenus, Anderas *vide* Venetia
Arrivabenus, Georgius *vide* Venetia
Asula, Theodorus *vide* Venetia
Aşulanus (Torresano), Andreas *vide* Venetia
Aubrius, Johannes *vide* Francofurtum ad Moenum

Augusta (Augsburg)

Mangerus, Michael 1590; 213

Zainer, Günther 1474-1476; 203

Badius (Bade), Jodocus *vide* Parisium

Bartolomeus, Antonius *vide* Venetia

Bartolus, Hieronymus *vide* Papia

Basilea (Basel)

Amerbachius, Basilius et Bonifacius et Bruno 1516 218

Amerbachius, Johannes 1494; 371, 1506; 46

Bebelius, Johannes 1532; 153

Benatius, Alexander 1566; 20

Brilyngerus, Nicolaus 1541; 468, 469, 470, 1550; 76

Cratandrus, Andreas 1523; 241, 1527; 183, 1528; 139, 1532; 153

Curio, Hieronymus 1548; 66

Episcopus, Eusebius 1572; 143, 1583; 137

Episcopus, Nicolaus 1548; 230, 1552; 61, 1555; 250, 251, 1557; 192, 1560; 231

Frobenius, Ambrosius 1528; 50, 170, 1532; 93

Frobenius, Hieronymus 1548; 230, 1552; 61, 1555; 250, 251, 1557; 192, 1560; 231

Frobenius, Johannes 1506; 75, 1513; 167, 1516; 215, 216, 217, 218

Frobenius, Johannes Erasmius 1538; 376

Furter, Michael 1509; 63

Gvarinus, Thomas 1559; 342, 1572; 344, 1581; 450, 451

Henricpetri, Sebastianus 1540; 362, 1541; 363, 1548; 66, 1551; 257, 1551 után; 8, 1552; 300, 1553; 365, 1554; 102, 1572; 85, 327, 1575; 92,

Hervagius (Herwagen), Johannes 1536; 242, 1538; 376, 1539; 243, 244, 245, 246, 1550; 204, 1551; 177, 1554; 437, 1556; 128, 129, 1560; 377

Isingrinus, Michael 1539; 154, 1553; 343

Kessler, Nicolaus 1489; 283

Oporinus, Johannes 1546; 81, 1549; 13, 199, 1551; 79, 1553; 117, 1560; 142, 258, 1561; 303, 373, 1562; 136, 1604; 79

Parcus, Jacobus 1551, 79

Petri, Henricus 1548; 66

Petri, Johannes 1506; 79

Rechburgius, Jacobus 1516; 218

Resch, Conrad 1534; 83

Volffius, Thomas 1534; 83

Bassaeus (Basse), Nicolaus *vide* Francofurtum ad Moenum

Bebelius, Johannes *vide* Basilea

Behem, Franciscus *vide* Moguntia

Bellerus, Johannes *vide* Antverpia

Bellerus, Petrus *vide* Antverpia

Benalius, Bernardinus *vide* Venetia

Benatius, Alexander *vide* Bononia

Benedictis, Nicolaus de *vide* Lugdunum

Benenatus (Bienné), Johannes *vide* Parisium
 Beraud, Symphorianus *vide* Lugdunum
 Beringus, Godefridus et Marcellus *vide* Lugdunum
 Berion, Jacobus *vide* Lugdunum
 Bernardinus de Choris *vide* Venetia
 Bernardus de Colonia *vide* Tarvisium
 Bevilaqua, Simone *vide* Venetia
 Bienné *vide* Benenatus
 Birckmannus, Arnoldus *vide* Colonia
 Birckmannus, Johannes *vide* Colonia
 Bladus, Antonius *vide* Roma
 Bomberg, Daniele *vide* Venetia
 Bononia (Bologna)
     Benatius (Benacci), Alexandrus 1566; 20, 401
     Hector (Faelli), Benedictus 1497; 112, 1511; 305
 Braubach, Peter *vide* Francofurtum ad Moenum
 Brescia *vide* Brixia
 Brilyngerus, Nicolaus *vide* Basilea
 Britannicus, Angelus et Jacobus *vide* Brixia
 Britannicus, Jacobus *vide* Venetia
 Brixia (Brixina, Brescia)
     Britannicus, Angelus et Jacobus 1501; 80, 1506; 335
 Brubachius, Petrus *vide* Francofurtum ad Moenum
 Brugis Flandrorum (Brügge, Bruges)
     Goltzius, Hubertus 1563-1564; 201
 Calenius, Gervinus *vide* Colonia
 Cardon, Horatius *vide* Lugdunum
 Ca' Zeno (Sancto Urso), Enrico di *vide* Vicenza
 Cereto de Tridino (Tacuino), Johannes *vide* Venetia
 Cervicornus, Eucharius *vide* Colonia
 Cholinus, Maternus *vide* Colonia
 Clein, Johannes *vide* Lugdunum
 Coberger (Koberger), Anthonius *vide* Noriberga
 Colonia (Colonia Agrippina, Köln)
     Birckmanniana officina 1588; 197, 1589; 94, 135, 210, 252, 471-472, 1573; 277,
     439-440, 1594; 441, 1596; 442
     Birckmannus, Johannes 1575; 386
     Brickmannus, Arnoldus 1558; 189, 1564; 186, 1570; 346, 347, 1579; 310
     Calenius, Gervinus et haeredes Johannis Quentelii 1574; 407, 1577; 99, 1582;
     459, 1586; 430, 1588; 233, 1589; 202
     Cervicornus, Eucharius 1523; 60, 1532; 436, 1536; 12
     Cholinus, Maternus 1572; 260, 1575; 261, 262, 263, 264, 1581; 2,
     Gennepaeus, Iaspar 1544; 209, 1549; 164
     Gymnicus, Johannes 1530; 11

Gymnicus (II.), Johannes 1581; 200
 Hierat, Antonius 1600; 208
 Horst, Petrus 1578; 476
 Kempensis, Godefridus 1593; 439-440, 1594; 441, 1596, 442
 Mylius, Arnoldus 1588; 197, 1589; 94, 135, 210, 252, 471, 472, 1593; 277, 439-440, 1594; 57, 421,
 Novesianus (Neuss), Melchior 1544; 328, 1549, 53
 Prael, Johannes 1531; 144
 Quentell, Petrus 1527; 435, 1533; 147, 148, 149, 1536; 150, 1538; 151
 Quentelii haeredes *vide* Calenius
 Werdena, Martinus de 1509; 229
 Colonia, Bernardus de *vide* Tarvisium
 Corallus (Corallo), Stephanus *vide* Parma
 Cori (Choris), Bernardino *vide* Venetia
 Cracovia (Krakkó)
     Lazariana (Lazarz) officina 1580; 408, 409
     Radecius (Rodecki), Alexius 1585; 404
     Scharffenbergius, Matthias 1539; 322
 Cratandrus (Cratander), Andreas *vide* Basilea
 Crato (Krafft), Johannes *vide* Viteberga
 Crispinus (Crispin), Johannes *vide* Geneva
 Curio, Hieronymus *vide* Basilea
 Dilinga (Dillingen)
     Mayer, Johannes 1587; 187, 1589; 188, 301, 418, 425, 487
     Mayer, Sebaldus 1556; 87
 Domenico, Luca di *vide* Venetia
 Drugowal (Slecki), Jan *vide* Vilna
 Duvallius (Duval), Dionysius *vide* Parisium
 Ederus, Wolfgangus *vide* Ingolstadium
 Edimburg (Edinburg)
     Jammeus (James), Jacobus 1593; 132, 255
 Egenolphus, Christianus *vide* Francofurtum ad Moenum
 Episcopus, Eusebius *vide* Basilea
 Episcopus, Nicolaus *vide* Basilea
 Erasiana officina *vide* Venetia
 Estienne *vide* Geneva
 Estienne *vide* Parisium
 Faelli, Benedetto *vide* Bononia
 Firenze *vide* Florentia
 Flach, Martinus *vide* Argentoratum
 Florentia (Firenze)
     Giunta, Bernardo 1562; 479
 Francischis (Franceschi), Franciscus de *vide* Venetia

Francofurtum ad Moenum (Frankfurt am Main)

Bassaeus (Basse), Nicolaus 1581; 180

Brubachius (Braubach), Petrus 1550; 412

Egenolphi (Egenolff) haeredes 1561; 485

Marnius, Claudius et Aubrius, Johannes 1588; 126, 1593; 44

Wechelii haeredes 1600; 356, 1596; 477

Frankfordia, Nicolaus de *vide* Venetia

Frein, Bartholomeus *vide* Lugdunum

Frobenius, Ambrosius *vide* Basilea

Frobenius, Hieronymus *vide* Basilea

Frobenius, Johannes *vide* Basilea

Frobenius, Johannes Erasmus *vide* Basilea

Froschoveriana officina *vide* Tigurum

Furter, Michael *vide* Basilea

Galignanus (Galignani), Simon *vide* Venetia

Gaultherotus, Vivantius *vide* Parisium

Geneva (Genf, Genève)

Crispinus, Johannes 1566; 394, 395

Santandreas (Saint-André), Petrus 1581; 369

Stephanus (Estienne), Henricus 1559; 426

Stephanus (Estienne), Robertus 1554; 223

Giunta, Bernardo *vide* Florentia

Giunta, Jacques *vide* Lugdunum

Giunta, Lucantonius *vide* Venetia

Goltzius, Hubertus *vide* Brugis Flandrorum

Gorlicium (Görlitz)

Rhamba, Johannes 1584; 434, 1601; 314

Gran, Henricus *vide* Hagenau

Gravius, Bartholomeus *vide* Lovanum

Gregorius (Gregori), Johannes de *vide* Venetia

Gregorius (Gregori), Gregorius de *vide* Venetia

Gryphius, Antonius *vide* Lugdunum

Gryphius, Sebastianus *vide* Lugdunum

Guerraeus (Guerra), Dominicus *vide* Venetia

Guerraeus (Guerra), Johannes Baptista *vide* Venetia

Gvarinus, Thomas *vide* Basilea

Gymnicus, Johannes *vide* Colonia

Hagenau

Anshelmus, Thomas 1521; 169

Gran, Henricus 1503; 309, 1504; 6, 1505; 5, 1509; 473

Rynman, Johannes 1503; 309

Hailbrun (Renner), Franciscus de *vide* Venetia

Henricpetri, Sebastianus *vide* Basilea

Henricus Ariminiensis *vide* Argentina

Herbort, Johannes *vide* Venetia
 Hervagius, Johannes *vide* Basilea
 Hierat, Antonius *vide* Colonia
 Hochfeder, Caspar *vide* Noribergera
 Hovius, Henricus *vide* Leodium
 Husner, Georg *vide* Argentoratum
 Ingolstadium (Ingolstadt)
     Ederus, Wolfgangus 1579; 166, 1589; 279, 1594; 424
     Satororius, Adam 1597; 458
     Sartorius, David 1579; 171, 219, 484; 1580; 398, 1583; 193, 1585, 65, 159, 1587;
         98, 205, 359, 1588; 304, 1589; 17, 225, 234, 253, 480, 489, 1590; 428, 488
 Isingrinus, Michael *vide* Basilea
 Jacobus, Johannes *vide* Mediolanum
 Jammeus (James), Jacobus *vide* Edimburg
 Johannes Velicensis (Karzan) *vide* Vilna
 Julianus, Allardus *vide* Parisium
 Junta (Giunta), Jacobus *vide* Lugdunum
 Karzan, Jan *vide* Vilna
 Keerbergius, Johannes *vide* Antverpia
 Kempensis, Godefridus *vide* Colonia
 Kessler, Nicolaus *vide* Basilea
 Koberger, Anton *vide* Noribergera
 Krakkó (Krakow) *vide* Cracovia
 Latius, Johannes *vide* Antverpia
 Lazarus *vide* Cracovia
 Leiden *vide* Lugdunum Batavorum
 Leipzig *vide* Lipsia
 Leodium (Liège)
     Hovius, Henricus 1591; 345
 L'Huillier, Petrus Oliva *vide* Parisium
 Lichtenstein, Hermanus *vide* Venetia
 Lignano (Legnano) fratres *vide* Mediolanum
 Lipsia (Leipzig, Lipcse)
     Papa, Valentinus 1551; 124
     Voegeliana officina 1564; 427
 Lisona Vercellensis de, Albertinus *vide* Venetia
 Locatellus (Locatello), Bonetus *vide* Venetia
 Loslein (Loeslein) de Langencen, Petrus *vide* Venetia
 Lovanum (Leuven, Louvain)
     Gravius, Bartholomeus 1567; 319
     Velpius, Reynerus 1571; 384
 Luchinus (Luchino), Vicentius *vide* Roma
 Lucius, Jacobus *vide* Rostochium
 Ludovicus, Johannes *vide* Parisium

Luere, Simon de *vide* Venetia
 Lufft, Johannes *vide* Viteberga
 Lugdunum (Lyon, Lione)
     Benedictis, Nicolaus de 1510; 32
     Beraud, Symphorianus 1584; 419
     Beringen, Godefridus et Marcellus 1551; 121
     Berion, Jacobus 1580; 43
     Cardon, Horatius 1600; 317
     Clein, Johannes 1511; 88
     Frein, Bartholomeus 1554; 478
     Gryphius, Antonius 1570; 118
     Gryphius, Sebastianus 1548; 276, 1552; 115, 184
     Junta (Giunta), Jacobus 1561; 89, 90
     Moilin (Moylin), Johannes 1512; 123
     Pesnot, Carolus 1575; 212, 1580; 411
     Rovillius (Rouvillé), Gulielmus 1559; 111, 360, 438, 1569; 107, 1573; 475
     Sachon (Sacon), Jacobus 1512; 449, 1513; 32, 1515-1516; 389, 1516; 390, 391,
     392
     Turnaesius (Tournes), Johannes 1556; 228
 Lugdunum Batavorum (Leiden)
     Raphelengius, Franciscus 1590; 265, 1591; 266, 1595; 267
 Lutetia *vide* Parisium
 Rivabenus (Arrivabene), Georgius *vide* Venetia
 Mangerus, Michael *vide* Augusta
 Manutius, Aldus *vide* Venetia
 Manutius, Paulus *vide* Venetia
 Marchardus (Morhart), Huldenrichus *vide* Tubinga
 Marnius, Claudius *vide* Francofurtum ad Moenum
 Mayer, Johannes *vide* Dilinga
 Mayer, Sebaldus *vide* Dilinga
 Mayr, Sigismundus *vide* Neapoli
 Mediolanum (Milano)
     Jacobus, Johannes et fratrum de Lignano 1508; 131
     Lignano (Legnano) fratres *vide* Jacobus, Johannes
     Minutianus (Minuziano), Alexander 1505; 268
     Pachel, Leonardus 1510; 312
     Scinzenzeler, Johannes Angelus 1512; 385
     Zarotis (Zarotto), Antonius 1473; 331
 Minutianus (Minuziano), Alexander *vide* Mediolanum
 Miscomini, Antonio *vide* Venetia
 Moguntia (Mainz)
     Behem, Franciscus 1560; 185
 Moilin (Moylin), Johannes *vide* Lugdunum
 Morelius (Morel), Gulielmus *vide* Parisium

Mylius, Arnoldus *vide* Colonia
 Mylius (Müller), Christianus *vide* Argentoratum
 Mylius (Müller), Crato *vide* Argentoratum
 Neapolum (Napoli)
     Mayr, Sigismundus 1512; 256
 Nenningerus, Matthaeus *vide* Patavia
 Neuss, Melchior *vide* Colonia
 Nicolaus de Frankfordia *vide* Venetia
 Nicolini da Sabbio, Stefano *vide* Verona
 Nicolinus (Nicolini da Sabbio), Dominicus *vide* Venetia
 Nivellius (Nivelle), Nicolaus *vide* Parisium
 Noriberga (Nurnberg, Nürnberg)
     Coberger (Koberger), Anthonius 1477; 70, 1481; 160, 273, 332, 1494; 161, 274,
     1497; 72, 206, 207, 1498; 271
     Hochfeder, Caspar 1494; 254
     Petreius, Johannes 1526; 375
     Stuchs, Georgius 1497; 206, 207
 Novesianus (Neuss), Melchior *vide* Colonia
 Nuntius, Martinus *vide* Antverpia
 Nürnberg *vide* Noriberga
 Oporinus, Johannes *vide* Basilea
 Pachel, Leonardus *vide* Mediolanum
 Paganini, Paganinus de *vide* Venetia
 Papa, Valentinus *vide* Lipsia
 Papia (Pavia)
     Bartolus, Hieronymus 1564; 96
 Parcus, Jacobus *vide* Basilea
 Parisium (Lutetia, Paris, Párizs)
     Allardus, Julianus 1574; 165
     Badius (Bade), Jodocus 1511; 220, 1514; 383, 1516; 221, 1520; 326
     Benenatus (Bienné), Johannes 1574; 86
     Duvallius (Duval), Dionysius 1584; 222
     Estienne *vide* Stephanus
     Gaultherotus, Vivantius 1551; 19
     L'Huillier, Petrus 1573; 175, 1575; 381
     Ludovicus (Loys) Tiletanus, Johannes 1544; 405
     Morelius (Morel), Gullielmus 1554; 433, 446
     Nivellius (Nivelle), Nicolaus 1587; 400
     Parvus (Petit), Johannes 1511; 220, 1514; 383
     Portier, Johannes 1510; 467
     Prevost, Nicolaus 1532; 31
     Puteanus, Jacobus 1558; 433
     Rembolt, Bertholdus 1516; 47
     Roce, Dionysius 1511; 220

Roigny, Johannes 1544; 405, 1573; 423
Stephanus (Estienne), Henricus 1509; 361, 1510; 182, 1515; 146, s. a.; 422
Stephanus (Estienne), Robertus 1548; 84, 1551; 145
Turnebus (Turnèbe), Adrianus 1553; 413, 414, 1554; 445
Wechelus, Andreas 1555; 191, 1572; 125

Parma

Corallus(Corallo), Stephanus 1476; 337

Portilia, Andreas 1481; 338, 339

Ugoletus (Ugoletto), Angelus 1494; 367

Parvus, Johannes *vide* Parisium

Patavia (Passau)

Nenningerus, Matthacus 1589; 109, 110

Pensis (Pensi), Christophorus *vide* Venetia

Pesnot, Carolus *vide* Lugdunum

Petit, Jean *vide* Parisium

Petri, Henricus *vide* Basilea

Petri, Johannes *vide* Basilea

Pincius (Pinzi), Philippus *vide* Venetia

Planck (Planck), Stephanus *vide* Roma

Plantinus (Plantin), Christophorus *vide* Antverpia

Polus (Polo), Hieronymus *vide* Venetia

Portier, Johannes *vide* Parisium

Portilia, Andreas *vide* Parma

Prael, Johannes *vide* Colonia

Prevost, Nicolaus *vide* Parisium

Puteanus, Jacobus *vide* Parisium

Quedlinburg, Johannes de *vide* Argentoratum

Quentelius (Quentell), Johannes *vide* Colonia

Quentell, Petrus *vide* Colonia

Radaeus, Aegidius *vide* Antverpia

Radecius (Rodecki), Alexius *vide* Cracovia

Raphelengius, Franciscus *vide* Lugdunum Batavorum

Ratdolt, Erhardus *vide* Venetia

Renner, Franz *vide* Venetia

Resch, Conrad *vide* Venetia

Rembolt, Bertholdus *vide* Parisium

Rhamba, Johannes *vide* Gorlicium

Rhau, Georgius *vide* Viteberga

Richardus, Johannes *vide* Antverpia

Rihelius, Josias *vide* Argentoratum

Riuabenus (Arrivabene), Johannes *vide* Venetia

Roigny, Jean *vide* Parisium

Roma

- Bladus (Blado), Antonius 1556; 235
Luchinus (Luchino), Vicentius 1556; 236, 397
Planck (Planck), Stephanus 1486; 58
Veneto, Natale 1554; 106
Zanetti, Luigi 1599; 194
- Rostochium (Rostock)
Lucius, Jacobus 1574; 335
- Rovillius (Rouillé), Gulielmus *vide* Lugdunum
Rubeus (Rosso), Johannes *vide* Venetia
Rusconi, Georgius *vide* Venetia
Rynman, Johannes *vide* Hagenau
Sabius, Stephanus *vide* Verona
Sachon (Sacon), Jacobus *vide* Lugdunum
Sancto Urso (Ca'Zeno), Henricus de' *vide* Vicentia
Santandreasus, Petrus *vide* Geneva
Sartorius, Adam *vide* Ingolstadium
Sartorius, David *vide* Ingolstadium
Schaffenbergius, Matthias *vide* Cracovia
Schurerius (Schürer), Lazar *vide* Selestadium
Scinzenzeler, Johannes Angelus *vide* Mediolanum
Scotus (Scoto), Hieronymus *vide* Venetia
Scotus (Scoto), Octavianus *vide* Venetia
Selestadium (Schlettstadt)
Schurerius (Schürer), Lazar 1520; 429
- Selgenstat Herbort, Johannes *vide* Venetia
Singrenius, Johannes *vide* Vienna
Slecki Drugowal, Jan *vide* Vilna
Soardus (Suardi), Lazarus *vide* Venetia
Somaschus (Somasco), Johannes Baptista *vide* Venetia
Stagninus, Bernardinus *vide* Venetia
Stanchi (Valentia), Antonio *vide* Venetia
Stelsius, Johannes *vide* Antverpia
Stephanus (Estienne), Henricus *vide* Geneva
Stephanus (Estienne), Henricus *vide* Parisium
Stephanus (Estienne), Robertus *vide* Parisium
Stephanus (Estienne), Robertus *vide* Geneva
Strasbourg *vide* Argentoratum
Strata (Strada), Antonius *vide* Venetia
Stuchs, Georgius *vide* Noribergera
Sturmianus, Johannes *vide* Argentoratum
Suardi, Lazzaro *vide* Venetia
Tachuinus de Tridino (Tacuino), Johannes *vide* Venetia

Tarvisium (Treviso)

Bernardus de Colonia (Bernhard von Köln) 1578; 399

Celerius de Luere, Bernardinus 1480; 152

Tiletanus, Johannes Ludovicus *vide* Parisium

Tigurum (Zürich)

Froschoverus 1559; 308

Torti, Baptista *vide* Venetia

Torresano, Andrea (Asulano) *vide* Venetia

Tridinensis (Anima Mia), Gulielmus *vide* Venetia

Tubinga (Tübingen)

Anshelmus, Thomas 1516; 302

Marhardus (Morhart), Huldenrichus 1533; 9, 82, 294, 329

Turnaesius (Tournes), Johannes *vide* Lugdunum

Turnebus (Turnèbe), Adrianus *vide* Parisium

Turresanus de Asula, Andreas *vide* Venetia

Turrisanus (Torresano), Federicus *vide* Venetia

Ugoletus (Ugoletto), Angelus *vide* Parma

Uuuld (Wild), Leonardus *vide* Venetia

Valentia (Stanchi), Antonius *vide* Venetia

Vaugris (Valgrisi), Vicentius *vide* Venetia

Velpius, Reynerus *vide* Lovanum

Venetia (Venezia, Velence)

Anima Mia, Guglielmo *vide* Tridinensis

Antonius Bartolomaeus *vide* Miscomini, Antonio

Arrivabenus (Arrivabene), Andreas 1565; 239

Arrivabenus (Arrivabene), Georgius 1487; 122, 1504; 452, 1505; 454, 1511; 457, 1514; 100

Asula, Theodorus de 1490; 27

Asulanus *vide* Torresano

Bartolomeus, Antonius *vide* Miscomini, Antonio

Benalius (Benali), Bernardinus 1488; 281, 325, 1497; 91

Bevilaqua, Simone 1494; 315

Bomberg, Daniele 1521; 431, 432

Britannicus, Jacobus 1481; 415

Cereto de Tridino de, Johannes *vide* Tachuinus

Cori, Bernardino de 1491, 334

Domenico, Luca di 1482; 369

Erasmiana officina (Bernardino Rasina haeredes) 1543, 52

Francischis (Franceschi), Franciscus de 1565; 119

Galignanans (Galignani), Simon 1572; 10, 1578; 348, 349, 350, 351

Giunta, Lucantonius 1513; 463, 1515; 296

Gregorius (Gregori), Johannes et Gregorius 1494; 3, 4, 1496; 35, 382, 1504; 453, 490, 1506; 455, 456

Guerraeus (Guerra), Dominicus 1574; 333

Guerracus (Guerra), Johannes Baptista 1574; 333
 Hailbrun (Renner), de Franciscus et Frankfordia, de Nicolaus 1474; 54
 Herbort (Selgenstadt), Johannes 1484; 71
 Lichtenstein, Hermanus 1484; 443, 1486; 330
 Lisona Vercellensis, Albertinus de 1505; 462
 Locatellus (Locatello), Bonetus 1492; 403, 1494; 198, 1495; 34, 1498; 28, 1502;
 447, 1503; 29, 1504; 30, 284, 374, 1505; 285, 1506; 286, 1507; 287, 288, 1508;
 14, 15, 16,
 Loslein (Loeslein) de Lengencen, Petrus 1477; 21, 1483; 232
 Lucre, Simon de 1500; 1, 1501; 24, 1505; 69, 1506; 156, 1510; 444
 Manutius, Aldus 1499; 318, 1513; 352, 1525; 196
 Manutius, Paulus 1569, 107
 Miscomini, Antonio (A. Bartolomacus) 1476; 214
 Monasterium Sancti Eusebii 1470; 240
 Nicolinus (Nicolini da Sabbio), Dominicus 1547; 247
 Paganini, Paganinus 1498; 104
 Pensis (Rensi), Christophorus 1496; 464, 1505; 466
 Pincius (Pinzi), Philippus 1492?; 324, 1494; 461, 1503; 62, 1510; 23, 68, 1512;
 157, 158, 282
 Polus, Hieronymus 1579; 108
 Ratdolt, Erhardus 1477; 21
 Renner *vide* Hailbrun
 Riuabenis, Georgius *de vide* Arrivabenus
 Rubeus (Rosso), Johannes 1492; 275
 Rusconi, Georgius 1518; 341, 1520; 340
 Scotus (Scoto), Hieronymus 1547; 306, 1560; 237, 1570; 238,
 Scotus (Scoto), Octavianus 1502; 448, 1519; 7,
 Selgenstat Herbort, Johannes *vide* Herbort
 Soardus (Suardi), Lazarus 1507; 289, 1509, 290, 1511; 336
 Somaschus (Somasco), Johannes Baptista 1574; 333, 1576; 295
 Stagninus, Bernardinus 1507; 474
 Stanchi, Antonio *vide* Valencia, Antonius
 Strata (Strada), Antonius 1489; 26
 Tachuinus de Tridino (Tacuino), Johannes 1495; 120, 1496; 56, 1501; 311, 1510;
 313, 1512; 249
 Torresano (Asulanus), Andreas 1491; 334, 1503; 352, 1513; 352, 1525; 196
 Torti, Baptista 1509; 387, 1512; 162, 388, 1520; 393
 Tridinesis (Anima Mia), Gulielmus 1491; 460
 Turreanus de Asula *vide* Torresano
 Turrisanus (Torresano), Federicus 1549; 291
 Valentia, Antonius 1481; 415
 Vaugris (Valgrisi), Vincentius 1543; 52
 Venetus Dominicus *vide* Domenico, Luca
 Venetus Vitalibus *de*, Bernardinus 1519; 163

Vercelli, Albertino da *vide* Lisona
 Via Pape prope Sanctum Marcum 1470; 366
 Vitali, Bernardino *vide* Venetus Vitalibus de
 Vitalis (Vidali), Jacobus 1575; 482
 Wild (Uuild), Leonardus 1479; 55, 1481; 18
 Zani, Bartholomeus 1491; 323, 1503; 465, 1504; 67, 1505; 270, 1506; 368
 Veneto, Natale *vide* Roma
 Venetus Dominicus, Lucas *vide* Venetia
 Venetus Vitalibus de, Bernardinus *vide* Venetia
 Verona
     Sabius (Nicolini da Sabbio), Stephanus 1531; 248
 Vicentia
     Sancto Urso (Ca'Zeno), Henricus 1488; 22
 Vidali, Giacomo *vide* Venetia
 Vienna (Vienna Austria, Wien, Bech, Bécs)
     Aquila (Adler), Egidius 1550; 36, 354, 1551; 37-38; 1552; 39
     Singrenius, Johannes 1520; 168, 292, 1522; 113, 1523; 114, 269
     Victor, Hieronymus 1510; 298, 299
     Zimmermann, Michael 1553; 40, 41
 Victor, Hieronymus *vide* Vienna
 Vinicija *vide* Venetia
 Vitalis, Jacobus *vide* Venetia
 Viteberga (Wittemberg)
     Crato, Johannes 1558; 320
     Lufft, Johannes 1549; 364
     Rhau, Georgius 1562; 141, 321
 Voegelianana officina *vide* Lipsia
 Volffius, Thomas *vide* Basilea
 Wechelus, Andreas *vide* Parisium
 Wecheli haeredes *vide* Francofurtum ad Moenum
 Werdena, Martinus de *vide* Colonia
 Wild (Uuild), Leonardus *vide* Venetia
 Wittenberg *vide* Viteberga
 Zainer, Günther *vide* Augsburg
 Zanetti, Luigi *vide* Roma
 Zani (Zarotto), Bartholomeus *vide* Venetia
 Zarotis, Antonius de *vide* Mediolanum
 Zimmermann, Michael *vide* Vienna

Hely- és személynévmutató a kötetekben található kéziratos bejegyzésekhez

- Ádám 149
 Adam, Johannes Claudiopolitanus 244
 — —, Johannes de Hoffkirchen 51
 Alba Regia vide Székesfehérvár
 Albaregius, Philippus 307
 Albensis, Stephanus 319
 Alfalui György 164
 Alvinc (Alwyncz, Vințu de Jos) 280
 Anaxagorász 1
 Anna (Veres Miklósné) 280
 Antalfy Péter 115
 Apáczai Cseré János (Johannes Chierj Apacius) 196
 Arcopagita, Dionisius 146
 Arisztotelész 1, 35
 Auceps, Johannes 318, 372
 — —, Mathias 74
 Augustinus, Aurelius 168

 Babos Antal 51
 Baczay Máté 242
 Bagósy Bertalan 100
 Bakócz Tamás 309
 Balatphi István 435
 Balázs pap 435
 Bálint, martyr 309
 Ballos István 407
 Balog (Balwgh) Ferenc 163
 Bálványosváralja (Várallja, Unguraș) 51
 Barát (Barath) Gergely 280
 Bardócz István, Futásfalvi 481
 Baranya (Baronya) 473
 Basilius Magnus, Sanctus 146
 Batízi György 302
 Báthory Zsigmond 71
 Bécs (Vienna) 177, 368, 377, 437

 Beckserek (Bechkereke, Becicherecu Mic, Klein-Betschkerek) 122
 Bély Pál, Uzoni 308, 348
 Bellona 270
 Benedek pap 473
 Bertalan 309
 Bethlen Gábor 473
 Bíró (Byro) Ambrus 280
 Bocskai István 71
 Bogáti Miklós (Fazekas?) 316
 Boldizsár 361
 Bologna (Bononia) 114, 340
 Boncziczky Pál 421
 Boncziday Pál 107
 Bonifatius, Stephanus 486
 Borbánd (Brabant) 280
 Borberek (Borberk, Vurpar) 280
 Bornemissza (Bornemissa) János, Kálnói 135
 Bornemissza Pál 273
 Borosjenő (Jencincensis, Ineu) 273
 Borsa (Borșa) 147
 Bögözi (Bcgezi) Mihály 421
 Brandorf (Brandoerff) 318
 Brassay János 377
 Buda (Bechea) 163
 Buják (Bwiak) 377
 Burlifer, Stephanus 448
 Buzás Gergely 122

 Calderinus, Joannes 353
 Casparus de Sancto Geminiano 353
 Claudiopolitanus, Andreas 22
 Conrad, Stephanus 303
 Coronensis, Michael 372
 Corsetus, Anthonius 353
 Cremensis, Franciscus 353

- Csáki (Chaki) Gábor 476
 Csehország (Boemia) 309
 Csengeri István 320
 Csík (Chyk) 33
 Csíki (Chjky) F. István 296
 Csíksomlyó (Cik, Czik, Şumulcu) 89,
 159, 354, 357, 372, 380, 417
 Csipkés (Czipkes) János, Tordai
 (thordani) 147
 Csomai (Czomay) Péter 33
 Csongrádi (Chyongradinus) Ferenc
 146
 Csőb (Chjeob, Chyob) András,
 Fenesi 138, 407
 Csukás (Cswkas) János 382
 Czircanionius, Thomas B. 83

 Dálnoki Lőrinc 19
 Damaszkusz 377
 Danzig (Gedānum, Gdansk) 135
 Deák Gergely 280
 Debrecen 377
 Décsi (Dechi) Balázs 361
 Démokritosz 1
 Dénes, szent 35
 Dési (de Dces) Lőrinc 47
 Désfalvi (Desfalui) Miklós V. 442
 Déva (Dewa, Deva, Schlossberg)
 302
 Dévai (Deway) Péter 297
 Diogenész 1
 Dionisius frater 52
 Dobai (Dobayj) Zsigmond 107
 Doboka (Dabica) 361
 Dominicus de Sancto Geminiano
 353
 Drág (Dragu) 242
 Draskovics (Drascovit), G(corgius)
 377
 Duby, Johannes 318

 Ebeczky A. 89
 Egyed János 280
 Elek János 167

 Empedoklész 1
 Enyed (Aiud, Strassburg) 270, 382,
 465, 473
 Enyedi Ambrus 23
 — — János M. 196
 Erasmus Roterodamus, Desiderius
 45-46
 Erdély (Transylvania) 71, 108, 135,
 240, 302, 368, 377, 473
 Ernyey Tamás 293
 Esztergom 377

 Fabricius, Andreas 147
 Fabritius, Nicolaus, Szekiensis 51
 Fagniēnsis, Jacobus 83
 Felnémeti (Felnemethj) Mátyás 71
 Feniüs 270
 Fenes (Floreşti, Sächsisch-Fenisch)
 138
 Feredős (Feredews) János 280
 Ferdinánd, II., magyar király 377
 Ferdinánd, V., spanyol király 309
 Ferdinandus pap 254
 Futásfalva (Alungani) 481

 Gitschner, Adam 19
 Glatz Brandörfer (Brandocrffer),
 Mathias 318
 Glizirus, B. 292
 Gregoriáncz Pál 377
 Grodna 357
 Gyalu (Gialu, Gilau) 71, 163, 196,
 481
 Gyarmathi Gáspár 142
 György 71
 György, Szt. 163, 293
 Gyula, II., pápa 341
 Gyulafchérvár (Alba Julia, Alba
 Iulia, Karlbürg/Weissenburg)
 47, 147, 181, 240, 280
 Gyulafi (Giulaffi) Lestár, Rátóti 135,
 147
 Gyulai (de Gywla) László 35

- Hacza (Haczy) Márton 35, 120,
 334, 399
 Hadad (Hodod) 377
 Havasalföld (Transalpina) 147
 Heidelberg 394
 Henckell, Johannes 5
 Hérakleitosz 1
 Hertelius, Johannes 265
 Hoffkirken 51
 Huszár (Huzar) Miklós 120

 Illew, Augustinus de, frater 26
 Ilona, Szilágyi Antalné 280
 Imreffy (Emerici) Ferenc, Csíki (de
 Chyk) 33
 Inczédi Elek 380
 Izabella (Ysabella) királynő 45-46

 Jacobus, aurifaber 296
 — —, frater ord. praed. 1
 János Zsigmond 376
 Jelenszky István 159
 Johannes Chrysostomus 241
 — — deák 138
 — — P. 115
 Jordán folyó 242
 Jupiter 465

 Kabos János de G(yerő) M(onostor)
 142
 — — Sándor 142
 Kádár András, deák 31
 — — Ferenc 31
 — — Mihály 120
 Kakas István 66, 78, 102, 136, 154,
 155, 167, 180, 235, 276, 305, 320,
 323, 364. 378, 436
 Kalamár Gáspár 280
 Kálna (Kalno, Calna) 135
 Kamuthi Miklós 420
 Kandlei Anna (II. Ulászló felesége)
 309
 Károly herceg 309
 Kászoni Miklós 89

 Katalin, szent 122
 Kecskeméthy János B. 265
 Kelemen 309
 Kis (Kys) Albert 280
 — — András 297
 — — István 361
 Kisfalud (Kisfalwd, Micești) 280
 Kistája (Kys Thalya) 309
 Klein, Lorenz 486
 Klimaskovycz, Sebastinaus 51
 Kocsis Máténé 51
 Kolozsmonostor (Monostor, Cluj-
 Mănăstur) 161, 164, 420
 Kolozsvár passim
 Kolozsvári (Coloswari) István 357
 Koppáni (Koppánj) Gergely(?) 280
 Kordova (Corduba) 270
 Kotormány Péter 118
 Kovács (Kowacz) Antal 280
 Kovacsóczy (Kowachoczy, Koua-
 choczky) István 79, 277
 — — Zsigmond 79
 Kozárvári (Kozarwari) Mihály 361
 Köpeczi Boldizsár D. 97
 Kőműves (Kwmywes) Kelemen 361
 — — Tamás 361
 Kövesd (Keowesd, Chiesd) 202
 Kövesi (Kewesi) András 377
 Krakkó 35, 114
 Kuti István 118
 Küsmöd (Kwsmcod, Cușmed) 293

 Lajos, II., magyar király 309
 Lajos, XII., francia király 309
 Laokoón 341
 Lapidida, Johannes 280
 — — Nicolaus 280
 Lechetus, Franciscus 256
 Lengyelország 39
 Leó pápa, III., 293
 — — — — V. 309
 Leukipposz 1
 Linczeg (Lenczek) János 280
 Lippa (Lyppa, Lipova) 146

- Lóna (Luna de Sus) 71
 Lőrinczffy (Lorintzffy) Péter 147
 Luca (Lucia) 309
 Lukács evangélista 5
 Lya 309
- Magas István 147
 Magyarország 47, 135, 302, 309, 377
 Maior, Petrus 246
 Major Izsák, Váradí (Waradi) 400
 Maklár 309
 Makray Péter 47
 Manestarsher, Johannes 368
 Márk evangélista 25
 Marosvásárhely (Zekelwasarhel, Tîr-
 gu Mureş, Neumarkt) 100
 Marosvásárhelyi (a Wasarcheyl, a
 Maroswasarhely) János 370
 Marosy Bertalan 361
 Márta (Martha) 361
 Máté, éneklőkanonok 240
 — — evangélista 25
 Matesilanus 353
 Matheus 100
 Mediomontanus, Johannes 47, 71,
 135, 316, 473
 Mekcei (Mekche) Péter 241
 Michael 338, 361
 — — deák 45
 Mihály (Vitéz) vajda 71
 Mikháza (Calugareni) 346
 Miksa, II., császár 377
 Miksa (Mixa) György 476
 Modrus 343
 Müllbach (Millenbach) vide
 Szászsebes
- Nagy Ferenc
 — — — Sövényfalvi (de
 Seowenfalua) 242
 — — — Zádori 160
 Nagy Károly, császár 293
 Nagybányai István 482
- Nagyszombat (Tyrnavia, Trnava)
 433
 Nándorfehérvár (Alba Nandor,
 Beograd) 341
 Nero, Claudius Caesar Germanicus
 270
- Nyak Kelemen 361
 Nyírbátor 435
- Oláh (Vola) János 51
 Olimpüs 277
 Orbán 309
 Orbay István 278
 Ovidius Naso, Publius 23
 Ozoray Ferenc, Lippai (de Lyppa)
 146
- Ölyvesi (Eölyucsy) Gergely 149
- Pákei (Pakaj) András 344
 Paksi (Paxi) Mihály 319
 Pál apostol 31, 45, 149, 242
 Pál Tamás 361
 Pálfi István, Enyedi 473
 Panda 270
 Párizs 114
 Pataki Sámuel 320
 Pénteki (Penteky) Bálint 361
 Pésti (Pestium) Gáspár 215, 217-218
 Pestesi István 45-46
 Péter 309
 Peteus, Augustinus, Regalbanus 135
 Phebus 270
 Philelphus, Franciscus 368
 Platón 1
 Pluto 465
 Ponte de Laude, Oldardus de 353
 Possevinus, Antonius 357
 Proppius, Dionisius 343
 Pütagorász 1
- Radecius Valentinus 135
 Raharchy, Benedictus 163

- Raffai (Raphaj) Sámuel 121
 Régen vide Szászrégen
 Róma 309, 341, 353, 368
 Romanus, Ludovicus 353
 Rovillius, Gulielmus 360
 Rupe, Jacobus de 33, 330
- Sándor András, Tordai 302
 — — Bálint B. 10
 — — János 435
 Sánta Márton 45
 Sárd (Saard, Şard) 280
 Sarmaság Zsigmond 202. 265
 Schnell, Zacharias 486
 Schreyer pap 138
 Sigellus, Hieronymus Martinus 394
 Sikaszó (Sakadzo) 377
 Sikó Tamás, Küsmödi (Kwsmeodi)
 293
 Sinuky Gergely 344
 Siradia, Jacobus 35
 Sófalva (Sofalua, Sarata) 293
 Solymosy Boldizsár K. 442
 Somodi István 242
 Sós (Soos) Lukács 280
 Sós Máté 280
 Sövényfalva (Seowenfalua, Corneşti)
 242
 Spanyolország (Hispania) 309
 Stephanus magister 107
 Sulyok Imre 196, 354
 Sükösd (Swkösi) Miklós 241
- Szabó (Zabo) Antal 123
 — — János 280
 — — Miklós 361
 — — Tamás 280
 Szakács (Szakacz) Miklós 358
 Szalai (Zalay) István 72
 Szalontai (Zalonthaj) Pál, deák 31
 Szamosközi (Zamoskeozinus) István
 316, 400
 Szántó (Zanto) Gáspár 361
 Szász (Zaz) Tamás 361
- Szászrégen (Regen, Reghin,
 Sächsisch-Reen) 51
 Szászsebes (Millenbach, Sebes Alba,
 Müllenbach) 18
 Szathmári Pap Mihály 138
 Szeben (Cibinium, Sibiu, Hermann-
 stadt) 442
 Szécsi (Szeczy) György 473
 Szegedi (Zegedi) Gergely 146
 — — Pál 476
 Szék 51
 Székely (Zekely) György 370
 Székelyudvarhely (Vduarhel, Odor-
 heiu Secuiesc) 473
 Székelyvásárhely (Zekelwasarhel)
 vide Marosvásárhely
 Székesfehérvár (Alba Regia) 52
 Széki (Zekj) Boldizsár 51
 Szentdomokosi Miklós 164
 Szentmihályfalvi Tamás 51
 Szilágyi (Zilagi) Máté 361
 — — (Zylagy) Antal 280
 Szilágyság 377
 Szilágysomlyó (Somlio, Şimleu
 Silvaniei) 71
 Szilágyudvarhelyi (Zylagiudvarhely)
 Tamás 142
 Szőrös (Zorws) Bertalan 163
- Tábor András 161
 Tája (Thalya) 309
 Teleki Imre 153-154
 Temesvár (Temesuar, Timisoara,
 Temeswar) 122
 Teremi (Theremj) Gellért 72
 Thálesz 1
 Tisza (Tybyscus) 377
 Tiszifón 465
 Tokaj 377
 Tokay Péter 361
 Tompa (Thompa) Kelemen 280
 Torda (Thorda, Turdia, Thorenburg)
 19, 302, 377

- Tordai (Thordasius, Tordaj) János
 308, 421
 — — (Thorday) András 442
 Torjai (Torij) Balázs 344
 Tót (Toth) Ferenc 361
 Tótházy Miklós 8
 Törek János 45
 Transalpina vide Havasalföld
 Trident (Trento) 45
 Turi (Thwri) István 361
 Turóc 411

 Ulászló, II. 163, 309

 Vágási Mózes 357
 Valla, Lorenzo 23, 368, 465
 Várad (Warad, Oradca, Gross-
 wardein) 30-31, 123, 328, 400
 Váradi (de Warad) József, pap 123
 — — Mihály 307
 Varga (Warga) János 122
 — — Mihályné 51
 — — Orbán 280

 Varsányi (Warsanj) Benedek 163
 Vas (Was) György 163
 — — László, Gyalui (de Gylaw) 163
 Vega, Emanuele 233
 Veres Miklós 280
 Vergilius, Publius Maro 270, 465
 Veszprém (Wesprem) 28
 Vigh Dénes 361

 Wass (Vas) János 220
 Wolphard, Adrian 270, 305, 312-313,
 336, 341, 368, 465
 Wolphard István 23
 Wolphardus Hilarius 167, 340

 Zádor 160
 Zápolya (Sepusina) Borbála 309
 Zápolya János 47, 473
 Zoilus 270
 Zolnay Mihály S. 120
 Zondi György 377
 Zsigmond (Luxemburgi) király 309
 Zsolna (Selná, Jelna, Senndorf) 486

Személy- és helynévmutató

- Ábel, Jenő (Eugenius) 39, 46-48
 Acquaviva, Claudio 15, 19-20,
     22, 23
 Adler, Egidius *vide* Aquila
 Aeschines (Acszkinész) 143
 Aesculapius 445
 Alexander (Severus), filius
     Mamaeae 145
 Alexandria 41
 Allardus, Julianus 165
 Alvernia, Petrus de 34
 Ambrosius, Sanctus 209
 Amerbachius (Amorbachius),
     Johannes 46, 371
 — — Basilius 218
 — — Bonifacius 218
 — — Bruno 218
 Ammon király 445
 Anchona *vide* Genf
 Andreas, Antonius 157
 — — Johannes 78, 162
 Angelicus, Johannes 157
 Anglia 51
 Anima Mia, Guliclmus *vide*
     Miscomini
 Anshelmus, Thomas 169, 302
 Antiochensis, Ignatius 146
 Antonius Bartolomaeus *vide*
     Miscomini
 Antonius Nebrissensis, Aelius
     54
 Antwerpen (Antverpia, Antwer-
     pia) 48-49, 97, 103, 105, 133-
     134, 138, 195, 224, 259, 278,
     316, 378-380, 416-417, 420,
     481, 483
 Apianus, Petrus (Bicnewitz) 56
 Apiarius, Mathias 372
 Apponyi Sándor 38
 Apuleius, Lucius 55
 Aquila (Adler), Egidius 36-39,
     354
 Arator, pater *vide* Szántó István
 Argentina, Argentoratum *vide*
     Strasbourg
 Argyropilus, Johannes 60
 Aretinus, Franciscus 32
 Argenti, Giovanni 9, 25, 26-30
 Ariminensis, Henricus
     (Georgius Reyser ?) 272
 Aristoteles (Arisztotelész) 27,
     41
 — — 1, 10, 16, 29-30, 79, 157,
     182, 237-238, 306, 315, 348-
     349, 354, 374, 395, 405, 439,
     440-442
 Arrivabenus (Arrivabene),
     Andreas 239
 — — Georgius 100, 122, 452,
     454, 457
 Arzignanensis, Vicentinus Oliver
     461-463
 Ascaloniata, Eutocius 20
 Astesanus de Ast 54-55
 Asulanus, Andreas *vide*
     Torresano
 Asztrahán 52
 Atticus, Titus Pomponius 114
 Aubrius, Johannes 44, 126
 Augsburg (Augusta, Augusta
     Vindelicorum) 203, 211, 213
 Augustinus, Aurelius 2
 Ausztria 18-24, 39
 Averroes 238

- Bács (Bacin) 10
 Badius (Bade), Jodocus 220-221, 326, 383, 463, 467
 Bagossy Bertalan 30
 Baldus, Camillus(?) 162
 Balogh Jolán 39, 45-46, 48-50
 Bánffy család 38
 Baráth Béla 31
 Baráth (Münich) Zsófia 50
 Barbarus, Hermolaus 57, 292
 Barbatia, Andreas 387-388, 391-392, 452, 454
 Barlay Ödön Szabolcs 6, 26
 Bartolomaeus ab Horario 32
 Bartolus, Hieronymus 96
 Basadona, Johannes 42
 Basilea *vide* Bázél
 Basilius Magnus 112
 Bassaeus (Basse), Nicolaus 180
 Basta György 24-25, 29, 52
 Báthori család 49
 — — András 51-52
 — — István 1-3, 9-16, 25, 26, 28, 30-33, 35, 40, 57-59
 — — — — 408-409, 472
 — — Kristóf 10, 13, 35
 — — Zsigmond 17, 19, 24-25, 51
 Bázél (Basilea) 8, 42, 53-58
 — — 8, 13, 25, 45-46, 50, 59, 61, 63, 66, 73-76, 79, 81, 83, 85, 92-93, 102, 117, 127-129, 136-137, 139, 142-143, 153-154, 167, 170, 177, 181, 183, 199, 204, 215-217, 230-231, 241-246, 250-251, 257-258, 283, 293, 300, 303, 327, 342-344, 358, 362-363, 365, 371, 373, 376-377, 402, 410, 437, 450-451, 468-470
 Bebelius, Johannes 153
 Bécs (Vienna, Wien) 2-4, 9, 11, 16, 19, 22-24, 31-33, 37-40, 42, 45-53, 57-58
 — — 36-41, 113-114, 168, 226, 269, 292, 298-299, 354
 Behem, Franciscus 185
 Beke Antal 43
 Bellerus, Johannes 278
 — — Petrus 420
 Bellunensis, Urbanus *vide* Urbanus Bellunensis
 Bembus (Bembo), Petrus 438
 — — Torquatus 438
 Benalius (Benali), Bernardinus 91, 281, 325
 Benatius (Benacci), Alexander 20, 401
 Benedictis, Nicolaus de 32
 Benenatus (Bienné), Johannes 86
 Beraud, Symphorianus 419
 Bergamo (Bergameum) 285-288
 Berger, Albert 43
 Beringen, Godefridus 121
 — — Marcellus 121
 Berion, Jacobus 43
 Berlin 11
 Bernardinus de Choris *vide* Cori
 Bernardus de Colonia 399
 Bernardus, pictor 21
 Beroaldus (Beroaldo), Philippus 23
 Bertalan, Sanctus 9
 Beszterce (Bistritz, Bistrița) 43
 Bevilaqua, Simone 315
 Beza, Theodorus 357
 Bienné, Jean *vide* Benenatus, Johannes
 Bizánc 39
 Birckmanniana familia 94, 135, 197, 210, 277, 439-442, 471-472
 — — Arnoldus 179, 189, 310, 346, 347
 — — Johannes 386
 Bladus, Antonius 235

- Blandrata, Giorgio 7
 Blotius, Hugo 40
 Bocskai István 30
 Bod Péter 8
 Bogártelke (Bagara) 10
 Bologna (Bononia) 45-46, 48,
     51, 53-54, 56
 — — 20, 112, 305, 401
 Bomberg, Daniel 431-432
 Bónis György 28
 Bononia *vide* Bologna
 Bornemisza Pál 46
 Borsa Gedeon 46-48
 Brassó (Braşov, Kronstadt) 28,
     37
 Braubach (Brubachius), Peter
     412
 Brescia (Brixia) 80, 335
 Brilyngerus, Nicolaus 76, 468-
     470
 Britania 40
 Britannicus, Angelus 80
 — — Jacobus 80, 335, 415
 Britonis, Guillelmus 272
 Brixia *vide* Brescia
 Brúbachius, Petrus *vide*
     Braubach, Peter
 Brügge, Bruges (Brugis
     Flandrorum) 201
 Buccardus, Pylada 335
 Budai Udalrik 44, 47-48
 Budapest 2, 6, 8, 11, 20, 24, 29,
     37-40, 42-45, 47, 49
 Bukarest (Bucureşti) 3-5, 33, 37,
     43, 49
 Bulgária 14
 Bunyitay Vince 38
 Burgensis, Paulus 75, 272
 Burgundus, Petrus 421

 Caesar, Caius Julius 201, 372
 Calcagninus, Coelius 184
 Calderinus, Domitius 313

 Calenius, Gervinus 99, 202, 233,
     407, 430, 459
 Calvinus, Johannes 357, 398
 Cambridge (Cantabrigia) 159
 Camers, Johannes 45, 54
 — — 292, 340
 Campianus, Edmundus 159
 Canisius, Petrus 21
 Cantabrigia *vide* Cambridge
 Capinius, Martinus 45, 47
 Capreolus, Joannes 411
 Cardon, Horatius 317
 Cardanus, Geronymus 56
 Carrillo, Alfonso 18-24, 29
 Cassinò *vide* Monte Casino
 Castellio, Joannes Baptista 131
 Castro, Alfonsus de 21
 — — Paulus de 393
 Catullus, Caius Valerius 12
 Caulibus, Johannes de 77
 Ca'Zeno (Sancto Urso), Enrico
     di 22
 Celtes, Konrad 47
 Cereto de Tridino, Johannes
     vide Tachuinus
 Cervicornus, Eucharius 12, 60,
     436
 Chemnicus, Martinus *vide*
     Kemnitius
 Cholinus, Maternus 2, 260-264
 Choris, Bernardinus de *vide*
     Cori
 Claudianus, Claudius 41, 56
 Clein, Johannes 88
 Coberger, Antonius *vide*
     Koberger
 Colonia *vide* Köln
 Colonia, Bernardus de *vide*
     Bernardus de Colonia
 Coloniensis, Bartholomaeus 47
 Corallus (Corallo), Stephanus
     337
 Cori (Choris), Bernardino de
     334

- Cornarius, Janus 61, 128
 Cracovia *vide* Krakó
 Crasna *vide* Kraszna
 Cratander, Andreas 139, 153,
 183, 241
 Crato (Krafft), Johannes 320
 Cremensis, Franciscus 131
 Crescentinate, Ubertinus 311,
 313
 Crispinus (Crispin), Johannes
 394-395
 Cromerus, Martinus 471
 Crosnensis, Paulus 48
 Crusius, Martinus 55
 Curio, Caelius Secundus 8
 — — Hieronymus 66
 Csánki Dezső 37
 Csapodi Csaba 40
 Csíksomlyó (Sumuleu) 2
 Czege Imre 9

 Dacia 45
 Dávid Ferenc 357
 Debrecen 5
 Demosthenes (Démoszténéz)
 48, 321
 Dicsőszentmárton (Tirnaveri,
 Marteskirch) 30
 Dillingen (Dilinga in Rhetia) 87,
 187-188, 301, 418, 425, 487
 Diodoros 39
 Dion, Cassius 55
 Doboka (Dabica) 46
 Domenico, Luca di *vide*
 Venetus Domenicus
 Dommondinus Urbinatē,
 Federicus 401
 Donatus, Aelius 55, 155, 474
 Doringe, Mathias 272
 Dózsa György 45
 Dudith András 9
 Duns Scotus, Johannes *vide*
 Johann Duns Scotus

 Duvallius (Duval), Dionysius
 222
 Dümmerth Dezső 11

 Eder, Wolfgang 166, 279, 424
 Edinbourgh (Edimburg) 132,
 255
 Egenolphus, Christianus 485
 Egyed, Szent 15
 Enyed (Aiud, Strassburg) 18,
 38, 43-44
 Enyedi Ambrus 49, 55
 Episcopius, Eusebius 137, 143
 — — Nicolaus 61, 192, 230-231,
 250-251
 Erasmus Roterodamus, Deside-
 rius 2, 44-45, 53-54
 — — 11, 214, 230-231, 307
 Erdély (Transilvania, Siebenbür-
 gen) *passim*
 Erdélyi Károly 10
 Ernuszta Johanna 43-48
 Erythraeus, Nicolaus 477
 — — Valentinus 56
 Erzsébet I., angol királynő 51
 Estienne *vide* Stephanus
 Esztergom (Strigonium) 43-44,
 226
 Euclides (Euklidész) 485
 Eusebius, Sanctus 240
 Everhardus, Nicolaus 57

 Faber, Johann 33
 Fabritius, Karl 49
 Faelli, Benedetto *vide* Hector
 Faludi, János (Jean) 9
 Ferrerius Vicentinus, Zacharius
 449
 Fejérvár *vide* Gyulafehérvár
 Ferdinánd, II., császár 33
 Ferenc, Assisi Szent 256
 Ficinus, Marsilius 41
 — — 334, 342, 446
 Filelfus, Franciscus 57

- Firenze (Florentia) 39, 41
 — — 479
 Flach, Martinus 33
 Flandria, Dominicus de 29
 Florentina *vide* Firenze
 Florentinus, Pogius 467
 Florus, Lucius Annaeus 249
 Forster, Johannes 55, 56
     Fossombrone (Sempronius
     Forum) 456
 Franciaország 132, 255
 Frankfurt am Main (Froncofurtum) 57
 — — 44, 126, 180, 356, 412, 477, 485
 Frankfurt am Oder (Froncofurtum ad Viadrum) 4, 55, 155
 Frankofordia, Nicolaus de 54
 Francichis (Franceschi), Franciscus de 119
 Franchius, Philippus 490
 Freigius, Thomas 8
 Frein, Bartholomaeus 478
 Frigyes (Fridericus) III., német-római császár 57, 58
 Frisius, Gemma 19
 Frobenius familia 50, 53, 93, 170
 — — Johannes 54
 — — — — 75, 167, 215-218
 — — Johannes Erasmus 376
 — — Hieronymus 61, 192, 230-231, 250-251
 Froschoverus család 308
 Furter, Michael 63

 Galignanus (Galignani), Simon 10, 348-349
 Gall, Franz 38
 Gaultherotus, Vivantius 19
 Gelenius, Sigismundus 250-251
 Gellyén Imre 52
 Gennepaeus, Iaspar 164, 209
 Genf (Geneva, Anchona) 55
 — — 223, 394, 426

 Gergely, Szent 16
 Giunta, Bernardus 479
 Giunta (Junta), Jacques 89, 90
 Giunta, Lucantonius 296, 463
 Goltzius, Hubertus 201
 Gonzaga, Ferdinand 281, 360
 — — Franciscus 360
 Görlitz (Gorlicium) 314, 434
 Grác (Graz) 4, 11
 Graecus, Donatus 54
 Gran, Hemicus 5-6, 309, 473
 Granatensis, Ludovicus 21
 — — 233
 Grauius, Bartholomeus 319
 Gregorius Gregorius de 3-4, 35, 382, 453, 455-456, 490
 — — Johannes de 3, 382, 453, 455-456, 490
 — — Naziansenus 60
 Grifolus, Jacobus 184
 Gryphius, Antonius 118
 — — Sebastianus 115, 184, 276
 Guarinus, Thomas 342, 344, 370, 450-451
 Guarna Salernus, Andreas 48
 Guerraecus (Guerra), Dominicus 333
 Guerraecus (Guerra), Johannes Baptista 333
 Guntherus, Johannes 186
 Gymnicus (Gymnacijs), Johannes 200
 Gymnicus, Johannes 11
 Gyöngyös 2, 42
 György Lajos 31
 Gyulafchérvár (Fejérvár, Alba Iulia, Karlsburg, Weissenburg) 1-2, 6-9, 14-15, 18, 20, 36, 43-47, 51-54
 Gyulai László 42

 Habsburg család 24-25, 29, 40, 52
 Haczaki család 37-43

- — Ferenc 38
 — — Gáspár 38
 — — István 38
 — — Márton 37-43
 Hadad (Hodod) 2
 Hagenau 5-6, 169, 309, 473
 Hailbrun (Renner), Franciscus de 54
 Harsányi András 5
 Hátszeg (Hateg) 37
 Hebraeus Cretensis, Helias 237
 Heckenast Gusztáv 7
 Hector (Faelli), Benedictus 112, 305
 Heerbrandus, Jacobus 398
 Hegedűs István (Stephanus) 39, 46-48
 Heidelberg 4
 Heinz, Martinus *vide* Hentius, Martinus
 Heltai Gáspár, id. 46
 — — ifj. 26-27
 Henkel, Lazarus 23
 Henricpetri, Sebastianus 8, 66, 85, 92, 102, 257, 300, 327, 362-363, 365
 Henricus Ariminiensis *vide* Ariminensis
 Hentius, Martinus 37
 Herberstein, Sigismund 40
 Herbort (Selgenstat), Johannes 71
 Hermann, Hermann Julius 39-40
 Hermannstadt *vide* Nagyszeben
 Herennius, Caius(?) 372
 Hervagius (Herwagen), Johannes 128-129, 137, 143, 177, 204, 242, 243-245, 246, 376, 437
 Hibernicus, Mauritius 447-448
 Hierat, Antonius 208
 Hieronymus, Sanctus 21, 144, 178, 272
 Hierosolyma *vide* Jeruzsálem
 Hochfeder, Caspar 254
 Hoffmann Edit 40-41
 Homerus (Homérosz) 48, 95
 Honterus, Johannes 37, 46
 Horatius, Flaccus, Quintus 12, 48
 Horst, Petrus 476
 Horvátország 39
 Horvius, Henricus 345
 Huillier, Oliva Petrus I' *vide* L'Huillier, Oliva Petrus
 Hunyad megye 37
 Hunyadi család 37
 Husner, Georg 370
 Ilosvai István 39
 Imola, Alexander de 391
 India 39, 277
 Ingolstadt (Ingolstadium) 17, 65, 98, 159, 166, 171, 193, 205, 219, 225, 234, 253, 279, 304, 359, 398, 428, 458, 480, 484, 488-489
 Irenaeus, Sanctus 56
 Isingrinus, Michael 154, 343
 Itália 3, 8, 10, 17, 38, 41, 46, 50, 53-54
 Iustinus, Sanctus 56, 296
 — — Flavius Proculus 24
 Iványi Béla 5
 Izabella királyné 5, 46
 Jacobinus, Johannes 27-28
 Jacobus, Johannes 131
 Jagello család 5
 Jakab Elek 29, 50
 Jakó Klára 32
 — — Zsigmond 10, 33, 37-38, 49
 Jamblychus 58, 397
 Jammeus (James), Jacobus 132, 255
 János apostol 12, 183, 240, 375, 417

- János Zsigmond 2, 5-9, 43
Janus Pannonius 44-45, 47-48
Jegenye, Leghia 10
Jekeli, Hermann 5
Jeromos, Szent *vide*
    Hieronymus, Sanctus
Jeruzsálem (Hierosolyma) 209
Jesinger, Alois 33
Johannes de Sacrobusco 58
— — Duns Scotus 53, 256
— — Magnus 71
— — Velicensis (Karzan) 357
Judás apostol 183
Julianus, Allardus 165
Junius, Hadrianus 21
Junta, Jacobus *vide* Giunta,
    Jacques
Justinianus imperator 454
Juvenalis, Decimus Junius 80
- Kajántó, Chinteni 10
Kakas András 50-51
— — István, zalánkeményi 17,
    19, 24, 27-28, 35, 43-58
— — Katalin 52
Karzan, Jan *vide* Johannes
    Velicensis
Kassa (Cassovia, Košice) 29, 38
Kaszipi-tenger 52
Kazán 52
Keerbergius, Johannes 416-417
Kelemen Lajos 49
Kelényi B. Ottó 44-46
Kemény József 37
Kemnitius (Chemnicus),
    Martinus 398
Kempensis, Godefridus 439-442
Kendi István 27
Kénosi Tőser János 8
Keresztúri Kristóf 18, 21
Kesler, Nicolaus 283
Kink, Rudolf 33
Kína 39
Kiss András 26
- Klein (Clein), Johannes 88
— — Karl Kurt 37, 44-47
Koberger (Coberger), Anton
    70, 72, 160-161, 206-207, 271,
    273-274, 332
Kollar Ádám Ferenc 40
Kolozs (Cojocna) 45-46
Kolozs megye 37-38
Kolozsmonostor (Cluj-
    Manastur) 10, 19, 29-31, 37
Kolozsvár (Cluj, Klausenburg)
    passim
Köln (Colonia) 58
— — 2, 11-12, 53, 57, 60, 94, 99,
    135, 144, 147-148, 150-151,
    164, 186, 189, 197, 200, 202,
    208-210, 229, 233, 260-264,
    277, 310, 328, 346-347, 386,
    407, 421, 430, 435-436, 439-
    442, 459, 471-472, 476
Kővár (Cetatea Chioralului) 18
Krafft *vide* Crato
Krakkó (Cracovia) 3-4, 11, 14,
    16, 23-24, 38, 41
— — 322, 404, 408-409
Kraszna (Crasna) 46
Krizkowszki, Caspar 23
- Landinus, Christophorus 474
Lapide, Johannes de 370
Latus, Johannes 105
Lászófi János 45
Lazarus (Lazarz) officina 408
Leiden (Lugdunum Batavorum)
    265-267
Leipzig (Lipsia) 4, 124, 427
Leinberer, Johann 24
Leithe, Friedrich 33
Lelesz (Leles) 18-22
Lengyelország 10, 13, 18-23, 41,
    50-52
— — 135, 252, 471
Leodium *vide* Liège
Leuinus, Petrus Sosander 155

- Leyser, Polycarpus 424
 L'Huillier, Oliva Petrus 175, 181
 Lichtenstein, Hermann 330, 443
 Liège (Leodium) 345
 Lignano fratres (Legnano) 131
 Linacér, Thomas 55
 Lipse (Lipsia) *vide* Leipzig
 Lisona Vercellensis, Albertinus de 462
 Livius, Titus 402
 Locatellus, Bonetus 15-16, 28-30, 34, 198, 284-288, 374, 403, 447
 Logus, Georgius 45
 Lombardus, Petrus *vide* Petrus Lombardus
 Longelius, Gybertus 468
 Loslein (Loeslein), Langencen Petrus de 21, 232
 Louvain (Lovanium) 49, 179, 319, 384
 Lovanium *vide* Louvain
 Loys *vide* Ludovicus Johannes
 Lőcse (Levoča) 8
 Lucanus, Marcus Annacus 47, 53
 Luchinus, Vicentius 236, 397
 Lucianus Samosatensis 112
 Lucius, Jacobus 355
 Ludovicus (Loys), Johannes (Tiletanus) 405
 — — Petrus 22
 — — Romanus 131
 Luere, Simon de 1, 24, 69, 156, 334, 444
 Lufft, Johannes 364
 Lugdunum *vide* Lyon
 Lugdunum Batavorum *vide* Leiden
 Lukács evangélista 6, 119, 419-420
 Lukács, László (Ladislaus) 11-12, 24
 Luther, Martin 357
 Lutetia *vide* Párizs
 Lyon (Lugdunum) 56
 — — 32, 43, 59, 88-90, 107, 111, 115, 118, 121, 123, 184, 212, 228, 276, 293, 317, 360, 389, 391-391, 410-411, 419, 438, 449, 475, 478
 Lyra, Nicolaus de 74
 Macrobius, Ambrosius 58
 Magyarsárd (Sardu) 37
 Mainz (Moguntia) 185
 Maior, Petrus 28
 Makedónia 38
 Mamaea Julia 145
 Mancinellus, Antonius 465-466, 474
 Mangerus, Michael 213
 Mantua 281, 331
 Mantuanus, Baptista 47
 Manutius, Aldus 54
 — — — — 196, 318, 352, 462
 — — Paulus 107, 138, 184
 Marburg 8
 Marcellocamillus 404
 Marcellus, Victorius 366
 Marchardus (Morhart), Hulderichus 9, 82, 294, 329
 Maria Christierna 51-52
 Mária Terézia 33
 Marietti, Antonio 24
 Márk evangélista 5, 25, 218, 366
 Marnius, Claudius 44, 126
 Marosvásárhely (Tîrgu Mureş, Neumarkt) 2, 7
 Marsus, Petrus 403
 Martialis, Marcus Valerius 12
 Martinuzzi György 39
 Márton deák 17, 20
 Máté evangélista 25, 218
 Matesilanus 131
 Matthaecatus, Bartholomeus 462
 Mátyás I., Hunyadi 3, 24, 39-40

- Mauritius Hibernicus *vide*
     O'Fihely
 Maximilianus *vide* Miksa
 Mayer, Johannes 187-188, 301,
     418, 425, 487
 — — Sebaldus 87
 Mayr, Sigismundus 256
 Medgyes (Medias, Mediasch) 5,
     17, 20, 37
 Mediasch *vide* Medgyes
 Mediolanum *vide* Milano
 Megyericsi János 45
 Mela, Pomponius 59
 Melancthon, Philippus 116,
     357, 398
 Mercurius Trismegistos 446
 Mihály (Vitéz) vajda 24, 52
 Miksa I., Habsburg császár 45,
     47
 — — 58, 211
 Milano (Mediolanum) 53
 — — 131, 178, 268, 312, 331, 385
 Milo, Titus Annius 113
 Mino, Claudius, Divinocensis 222
 Minutianus, Alexander 268
 Mocenigo, Andreas 385
 Miscomini (Bartholomacus),
     Antonio 214
 Moguntia *vide* Mainz
 Mohács 40, 45
 Moilin (Moylin), Johannes 123
 Moldva (Moldau) 5, 18, 22
 Molnár Albert *vide* Szcenci
     Molnár
 Mongólia 39
 Montanus, Philippus,
     Armentarianus 437
 Monte Casino (Cassino) 296
 Morelius, Guilielmus 138, 445-
     446
 Morhart, Ulrich *vide*
     Marchardus
 Morus, Thomas 42
 Moszkva 52, 210
 Mózes próféta 444
 Muralto, Giovanni 51
 Muretus, Marcus Antonius 111,
     360, 400, 438
 Mylius, Arnoldus 57, 94, 135,
     197, 210, 277, 421, 439-440,
     442, 471-472
 — — Christianus 172-174
 — — Crato 95
 Nagyszeben (Sibiu,
     Hermannstadt) 5, 37, 43, 46
 Nagyszombat (Trnava) 11
 Nagyvárad *vide* Várad
 Napoli (Neapolis) 256
 Natalibus, Petrus de 106
 Naziansenus, Gregorius *vide*
     Gregorius Naziansenus
 Neapoli *vide* Napoli
 Németország 8, 14, 24
 Nenningerus, Matthaeus 109-
     110
 Nevo, Alexander de 55
 Nicolaus de Frankfordia 54
 Nicolinus (Nicolini da Sabbio),
     Dominicus 247
 Nicephorus 14
 Nivellius (Nivelle), Nicolaus 400
 Nizolius, Marius 137
 Noriberga *vide* Nürnberg
 Novesianus, Melchior 53, 328
 Nuntius, Martinus 316
 Nürnberg (Noriberga,
     Nurnberg) 70, 72, 161, 206-
     207, 254, 271, 273-274, 329,
     — — 332, 375
 Oecolampadius, Johannes 241
 O'Fihely, Maurice (Mauritius
     Hibernicus) 282
 Olmütz (Olomuc) 4, 45
 Ong, Walter 9
 Oporinus, Johannes 13, 79, 81,
     117, 136, 142, 199, 258, 303,
     373

- Osztró (Ostrova) 37
 Otetea, Andrei 45
 Ovidius Naso, Publius 12, 53, 54
 Oxford 40
 Ózd (Ozd) 45

 Ötvös András 30

 Pachel, Leonardus 312
 Pachtler, G. M. 11
 Padova 3-4, 9, 45, 51
 Paganini, Paganinus de 104
 Pál apostol 58
 — — 11, 31, 147, 149, 151, 218,
 241, 245, 435-436
 Pannonius, Janus *vide* Janus
 Pannonius
 Panormitanus, Abbas 449
 Papa, Valentinus 124
 Papia *vide* Pavia
 Papiensis, Simon *vide*
 Bevilaqua, Simone
 Pappus, Alexandrinus 20
 Parcus, Jacobus 79
 Párizs (Lutetia, Parisium) 3, 8-9,
 55-56
 — — 19, 31, 47, 84, 101, 125, 145-
 146, 165, 175, 182, 191, 220-
 222, 361, 381, 400, 405, 413-
 414, 433, 445-446, 467
 Parma 41
 — — 337-339, 361, 367
 Parvus (Petit), Johannes 220,
 383
 Passau (Patavia) 109-110
 Patavia *vide* Passau
 Patavinus, Horarius 32
 Paulus, episcopus Burgensis 272
 Pavia (Papia) 96
 Pécsi Simon 30
 Pedanius, Dioscorides 58
 Pelei Tamás 45, 48
 Pensis (Pensi), Christoforus de
 464, 466

 Perényi Ferenc 38, 40-41
 — — Imre 40
 Perera, Benedictus 21
 Perihermenias (Peryarmenias)
 15, 37, 157
 Persius Flaccus, Aulus 191
 Perzsia 39, 52
 Pesnot, Carolus 212, 411
 Pest 36
 Péter apostol 183
 Petit, Jean *vide* Parvus
 Petreius, Johannes 375
 Petri, Henricus 8, 66, 85, 92,
 102, 257, 300, 327, 362-363,
 365
 — — Johannes 75
 Petrus Lombardus 54
 Peucerus, Caspar 58
 Phalereus, Demetrius 479
 Philaltheus, Lucillus 405
 Pichonius, Antonius Chartensis
 86
 Pilatus, Poncius 444
 Pincius (Pinci), Philippus 23, 62,
 68, 157-158, 282, 324, 400,
 461
 Pirckheymerus, Bilibaldus 365
 Pisanella 54-55
 Pitagoras 236, 397
 Planck (Planck), Stephanus 58
 Plantinus, Christophorus 48-49,
 97, 103, 133-134, 224, 259,
 265-267, 380, 483
 Platón 39, 41-42
 — — 22
 Plautus, Titus Maccius 12, 53
 — — 372
 Plinius Secundus, Caius 40-41,
 54
 Plotinos 56-58
 Plutarchus 21, 48
 — — 112
 Politanus, Angelus 112
 Polus, Hieronymus 108

- Pomates, Andreas 389-390, 392
 Pompeius Trogus 53, 249
 Pontacus, Arnoldus 200
 Pentano, Giovanni Giovano 53
 Porphyrius, Ysagogius 157, 282
 Porsena, Christophorus 435-436
 Portier, Johannes 467
 Portilia, Andreas 338-339
 Posonium *vide* Pozsony
 Possevino, Antonio 17
 Pozsony (Posonium, Bratislava)
     38
 Prael, Johannes 144
 Prága (Prahá) 3, 51-53
 Prateolus, Gabriel 21
 Pray, Georgius 38
 Prevost, Nicolaus 31
 Probus, Marcus Valerius 474
 Propertius, Sextus 12
 Prosperus, Tiro Aquitanicus 178
 Ptolemaeus, Claudius 39-40, 56-
     58, 102
 Puteanus, Jacobus 433

 Quedlinburg, Johannes de 370,
     486
 Quentell, 148, 459
 — — Johannes 99, 202, 233, 407,
     430
 — — Petrus 147, 149-151, 435
 Quintilianus, Marcus Fabius 47,
     53

 Radaeus, Aegidius 195
 Radecius (Rodecki), Alexius
     404
 Radnóti Miklós 26
 Ramus, Petrus 8-9
 Raphelengius, Franciscus. 265-
     267
 Ratdolt, Erhardus 21
 Raudensis, Antonius 470
 Rechburgius, Jacobus 218
 Rembolt, Bertholdus 47

 Renner, Franz *vide* Hailbrun
 Resch, Conrad 83
 Reyser, Georgius *vide*
     Ariminensis, Henrius
 Rhamba, Johannes 314, 434
 Rhau, Georgius 141, 321
 Riccius, Stephanus M. 116
 Rihelius, Josias 176
 — — Theodosius 42
 Riuabenis, Georgius *vide*
     Arrivabenus, Georgius
 Roce, Dionisius 220
 Rogazonibus, Theodorus de, de
     Ausla 27
 Roigny, Johannes 405
 Roma 9-11, 14, 18-19, 22-24, 45,
     54
 — — 58, 106-107, 194, 235-236,
     240, 361, 366, 397
 Románia (Romania) 19, 29
 Romanus *vide* Manutius
 Rostock (Rostochium) 355
 Rovillius (Rouillé), Gulielmus
     107, 111, 438, 475
 Römer, Susana 51
 Rubeus (Rosso), Johannes 275
 Rudolf I., Habsburg császár 29,
     51
 Ruffynus Presbyter 60
 Rusconi, Georgius 340
 Rynman, Johannes 309

 Sabius, Stephanus 248
 Sachon (Sacon), Jacobus 32,
     389-392, 449
 Sacro-Bosco, Johannes de *vide*
     Johannes de Sacrobusco
 Saffenus, Servatius 179
 Sallustius, Caius Crispus 47, 372
 Sancto Urso, Henricus de *vide*
     Ca'Zeno, Enrico di
 Sankt Gallen 45
 Santandreas, Petrus 396
 Saracenus, Bernardus 336

- Sárd (Şardu) 37
 Sárdi család 37
 Sarmasági Zsigmond 29
 Sárospatak 8
 Sartorius, Adam 458
 — — David 17, 65, 98, 159, 171,
 193, 205, 219, 225, 234, 253,
 304, 359, 398, 428, 480, 484,
 488-489
 Saxonia *vide* Szászország
 Scaligerus, Josephus 475
 Scharffenbergius, Mathias 322
 Schlettstadt (Selestadium) 429
 Schrauf Károly 47
 Schullerus, Adolf 37
 Schurerius (Schürer), Lazar 429
 Schwarz, Karl 37
 Scinzenzeler, Johannes Angelus
 385
 Scipio, Cornelius 275-276
 Scotus, 282, 447
 — — Hieronymus 237-238, 306
 — — Octavius 7, 284-288, 448
 Scutellius, Nicolaus 235-236
 Segesvár (Sighisoara,
 Schässburg) 46
 Seiwert, Gustav 46
 Selestadium *vide* Schlettstadt
 Selgenstat, Johannes *vide*
 Herbort, Johannes
 Sellemberk (Selimbar,
 Schellemburg) 52
 Sellia *vide* Vágsellye
 Sempronius Forum *vide*
 Fossombrone
 Seneca, Lucius Annaeus 27
 Seres János, Szécsi 50
 — — Márton 26
 Servius 474
 Sforza család 5
 Siebenbürgen *vide* Erdély
 Singerinus, Johannes 113-114,
 168, 269, 292
 Slecki (Drugowal), Jan 406
 Soardus (Suardi), Lazarus 289-
 290, 336
 Soltész Zoltánné 41
 Somaschus, Johannes Baptista
 295
 Squarcialupus, Marcellus 137
 Stagninus, Bernardinus 474
 Stanchi (Valentia), Antonio 52
 Statileo János 46
 Stelsius, Joannes 481
 Stella, Didacus 21
 Stelsius, Johannes 105, 138
 Stieröxel (Taurinus) István 45
 Stephanus (Estienne), 248
 — — Henricus 146, 182, 361,
 422-423, 426
 — — Robertus 84, 145, 223
 Stockholm 7
 Strasbourg (Argentina,
 Argentoratum, Strassburg)
 33, 42, 95, 172, 173, 174, 272,
 372, 486
 Strata, Antonius de 26
 Strigonium *vide* Esztergom
 Stuchs, Georgius 206
 Stupa, Antonius 8
 Sturmius, Johannes 56
 — — 42, 172-174
 Suardi *vide* Soardus
 Suetonius, Caius, Tranquillus 68
 Sulpitius, Johannes 270
 Superantius, Nicolaus 490
 Svájc 38, 44
 Swieten, Gerhard van 33
 Syretus, Antonius 447-448
 Szabó Miklós 4
 Szalánkemény (Zalánkemény)
 49-50
 Szamosközi István 6-8, 24-26,
 49, 52, 56
 Szántó (Arator) István 13-15,
 19-22
 Szászország (Saxonia) 116

- Szászsebes (Sebes Alba, Müllbach) 6-7
 Szeben *vide* Nagyszeben
 Szeged 7, 9
 Székely Mózes 25-28
 Székelyföld 30
 Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc) 5
 Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) 9
 Szenci Molnár Albert 8
 Szentmártoni Kálmán 5-6
 Szepesség 44
 Szilágyi Sándor 6, 49
 Szilágyosmlyó (Șimleu Silvaniei) 9
 Szlovákia 19
 Szophoklész 55

 Tachuinus (Tacuino), Johannes (Cereto de Tridino) 56, 120, 249, 311, 313
 Tartagnus, Alexander 452
 Tarvisium *vide* Treviso
 Taurinus *vide* Stieröxel
 Tectander, Georg 52
 Teleki Mihály, Dálnoki 33
 Temporalis, Johannes 478
 Terentius Afer, Publius 372
 Teutsch, Friedrich 37
 Thessalus, Johannes, Scutariotes 39
 Theophrastus 394
 Theophylactus 58
 Thimotheus Veronensis 30
 Thomas Aquinas 21, 27
 Thoring, Matthias 34, 75, 100
 Thucydides 141, 321
 Thurzó János 45
 Tiberius imperator 444, 460
 Tibullus, Albius 12
 Tigurum *vide* Zürich
 Tiletanus, Johannes Ludovicus *vide* Ludovicus Johannes

 Tirol 52
 Tonk Sándor 3-4, 38, 43
 Torda (Turda, Thorenburg) 8, 46
 Torresano (Asculanus), Andrea 196, 334, 352, 353
 Tortelius, Johannes 465-466, 469
 Tortis, Baptista de 162, 387-388, 393
 Törpény (Tärpiu, Treppen) 45
 Trapezuntius, Georgius 60
 Treviso (Tarvisium) 152, 399
 Trident 107-108, 197, 261, 264, 380
 Tridinensis (Anima Mia), Gulielmus 460
 Tridino, Johannes de 120
 Trismegistos, Hermes 57
 Tubinga *vide* Tübingen
 Turnaesius (Tournes), Johannes 228
 Turnebus (Turnèbe), Adrianus 413-414, 445
 Turóc megye 19, 22
 Turresanus de Asula, Andreas 352-353
 Turrisanus (Torresano), Federicus 291
 Tübingen (Tubinga) 9, 82, 294, 302, 329

 Ugoletus, Angelus 367
 — — Thadecus 120
 Ulászló, I. 94
 Ulysses 298
 Urbanus Bellunensis 58
 Uzoni Fosztó István 8

 Vadianus *vide* Watt, Joachim
 Vadis, Benedictus de 456
 Vágsellye (Sellia, Sala) 19, 22-23
 Valentia, Antonius de *vide* Stanchi

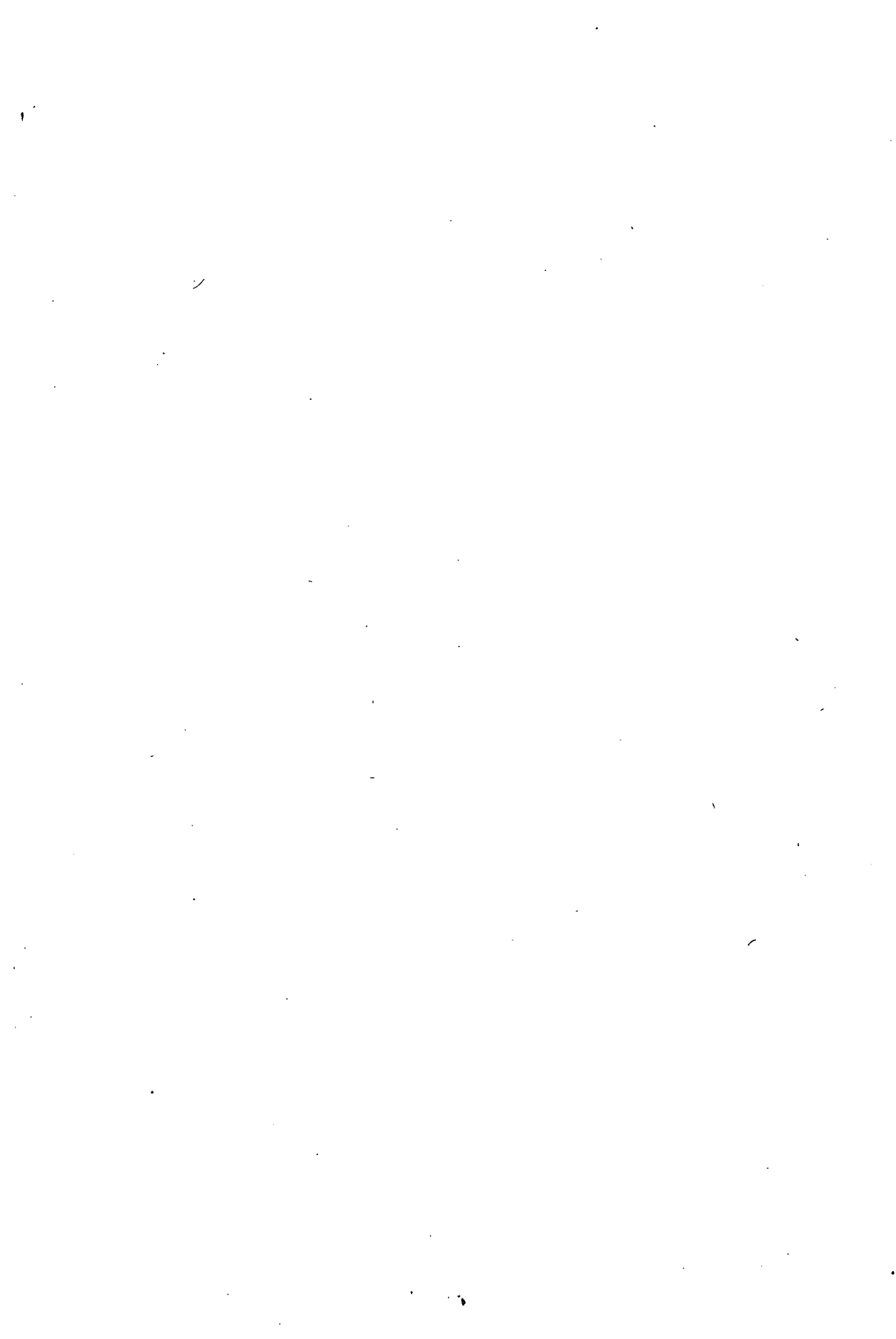
- Valentinus, Olivarius 293
 Valesius, Henricus 252
 Valla, Johannes Petrus 336
 — — Lorenzo 47, 53-55
 Várad (Oradea, Grosswardei) 1,
 7, 9, 15, 18, 36-42
 Varasd 39
 Várdai Ferenc 45-46-47
 Vásárhelyi Judit 8
 Vaugris, Vincentius 52
 Velence (Venetia) 6, 41-42, 52-
 55, 57
 — — 1, 3-4, 7, 10, 15-16, 18, 21,
 23-24, 26-30, 34-35, 52, 54-
 56, 62, 67-69, 71, 91, 100,
 104, 106, 108, 119-120, 122,
 156-158, 162-163, 196, 198,
 211, 214, 232, 237-239, 247,
 249, 270, 275, 280-282, 284-
 291, 295-296, 306, 311, 313,
 315, 318, 323-325, 330, 333-
 334, 336, 340-341, 348-353,
 368-369, 374, 382, 387-388,
 393, 403, 415, 431-432, 452-
 457, 460-466, 474, 482, 490
 Velpius, Reynerus 384
 Veneto, Natale 106
 Venetus, Domenicus Lucas 369
 Vercelli, Albertino *vide* Lisona
 Veress Endre 9-10, 20-26, 28-29,
 46, 48-52, 54
 Vergilius Maro, Publius 53
 Verona 248
 Veronensis, Thimotheus *vide*
 Thimotheus
 Vicentia 22
 Vidali, Giacomo *vide* Vitali,
 Jacobus
 Victor, Hieronymus 298
 Vilna (Wilnie) 10, 13, 357, 406
 Vincentinus, Omnibonus 270
 Vinicija *vide* Velence
 Virgilius, Marcellus 153
 Vitalibus, Bernardinus de 163
 Vitalis, Jacobus 482
 Vitéz János 39
 Voegeliania familia 427
 Volaterranus, Raphael 60
 Volf, Thomas 83
 Volscus, Antonius 311
 Waddington, Charles Tzaunt 8
 Watt, Joachim (Vadianus) 38,
 45-47
 Wechelius, Andreas 44, 125-126,
 191, 356, 477
 Weissenhorn 166
 Werdena, Martinus de 229
 Wensler, Michael 25
 Wien *vide* Bécs
 Whitakerus, Guilielmus 159
 Wild, Leonard, de Ratisbona 18,
 55
 Wittenberg 4, 49, 54-56
 — — 141, 320-321, 364
 Wolphard család 24, 43-58
 — — Adria 2, 38, 43
 — — Hilarius 43-48, 54
 — — István 49, 54-58
 Wujek, Jakob 16, 21, 23
 Xiphilinus, Johannes 145
 Xylandrus, Guilielmus,
 Augustanus 344
 Zainer, Günther 203
 Zamoyski 51
 Zani, Bartholomaeus de 67, 270,
 323, 368, 465
 Zanetti, Luigi 194
 Zarotus, Christophorus 313
 Zarotis (Zarotto), Antonius 331
 Zápolya család 376
 — — János 5-6, 46
 Zimara, Marcus Antonius 238
 Zimmermann, Michael 40-41
 Znióvárja (Klaster pod
 Znievom) 11, 19, 23
 Zürich (Tigurum) 308

Zwinger, Teodor 8

Zwingli, Ulrich 44

Zsigmond, I. (Jagello) 471

Zsigmond Ágost (Jagello) 252

Zusammenfassung

Bibliotheken in Siebenbürgen I. Die Geschichte der ersten Universitätsbibliothek in Kolozsvár (Klausenburg, Cluj Napoca) und die Rekonstruktion ihres Bestandes (1579—1604). Hrsg. von Klára Jakó. /Materialien zur Geschichte der Geistesströmungen in Ungarn in 16-18. Jahrhundert. Bd. 16/1./

Laut Verfasserin kann die Bibliothek der ehemaligen Báthory Universität zu Klausenburg für den Höhepunkt des mittelalterlichen Bibliothekswesens in Siebenbürgen gehalten werden. Der Fürst (und polnischer König) István Báthory hatte die Absicht, die Bücher der früheren institutionellen Bibliotheken in Nagyvárád (Grosswardcin, Oradea) und Gyulafehérvár (Alba Julia) nach Klausenburg an die Universität transportieren zu lassen. Die Bibliothek wurde weiter durch die Bücher von Geistlichen und den städtischen Bürgern bereichert. Die Rekonstruktion und Analyse dieser reichen Büchersammlung kann besonders aus der Sicht des Hochschulwesens in Siebenbürgen für äusserst wichtig gehalten werden. Der Gesamtbestand wird aufgrund der in verschiedenen Sammlungen aufbewahrten Bestände (oder Bücher) ausführlich rekonstruiert. Die meisten Bücher aus dem Bestand vor 1604 sind in den folgenden Bibliotheken zu finden: Bibliothek der Akademie der Wissenschaften zu Klausenburg (früher in der Bibliothek des Lyzeums); Bibliothek des Franziskanerklosters in Csíksomlyó; Sammlung des Batthyaneums in Alba Julia; Universitätsbibliothek Klausenburg; Bibliothek des Franziskanerklosters in Gyöngyös; Universitätsbibliothek bzw. Nationalbibliothek in Budapest. Diese Wiederherstellung bedurfte der Untersuchung der Eintragungen und der Kenntnis der Geschichte von den Bucheinbänden und den Illustrationen etc.

In dem ersten Abschnitt der Abhandlung wird das mittelalterliche Auslandsstudium der Siebenbürger Studenten geschildert. Die Ausbildung einer neuen Intelligenz kann in den 1520-er Jahren festgestellt werden.

In den weiteren Abschnitten werden die Fragen der ersten Gründungsversuche einer Universität in Siebenbürgen, die Geschichte der Báthory-Universität und ihrer Bibliothek, die Rettung (1588) und die Wiederaufstellung (1595) des Bestandes, die völlige Zerstörung des Kollegiums und endlich die erneuerte Ausweisung der Jesuiten ausführlich dargestellt. Der Bücherbestand wurde an verschiedenen Orten versteckt, ist also in Siebenbürgen geblieben und bildete die Basis einer neuen Bibliothek in 18. dem Jahrhundert.

Uns steht kein Verzeichnis über die Bücher vor 1604 zur Verfügung, die älteste Bibliothek sollte wie möglich rekonstruiert werden. Die Arbeit begann mit der Analyse der Possessorvermerke und wurde 496 Werke aus dem ältesten Bestand identifiziert. Anhand dieser Bücher kann auch die Erwerbstätigkeit näher charakterisiert werden: neben dem planmässigen Ankauf wurde die Bibliothek durch Privatbesitze bereichert. Diese erste und teilweise noch immer aufgestellte Universitätsbibliothek ist aus der Sicht des Bibliothekswesens des 15. Jahrhunderts in Siebenbürgen von grosser Bedeutung.